De werken. Deel 21.
Brieven aan Cd. Busken Huet 1861-1868

E.J. Potgieter

editie Gideon Busken Huet

bron
E.J. Potgieter, *De werken. Deel 21. Brieven aan Cd. Busken Huet 1861-1868* (ed. Gideon Busken Huet). H.D. Tjeenk Willink & Zoon, Haarlem 1901

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/potg001jczi18_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

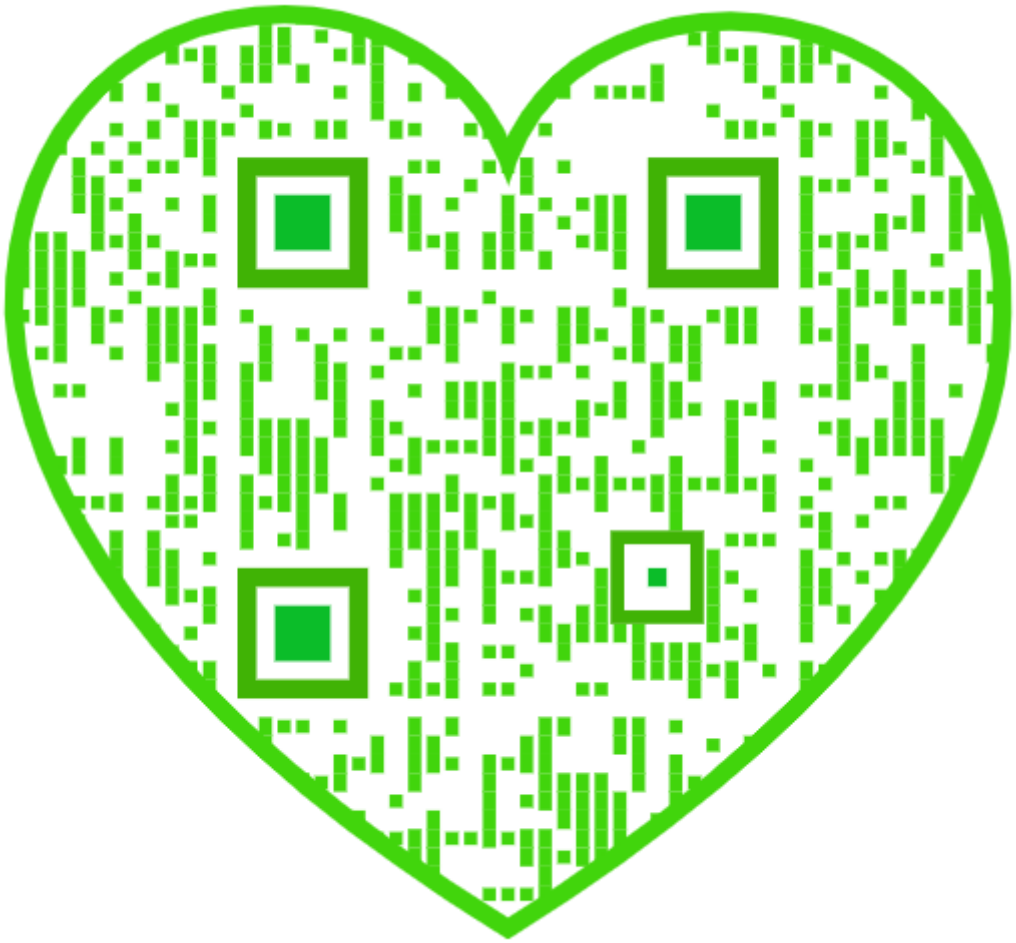

Voorbericht.

De uitgave van deze briefwisseling, die zich uitstrekt van 1861 tot September 1874, weinige maanden voor Potgieter's overlijden, werd indertijd voorbereid door mijn vader, die op het belang dezer korrespondentie gewezen had in zijn studie over Potgieter. Een zeker aantal brieven werden door hem afgeschreven of aan mijne moeder gedikteerd, en voor de pers gereed gemaakt.[1] De bewerking van *Het Land van Rembrand* onderbrak deze voorbereiding. Na mijns vaders heengaan werd de arbeid voortgezet door mijne moeder, die met groote toewijding zich geoefend had in het ontcijferen van Potgieter's eigenaardig schrift. Haar voornemen was de brieven te doen verschijnen tegelijk met die van mijn vader aan Potgieter, die in handen waren van Potgieter's zuster, Mejuffrouw Sophie Potgieter. Herhaaldelijk werden door haar in dien zin voorstellen gedaan, maar steeds werd de uitgave door Mejuffr. Potgieter onder verschillende voorwendsels vertraagd. Toen deze in 1898, kort na mijne moeder, overleed, legateerde zij de brieven mijns vaders aan de Amsterdamsche bibliotheek, evenwel onder voorwaarde dat zij eerst in 1925 ter beschikking van het publiek zouden worden gesteld. Dit besluit geeft

1 In deze publikatie zijn de noten die mijn vader bij de brieven voegde aangewezen door een sterretje (*).

mij de vrijheid thans, het voornemen van mijn vader verwezenlijkend voor zoo ver zulks mogelijk is, het publiek in het bezit te stellen van wat ik geven kan.[1]

In de boven genoemde studie wees mijn vader op een bezwaar, dat toenmaals (1877) de uitgave nagenoeg onmogelijk maakte: de groote vrijmoedigheid, waarmede Potgieter in zijn brieven over derden spreekt. Ook thans, na bijna een kwart eeuw, doet dit bezwaar tot op zekere hoogte zich gelden: sommige brieven moesten worden weggelaten, in andere regels of eigennamen worden geschrapt. Een paar brieven konden niet worden gepubliceerd, omdat het schrijven mijns vaders, dat ze uitlokte of waarin hij zijn standpunt verdedigde, niet gegeven kon worden.[2]

Ik vergis mij zeer, of deze briefwisseling zal den indruk maken, dat Potgieter oneindig veel van mijn vader hield, en voortging van hem te houden, ook na gebleken verschil van inzicht in de politiek; dat hij zich in die vriendschap, evenals vroeger tegenover Da Costa, volgens diens uitdrukking, een *coeur d'or* toonde. Het overige laat ik aan het oordeel van den lezer over.

Ten slotte moet ik nog mijn dank betuigen aan de uitgevers, die door het vinden van een geschikt persoon, in staat de brieven, die mijn moeder den tijd niet had gehad te kopieeren, spoedig te ontcijferen, mijn taak zeer vergemakkelijkt hebben, en aan Mr. H.P.G. Quack, die met zijn bekende wel willendheid zich de moeite heeft gegeven een proef te lezen.

G. BUSKEN HUET.

1 Stemmen gingen op die de publikatie der brieven van Potgieter vroegen, bepaaldelijk die van Mr. J.N. van Hall (*Gids* van 1899, Juni).

2 Eenige, ondanks alle moeite, onleesbaar gebleven woorden, werden door..... vervangen; andere, wier lezing niet zeker scheen, tusschen [] geplaatst.

I
28 Januarij 1861.

Hierbij, lieve Vriend, de dikke deelen over Chateaubriand.[1] Of zij u, nu of later, voor uwe voorlezingen zullen van dienst zijn, ik geloof slechts zeer indirect. Sainte-Beuve had vóór zich al wat gij doorgaans tegen u hebt: een auteur dien ieder kent, een werk of werken die elk gelezen heeft. Hij behoeft niet te beginnen: 'Er was eens', hij haalt slechts spaarzaam aan *hoe* er geschreven staat. Dat maakt 'Causerie' in den eigenlijken zin eerst mogelijk; de toeluisteraars bij hem doen nog iets anders dan louter inlichtingen ontvangen.

Maar laat mij u daarom toch niet van de lezing afschrikken! Trouwens er is geen gevaar. Gij zult het boek naauwlijks inzien, of u vermeiden, verbeeld ik mij, in dien schat van opmerkingen, in die vele kleine trekken, in dat spel van licht en schaaûw, nergens schril, zelden zelfs scherp getoetst, en die toch ten slotte een zoo volkomen beeld

1 * Sainte-Beuve, *Chateaubriand et son groupe littéraire sous l' Empire*. Paris 1861. - Oorspronkelijk een cursus, in 1849 door Sainte-Beuve te Luik gegeven.

geven, dat men den schrijver volle regt op zijn dubbel motto toekent.

Ook trof mij de toon, als 'Cours' voor jongelui uit Luik beschouwd, bijzonder.

Gaarne verneem ik later uw gevoelen, vooral dat van Mevrouw Huet, - al stel ik er Chateaubriand door op eene proef, die zijne persoonlijkheid bezwaarlijk zal doorstaan.

Maar hoe onbeleefd is mijn antwoord, de hoofdzaak het lest! Houd het mij ten goede, ik had behoefte eerst te praten over een punt, waarbij tusschen ons, verbeelde ik mij, van geen verschil van gevoelen sprake kan zijn, voor ik een snaar aanroer, die u minder welgevallig klinkt.

Of gij uw publiek, of gij uzelven verpligt zijt, de verslagen uwer lezingen[1] van Alberdingk Thijm, al of niet te beantwoorden? Lieve Vriend! gij vraagt het aan iemand, die heel zijn leven van gevoelen is geweest, 'that, if he had his say, another may have his'. Ik heb het bewezen bij den aanval van Beets over 'Stichtelijke Poezy' enz., ik hoop er aan getrouw te blijven.

Ten anderen, er is tusschen U en Thijm een zoo groot verschil van standpunt in de beschouwing van Bilderdijk, dat ge beiden levenslang over den man zoudt kunnen schrijven, zonder elkander vele schreden dichter te komen. Voor Thijm is Bilderdijk de typ-geleerde der 18de eeuw bij uitnemendheid, de waardeerder der midden-eeuwen, de man van het autocratisch beginsel, de catholijk in den dop misschien. Daarover zult gij het dus nooit eens worden. Maar over den mensch, over den dichter dan? Bij Thijm zal de eerste uit piëteit vergoelijking voor vele gebreken vinden: wat ons beiden betreft, zou Töppfer ons 'la bosse du respect' hebben toegekend? Mijn kale kruin geeft zich den eersten de beste

1 * Voorlezingen over de nederlandsche letteren uit den tijd der Bataafsche Republiek, gehouden te Amsterdam en elders in den winter van 1860-61.

bloot, de knobbel faalt; maar onder uw zwarte haren, schuilt hij er? Voel eens! En de dichter Bilderdijk? Gij weet, aan wiens zijde ik mij schare; maar oneindig beter middel dan lof met blaam te weerleggen, zijn proeven als gij indertijd in den 'Spectator' gaaft.

Thijm als Letterkundig Geschiedschrijver te geven, zou het billijk zijn? Wie Thijm wil schetsen, geve geheel die belangrijke persoonlijkheid, geleerde, schrijver, dichter tevens, representant van het beste wat het catholicismus in ons land, in onzen tijd oplevert. Hij waardeere heel zijne studie ondanks al hare eenzijdigheid zoo krachtig. Zijt gij er onbevangen genoeg toe?

Ik geloof neen. U ergeren vele gezegden, vele aanmerkingen, die ge zegevierend zoudt kunnen weêrleggen; maar eer gij er op uwe beurt boos over wordt, herinner u, hoe vele malen uwe malice *hem* moet hebben gegriefd.

Tout cela n'est dû qu'à vous, *Monsieur!*

Het was geestig aangebracht, het was waar; maar wij constitutionelen van 1860 hebben goed praten: '*il faut juger les écrits et les hommes d'après leur date*'. *La femme-auteur le sentait parfaitement*.

Er is nog iets. Gij kunt gemakkelijk edelmoedig zijn, want gij hebt het publiek, gij hebt de meening van den dag op uwe zijde, en gij *moet* het, dunkt mij, wezen, want voor een geest als de uwe, kunnen uwe oordeelvellingen, ten gevolge van eene, o ik erken het gaarne! verbazende, maar toch uit haren aard nog slechts *voorloopige* studie over de litteratuur van 1780-1800, nog geen *eind*-oordeelen zijn.

Ziedaar oprecht mijn gevoelen, dat ik te gewilliger uitbreng, dewijl ik er mij in stilte op te goed doe, meê te hebben behoord tot degenen, die u tot de poging aanspoorden; daar ik ons publiek met den aanvankelijken uitslag gelukwensch. Intusschen, het is maar opinie tegen opinie: gij zijt jonger, en dus - ik behoef u niet te zeggen dat de *Gids* u niet

enkel in het Album, u ook in de Voorzaal gaarne zal zien verschijnen. Mag ik er bijvoegen, dat ik ook geen zwarigheid zou hebben gezien, Alberdingk Thijm er met zijne verslagen toe te laten? Gij zijt jonger, en dus - maar gij kunt het in wie vast ouder wordt niet laken, dat hij ongaarne twee talenten, die hij om strijd waardeert, hun beste gaven zou zien verspillen in een pleit, dat toch niet tusschen hen te slechten valt; dat voor wie beider individualiteit kent, alreeds geslecht is! Het is mogelijk, dat ik de zaak dus op het terrein des harten overbreng; zou het wonder zijn, daar ik beiden lief heb?

En nu, als ge *Chateaubriand* gelezen hebt, zeg mij dan eens wat er toch in de lucht was, dat ons schier te gelijkertijd na Jean Jacques, Werther, Obermann, René gaf, en of ge niet gelooft dat ook Willem Bilderdijk aan die zonderlinge ziekte, aan dat ‘terrible ennui’ heeft gelaboreerd, dat Byron ons allen deed naäpen?

Ik dank Mevrouw Huet hartelijk voor hare heusche gedachtenis. Ik hoop in de lente Gideon zoo weêr te zien, dat ik hem naauwelijks herken. Vele groeten van mijn familie. Na vriendelijken avondgroet,

Van harte de Uwe.

P.S. Als ik verschooning vraag voor 't schrift, had ik dezen niet moeten zenden.

II
6 December 1862.

Amicissime!

Hierbij het panvischjen.[1] Wij zullen de beide S's maar niet

1 * Een ingezonden stuk, bezig rond te gaan bij de redactie van de *Gids*.

laten proeven: den eerste zou het te veel studie vergen, en van de studie van den laatste vergen wij reeds veel.

'Kwâjongen, Pedant!' Schelde men hem wat men wil. Ik geloof, dat P. versus O[pzoomer] in zijn recht is, wat de aanmerkingen betreft, niet de manier. Het wordt inderdaad hoog tijd, dat O. 'de stem der waarheid eens hoore'. Martinet beweert, dat vorsten en jonge jufvrouwen dit zelden doen. Tegnèr wilde, dat het zelfs koningen gebeurde; maar dat is al het onderscheid tusschen Martinet en Tegnèr niet. Buitendien, een professor is geen prins.

Ik voeg hier tevens de *Indische Schetsen* van Van Rees bij, welke ik begon te lezen en ongelezen liet.

Die arme Christelijke Volks-almanak! Hoe kon K. zoo mistasten, door Laurillard tot opvolger van De Génestet te kiezen? Ik zie het geestig, knorrig gezicht van den laatste bij al dat gewawel. Eindelijk, bij de *Poesjens*, sloot hij het prul dicht, om straks het fragment over en de proeven van stichtelijke liederen mooi te vinden. Wie is die Onbekende, welken ik wenschte te kennen?

Zult gij een woord over de Jaarboekjens, over dit alleen misschien, zeggen? Letterkundig ging het droevig achteruit.

Maar gij zult er tegen op gaan zien, een briefje van mij te krijgen. Als ge de hiëroglyphen wèl hebt ontcijferd, blijken het louter verzoeken.

En daarom, voor het leste: Mijn respect aan Mevrouw, Gideon veel prets met zijn Sint-Nicolaasgoed, en van U, uit Tubingen, spoedig goede tijding.

Mijne Tante en Zuster verzoeken vele groeten.

Van harte de Uwe.

III
Amsterdam, 1 Januarij 1863.

Lieve Vrienden!

'Wenschen zijn ijdel', zegt het hoofd, maar het hart geeft ze er niet minder gaarne om lucht. En zou ik het dan verheelen, dat Ge gister avond ten onzent zijt gedacht, dat wij U vrolijk en opgeruimd, hersteld, in ons midden terug verlangden? Gelukkig waren de berigten tot nog toe bevredigend, - ondeugend genoeg heb ik mij heden ter beurze zelfs met Uw broeder geamuseerd met dien keelspiegel (?) en het stil houden der tong!

En toch, liefste Vriend! behoefdet Gij wel naar Tubingen te gaan om dat te leeren? Als Uw opstel in de *Gids* voor deze maand[1] eene Intreêrede was in onzen kring, en ik U had te beantwoorden, wat zou ik eene heerlijke stoffe hebben, in Uw fijne kritiek van Heije - en wat Ge verzwijgt! Ge geeft eene bloemlezing van de veelzijdigste soort, en Ge laat hem zelven de toepassing over. Het is een allergelukkigst stukjen, de beschouwing van die kinderwereld boeit - tot zij eensklaps in breede trekken de gansche Fransche Letterkunde onzes tijds, in een treffend beeld aanschouwelijk maakt.

Hoe wij ons gevleid hadden U aanstaanden Woensdag avond in ons midden te zien! Maar al is de operatie afgeloopen, in *dit* saizoen zult Gij de tehuisreize niet zoo overijld mogen doen om dan reeds weerom te zijn. Het is waar, de eerzame *Haarlemmer* roept luidkeels om U, hij doet het niet enkel dewijl hij geen orde onder de Grieksche soldaten weet

1 Het opstel *Kinderboeken,* later herdrukt in deel VIII der *Litter Fantasien en Kritieken*.

te houden. Waartoe die errata? Geel was de eenige Generaal ten onzent, die er zich aan ergerde als de bajonetten scheef stonden, of de patroontasschen op de verkeerde heup hingen. De zetter was wel dwaas zelf zijne feilen aan het licht te brengen, Bake ziet zoo scherp niet, Cobet leest geen couranten en Bakhuizen heeft nog zijn Necrologie[1] te leveren.

Scherts ter zijde, als Ge Woensdag niet weerom kunt zijn, schrijf mij eenige regelen hoe het U en de Uwen gaat. Ge zult er ons en de belangstellende vrienden door verpligten.

Is Gideon niet in de wolken geweest over al die *Christ-Baüme?* Of heeft hij - ik hoop het van den Hollandschen jongen - te fijnen zin voor kleur om vrede te hebben met dien bonten poespas, te ondragelijker misschien dewijl hij aan dat stemmig wintergroen wordt opgehangen? *Parure de l'hiver* noemde Mevrouw de Stael die dennen en *deuil de l'été* - ach! dat die vernuften toch nalieten de natuur om den wille hunner phrases allerlei gekheden te laten doen, van welke zij niets weet. *Parure et deuil*, *libre à vous*, *Madame la Baronne*, *de les porter tour à tour - mais pour elle*, *elle ne désire ni briller ni intéresser!*

Ge zijt in Tubingen, gedenkt men er Nippold nog? Ik heb U vele groeten van hem over te brengen, hij was in Caïro ter herstelling na maanden lang in Jeruzalem zeer ziek te zijn geweest! Arme jongen! Maar nu, hij leeft nog in zijn 'David Joris', enz. en van de phantasie, die wij in zulk een toestand plagen zien als zeven duivels, verraadt zijn brief geen zweem. Hij schijnt, in spijt van zijn bezield voorkomen, geboren om te snuffelen.

'Dat hebt ge onder de Duitschers meer!'

Maar ik weet niet of in Tubingen wel vergrootglazen en

1 Waarschijnlijk toespeling op een door Bakhuizen beloofde studie over Geel, op het einde van 1862 overleden. In een lateren brief komt Potgieter hierop terug.

vooral handige oogartsen zijn, welke bij mijn schrift zeer te stade komen, als Ge misschien zoudt moeten inroepen zoo ik nog langer studie van U vergde.

Vele groeten van mijne tante en zuster, ook van Zimmerman en zijn vrouw. Wij zien verlangend naar een woordje uit, - alles liefs aan Gideon, *nur nicht zu.....!*[1] (duitsch meel is zeer *schwerfällig*.).

Van harte
de Uwe.

IV
Amsterdam, Januarij 1863.

Lieve Vrienden!

Schwabenland heeft tot nog toe een lieflijken indruk op mij gemaakt door Uhland, ik ga nu van de Schwaben houden om von Bruns[2] en de zijnen.

Uw opgeruimde hartelijke brief is mij een waar genot geweest, heb er dank voor, en daar wij elkaâr begrijpen, laat dat stijve 'Heer' weg, men wordt immers niet te oud om louter vriend te zijn!

Ge ziet, de post heeft zijn pligt gedaan en veel vlugger dan Gij geloofdet, dat een Tubinger zijn kon. Zondagavond in de bus bezorgd, had ik Uwe letteren Dinsdagmiddag ter beurze. Toen ik daar, in een hoek, bij dat kalm gasvlammetje stond te lezen, dacht ik in mijzelven, al dat gedruisch om mij hoorende: Zou er onder die gansche schare iemand zijn die vermoedde wat er in mij omgaat?

1 Onleesbaar.
2 De hoogleeraar, door wien Huet geopereerd was.

Wat is het leven toch rijk aan verborgenheden.

En aan teleurstellingen! zucht die goede Engelbrecht, die daar zooeven door het gruwelijkst weder van den Amstel tot mij komt, geloovende de Redactie van *de Gids* vergaderd te vinden, en verneemt dat dit eerst over acht dagen, den 14den het geval zal zijn.

1°. komt Vissering dan over.

2°. zijn Zimmerman en Veth beiden ongesteld.

3°. heeft iemand een stille hoop, dat zeker huis in Haarlem dan weder het aardig gesnap van Gideon zal hooren, papaatjen toeroepend niet te lang te Amsterdam te blijven.

Quack laat hartelijk groeten en voortdurend succes wenschen; ik heb hem heden ter beurze het aanvankelijk gunstig berigt medegedeeld. Mijn tante en zuster verheugen er zich om het zeerste in, de eerste hoopt U spoedig eens te kunnen plagen dat U in Tubingen genezing moest geworden.

Ik vind het eene piquante gedachte dat gij over de Van Lenneppen[1] schrijft in het hartje van Moffrica. Voor Cornelis was het maar het land van de hannikenmaaijers en David Jacob - ja geleerden leverde het wel op, maar overigens waren ook voor hem die Germanen toch maar barbaren!

> Ist denn im Schwabenlande verschollen aller Sang?

of hebt Ge nog iets gezien dat U aan Eberhard der Rauschebart herinnert? Is het de dichter of de traditie aan welken wij den schoonen regel verpligt zijn:

> Ob er vielleicht im Stillen geweint, man weisz es nicht!

Ubland wint het door dezen verre van Scheffer.

1 Artikel: *Cornelis van Lennep en de zijnen*, toen voor de *Gids* onderhanden en sedert opgenomen in *Litt. Fant. en Krit. VI.*

En nu stil de tong, en weg de polyp. Vele groeten aan Mevrouw, aan Gideon wat hem lief is.

Van harte,
de Uwe.

V
Amsterdam, 24 Maart 1863.

Lieve Vrienden!

Gij hebt haar kort gekend, maar genoeg om te gevoelen, wat ik verloren heb; genoeg, om op uwe deelneming te mogen rekenen.[1]

De beterschap van Zondagmiddag was bedriegelijk. Ja, de koorts was gebroken, doch de verschijnselen verrieden eene pneumonie, die gisterenmiddag vijf ure de arme lijderes had doen bezwijken. Welk een slag!

Geloof mij, ik ben de eerste om mij te zeggen, dat ik dankbaar wezen moet; dat op vijf-en-zeventigjarigen leeftijd voor haar slechts kwalen en verminderen het verschiet waren, - een toestand, dien zij zou hebben begrepen, die haar ondragelijk zou zijn geweest. God heeft er haar en *mij* voor bewaard. Maar toch ben ik bitter bedroefd. Veertig jaren intieme omgang, eerst als kind door haar opgevoed, vervolgens altijd samen, als jonkman onder velerlei bitterheid, als man in gelukkiger uiterlijke omstandigheden, maar slechts even gelukkig naar het hart, als vroeger in den weêrspoed. O, houdt mij het woord uit het harte ten goede: gij die zeker in de laatste jaren zamen veel beproeving hebt ondergaan, waardeert u leed wèl, mort er nooit over, als Gideon

1 * Potgieters tante, mejuffrouw W. van Ulsen, 23 Maart 1863 te Amsterdam overleden.

er ten deele onder opwast! Het juk in zijn jonkheid te dragen is genade. Er zullen dagen komen, waarin het u, naar de wereld zegt, beter zal gaan; maar als gij dan dat kleine huisje[1] voorbijgaande elkander afvraagt, als de goede vrouw het mij bij onze vroęgere woning deed:

'Was het wel zoo zwaar? Waren wij niet met kleinigheden gelukkig?'

dan zult ge ja zeggen, hoeveel stoffe tot dankbaarheid gij overigens hebben moogt.

Het heeft mij goed gedaan zoo eens mijn hart uit te storten. De doode hield zooveel van u beiden. Zoo iemand, eerbiedigde zij eerlijke overtuiging, ook al kon zij voor haar gemoed, in de beschouwing waartoe deze voerde, geen bevrediging vinden.

Génestet kende haar in dat opzigt volkomen. O die avonden, als hij kwam, en zij zamen twistten, en toch vrienden bleven.

Van ganscher harte
de Uwe.
Dinsdagochtend.

VI
Half Oktober 1863.

Lieve Vrienden!

Een goede kennis van ons drieën - dien gij beiden beter kent dan ik, al meen ik het genoeg te doen om met hem op te mogen hebben - heeft onlangs beweerd: 'dat het hartstogt is die den dichter maakt.'[2]

1 * Te Haarlem, in de Zijlstraat.

2 * 'Misschien geeft men er zich niet genoeg rekenschap van, dat hartstogten op te wekken de eigenaardige roeping is der kunst, en dat eene magt die bestemd is driften te doen ontwaken, ook zelve uit driften moet geboren zijn?' - Opstel over Jacob Cats.

Ik gevoel geen lust ter wereld, de stelling te bestrijden. Ik wensch haar slechts te bevestigen, zooals de uitzondering het den regel doet, door de bijvoeging: ‘Overal, behalve in Holland.’

En dan beroep ik mij op den wie weet hoevele malen onsterfelijken Van Alphen, het onsterfelijkst (als hier de overtreffende trap pas geeft) door zijn onwaar:

> Een vriend, die mij mijn feilen toont,

door zijn moraliseerend:

> Alexis heeft zijn zusje lief;

en bovenal door zijn op duizend tongen levend, in keuken en kelder voerend:

> 'k Zie de gele bladers vallen.

Wat is het jammer van die laatste gedachte! Herinnering had hier zulk een rijk, zulk een schoon thema. Wat behoefde hij het de toekomst te laten vormen!

Er zijn eenvoudige lieden, volstrekt geen aanspraak makende op den rang en den roem van den Heer Van Alphen, die het dichterlijker weten op te vatten. Het vroege voorjaar zag ze misschien in diepen rouw. Daar kwam eene liefelijke lente, een heerlijke zomer, en de sombere stemming werd stille weemoed, werd dankbaarheid en voor het genot des verledens en voor dat van het heden.

> 'k Zie de gele bladers vallen,

en ze gedachten aan een der schoonste, schitterendste dagen van den herfst, toen ze met lieve vrienden mogten omdolen in dat eigenaardig Hollandsch landschap, 't geen de dubbele weelde van bosch en zee schier te eener stond genieten doet; - ze gedachten er een geestig gesprek, een gastvrij, keurig onthaal bij, de invallende scliemering, - een maneschijn, - de verrassing eener zoo fijn gevoelende vrouw des huizes waard.

'k Zie de gele bladers vallen.

Wat hebben wij het heerlijk getroffen; maar weest gij beiden gedankt voor alles, waardoor ge dat genot hebt verhoogd.

Hoe blijde ben ik, dat Van Alphen's afschrikkend voorbeeld mij verbiedt, nu de toekomst het thema te laten vormen. En toch begroet ik hem in gedachte met vreugde, den dag, zij hij maar guur, of frisch koud, bleeke November- of glinsterende Decemberdag, waarop ge ten onzent komen zult, en zelfs ‘het pogen zoet zal zijn in 't worstelperk der vriendschap.’

Maar Gideon moet meè van de partij zijn.

Ik meen u, beste vriend, beloofd te hebben, aan van Limburg Brouwer over zijn voornemen Renan's *Vie de Jésus* te behandelen, te zullen schrijven (Een leelijk zinnetje!) Het is als ik vermoedde: hij komt aanstaanden Woensdag[1] *niet* over. Hij leeft op régime, gaat vroeg naar bed, zit niet graag in een rookhok, en drinkt geen wijn. Het laatste is de grootste opoffering - die echter te doen ware als ze maar helpt. Dat ik van harte hoop! Zie hier wat hij mij ten opzigte van uw plan antwoordt:

‘Ik vind het uitmuntend, dat Huet het boek van Renan behandelt, en juist de wijze, welke hij voorstelt, komt mij ook de beste voor. Ik voor mij was eerst bijzonder met het werk ingenomen, maar na het eenigen tijd te hebben laten liggen, begon mijn lust om er een aanprijzend artikel over te schrijven zeer te bekoelen, althans uit een philosophisch en streng wetenschappelijk oogpunt. Uit een letterkundig schijnt het mij voor eene bespreking,’ (ik twijfel, of dit wel Hollandsch is, amice!) ‘voor eene bespreking in den *Gids* zeer geschikt; maar dat is dan ook voor 't oogenblik aan niemand beter dan Huet opgedragen, als theoloog en letterkundige tevens.’

De eerste zin eischt geen andere toelichting, dan dat ge plan

1 * Redaktie-avond van den *Gids*.

hadt, schreef ik hem, het vooral letterkundig te waarderen, en u voorneemt van de velerlei uitingen ten onzent over het werk geen notitie te nemen, ten minste geen gewag te maken. Ge zult van het laatste besluit niet terugkeeren, amicissime! als ge het taaije stuk in den *Tijdspiegel* en het gewawel van Henriëtte Maria L. (Was zij niet de schrijfster van '*Coquetterie*'*?*) en de *Vereeniging* van deze maand sliktet!

Politiek Overzigt? Il y a du progrès: en ik geloof dat Zimmerman, als hij de binnenlandsche blijft behandelen, een ander, maar niet minder publiek zal krijgen, dan onze geniale Quack. Ik weet niet of deze Woensdag overkomt: ik twijfel er zeer aan. U schrap ik bepaald door; maar, spijt het mij van beiden evenzeer, uwe redenen billijk ik.

Ik heb hedenmorgen een even hartelijken als hupschen brief van onzen vriend Kruseman ontvangen, die mij voor alles verpligt, u dank te zeggen voor het begin der vele moeite, die gij u om mijnentwil getroostet en, hoop ik, verder getroosten zult. Ook over de kwestie, in dien brief behandeld - de voorwaarden - roep ik waarschijnlijk later uw oordeel in. Waarschijnlijk, zeg ik, dewijl ik vreeze, al te lastig te worden. Om niets ter wereld zou ik willen dat Kruseman, bij het boekske[1] dat mij populair zal maken, geld verloor!

Maar al hebt ge Zondagavond rust, ik mag van uwe oogen geen verdere vermoeijenis vergen. Het is reeds te veel! Sophie verzoekt hare hartelijke groeten. Geloof mij als altoos

Uw beider.

Zaturdagavond.

P.S. Laat dien olifantssnuit toch overschilderen. Gideon heeft gelijk. Neen, beste jongen, 'hij moet van buiten niet rose wezen!'

1 De herdruk van Potgieters opstellen, als *Proza* bijeenverzameld.

VII
12 November 1863.[1]

Schrikt niet, lieve Vrienden! Gideon zal geen leed geschiên: 't zijn onze novellisten maar! Een goêlijke troep, dien ik gaarne eens uitgemonsterd zag: daarom zende ik den heelen hoop, alleen die van 1861 en 62 uitgezonderd. Ze zijn bij den binder. Waarschijnlijk hebt gij ze zelf, anders komen zij later. Gij hebt maar te gebiên.

‘Het is een corvée!’

Inderdaad; maar de man, in wien ik gaarne den toekomstigen historicus onzer litteratuur begroet, moet door dien - brijberg heen. Meer is het niet, minder ook niet. Geel zou zeggen: niet eens rijstenbrij, ten minste heel weinig suiker en nog minder kaneel. En toch heeft ons publiek er van 1848 af, op geteerd!

- - - Gasthuys Peter,
Soo ick vraech jou ouwe Haen,
Als hij siet dit geckspul aen:
Maecken 't jonge Hanen beter,
Als het ouwe hock veur heen?
'k Wed hij 't hoofd schudt, en kraeyt neen.

We hebben de rijmelaars verjaagd: hebben wij aan de novellisten gewonnen? Hoe schaarsch zijn geest en gemoed! hoe vloeit gezeur en gewawel over!

Veel pleizier, amice, in de lectuur.

Maar nog eerst mijn hartelijken dank voor de verbeteringen in de proeven. Ga dus voort, en ge zult mij wezenlijk verpligten.

1 * Met een pak jaargangen van almanakken en tijdschriften, waarin bijdragen der voornaamste nederlandsche novellisten.

Aan Gideon beterschap met het orgelkeeltje. Aan Mevrouw de groete van Sophie en mijn respect.

Van harte de Uwe.

VIII
5 December 1863.

Lieve Vrienden!

Hoe ik wenschte, dat gij nooit dat aardige opstel van Rigault: ‘Les Jouets d'Enfant’ hadt gelezen!

Nevensgaande kleinigheid voor Gideon[1] zou er dan beter afkomen.

Maar nu gij het eenmaal kent, au risque van de Engelsche sujetten te verfoeijen, lees het nog eens over en vermaak u met den wansmaak onzer overburen, terwijl het jongsken de lieve kleine handen vol heeit met die soliede blokken.

Ge beproeft het misschien, maar het gaat niet. Ieder oogenblik wordt Mama niet enkel afgeleid, maar geroepen, om uit te leggen wat die groepen beduiden. Lieve hemel, wat heb ik gedaan! Volstrekt niet gedachtig aan de les: ‘Qu'on éloigne des yeux de l'enfant tous les objets qui altèrent en lui l'idée de la beauté’ (zie mij dien verwenschten roodrok eens aan! - of die crinoline! - of dien cygne monstrel), bezorg ik Mama hoofdpijn, om allerlei geschiedenissen te bedenken bij die onmogelijke toestanden.

Wat haalde mij dan toch over om dat ding te kiezen?

Ik geloof haast eene geheime sympathie met mevrouw Elize, systeem Fröbel, the Cube. Inderdaad, ik heb legkaarkaarten voor kinderen altijd eene kwelling gevonden. Die lieve vingertjes, zegt men, hanteren ligt die kronkelende stukjes; maar zij breken ze ook, en dan is de pret er af. Ook laat

1 * Een engelsche blokkendoos, als Sint-Nikolaasgeschenk.

er zich niets anders van bouwen. Ook kan men ze niet door de kamer gooijen naar lust.

Zie eens, Gideon, daar kunnen deze tegen!

Eerst bouwen we er een toren van Babel van.

Om valt hij.

En nu kegelen wij er mee.

Daar gaan zij over de tafel! Dan door de kamer. Zit ze na, jongen. En hij giert het uit, en het doel is bereikt!

Zondag is de vergadering, als ge weet, ten mijnent. Wanneer zullen wij u zien, lieve Vriend? Er valt het een en ander te bepraten, vooral hoe gij over het Politiek Overzigt denkt.

Vele groeten van Sophie. Gooi maar, Gideon!

Van harte de Uwe.

IX
9 December 1863.[1]

Aan mijn vriend Cd. Busken Huet, met allerlei armzaligheden ter beoordeeling:

Een distel heet een leelijk ding,
En smakeloos, zoo zou men meenen,
Wie aan een handvol kiezelsteenen,
In goud gekast, haar vorm dorst leenen
Voor borstspeld of voor zegelring.
Toch weet de Schotsche juwelier
Den hoop tot zulk een klis te groepen,
Dat Princess-Street u uit hoort roepen:
‘Mogt drie pounds sterling ik versnoepen,
Mijn liefste kreeg dat souvenir!’

Een criticus, een lastig heer,
Die met de schare schijnt te sullen,

1 * Nogmaals met een pak modern nederlandsch proza en nederlandsche poëzie.

Door haar lamzaligheên te onthullen,
Verscholen in een tiental prullen
  Die men der komenij vereer! -
  Hoe gij dat oordeel, lieve vriend!
Weêr zult beschamen bij dit zoodje!
Gij neemt het onkruid schalk in 't ootje,
En blijft er graan, ook maar een loodje,
  De toekomst blijkt er meê gediend.

Twintig regels, lieve Vrienden! en tòch alweêr een duisterheid voor wie niet weet, dat de Schotsche dames broches van *pebbles* dragen in goud gezet, in den vorm van *the thistle*, en dat Princess-street de mooijere Kalverstraat van Edinburg is.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw. Het gaat met Gideon beter, hopen wij. Als wist de jeugd van rusten en - roesten!

Van harte de Uwe.

X
19 December 63.

Lieve Vrienden!

Uw heusch briefjen van dinsdag zou eer beantwoord zijn, als ik niet alweêr een vreempjen over had gehad (luidt het echt Amsterdamsch) en mijn homonym niet ware getrouwd. Thans is de laatste op weg naar Brussel, en de eerste op weg naar Bremen. *God speed them*, en *God bless them!*

Van ongelegen komen is geen sprake. Willen wij Zaturdag 26 dezer bepalen, met volle vrijheid uw programma, zooals het in uw episteltjen luidt, uit te voeren of nog te wijzigen?

‘Convenu.’

Merci!

Ofschoon we nog geen menschen zien, zou het mij aangenaam zijn geweest als Zimmerman en zijn beminnelijke,

guitige vrouw hadden kunnen komen. Maar de toestand van den heer Vrolik zal het hun, vrees ik, verbiên, als hij dien dag nog beleeft!

Het gaat Gideon, hoop ik, beter; hoezeer die verschijnselen in de keel lang schijnen aan te houden. Ten minste is dit bij een paar kennissen het geval. Ik zou hem zoo gaarne bij de Nijlpaarden hebben gebracht; maar uitstel is geen afstel: het zal wel weêr lente worden.

Wat hebben die nieuwe dichters en dichteressen leelijke namen. De mijne is burgerlijk, *soit dit en parenthèse*. Er zou zelfs met *van* noch *tot* verhelpen aan zijn. Maar:

> mijnheer Meys en jonkvrouw Bär,

vielen er leelijker uit te kiezen?

Wèl is het waar:

> Geen geslachtslijst houdt de faam,
> Maar rigt haar voet naar alle *kanten!*

Ook een twijfelachtig-hollandsch rijm. Wat mag er toe verplicht hebben? Lanterfanten, misschien? Maar waar komt dat mooie woord van daan?

Des vragens zou geen einde zijn, en daarom, na beterschap aan Gideon te hebben gewenscht, met vele groeten van Sophie

Van harte de Uwe.

XI
5 Januarij 1864.

Vergeef mij, lieve Vriend! dat ik eene taak[1] die ik met lust en liefde aanvaarde, begonnen ben met uw proefblad te bederven. Eerst op het laatste zijdjen merkte ik, dat gij dit voor de drukkerij hadt bestemd. En toch is het misschien goed dat het gebeurde, - dat gij mij in het vervolg uw blad zondt, voor geen andere oogen dan de onze bestemd? Als ge

1 * Het doorlezen der drukproeven van *Polemische Fragmenten*.

die bewaardet en later eens nasloegt, en opmerktet wat ge niet had gewijzigd, zoudt ge mij kunnen leeren waar *ik* mij gestooten had en toch geen ander het deed. ‘Als of er ten onzent zoo uitvoerige kritieken verschenen!’

Ça viendra, en gij zelf zult dit het eerst ondervinden.

Intusschen, eere wien eere toekomt, dit blad houdt haast geen ergernissen in. Ergernissen? gij geeft ze zonder het te willen. Het is zoo natuurlijk. U is het Christendom niet volkomen, om met Goethe te spreken, de ‘boom waartegen de arme menschheid zich zoo dikwerf heeft opgerigt.’ U zijn in zijne liefelijke schaduw zoo bittere vruchten gewassen! Van daar - niet scherts, maar scherpheid, en wel eens wrevel, waar waardigheid passender zou zijn. In voce *Gids* Januarij bladz. 101 de ‘Sleeswijk-Holsteinsche kwestie.’[1] In de zaak hebt ge gelijk, in de gelijkenis niet. *Que le bon Dieu nous préserve* dat men zich achttien eeuwen met *Meeramschlungen* zou bezighouden.

Töpfer praat van allerlei *bosses*. Zou men *la bosse durespect* niet kunnen ontwikkelen?

Maar mijn eerstelingen worden afschrikkend. Gij geeft mij vijfhonderd dukaten, en zendt geen proeven meer!

Wat is het toch gelukkig als iemand dik is: dan schrijft men als Pierson over het bidden, en beleedigt geen schepsel. Maar gelukkiger nogtans wie mager is, wie zich niet boos maakt, wie aardig blijkt. Dan schrijft men als Lamb over het gebed vóór den eten.

1 Busken Huet schreef daar naar aanleiding van een redevoering van Opzoomer *Wat dunkt u van den Christus?*: ‘Er kan inderdaad naauwlijks aan getwijfeld worden, of de vraag: Wat dunkt u van den Messias? is in dien overouden tijd, in dat kleine land (Palestina), in den boezem dier beknopte en door velerlei vooroordeelen bijeengehouden joodsche maatschappij, een vraag van den dag geweest... eene soort van Sleeswijk-Holsteinsche kwestie.’

Mag ik een oud exemplaar van mijne vertaling vereeren aan den vinder van ‘de tweede soep!’?[1]

Hartelijk dank voor uw epistel. Op uwe verbazing over mijne goêlijke kritiek[2] heb ik tweeërlei antwoord te geven.

Het deftiger:

Gij wilt toch niet dat het mij ga: *Rien oublié*, *et rien appris?* Ik deed verkeerd, mijne invectieve tegen Beets,[3] want ten Kate was maar bijlooper, in éénen adem uit te brengen met mijn oordeel over eene arme verscheidene,[4] die ‘noch praktisch noch poëtisch zich hooge eischen had gesteld.’

Het mogelijk meer ware:

Ik word dik, beweert men; en dat geeft iets goêlijks. Ook is er tegenwoordig geen overvloed van poëten. Als ik de novellenschrijvers behandelen moest, ik zou weer bar, weer de blaauwe beul zijn.

En daarom is het beter:

> Dat een jeugdiger talent
> Thans zoo zwaar een taak zich wijde,
> Glinstrend langs die saaiheid glijde,
> Vonklend waar het glad zich wendt!

Toen uw brief mij gisteravond gewerd, zat ik de proef van het Rijks-Museum[5] na te zien en dacht aan Gallait, toen het episteltjen boven kwam. Oók een coïncidentie! Wat dunkt u van een nootjen als het volgende:

‘Een meer welkom blijk van de overeenstemming van gedachten tusschen een schilder en een schrijver die van elkander niet afwisten, heeft ons zelden verrast, dan wij in de fraaije schilderij: *l'Abdication de Charles Quint*, later door

1 * De novelle *Nog Onverzoend*.
2 * Aankondiging der dichtbundels van Mathilda Bär, C.P. Tiele, Elliot Boswell en P.L.J. Meys, in den *Gids* van Januarij 1864.
3 * ‘Piëtistische Poëzij’, in den *Gids* van 1853.
4 * Albertine Kehrer.
5 * Potgieter's Proza II, 97-192. Uitgaaf van 1864.

L. Gallait geleverd, mogten waardeeren. Er is natuurlijk tusschen ons beider voorstellingen niet slechts het verschil van penseel en pen. Er is ook het onderscheid in de opvatting van een Belg en een Hollander. En toch willen wij deze gelegenheid niet verzuimen, zijn genialen greep te huldigen. Of - (daar was de goedheid, alias dikheid weêr!) - Of het Noorden in den voorhof van het eerlang te stichten Museum Willem I waardig met het Zuiden en zijn Musée Royal wedijveren mogt, - wie wenscht het der Vaderlandsche historieschilderschool als wij niet toe?'

Mager als gij zijn moogt, wijzig, wisch uit, of laat weg, naar het u best dunkt![1]

En heeft de sigaar goed gesmaakt, verleden Zondag tusschen twee en drie bij den tolgaarder te Overveen opgestoken? Het was mooi in het Bloemendaalsche bosch, maar in het Hout vóór Meerenberg nog mooijer. Hoe ik ze voor mij zie, den besneeuwden weg, dat mosch onder het geboomte nog groen, die dennen hoog in de lucht door den wind bewogen, die knoppen aan het hakhout beneden, en alweêr die sneeuw, glinsterend in de weergalooze zon!

Het kluiske[2] was verlaten! Geen keffend smousje sprong ons tegen, geen bloemen beloofden een ruiker. Digt was de deur, op welks drempel ik Gideon ons zoo vaak zag begroeten, het handje vooruit. Digt was dat lieve intérieur met zijn vele boeken, - weg was de lieve gastvrouw, weg de kluizenaar, de gelukkigste der wereld in zijn gezin. Hij stak een sigaar op, bij den tolgaarder te Overveen, zonder ons te zien!

Vele groeten van Sophie. Een gelukkig jaar, ook voor den kleine.

Van harte de Uwe.

In haast (als zaagt ge 't niet!)

1 * *Rijks-Museum*, bladz. 101, 102. Uitgaaf van 1864.

2 * Bellevue, aan de Kleverlaan.

XII
10 Januarij 1864.

Lieve Vriend!

Is het mijn arme telegrafist[1] (die zeker in uwe oogen geen koning wordt) die u zoo boos maakt? De vele bladeren van ‘Vrouwenliefde en Vrouwenleed’ heb ik niet eens ingezien.[2] Maar er mogen vele gekheden in die ‘geschiedens van de ziel’ voorkomen, van alle talent is mijn Admiraaltje niet ontbloot. De gedachte, voor het Februarij-nummer de twee nieuwste hollandsche romans te nemen, vind ik gelukkig. Veel te lang zijn wij met ons oordeel achteraan gekomen, om *Gids* te mogen heeten.

Schikt het u nu, in Februarij over te komen, dan proponeer ik gaarne eene Zondagavond-vergadering. Of komt ge liever in Februarij nog eens een dagje bij *ons* en in Maart de vergadering bijwonen? Ik zou u het laatste aanraden; ook omdat wij u dan nog eens beiden zien en, als het mooi weêr is, Gideon meê kan komen.

Ik moet u alweêr kwellen met eene noot[3] enz. bij bijgaande proef van het Rijks-Museum. Uwe opmerking over *is*, billijk ik volkomen, en kwam er al spoedig toe, de gansche passage te schrappen. Heb geduld, en schik het zooals het u goed dunkt.

In uw tweede blad is geen enkele regel, die ook den ligtst kwetsbaren ergeren kan. Een paar opmerkingen over de plaatsing van eenige woorden, en over de keuze van enkele andere, geef ik maar in bedenking. *Mijne* taak is ligt bij de uwe.

1 * Aart Admiraal, schrijver van: ‘Hoe hij koning werd.’
2 * ‘Vrouwenliefde en Vrouwenleed’, door Marius.
3 * ‘Rijks-Museum’, bladz. 115. Uitgaaf van 1864.

Heb dank voor uw wenk over *les Rayons et les Ombres*. Ik heb inderdaad in lang niet zoo genoten! Jules Janin heeft gelijk: het was een schoone tijd, 1820 tot 1830, voor litteratuur en poëzie. Al zijn weinig bloesems vruchten geworden, de gaarde was weergaloos.

Het mooije weer schijnt voorbij, en daarom zijn wij beiden niet in Bloemendaal, daarom zitten we beiden te werken. Eene ‘eeuwige lente’, zou er iets in worden uitgevoerd?

Sophie voegt hare bede bij de mijne aan mevrouw, om eene gunstige beschikking voor Februarij. Vele groeten. Gideon make het wel.

Van harte de Uwe.

XIII
28 Januarij 1864.

Lieve Vrienden!

Heden morgen bezocht ik onzen vriend Schimmel. Hij repte met een woord over uw plan met Bruno Daalberg. Liever nog, hij verzocht mij u mede te deelen, dat hij er over denken en u spoedig schrijven zou. Als ik niet misverstaan heb wat uw voornemen is, dan vrees ik dat ge veel werk zult doen om weinig plezier te beleven.

‘Dat doe ik aan mijne beoordeelingen van Admiraal en Marius!’

Maar ge brengt er onze letteren mee vooruit; en dat zal de humor (?) van den Wacker van Zon niet gelukken.

Als ik Huet was, een ander plan zou mij aanlagchen. Ik ben dezer dagen weêr in Sayous[1] verdwaald geraakt en van daar bij Sainte-Beuve's Madame de Charrière teregt ge-

1 * Sayous, *Histoire de la littérature française à l'étranger*, 1853, en: *le Dix-huitième siècle à l'étranger*, 1861.

komen. Isabella de Tuyl rept van den opgang door *Sara Burgerhart* gemaakt, van den indruk dien zij er van ontving. En als ge nu nog niet raadt, welk eene aardige beschouwing er te geven is van het onderscheid waarmede twee vrouwen, honderd jaren geleden, de liefde opvatten, dan is mijn gansche idée niet waard, dat gij er één oogenblik u mee bezighoudt. En toch, de verschillende kringen, waarin die vrouwen verkeerden, zij lagchen mij aan als de zoo zeer verscheiden natuur die haar omringde, gezwegen van den engelschen en franschen invloed, welken de eene zoo min als de andere wist te weerstaan. Gij hebt le Pays de Vaud bezocht - eene figuur als Bentinck is schaarsch tot in onzen tijd toe. En heeft mevrouw de Charrière Benjamin Constant tot aanbidder, het oude Betje heeft haar cavalier in Maurits Cornelis van Hall. Isabelle la Française, en Betje de goede best!

Heb dank voor al de moeite, die mijne proeven u geven; heb dank voor uw gunstig oordeel over het *Rijks-Museum*. Maar gelooft ge nu nog, dat velen het als gij ten einde zullen lezen? Ik vergeet niet alleen, ik billijk alle klagten, over de duisternis opgegaan. Ik leefde toen in die wereld, en mogt het. Maar ik eischte, dat ieder die mij las het zou gedaan hebben als ik; en dat was exigent.

Eene noot? ach, ik ben niet gelukkig met nooten. Nu vriend Kruseman mij de afdrukken heeft gestuurd, zie ik dat ik al twee malen ‘hulde’ heb gebragt. Gij hebt gelijk, ik word overbeleefd. Vindt gij die noot inderdaad vereischt? Mij dunkt, we konden het er zonder doen. Eerst als er aanmerking wordt gemaakt, valt naar het jaartal te vorwijzen.

‘*Mais il vaut mieux de prévenir* etc.’

Peut-être. Maar wees er wel zeker van!

Als gij het zijt - en dan alleen - tracht dan - ik beschik over uwe vriendschap - tracht dan een zin te geven aan de volgende gedachte:

‘Het jaartal doe zich bij de beoordeeling van dit opstel gelden, zoowel wat het oordeel over onze jongere schilderschool betreft, als wat den omtrek eener beeldtenis aangaat, wier voltooide uitvoering aan Macaulay de onsterfelijkheid waarborgt.’[1]

Het is zwaar, het is zeer zwaar gezegd. Maar *que voulezvous? Ne forçons point notre talent*, *etc*.

Geen Gids-vergadering dus op Zondag. Maar toch een Zondag in Februarij? Ge spreekt van feest; maar zou het dan geen feest voor ons zijn, eens een ganschen dag naar den geest te leven? Gelukkig echtgenoot en vader, hebt gij daar minder behoefte aan; maar mij doet het goed eens om te gaan, zooals ik het vroeger met Bakhuizen van den Brink zoolang mogt doen.

Ik wenschte dat ik een versjen had, om het leelijke De Visscher van Huizen, in der tijd door hem afgekeurd, te vervangen. Hij had gelijk. Voor den armen krijgsknecht van Maarten van Rossem was hij te hard; maar die gezwollen Visscher is ondragelijk.[2] Als er nu maar een oogenblik van lust komt!

Brouwer - het was de eerzame Haarlemsche die er mij heden morgen mee verraste - Brouwer is gekozen![3] Hoe ik er mij voor hem in verheug. Hij heeft het zoo lang gewenscht. Zijne ongesteldheid van dezen herfst deed mij vreezen, dat hij het genoegen nooit smaken zou. Zonderling, dat iemand van zoo onbevangen hoofd, zich zoo eener partij wijden kan, dat hij zijne onafhankelijkheid niet liever heeft, dan te draven in het gareel zij het ook van den Thor. Verstandelijk dweepen met beginselen, verstandelijk droomen van den invloed van

1 * *Rijks-Museum*, bladz. 188. Uitgaaf van 1864.
2 * *Lief en Leed in het Gooi*. Proza I, 314 en 340. Uitgaaf van 1864.
3 * Tot lid der Tweede Kamer.

dezen - het luidt ongerijmd. Het is het misschien ook, en toch is het:

> Whatever is, is right!

Hebt gij Taine's *Histoire de la littérature anglaise* gezien? Drie jannen van deelen. Sainte-Beuve heeft wel gelijk, dat hij. oude man! der jeugd een talent zoo goed en zoo gaauw te werken benijdt. En toch is Sainte-Beuve een negentiendeeeuwer in merg en been.

Doen uwe oogen u zeer? Leg dan deze ter zijde, speel eens met Gideon, groet mevrouw Huet voor Sophie, en voor wie van harte is

De Uwe.

XIV
2 Februarij 1864.

Lieve Vrienden!

Quack houdt van reizen. Geen wonder, hij is zoo jong, zoo levendig, zoo ontvankelijk. Quack houdt van reizen, voor alles dewijl het deplaceert. Hij had bij ons moeten zijn, toen wij Zondag van ons alleraangenaamst uitstapjen huiswaarts keerden.

Nog vol van den indruk door den Blinkert gemaakt, was in den trein de heer W. zoo goed ons, ter afwisseling, eensklaps in de Vereenigde Staten te verplaatsen, - maar geheel anders dan die goede oude Oom, meer verrukt door de geriefelijkheden van de zeilpacket, dan door de schoonheden van den Hudson.

'*Cotton is King no more!*' was W.'s inleiding. Toen kregen wij die liefelijke zwartjes, Abraham Lincoln de taaije, een woord van hulde aan de bekwaamheden van Seward (W.

is niet voor niemendal financier), Chase daagde, Mac Clellan zwaaide zijn blinkend, schier bloedeloos zwaard. ‘Fabius mijnheer! Fabius die Rome redde!’ En, als had de man voor verscheidenheid van indrukken willen zorgen, eensklaps namen de beschouwingen hooger vlugt, werden zij algemeen. Het gold den tijdgeest. *Nous étions modernes à faire peur*.

‘Zoodat, mijnheer! de Kerk ten onzent alleen nog door den materiëlen band, door het geld wordt zaamgehouden. Anders barstte de boêl los. Heeft u de *Maudit* gelezen? Neen? dat is jammer. Merkwaardig boek, een teeken des tijds!’

Hij had het eerste niet luide gezegd, en toch was het door zijn buurman verstaan. ‘Hm!’ had deze gegromd, ‘Hm!’ En ik zag dat de grijze wenkbraauwen zich fronsten, dat er iets flikkerends uit die diepliggende oogen schoot. De *Maudit* was nog geen afleider.

Wat mag er, dacht ik, omgaan voor den geest van dien ouden Israëliet, van dien nieuweling Christen? Wat zou hij vandaag zijn, orthodox tot de predestinatie toe, of Hebreeuw in zijn harte, die op al ons getwist met minachting neerziet? Ik werd het niet gewaar.

‘T.!’ vroeg W., ‘mag ik je met mijn rijtuig thuisbrengen?’

‘Dank je,’ gromde de grijze, ‘ik heb een vigilante.’

Wij gingen op onze voetjes naar huis, en Sophie kreeg op den Haarlemmerdijk een duw van Verhulst, wat ben je me. Hij vloog, of het Volksconcert beginnen zou.

‘Attaquez?’ zei ik.

Hierbij ontvangt gij, in dank voor het genoegen der lezing, vier proefbladen uwer theologische verscheidenheden terug. Mogen de opmerkingen de moeite van 't ontcijferen waard zijn! Lasch in het boekske, naar aanleiding van eenige geschriften van den dag, vijf, zes nieuwe. Er is stof te over in de stichtelijke lectuur, die de statelijke van Beets vast afwisselt. Het is maar een wensch, amice!

Hierbij keeren tevens twee bladen *Proza* naar den onvermoeiden corrector weêr. Waar bleef de tijd, toen, om Kerstmis, uit gebrek aan kopij, al de gekheid van het *Weeuwtje van Holland* geboren werd, - *the printer's devil waiting*, in het kleine gangje onzer vogelkooi op de Westermarkt, naar de proef en nog wat kopij?[1]

Eindelijk sluit ik ook dat prul *Elck wat wils* bij. Als Goethe de aanhaling gezien en de rijmelarij verstaan had die haar volgt, hij zou van Dercksen hebben gezegd:

Pöbel nur sieht er in mir!

Hoe gaarne doe ik afstand van het boekske aan u! Gij zijt thans in de gelukkige *vaag*, u met dat volkje te amuseren. Getuige Admiraal en Marius, 'geschreven,' zegt Zimmerman, 'zoo jolig en met en *entrain* als hadden hem de vodden geen oogenblik verveeld!'

Vele groeten van Sophie. Beterschap met uwe kranke. Breng Gideon in Februarij mee!

Van harte de Uwe.

XV
4 Februarij 1864.

Heb dank, beste vriend! voor het genot der lezing van uw woord over Lambertus de Visser[2], al deed het mij alweer aan Pisa[3] denken. Uw opmerking over *het kind* is gevoeld:

1 * *Hoe het Weeuwtje uit 't Hof van Holland gevrijd werd*, draagt de dagteekening 1843. Potgieter bewoonde toen nog niet het grootere huis aan de Leliegracht, maar een veel kleiner op de Westermarkt.

2 * In het tijdschrift *Nederland*.

3 * 'Toen mevrouw de Staël in 1816 zich te Pisa ophield, schreef zij aan Sismondi: Vous dites avec raison qu'on est aussi libre ici que dans une république; certainement, mais où est le mobile de la distinction dans les hommes? - Voor *dans les hommes* stel ik *dans les auteurs* in de plaats, en pas het overige op de republiek der Nederlandsche letteren toe. Men is in ons litterarisch Pisa zoo vrij als een vogel in de lucht, enz.' - *Nederlandsche Bellettrie* I 132.

waarom moest ons klein publiek u weerhouden, zelfs eene toespeling op het gebeurde met freule B. te wagen? waarom het karakteristiekste van De Visser in de schaduw blijven?

Als gij het stukje eens in een bundel opneemt, zou het niet aangaan de beeldtenis te voltooijen, door De Visser te schetsen, in de dagen van Rousseau's grootsten invloed ten onzent opgewassen (denk aan Helmer's versjen tegenover Meillerie) op zijn ouden dag ja een heilige en een wijze, maar in zijn jeugd een beeldschoon jongeling, in zijn volle kracht een type-man, en toch geen Saint Preux voor eene andere Julie geworden?

Ik vraag aan den schrijver der voorrede,[1] aan wiens oordeel ik een paar wijzigingen van woorden onderwerp, of hij bij ons publiek, dat geen scherts verstaat, wel goed doet zijn eigen arbeid zoo niet onvruchtbaar, dan toch weinig belovend te schetsen? Als mijn slot niet ongelukkig aan de Kerk, aan de Moederkerk ontleend was, zou ik gelooven dat het bij betere redaktie (de zaak redden kon? dat is te zwaar uitgedrukt, maar) ten minste de klap op den vuurpijl zou zijn.

Hebt ge er nog geen berouw van, dat gij mij geen vijfhonderd dukaten hebt uitbetaald, Evêque d'Avranches?

A propos, bezit gij de werken van dezen, zijne theorie over de liefde in den roman,[2] geloof ik? Zoo ja, maak er dan toch eens gebruik van.

Gelukkig voor u is dit maar een half zijdjen. Ik kwel u

1 * Van Polemische Fragmenten.

2 * *Traité sur l'origine des romans* (1670), bestemd geweest om als voorrede van mevr. de la Fayette's *Zayde* te dienen.

niet meer, voor wij het genoegen hebben gehad, Mr. en Mw. Huet hier te zien. Vele groeten. 't Ga Gideon goed.

Van harte de Uwe.

XVI
21 Februarij 1864.

Lieve Vriend!

Soms, meestal in de eerste dagen der maand, komt ten onzent de eerzame bediende van een zeer kerkelijk effectenmakelaar eene boodschap van zijn patroon doen. Mijne zuster is goed genoeg den man te spreken als ik geen tijd heb, en maakt van die gelegenheid gebruik te vernemen, wat er in de Concertzaal te Haarlem gepreekt is, eer ons de aflevering gewordt. Ik had dan ook reeds van de Wijze Vrouw gehoord,[1] eer uwe goedheid mij de proef toedacht.

En wat had ik gehoord?

Dat het mooi was geweest, zeer mooi - maar dat hij het zou moeten overlezen, om het geheel te begrijpen.

Hij is een burgerman, maar zijne ontwikkeling meer dan de middelbare. Het origineeltje leest veel, leest zelfs tot op straat loopende toe. Ik heb er Schimmel meê mogen troosten, toen niemand Lady Carlisle meer inzag, dat hij *who ran did read it*. Uit overtuiging modern, tot ergernis van zijn kerkelijken patroon, is hij een braaf man, die onder velerlei leed het hoofd ophoudt.

Moet hij *overlezen* om te begrijpen, hij zal niet de eenige geweest zijn; of ik heb geen begrip van uw publiek.

1 * Toespraak over Spreuken XXXI 10-31: ‘Wie zal eene deugdelijke huisvrouw vinden? enz.’, gehouden in de Concertzaal te Haarlem.

Staat het hoog genoeg om van die inleiding te genieten, en weder niet zoo hoog, dat het een beetje partij trekt voor *ce pauvre Horace* en *ce pauvre Boileau*, die dan toch de schoonheid hunner vormen overhouden,[1] de schoonheid die ook bij den ouden Israëliet in rekening valt te brengen?

De roode draad laat door het gansche stuk geen oogenblik los; maar als de titel *Een oud-testamentisch karakter* blijven moet, en niet *Zedelijkheid* worden mag, dan is hij zeer ijl, bij dien overgang tot de middeleeuwen, hoe verrassend deze zij. Verbeeld u, ik had mij voorgesteld, dat onze oude hollandsche huismoeder ons zou gebragt hebben, waar ge wezen wildet. Het lag zoo voor de hand. Te zeer misschien.

Er is stof in voor drie preêken: moeten toespraken dat op deze vooruit hebben? En opdat mijne kritiek een einde neme, hoe gij Taine met uw godsbegrip, liever uwe voorstelling vrede zoudt doen hebben, ik wenschte dat ik het zag.

Dat uw slot al mijne sympathie heeft, behoef ik het te zeggen? Evenmin als dat ik mij aanbevolen houde voor proeven, al ben ik de onbevoegdste beoordeelaar van Toespraken, waarvoor de redaktie er ook nog vergeefs een zoekt.

'Dit briefje bewijst het.'

Moge het evenzeer doen blijken, hoe gaarne wij u tegemoet zien. Vele groeten van Sophie. Mijn respect aan mevrouw.

Van harte de Uwe.

P.S. Gij moet beslissen of Gideon mede mag komen. Ons zou hij lief zijn, wij zijn vrij.

1 'De weleer van oorspronkelijkheid schitterende voorschriften [van Horatius en Boileau] zijn langzamerhand algemeene waarheden, de lessen der hoogste wijsheid zijn axioma's geworden.' *Een Oud-testamentisch Karakter*, blz. 9.

XVII
Februarij 1864.

Lieve Vriend!

Hierbij de laatste proeven mijner opstellen, maar niet zonder een woord van hartelijken dank voor de trouw, voor de liefde waarmede gij die eerst hebt gelezen en gekozen, waarmede gij die later verbeterd hebt! Slechts waart ge te karig met aanmerkingen, met schrappen. Maar ik, die het herhaalde malen beproefde, ik kwam tot de overtuiging, die zeker ook de uwe geweest is: onkruid en tarwe waren zamen ontloken en opgewassen, de tijd voor het wieden was voorbij.

Onze vriend Kruseman verlangt eene voorrede. Ik ga hem teleurstellen, vrees ik; maar ik beroep mij op u, dat ik er geen schrijven kan. Waarom, waartoe ik laat overdrukken - men verge mij niet dat ik het zegge. Hoe het mij onder het nazien dier proeven te moede geweest is? Het behoort tot het intieme leven, het gaat het publiek niet aan. Die eerste proeven - waarin Zij zich zoo zeer zou hebben verlustigd - hoe zij mij leed hebben gedaan! Er is berusting gekomen; er is zelfs iets zoets in den weemoed, die er mij bij aangrijpt. Maar wie laat dat drukken? Sedert heb ik zoo menig genoegelijk uur aan die opstellen dank te weten - in uw kluisken - op Beekesteyn - lest nog op den Blinkert. Ik zou alleen om onzer vriendschap wil wenschen, ze weêr te hebben uitgegeven; *mais c'est entre nous*, *et non pour cette multitude de....*

Inconsequentie! Ik geef deze dingen het publiek weêr in handen, en ik ben op het punt, tegen dat publiek uit te varen!

Wat dunkt u? als op

P r o z a
van
E.J.P.

eens de beide jaartallen volgden van het eerste en het laatst geschreven stuk

1837-1844.

Och, als die cijfers juist zijn, heeft dan het publiek geen waarschuwing genoeg, om geen kat in den zak te koopen?

Ik had moeten beginnen met u schotsch juwelier te prijzen, zoo goed hebt gij het kiezelsteentje van Hooft gezet.[1] Of het der menigte duidelijk zal zijn, wat lot *Constanttijn* en *Messalina* weêrvoer? Neen, maar ge kondt mijn antwoord voorzien: weet zij het niet, dan sla zij Brandt op. Of er een enkele onder den hoop geestig genoeg zal wezen, om partij te trekken van de vernuftsspeling, waartoe Messalina uitlokt? Ik twijfel er zeer aan.

In vollen ernst, ik zou er geen noot bij zetten.

Wanneer ge niet ‘van de natie’, wanneer gij inderdaad van de wereld waart, wat zou ‘Klerikalisme’ nog van andere zijden zijn toegelicht! In de gegeven omstandigheden is het echter zóó beter.

Het zal ons alleraangenaamst zijn, u den 28sten ten onzent te mogen zien; maar het is wreedheid, wreeder dan wreed, zei Hooft, als wij genoegelijk bij elkaar zijn, naar mevrouw B. te trekken. Is dat bezoek echter niet op den voordemiddag af te leggen, het zou onheusch van ons zijn, niet betreurende te berusten.

Schimmel en Zimmerman juichen met mij uw plan, Vissering en mij in April te behandelen, toe. Het zal voor ons noch voor het publiek *poisson d'Avril* zijn. In ernst, ga uw gang en

1 * Twist, zeide Hooft, verkwist; en hij, die alleen in gesprekken en in partikuliere brieven polemiseerde, mogt het zeggen. Toch heeft de Drossaard niet gevergd, dat Vondel met zijne Hekeldichten doen zou, hetgeen hij met zijnen Konstantijn en met zijne Messalina deed. - *Polemische Fragmenten*, slot der voorrede.

spaar geen onzer gekheden. Vissering heeft er minder dan ik, maar hij heeft ook niet, als ik, zoovelen hard gevallen.

Dat *uw* boek nu ook juist klaar is, is fataal. Geen proeven meer. Haarlem gaat schuil.

Toch niet, lieve Vrienden! Met of zonder proeven vele groeten van Sophie aan u beiden en Gideon (Gietje is een leelijk diminutief).

Van harte de Uwe.

XVIII
Amst. 2 Maart 1864.

Lieve Vriend!

Hierbij de *Studiën en Schetsen* van Bakhuizen van der Brink tot zooverre ze zijn verschenen.

Wanneer zal het andere komen?

Frans Hemsterhuis uit de *Muzen*.
Vondel met Roskam en Rommelpot uit de *Gids*.
Personeel en Profaan.
Kritiek en Hyperkritiek.
Recensie van Hooft (de Vries) *Warenar*.
Geel *Onderzoek*.
Van den Bergh's *Nichten*.
Van Lennep *Roos van Dekama*.
Lulofs *Vondel*.
Bouwer *Een Ezel enz*.
Lublink Weddik.
mijn *Liedjes Bontekoe*.

Recensies van Almanakken en een paar aardige stukjes in de *Tesselschade*.

Wilt Ge dat ik U dat alles zende? Het is van harte tot Uw dienst, maar Ge zoudt er in geen maanden doorkomen.

Wilt Gij het deel der Boekbeoordeelingen waarin dat opstel contra J. Muller in de Kalverstraat, - eigenlijk contra S. Muller voorkomt, tintelende van geest? Maar S. Muller heeft zich sedert jegens het toen jonger Holland zoo heusch gedragen, dat bij zijn leven de zaak liefst niet weêr worde opgerakeld.

Ook hebt Ge stof genoeg hem regt te doen, aan wiens omgang ik zooveel heb dank te weten en wiens verwijdering ik nog betreur.

> With all his faults I love him still!

Het zij zonder zelfverheffing gezegd, mijn schuld is het niet, en wat er van de zijne was, wordt hem van harte vergeven.

Een ding hoop ik van Uw opstel, een ding vlei ik mij dat Gij bereiken zult, namelijk hem te prikkelen, dat hij eindelijk Geel regt doe. Hij was het die ons beiden aanmoedigde, die het dankbaar erkende dat er wat gist in het duffe beslag moest gebragt, en ik zou het lang reeds in het openbaar hebben gezegd, maar mijn beeldtenis van Geel zou maar een omtrek, zou maar een halve zijn geworden, en dan liever geen.

Voilà pour les affaires, het is maar half wat ik wenschte, doch ik had het met mijn vreempje, met andere zaken druk en wat er dus aan ontbreken mogt, vraagt Ge wis aan.

Wat hebben wij zondag een genoegelijken dag beleefd, - alles liep mede, Gideon zelfs hield zich uitmuntend. Volg toch Mevr. Z's raad met het ei, - voor den geest is er geen prikkel noodig! Die lieve arme vrouw van den Staatsraad, hoe zij U h e t jongske benijdde. Zij had niets Oostersch - want tot hare levendigheid toe, zij is als haar kleur van het Westen, en toch had ik Hannah naast mij, Hannah, maar nïet als die van Israëls u koud latende, Hannah voor dat haar wensch werd vervuld!

Maar Gij zit aan uwe toespraak, en ik moet aan mijne bezoeken. Beloof Gideon veel vreugde van het bezoek aan Artis. Ontvang met Mevrouw de hartelijke groeten van Sophie en geloof mij beiden.

PS. Het beste met uwe lieve kranke.[1]

XIX
Amsterdam, 8 Maart 1864.

Lieve Vriend!

Gij dacht in rust te ontbijten, maar Ge hebt buiten den waard gerekend, - wat het ergst is, om deze regelen te begrijpen moet Gij eerst een lang verhaal slikken!

Er was iemand die meende in het *Gids*-nr. van de maand Dec. 63 zijn 'oude zonden' te hebben gebiecht en geboet; uit den aard der zaak werd zijn stuk bont, zeer bont, toch zou het hem spoedig blijken, dat de lange lijst nog niet lang genoeg was geweest.

Zijn oude kennis G.T.N. Suringar beweerde dat de boekhouder slecht boek hield, het '*Handelshuis met de schuren*', beweerde hij, stond sinds jaren open.

En N.B. 't is nog niet opgesneden!

En die iemand, - dien Ge haast uit het oog dreigdet te verliezen - deed wat hem dikwijls onder gelijken toestand had gebaat, in plaats van schuld te bekennen of zich te verdedigen, keerde hij de rollen om en werd - aanklager.

Zedelijk is het niet, maar het verzekert bij wijle de zege.

Hij verweet aan G.T.N.S. veel grooter gruwel op zijn

1 De zuster van Mevr. Huet, sedert lang lijdende.

rekening te hebben, dan eenig verzuim jegens Vru Flygare Carlèn, hij achtte het onverantwoordelijk dat [wij] nu nog geen mooije uitgave van Van Haren ontvingen, van de Friesche pers, op *geen* Friesch papier en met *geen* Friesche platen er tusschen. Die iemand ging zelfs verder, en zeide dat het nog vroeg genoeg in 't jaar was, om tegen Kerstijd met een paar zangen een proef te nemen, in hoe verre ons publiek van een keurige illustratie met tekst deze waard, zou gediend willen zijn, - maar deze zou geen eind nemen als ik zeggen moest hoe ver die iemand ging.

Het verhaal zal vlugger voort gaan als ik vermelde dat die iemand vreesde ditmaal niet geslaagd te zijn - dat er weken verliepen zonder dat hij iets uit Leeuwarden vernam.

Daar werd hem hem heden een kaartje boven gebragt,

Hugo Suringar.

En als ge nu, beste Vriend! wanneer die hupsche jonge man dezer dagen bij U komt, de gelegenheid niet aangrijpt om ons, in plaats der verouderde jaarboekjens, aan eene eerste proeve van illustratie te helpen, Uwer waardig, en daarom slechts door ware talenten als Israëls en Rochussen - en kondt gij er gelegenheid toe vinden ook Bosboom - bijgestaan, dan verdient Ge niet dat ik mij, ook om Uwentwil dus heb bezondigd!!

In vollen ernst, de jonge Suringar is voor het plan ingenomen, - ook schijnt er kans te zijn, dat Gij gelukkige! de *lettres d'amour* van W. van Haren te zien zult krijgen.

Eén ding echter hoop ik, dat Gij hem zult afslaan, het is een
Leesboek over onze Letterkunde voor den beschaafden stand.

In *zijnen* zin zoudt Ge niet willen schrijven, in *Uwen* zin moet Gij U eerst nog een grooter publiek scheppen. Ge zijt er voor op weg, als Ge Dercksen beet hebt, maar Gij

bererkt Uw doel bij het behandelen van *Waarom*. Of ben ik subjectief, als ik het laatste ver boven het eerste stel? Is mijn antipathie van dien poëet zoo sterk, dat ik zelfs het verdienstelijke, hem zoo bedaard uit te kleeden, voorbij zie?

Pas op Sint-Nicolaas! Ge krijgt eene verrassing die U verschrikken zal.

Mijn overdrukjes bezorgen mij menig hartelijk woord van vroegere goede vrienden, die helaas! maar oude kennissen werden. Zonderling, de meesten zijn zeer oud geworden, zij dweepen met die vervlogen jeugd! Is het lot en leven hun dan zoo zwaar gevallen, dat zij haast allen, mannen en vaders, zoo weemoedig naar dat verleden omzien? Soms komt de gedachte bij mij op of de afgoden, waaraan deze en gene hunner sedert hebben geofferd, zich wreken, - of populariteit, ridderlint enz. niet volkomen schadeloos stellen voor die liefde voor de kunst, welke de oud-vrijer overhield!

Het is de indruk, waarop ik minst van alle was voorbereid, maar die ik U, *en singulier*, wel meê mag deelen.

Wij hadden woensdag een saai avondjen. Engelbregt liet ons door den gastheer Veth weten, dat hij zich uit den kring terugtrok. Veth deelde mede, dat de vertoornde dit eerst schriftelijk had willen doen, om ons nog eenige douceurs toe te dienen, doch op raad van dezen daarvan had afgezien.

Wij namen de kennisgeving aan. Quack, die zeker vermoedde dat saaiheid troef zou zijn, had zich kortheidshalve, per telegram verontschuldigd.

Patti's concerten tot *f* 1 gedaald, - geloof nu nog aan het veredelend vermogen der heilige Caecilia!

De *Zeven Feestredenaars* hebt Ge zeker in de *Dietsche Warande* genoten. Wie onzer theologische recensenten heeft Oosterzee treffender gekastijd dan Alberdingk Thijm in dien terugkeer tot Van der Palm?

Dank voor Uwe *Polemische fragmenten*.
Vele groeten van Sophie. Alles liefs aan Vrouw en Kind.

Van harte de Uwe.

XX
Amsterdam, 18 Maart 1864.

Beste Vriend!

Gij beide, Uwe lieve Vrouw vooral heeft een droevig verlies geleden;[1] Gij gelooft wel dat ik er hartelijk deel in neem, te hartelijker onder de indrukken welke deze dagen bij mij verlevendigen. Daarom dan ook thans geen antwoord op de lieve letteren, waarmede mij de vriendschap heeft vereerd, en later daarvoor mijn dank.

Gij hebt mij lang tijd gelaten met het maken van eenige kantteekeningen op Uw jongste Toespraak. Gij ontvangt er vele, gelukkig dat Ge met een half woord begrijpt, en van de al te duistere geen notitie behoeft te nemen, anders ware 't een boekdeel geworden. Maar is dat ook eene geduchte stapeling in den beginne! Houd mij het ongelukkige woord ten goede, ik weet ook peinzende geen beter, want het alledaagsche ‘stoute vlugt’ drukt in het geheel het gewigt niet uit, dat men er onder voelt. Er zijn benijdenswaardige grepen in, vooral in de zestien of achtien eerste bladzijden. Houd mij ten goede waar ik hier of daar lastig werd - ditmaal intusschen niet over het een of ander incongruë, daarvan speent Gij U voorbeeldig - de uitzonderingen bevestigen den regel. Gij weet wel dat ik in den beginne opregt genoeg was te verklaren, dat ik liever had gezien dat Ge de concertzaal digt liet, - thans beken ik, de toespraken zullen een belangrijk licht werpen

1 Het overlijden van Mejuffr. van der Tholl.

op de geschiedenis van Uw geest. Van aanvaller verkeert Gij onwillekeurig in toelichter waarom Gij aanvielt. Gij erkent meer en meer de regten van het gemoed, nog ééne schrede, breng die in beeld, Uwe toestanden zullen er veel voor hun leven door winnen.

Dat heeft men er van, als men acht dagen tijd geeft, om te lezen en te herlezen!

Onverdraagzaamheid dreigde mij onverdraagzaam te maken! Had Pierson zich bepaald bij eene teregtwijzing over het revolutionnaire van een beroep op het publiek over een punt dat het leven der gemeente behoorde, hij had al mijne sympathie weggedragen. Een pleidooi over het goed (vermeend) regt der zijnen de eeredienst met de *confession de foi* te beginnen, en zich die gansch anders uit te leggen dan de geest die ze stelde, haar zich dacht, ik zou die geduldig hebben aangehoord, de man is Dominé! Maar eene herhaling van het *Misverstand*!

Heeft hij genoeg over de scheefheid?

Comme de raison hadt Gij gelijk en ik ongelijk wat dien aardigen regel betreft, waarmede Gij de voorrede Uwer *Pol. Fragmenten* begint - *on ne se porte pas à merveille*, *on se porte assez bien*. Maar weet Gij van wien het vers is? Ik ben ondeugend genoeg om te gelooven van ja! - Gij hebt Uw recensent het genoegen willen geven U een compliment te maken over Uwe keuze van lievelingsauteurs. Gij begint met Corneille, en eindigt met Vondel.

Het is intusschen mogelijk dat het citaat, zonder verband, in Uwe memorie ronddwaalde. Sla *le Menteur* op, Acte IV Scène II - en dan leest Gij zeker het stuk van den Meester nog eens over. *Je l'aurais fait prince*, zei Napoleon, als of hij daarom *plus poète* zou zijn geweest.

Doe Uw voetval maar voor Gedeputeerde Staten,[1] en verhooren

1 Van Friesland, om inzage in de papieren der Van Harens.

zij Uwe bede, er zal genoeg aan het licht komen, niet om u het regt te geven, dat hebt Ge lang reeds, over van Haren te schrijven, maar om het publiek te doen erkennen dat B.H. en niemand anders die illustratie moest aanbieden. Gij *niet* populair, ik populair, het is om te gieren! Tot in de Oost toe verlustigt men zich in Uwe bijdragen tot de *Gids*, - ik heb het nooit verder kunnen brengen dan tot Noord-America, waar mevrouw Storm mijn woord over de nakomelingen der Cavaliers deed overdrukken. Maar laat Suringar zijn gang gaan - het overige vindt zich later.

Laat Gideon eens mee naar Amst. komen, het moet bij het eitje niet blijven. Vele groeten van Sophie, dat de eenzaamheid Uwer lieve Vrouw niet te somber valle!

Van harte de Uwe.

XXI
Amsterdam, 8 April 1864.

Lieve Vriend!

Woensdag gaf maar een taai avondjen,[1] en toch had noch de meest gerenommeerde onzer Professoren, noch de pas benoemde Staatsraad ten hove gedineerd. Schortte het aan Quack's afwezigheid? Om geen reden te geven waarom hij niet komt, zendt hij een telegram, de beste dingen worden misbruikt - door de knapsten. Ik geloof dat het aan de boeken lag, - welk een rommelzoo! En zeven achtste der prullaria was natuurlijk weder wat men ten onzent zeer beleefd Theologie heet, maar overal elders met een kort: ‘kerkelijk zeuren’, naar de snipper-

1 Redactie avond van den *Gids*.

mand zou gaan. Ik heb tot vermoeijens toe gevochten, en eindelijk overwonnen. Pamela zal mij den hoop naar ‘De zolder’ toezenden. Verlangt Gij een lijstjen, - weet Gij iemand die lust heeft dat zoodjen in het Album eens af te doeu? Gij zelf kunt Uw tijd beter besteden, het was het algemeen gevoelen. Dat was de lichtzijde van het avondjen, men huldigde opnieuw Uw talent. Van de wolk die *De Gids* bedreigt in zekere ‘Letterkundige Geschiedenis’ heb ik maar geen woord gerept.

Hierbij Taine. Wat dunkt U van Oosterzee's laatste aflevering der *Kunstkronijk*, het boek huldigende om ons eene paraphrase van een der gedichten van Goethe te geven? En van Pierson, die nogmaals de Grieksche tempels tegenover de Gothische kerken stelt om een nieuwerwetsch begrip van eenen stylist te geven? En wat van een tijdschrift voor onze haast niet lezende schilders geschreven, dat bij de twee stukken, wedijverende in à propos en actualiteit, twee lithographiën voegt, welke geen schepsel uitlokken de afgeschaduwde plekken te gaan zien?

Jan Steen. Het Rom. Schetsje van Van Westhreene. Als Jan Steen weerom kwam, zou hij, - pag. 27-29 - niet uitroepen:

‘Sukkel, Campo Weijerman maakt het te grof, maar zoo malmoêrtje malkindje als gij me maakt, was ik, God beter 't, nooit!’

Alberdingk is, voor 't Museum Willem I, met zijn concours niet gelukkiger, dan de Vondels Commisie zonder openbaren wedstrijd, - of liever hij [bukte zeker] voor de meerderheid van onbevoegde medebeoordeelaars. De prijs is toegekend aan een colonadetjen Dorisch en Jonisch. ‘Zuilen wat doe je daar?’

Maar 't is mooi weer, mijn knorren hebbe een einde. Toch is het mij niet warm genoeg. Aan Mevrouw en Gideon alle liefs.

Van harte de Uwe.

XXII
Amsterdam, 15 April 1864.

Gij roept mijn raad in, al vreest Ge dat Gij daardoor mijne rust in gevaar brengt, ik dank U, liefste Vriend! Ge hebt mij goed beoordeeld. Want wie U lief heeft als ik, hij ontveinst zich de velerlei onaangenaamheden niet, die de voorgenomen stap voor U na zich zal slepen. Nauwelijks een weinig tot rust gekomen, lokt Gij op nieuw allerlei scheef oordeel uit! Maar het U daarom af te raden, als Uw *geweten* er zich toe verplicht gevoelt, mag ik het? Zoudt Gij dien raad volgen, als ik hem gaf?

Toets Uzelven, ziedaar mijn antwoord, en dan *advienne que pourra!* Dat het daartoe komen zou, voorzag ik onder de lezing Uwer Toespraken - eene passage in de *Nagedachtenis van Jezus* liet geen twijfel meer over.

Uwe bedenkingen over de geschiktheid van het oogenblik schijnen mij van ondergeschikten aard. Het schort misschien daaraan dat ik Uwe vriendschap voor Pierson te veel uit het oog verlies, dat zijne halfheid mij zoo zeer *zuwieder* is, dat ik juist om haar naar eene krachtige verklaring verlang.

Voor de uitkleeding van Gunning heb ik niets dan lof, houd mij het Geelsche woord ten goede, waar zooveel Geelsch talent schittert. De beide plaatsjes, van welke de waardigheid der zaak mij eene wijziging der uitdrukking wenschelijk maakt, heb ik door een vouwtjen aangeduid.

Waardigheid! [zucht] Ge, ga Uw gang, ik breng er niet minder mijne eenige bedenking om in het midden; is Uwe zucht ‘der orthodoxie geene zedelijke meerderheid boven de moderne theologie toe te kennen’ voldoende om tegelijk zoo gewigtig een stap te doen, en zoo geestig te teisteren?

Idealist! roept Gij, misschien ben ik het te zeer - mis-

schien niet zoo sterk meer als toen Da Costa mij schreef, dat ik poëtiseerde *à propos du plus terne*. Zag de ziener bij intuitie? *Décide si tu peux*, maar geloof mij, het geëssentieerd christendom 'te goed voor de aarde,' bevredigt mij nog behoeften!

Gunning heeft de straf ten volle verdiend, ik getuig het na de herlezing van zijn Brief aan de Voorstanders. Maar tevens vraag ik of Meer en Berg niet te klein zou worden, als in stede van het welzijn der maatschappij het gezond verstand het criterium van krankzinnigheid was?

Eens nog *toets*, en dan, basta!

Het zal ons alleraangenaamst zijn U op Hemelvaartsdag naar Artis te vergezellen, maar reist dan vroeg, zeer vroeg van Haarlem, want later zal het er vol zijn.

Dat is de beste raad van allen!

Dank voor het 'Goudsch fluitgespeel en de Haagsche Klaagliederen,' verpletterende spotter! Vele groeten aan Mevrouw van Sophie. De Olifant heeft nog altijd zijn snuit.

Van harte de Uwe.

Mevr. Huet! laat er gewikt en gewogen worden, meestal zouden wij winnen, *hij* waagt!

XXIII
Amsterdam, 2 Mei 1864.

Lieve Vriend!

Welk een vondst zal Uw *Brief aan Gunning* voor onzen nog ongeboren d'Israëli zijn - en hoe zullen Kruseman en ik in de kaars vliegen!

Maar al vond hij dit briefjen, hij zal het beeld niet begrijpen, dan zullen er geen kaarsen meer zijn.

Toch heb ik vollen vrede met de scherts, als Gij berusten kunt, en dus sterker zijt dan wie eene stad inneemt. In ernst, het bleef me hinderen, dat de aankondiging gepaard moest gaan met een aanval, hoezeer ook verdiend. En wat mij vooral leed deed, het was dat Ge, pas storm en schipbreuk ontkomen, opnieuw Uwe rust op het spel gingt zetten.

'Och! het is niet de schuld van de zee die altijd weer lust in dadels heeft, het is de onze die altijd weer lust hebben in het varen!'

Welnu, vaar dan, maar vaar niet op dat troebele meertjen van de kerk, vaar op het ook niet overheldere, maar toch frisschere onzer litteratuur, waarover ten minste de wind gaat en de zon schijnt! Plaag de predikanten, zooals Gij het Koetsveld doet, maar laat Pierson en Zaalberg zeuren met Saussaye en Schwartz - of ik zeg dat de Dominé nog in U steekt!

De minderheid vermoedt alvast tot welk resultaat Ge kwaamt, - de meerderheid? gelooft Ge dat ze Uwe Toespraken meê begrijpen, meê gevoelen, meê genieten kan?

En al zal ik laatste zijn toe te geven, dat het clericalisme ... aanvult, ik zoû van de nieuweren wenschen (eischen?) dat zij het deden!

Maar Ge hebt genoeg aan de bezwaren van K., wat kwel ik U met de mijne?

Er is geen sprake van indiscretie, hoe vroeg Gij komen wilt, als wij het maar mogen weten om gerust te zijn. En daarom een paar regels, bid ik, Sophie heeft haar reputatie op te houden.

Vele groeten, mijn respect aan Mevrouw, aan Gideon tot ziens.

Van harte de Uwe.

P.S. Alb. Thijm heeft zich verlustigd in Uw wijze iemand een potje te laten breken.

XXIV
Amsterdam, 6 Mei 1864.

Lieve Vrienden!

Als bij de ontvangst dezes Gideon flink en frisch om U heen praat en speelt, zal ik ophouden mijzelven te verwijten, dat ik gister te veel van hem heb gevergd. Zelfs Willem Zimmerman was bij het naar huis gaan moede.

En nu wees gedankt voor Uw aangenaam gezelschap, en voor Uw groot geduld, Dominé!

Ik kom het op eene andere wijze weder op de proef stellen. Bijgaand ‘Praatjen bij 't vuur’ zou in de *Gids* niet worden oververteld, stond het aan mij alleen - ik vind het wat onderwerpen betreft slecht verdeeld, wat behandeling aangaat slordig gesteld, Dirk en Adriaan zijn beurtelings orakels en nullissen, - maar *la majorité approuvera peut-être*. Eer dit geschiede, wensch ik echter van U te weten, liefste Vriend! of dat oordeel over Strauss er door kan, - het woord over U. von Hutten's Brieven geeft volstrekt geen begrip van de waarde van dat werk. Een mooi boek? he? *das Leben des Ritters*.

Van Gennep is dunnetjes!

En dan, gelooft gij, die Winkler misschien wel eens spreekt, dat wij ons van hem inderdaad opstellen mogen beloven voor een beschaafd publiek aangenaam te lezen?

‘Wat ben ik gelukkig niet in Amsterdam te wonen, en zoo veel meer last van de Redactie te hebben!’

Hierbij de *Gedichten* en de *Korenbloemen* van Beets (op den laatsten titel, als deze niet louter een woordspeling zijn zal, had Hildebrand meer regt dan N.B.) en ook de *Navolgingen* om de Ketterijen over Kunst en het Woord nog al aardig aan het licht komende.

Als de gast beschikken mogt over de schotels die de gastheer voor zou zetten, dan verwachtte ik na de *pièce de résistance*
Nicolaas Beets
in Julij de *Hors d'oeuvres*
Withuijs en Bogaers
in Augustus weêr een stevige schotel
Alberdingk Thijm
in September de zoetjes
Helv. v.d. Bergh en J. Kneppelhout
en in Oct. Nov. en Dec. het afwisselendst dessert ter wereld
J. van Lennep
H.J. Schimmel en
pour la bonne bouche
Mevr. Bosb. Toussaint
te zien verschijnen.

En voor het volgende jaar zoudt Ge Uwe Geschiedenis der Letterkunde bewerkende ons, dood op Uw gemak, Studiën van Buitenlanders kunnen geven, daar zijn ze maar voor 't grijpen.

O wijze Tollens! ‘Wie zijn wensch!’ enz.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

XXV
Amsterdam, 31 Mei 64.

Geluk met den geboortedag van Gideon, lieve Vrienden! vier dien altijd zoo vrolijk als Gij, verbeeld ik mij, het heden hebt gedaan. Het weder was mild, als aan een feest past, en bleef ook de bok zijn aard getrouw, de zweep zal gebaat hebben!

Ten zij de goêlijke Kroonprins den weerbarstige in zijn bescherming nam, en Gij beiden gedwee het kind en zijn lieveling toegeeft, - een oogenblik waarop ik wilde dat Gij gephotographeerd waart, - het zou alleraardigst zijn geweest! Is het niet gebeurd, *l'occasion se retrouvera*, voor een afdruk hou ik mij aanbevolen.

En het visitekaartjen aan Gunning is afgegeven,[1] niet zachter door het woord op het schutblaadjen. Algemeen wordt het talent bewonderd, over den tact van de keuze des oogenbliks verschillen de gevoelens. Maar voor mij, ik heb er vollen vrede mee, dat het (voor een poos) polemisch-kerkelijke schriften en toespraken sluit.

Mijn brief dreigt louter uit gelukwenschen te bestaan, - maar als Ge wist hoe veel genoegen het mij doet, dat Gij U voor eene wijle geheel der letteren gaat wijden, Ge zoudt de tweede even opregt gelooven als de eerste! Onze litteratuur is lang geen hof van Eden - het is maar een landschap der lage landen, meer weide dan bosch, hier en daar zelfs maar een slatuintje, maar wie vernuft heeft als Gij, kan veel goeds doen door haar eens anders dan tot nog toe geschiedde te laten zien, - iets frischs, dat kunt Ge op het gebied der theologie ons niet beloven.

Hierbij wat ik van Ter Haar rijk ben. Er moet nog een bundel Gedichten zijn, of deze beleefde een tweede druk, - ten minste mij heugt een boek van hem te hebben gezien met het portret van Belletje tegen over den titel. Gij gelooft het niet? Ik blijf er U borg voor, slechts durf ik niet te zeggen, of op dat plaatjen, in het verschiet van zijn portret, een buste van Luther staat. Zulk een ding heeft hij in zijn kamer hangen, en: ‘Goden en menschen!’ riep ik uit toen ik het zag.

1 *Aan J.H. Gunning*, Haarlem, 1864.

‘Maar, Ter Haar! wat zou Luther zeggen....?’

Morgen avond zal de Vergadering van de *Gids* ten mijnent zijn. Er is geen kopij, en de werklust niet groot, al laat de zeeman zich wachten! Gij verliest niets bij den storm *dans un verre d'eau!*

Het was niet enkel ver en het was niet enkel warm, lieve Vrienden! maar het was mooi ook[1] - het heerlijkst weder, den eenen dag Parijs, den anderen Versailles, den derden Parijs, den vierden Fontainebleau, den vijfden weêr Parijs! welk een droom!

Als het zondag goed weer is komen wij U begroeten, ten zij ge andere plannen hebt. Ook sluit dat woord als (verbrande turf) alle toebereidselen buiten!

Van harte nogmaals geluk, lieve Moeder! Vele groeten van Sophie. Geheel de Uwe.

XXVI
Amsterdam, 1 Julij 1864.

Lieve Vriend!

Onder den prettigen indruk, door Uwe kritiek Withuijs - Bern. ter Haar achtergelaten, ben ik in geen stemming meer om U te beknorren over Uwe klagt, dat Uw arbeid U inspanning kost. *Faire quelque chose avec des riens!* hoe kan die wensch opkomen bij iemand, die de moeijelijkheid van zijn werk zoo gelukkig weet te verbergen, die altijd eene nieuwe beschouwing heeft. Gij doet mij gevoelen dat ik oud worde, door de frisschere wijze, waarop Ge mijne voorgangers en tijdgenooten schetst, - als oude kennissen had ik menige

1 Het uitstapje dat Potgieter zijn *Revue in het Bois de Boulogne* in de pen gaf.

gekheid in hen voorbij gezien. Werk dus gerust voort, het zal U inderdaad goed doen.

Heden was onze vriend Buijs bij ons. Ge hadt zijn klagten moeten hooren over de begrippen van Nieuwere letterkunde bij de examina van mannen, die in andere vakken 2de en 1ste rang hadden. Deze kende Dickens uit een vertaling, gene had nooit den naam van Macaulay gehoord. En dat zijn de blinde leidslieden, die toekomstige blinden zouden vormen, als hun niet gezegd werd, dat onze heel en halve en kwart goden maar menschen zijn, zeer alledaagsche menschen zelfs!

'Alsof het mij gelukken zou, die zeurders op het sleeptouw te nemen!'

Ik heb straks gezegd dat ik oud worde, dat Ge het mij ten minste merken doet, maar op het punt van geloof aan de kritiek, *j'ai toujours vinqt ans*, *je crois à l'ami inconnu*.

En daarom - geloof niet dat mijn gelukkige wending voorbedacht was - en daarom gaan hiernevens boeken in menigte, boeken door Alb. Thijm volgeschreven, ook in den geloove.

Gij gevoelt zelf, dat Gij U zoo spoedig mogelijk door den berg heen moet werken. Is dit geschied, dan zal er gelegenheid zijn ademhalend hier een liefelijk plekje en daar een stoute partij gade te slaan. Of ik mij niet begrijpen kan dat Ge daarnaar verlangt? Volkomen, maar ik vraag U op mijn beurt, of Ge er niet bij wint aan veelzijdigheid, dus wroetende en werkende, of Ge niet later en met meer regt en met meer gemak van dat weinige spreken zult, waarin Gij U op den duur verlustigt? *Non seulement on n'en meurt pas*, *mais:*

> Le père fut sage
> Qui leur apprit avant sa mort
> Que le travail est un trésor.

Zimmerman en Schimmel moesten deze maand in 't gareel - er was gelukkig geen kopij, die er door kon. Van Winkler zijn eenige bladzijden gekomen, maar populariseeren der

wetenschap schijnt niet zijn talent te zijn. We hebben zeer veel professoren, maar een hoogleeraar voor den stijl! En toch hadden wij dien noodiger dan dubbel Indisch onderwijs: het officiële te Leijden, het concureerende overschotjen te Delft. Want dat we saai schrijven, dat is weder bij de jongste verkiezingen gebleken. Haarlem was nog een 1000ste aardiger dan Amsterdam.

Of het hier warm is? Helaas, als kinderen waren wij met ons openstaand raam op de binnenplaats zoo blijde, dat het ochtend aan ochtend wagewijd openstond, om den wille der reseda en der rozen, tot wij hoestten als twee sukkels. En digt ging het raam en rozen en reseda kwijnen op de binnenplaats.

Zondag mogen wij ons niet vleijen U te zullen zien, maar Zondag acht dagen is het waarschijnlijk dat wij aanwippen.

Gideon heeft nog altijd pret met den bok, hoop ik, - Papa ook? Sophie verzoekt hare groeten, ik mijn respect.

Van harte de Uwe.

XXVII
Amsterdam, 7 Julij '64.

Lieve Vriend!

Alb. Thijm is niet populair, - toch zijn zijn *Oud-Nederlandsche verhalen* uitverkocht. Maar de nijd schrijft dit toe aan den verkoop van de exemplaren die Van Kampen overhield, aan de (toenmalige) Weduwe Langenhuysen. Doch het opstel over de *Littérature Nèerlandaise* dan, dat evenzeer uitverkocht is, dat al mijne pogingen U niet kunnen bezorgen, 't geen Ge uit deze of gene Haarlemsche boekerij misschien wel eirdelijl ter inzage krijgt?

‘Dat heeft hij zeker aan alle buitenlandsche genootschappen cadeau gedaan!’

Se non è vero è ben trovato, *Calumnia!*

U meer van zijne Gedichten te bezorgen, ik wanhoop er aan, tenzij Ge mij de titels opgeeft, want Pamela[1] is naar Baden-Baden. Hierbij wat ik zelf nog bleek te bezitten, een paar overdrukjes van verhalen en jaargangen van den Almanak die mij ontbreken, en eenige losse deelen van den *Spectator*. Het is een genoegen de laatste door te snuffelen om de sympathie voor de *Gids* van die dagen!

Ce que c'est que d'avoir du courage! Zimmerman is met vrouw en kroost in dezen groenen November van ochtend in al dat weêr naar Cleef vertrokken. Wij zullen een zoo doorluchtig voorbeeld volgen, en Zondag, wat storm het waaie, naar Bloemendaal gaan, wij hebben het aardige kluisken, wij hebben de gulle vrienden voor! Maar laat ons voor het eten niets bepalen, als de hemel met ons mogt zijn, zou ik het aardig vinden, dat wij zamen te Zandvoort gingen eten, en Veth huiswaartskeerend met zijn bevordering gelukwenschten.

‘Maar’, zou Sophie zeggen, ‘Mevr. Huet houdt niets van die onzekere plannen, er moet vooraf gezorgd, besteld worden.’

En om dat voor te komen, zeg haar over dit briefje geen jota!

En Uw plan van uitgave der *Poëzie?* Als Uwe vriendschap U niet verblindde, als mijn ijdelheid het zou willen wagen - het ging immers niet met een Uitgever, die allerliefst is als ik hem opzoek, maar overigens nooit aankomt en nooit van zich hooren laat?

Vele groeten aan Mevrouw. Arme Gideon met dat weêr!

Van harte de Uwe.

1 De uitgever Van Kampen.

XXVIII
Amsterdam, 20 Julij 1864.

Mijn Zaanlandsche Burgemeester - het tooneel is de Graanmarkt op het Water *vis à vis du* Doelen N.Z.

B.: ‘Jongens, Vriend! krijgt Bogaers er zoo langs? Je weet, ik heb zooveel met hem op, en toch zal die ondeugende Huet wel zorgen, dat hij de lagchers aan zijn zij krijgt!’

Ik: ‘Heb je dit al meer ondervonden?’

De Burgemeester: ‘Maar Vrind! dat heet ik naar de bekende weg vragen! Al ben ik het soms niet met hem eens, ik moet immers zelf lagchen? Wat mij maar spijt is, dat ik zoo altijd niet volgen kan.’

Zeker iemand verrast, - niet verrukt:

- ‘Is hij dan soms duister?’

De Burgemeester: ‘Dat niet -’

Hoe keek zeker iemand op zijn neus! ‘maar - het draait er mij soms bij voor de oogen, het gaat zoo gaauw - ik zou de dingen meer wenschen te kennen. -’

‘Wel, lieve Vriend! lees meer, want als bij ieder oordeel eene aanhaling moest staan, -’

Mijn Burgemeester: ‘God beware ons, - ik lees het veel liever zonder.’

Ziedaar een der oordeelen, liefste Vriend! niet bestemd om er U voordeel mee te doen, maar om U te bemoedigen. Wilt Gij er een andere stichtelijke bij, neem dit van een moralist.

‘Ik ben boos op mijzelven, die er zeker altijd het eerst naar grijp, en toch kan ik niet uitscheiden voor ik ze gelezen heb, - en wenschte dat ze legio waren.’

Mevrouw Huet! ik maak U mijn compliment over Uw echtgenoot, op het anti-papistisch papiertjen komt zelfs geen majusculen B.H. voor, en het is goed ook, want, *sauf les*

exceptions, is het een zoodjen, zelfs in den klank der namen.

Het spijt mij van Schimmel, dat zijn anti-Hofdijkszin hem in zulk gezelschap brengt!

Ik las *Our Old Home* bij Hawthorne en beveel het Mevrouw aan. Hoe jammer dat het zijn laatste boek is; al verbaast dit onder het lezen niet, hij was hier al half *in the land of dreams!*

'Dank voor al het genoegen van Zondag' zegt Sophie, al waren wij juist tien minuten voor twaalf hier aan het station in een beestenwagen, alias open derde klasse.

Het was heerlijk mooi weêr, *et tout est pour le mieux*, etc.

T. à V.

XXIX
Amsterdam, 26 Julij '64.

Lieve Vrienden!

Uw broeder heeft haast de *cent mille francs dans la gorge* weêr, maar hij was heesch om meelij met hem te hebben, al begrijpt men zich zelfs bij een bruiloft naauwelijks de stoutheid, boven Haarlem een *bal champêtre* te organiseren.

In de vier dagen is Taine zeker aan de beurt. Al krijgt hij den prijs[1] niet, al heeft M. Paul Janet, de l'Institut, in de *Revue* bezwaar bij bezwaar, een mooi boek blijft het toch. Dat genot moge U, liefste vriend! schadeloos hebben gesteld voor den saaijen arbeid W. presentabel te maken. Heb er dank voor, Ge zijt gelukkig geslaagd, al blijven die wetenschappelijke lui altijd te deftig om er aangenaam meê om te kunnen gaan. Voor deze maand blijft het bij het genotene - W. wilde gaarne eens zooveel geven, maar ik heb Vissering geen

1 Der Académie Française, voor zijn Engelsche litteratuurgeschiedenis.

rust gelaten *in voce* Fruin versus Groen, en nu is voor de Geologie eerst in het September nummer plaats.

Pamela heeft mij van Vlotens Deel II ter leen gevraagd, om U het verlangde over het eindeloos heir der Van der Grijpen te kunnen zenden. Ik zag daaruit dat Gij over Sampjen en Helvetius[1] denkt. - Den eersten geef ik prijs, voor den tweeden heb ik een oud zwak. L.l. zondag acht dagen wandelden Sophie en nog iemand van Voorschoten naar den Haag, - wat is dat Duinenwoud een heerlijk buiten - en bezochten wij later in de Lange Pooten onzen blinden vriend. Hij was de oude geestige man! Sedert is onze briefwissel weder begonnen, - na negen jaren stilstand. *Et l'on revient toujours*.... Maar als Ge plan hebt hem voor het volgend nummer te behandelen, zal ik in de oude portefeuilles zijne brieven eens opzoeken, en U die zenden. Het zal U een blik geven op den man en den tijd waarin hij bloeide.

Liberale (Catholiek?) is hij nu vol van de historie Zaalberg en laat zich al de pamfletten van dezen voorlezen. Men heet niet voor niemendal Helvetius.

Vakantie en thuisblijven en lezen, en in het bosch wandelen - ik geloof dat gij de wijsste partij koost.

Vele groeten van Sophie aan U beide, van ons zoentjes aan Gideon.

Van harte de Uwe.

1 S.J. en Helvetius van den Bergh.

XXX
Amsterdam, 2 Augustus 1864.

Heb dank, lieve Vriend! voor de flinke wijze, op welke Gij Alb. Thijm regt hebt laten weêrvaren, het schijnt mij een der verdienstelijkste Uwer opstellen. Het waardeert onbevangen, en het krachtig, kernig slot zet de gansche beschouwing de kroon op!

Hierbij de beloofde brieven. Als het snuffelen U maar niet tegenvalt. Het is een gevaarlijke proef, waarop ik mijn vriend[1] stel, want zijn epistels zijn, als alle ware brieven, maar bijdragen tot en geen schriften van den tijd.

Gij ziet, de mijne wordt een ware missive, *les affaires avant tout*. Hierbij (van ons Engelsch Leesgezelschap, Directeur P.N. Muller) voor veertien dagen den herdruk der
Ingoldsby Legends
ter leen, - er ligt ‘een grasscheutken’ bij het vers, dat Kneppelhout aantrok. Vind het bekrompen, eenzijdig, wat Ge wilt van mij, maar het is mij geen genot, er meer dan eenige bladzijden - zoo lang niet eens als de gemakkelijke berijming van een onderwerp duurt - in te lezen. Maar Gij hebt er weinig aan welk een indruk de *Ingoldsby Legends* op mij maken. Gij wilt liever weten wie de schrijver is. *A votre service*.

Hoor, Allibone - *in voce*.

‘Barham, Richard Harris 1788-1845, Rector of St. Augustinus and St. Faith, London, was better known bij the literary name of Thomas Ingoldsby. His *Ingoldsby Legends* were contributed to Bentley's *Miscellany*, and since collected in volumes (In den eersten vorm waren zij zeker aardiger te genieten dan in den laatsten, *mais quand on est de force pour jouir des Oeuvres complètes de* Van Zeggelen!). Of the first series a 5th Edit. was published in 1832; second series 3d edit. 1842. Third

1 Helvetius van den Bergh.

series 2d edit., with a live of the Author, 1847.' - Er is anticlimax in het getal der uitgaven, maar wij hebben 10 drukken van *Pieter Spa*. (Slechts ziet deze allerlaatste uitgave er mooijer uit dan de Van Zeggeltjens.) 'Mr. Barham during many years contributed to a number of periodicals, vz. the *Edinb. Review*, *Blackwoods Magazine*, the *Literary Gazette* etc. His popular novel *My cousin Nicholas* was published in three vols.

Of his poetical pieces it is not too much to say that for originality of design and diction, for quaint illustration and musical verse, they are not surpassed in the English language. The *Witches Frolic* is second only to *Tam o' Shanter*' (schim van Burns! blijf bedaard!) 'and *the Hon. Mr. Sucklethumbkins story of the execution*, is as satirical a reproof of a vile, morbid appetite as ever was couched in laughable measure.' (Leelijk gezegd, par parenthèse.) 'But why recapitulate the titles of either prose or verse, the lays of dark ages belonging to the fables of St. Cuthbert, St. Aloys, St. Dunstan, St. Nicholas, St. Odile or St. Gongulphus - since they have been confessed by every judgment to be singularly rich in classic allusion, and modern illustration. From the days of Hudibras to our times, the drollery invested to ryme has never bien so amply and felicitously exemplified, and if derision has been unsparingly applied, it has been to lash knavery and imposture.' *Bentley's Miscellany*.

I most humbly confess, Sir! that I have no spirit for 'drollery!'

Wilt Ge nog meer bijzonderheden van Barham? In 1802 brak hij zijn rechterarm, van Dover naar Londen reizende om school te gaan, de postkoets sloeg om. In 1814 pas getrouwd, curate geworden van Warehome in Kent, een fameus smokkelplaatsje, brak hij zijn eene been, en verstuikte het andere door het omvallen van een gig. Een derde karakteristieke bijzonderheid, op 28 Oct. 1844 toen de Koningin de City

bezocht om de nieuwe beurs te openen, wilde hij de processie zien en deed eene verkoudheid op, die hij nooit te boven kwam. † Junij 17 1845.

'He was personally acquainted with Theodore Hunt, the Revd Sydney Smith, and several other of the distingnished wits of his day, and was like them, a frequent diner-out, a sayer of good things, and a teller of droll stories, but he never neglected his more serious duties, and was much respected bij those who knew him'.

Hoe aardig bengelt, in dit fragmentjen biographie, in de lofspraak uit *Bentley*, zoo regt op zijn Engelsch, de moraal als heksluitster achteraan.

Lieve Vriend! zeg nu niet, dat Ge wel weet wien Ge nooit meer bekennen zult wat Ge niet hebt gelezen, want dan ga ik U voor een dichter houden - zooals Geel die persifleert!

Hoe karakteristiek is die Van Zeggelen representant van het genre in Holland tegenover Barham in de Britsche litteratuur. Het is waar, al heb ik Pietje Bedroefd eerst leeren kennen, verleden jaar bij Kruseman, toen hij den bundel 'aardige versjes' voor een niet-prijs niet leveren kon, om het verlies van een lief kind! Maar onze letterkunde heeft dergelijke verontschuldiging niet bij te brengen. Bruno Daalberg is vergeten, Staring blijft bij zijn uitgever sluimeren, en Pieter Spa beleeft tien drukken en heeft honderd Spatjes ten nasleep!

Ik verg veel van uwe oogen, maar ik heb u welkom briefjen nog maar half beantwoord, wijt het uzelven dat Gij zooveel stof geeft. Gij wenscht mijn meening te weten over vorm. Lieve Vriend! een poëet verbeeldt zich zoo gaarne dat die met de gedachte geboren en niet gekozen wordt. *Raillerie à part*, het schijnt mij toe, dat de Uwe het natuurlijk gevolg was èn van Uw individualiteit, *qui ne pêche pas par la bosse du respect*, èn van de luidjes die Gij te beoordeelen vondt, èn van de mislukking der proeven vroeger meer wigtig tot hunne verbetering ge-

nomen en deerlijk mislukt! *Tout bien considéré*, geloof ik te mogen getuigen dat de Uwe U goede diensten heeft gedaan en dit nog bij het triootje voor Sept., bij Schimmeltje en bij den ouden Marquis de Touars, *dont vous faites un patriarche*, *mais qui n'a rien d'eux qu'un goût décidé de Noé*, zal kunnen doen. Slechts bij Mevr. Bosboom-Toussaint, denk aan Staring:

> Ik predik met gebogen knie
> Dus hoor mij zonder spijt.

Maar dan later, zegt Ge - en zet een bedenkelijk gezigt: *Toujours la Reine*, *toujours perdrix!* Volstrekt geen gevaar, beweer ik. Gij zult bij het wisselen van onderwerpen van zelf eenen anderen kiezen. *Drostelijke Teederheid*[1] had reeds een zweem van anderen toon - en gelooft Ge niet, als Ge bijvoorbeeld de Brieven van de Witt of het Journaal van een onzer oude Zeerobben zult behandelen, als Bayle, of een der patriotten aan de beurt zal zijn, gelooft Ge niet dat, in spijt van alle bewondering voor Sainte-Beuve, de indruk van Taine zich zal doen gelden? Alle de regten van ieders bijzonderen aanleg erkennende, vlei ik mij, dat zoo veel studie U ijverzuchtig maken zal, zulk een gaaf een tijd in honderd kleine trekken te doen herleven, U aan zal sporen het op Uwe beurt te beproeven.

Ik weet dat ik veel verg - maar ik weet ook dat eenige jaren dus voorbereidend besteed, bloesems vruchten doen worden, die men naauwelijks heeft opgemerkt, die zich, als alles wat waarlijk groot is, in stilte ontwikkelen.

Courage et confiance!

En nu neme dit zonderling episteltjen eindelijk een einde.

Stijl, vorm, *comme l'un et l'autre sont l'homme*. Ik zie U daar zitten onder het gehoor van G. en wat geen schepsel van de gansche schaar ergert, doet U spotziek glimlagchen.

1 Het artikel over Hooft in deel I der *Litt. Fant.*

Wat een trouw, wat een talentvol vriend is die Vissering! Ik vond wij hadden aan 28 zijdjes Winkler genoeg; ik schreef hem om een woord over Groen, en hij blijft op zijn heuveltje in Rosendaal zitten, al willen vrouw en kinderen dat hij mee uit zal gaan, en hij schrijft dat mooije stukjen!

Modderman zal misschien goed worden als hij, hier gekomen, van tijd tot tijd de prikkels voelen zal, maar Quack krijgen wij er niet in weêrom.

O what a noble mind is here, ja, vul dat zelf aan, want *overthrown* is het Goddank niet, maar aan het soezen zeker!

Dank voor Uwe waarschuwing. *Oh! ces plaisirs prolongés*. - Zondag zullen wij niet kunnen - ik heb Vissering half beloofd hem in Rosendaal op te zoeken. Maar de zomer is nog niet om, en de herfst in het Duin overtreft de lente.

Mevrouw Huet, ik heb U veel te vertellen, ik had een visite van Withuijs. *A vous la faute des injustices*, etc. etc.

Vele groeten van Sophie, mijn respect, het ga Gideon goed.

Van harte de Uwe.

XXXI
Amsterdam, 9 Augs. '64.

Beken het maar, liefste Vriend! wat er bij U omging, toen dit pakje U onder de oogen kwam.

‘Als het weêr acht zijdjes zijn, dan moeten zij liggen tot ik de variatiën op mijn trio af heb.’

Het zijn zeven-en-twintig zijdjes, maar helder gedrukt, bespiegelingen van Winkler, allerbelangrijkst voor jong en oud. Wilt ge zoo goed zijn die zoo gelukkig te corrigeren, als Gij het de vorige deedt?

Wij zijn Zaturdag bij Vissering geweest op Rosendaal!

Geen wonder dat de natuur hem inspireert. Hij had oor voor ons plannetje, gedurende den winter om de twee maanden de Vergadering van de *Gids* op Zondag te houden. Hij zou dan gaarne overkomen en ik vertrouw, dat hij met 1° Januarij weêr op het schutblad komt.

Uw opstel over hem had den besten indruk achtergelaten. Ik heb er nooit aan getwijfeld.

Zwierven wij Zaturdag op Beekhuyzen om, Zondag waren wij te Oosterbeek, maar met uitzondering van den lommer, dien Kneppelhout den zijnen noemt, hoe heet het was en hoe rul het was. Het is inderdaad een Hemelsche Berg in eene woestijn.

> Dorre Zandwoestijne
> Van het ondermaansche diep.

Een roosje zag ik er niet, maar dat haperde aan mij, die geen Seraf ben.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw en Gideon. Ook de mijne.

Van harte de Uwe.

XXXII
Amsterdam, 18 Augs. 1864.

Lieve Vrienden!

Sedert wij zondagavond acht dagen opgeruimd uit Arnhem te huis kwamen, ben ik eenige dagen *garde malade* geweest! Sophie klaagde, - wat zij nooit doet - dingsdag en woensdag werd het catharrale koorts - het is nu gelukkig beter, - maar het heeft haar toch meer aangegrepen, dan ik van haar

anders zoo sterk gestel verwachtte. ‘De Alpenclub legt het af’ zegt zij, wetende dat ik aan U schreef, en wie Ge dus Zondag zult zien opdagen, niet ons.

Behoef ik te zeggen dat het ons leed doet, dat wij ons houden aanbevolen voor later?

Gij hebt mij niet gerust gesteld, liefste Vriend, over mijn brief van acht zijden, en dus - zal deze kort zijn. Maar niet zoo kort, of ik deel U mijn antwoord op de ernstiger vraag mede. Als geen finantieele redenen overwogen, zou ik geen moeite doen om de Groningsche ballingschap. Zijn de uitzigten inderdaad zoo gunstig, dan wendde ik mij in Uwe plaats direct tot Jonckbloet. Ik heb hem voor 25 jaren maar een paar malen gesproken, en sedert nooit meer van hem gehoord, maar verlangt Gij dat ik hem voor U schrijve, het zal dadelijk en van harte geschiên. Een derde kan eenige dingen beter vragen. Bakhuizen, het spijt mij dat ik het zeggen moet, maar als men hem niet dagelijks prikkelen kan, dan doet hij haast geen stap. En bovendien, voorzigtigheid zou gebiên hem eerst te polsen, want in de zaak Brill heeft hij Jonckbloet deerlijk teleurgesteld.

Ik wenschte dat ik iets beters voor U wist dan de *Opregte*, en toch geloof ik dat Ge bij deze U in de ontwikkeling van Uw geest eene vrijheid ziet gewaarborgd, die Gij elders vruchteloos zoeken zoudt. Maar schrijf mij wat ik doen kan, en ik vul zestien bladzijden.

‘Ik werd afgeroepen’ daarom heeft dit briefje zoo zonderling een vorm, gelukkig niet door de zieke, die is rustig. Er viel een vlek, een stoffelijke, niet als bij Groen een zedelijke, op het papier - ten koste van den vorm was het te herstellen. Bij hem gaat dat niet. Van Haren, triomf!

Uwe zuster heeft zich in het Volkspaleis, geloof ik, goed geamuseerd - maar het haar zelve vragen, het ging niet. Land was de ziel van den kring....

Alberdingk is dankbaar voor Uwe waardering. Ge krijgt eerstdaags een brief van hem, of is hij er al?

Veel liefs aan Gideon - moet hij het Volkspaleis eens niet zien? Het is de beste manier om Mevrouw Huet uit te noodigen.

Van harte, na vele groeten van de herstellende.

XXXIII
De stad van 't Volkspaleis, 23-8-64.

Eerst den dank van Sophie, Hooggeachte Vrienden! voor Uw keurige bloemen, die haar zeer hebben verkwikt. Gelukkig is ze niet zoo zwak, dat zij den geur heeft te vreezen. Integendeel, gelijkvloers mag ze zich reeds weder vrij bewegen, en spoedig zal hooger en lager gebied haar ook weer zien. Is er iemand die gaarne zichzelve helpt, zij is't - afhankelijk te wezen, is het ergst van het heele ziek zijn. Of wij U echter Zondag mondeling onzen dank zullen mogen herhalen? ik vlei er mij niet meê, immers, er is van uitgaan nog geen sprake, en we schijnen in den kwaden mousson verdwaald. Ik ten minste heb van ochtend buitjes gehad, die aan de Kleverlaan herinnerden.

Gideon! een ‘knorretje’ wat is dat, jongenlief? toch geen knorhaan. Die zijn er in Artis, beste jongen! in menigte en buiten Artis ook. Ze hebben wel eens gezegd, dat ik er ook veel van heb.

Mijnheer Huet heeft zondag zijn verdiende loon gehad, Mevrouw te huis te laten, alleen de Cuyps in de Maas te gaan zien. Maar het regende? Verdiende straf, Amice! immers dat *moet* uit, *moet* naar een der mooiste plekjes van ons land, naar Dordrecht, het stadje van ‘achttien’!

De middag heeft U, hoop ik, voor het slechte weer van den morgen schadeloos gesteld, lieve Vriend! ‘Ochtends had ik geen “maling”’, zegt Mevrouw V.W.H.'s dochter, ‘maar 's avonds!’

Ziehier K.'s episteltje in dank terug. Karakteristiek is het; maar aardig, neen, noch het adres, noch het begin.

> Que de tracas me cause ma richesse!

noch de wijze er zich af te maken, noch die malle vrees in zee te gaan, kunnen mij doen lagchen, als ik aan de vrouw van Douwes Dekker denk, die met kinderen en al zoo in zee zou springen, als zij er één jaar onbezorgd leven meê koopen kon. Zeg mij wat Ge wilt dat ik doen zal en 't zal gaarne geschiên! Iemand die stijl heeft! Oude K.! die niet hieldt wat Ge beloofdet, wees toch niet jaloersch van Multatuli; die overleeft zich immers ook al!

Schimmel heeft zichzelven overwonnen - en is dus grooter als die een stad inneemt. Hij beloofde gister aan Thieme direct te zullen schrijven, ik zei hem dat ik er niets van geloofde - ik vroeg hem wanneer ik bij hem om den brief zenden mogt, ik plaagde hem niet meer dan hij verdiende, die vroegere beloften gegeven heeft, maar toch hard genoeg - ingesloten is de epistel mij gister voor den nacht geworden. En de twee laatste vellen, die aan de beurs nog niet geschreven heetten, zijn nu blijkbaar toch wèl afgedrukt.

Vele groeten van de herstellende. Dag, knorretje!

Van harte de Uwe.

P.S. En Winkler - extra correctie!

XXXIV
Amsterdam, 4 Sept. 1864.

Lieve Vriend!

Ge hebt plan de *Rijmpjes* van Bronsveld in het Album aan te kondigen; gelief notitie te nemen, dat de man ook als beoordeelaar van Poëzy en wel van stichtelijke poëzy is opgetreden.

Waar?

In Tinholds *Stemmen voor Waarheid en Vrede*, Augustus Nr, dat curieux genoeg met een artikel getiteld: *Oorlog* begint. Al wenschte ik wel dat T. zich tegen Groen flinker had gehouden, de weêrzin, die Schwarz hem inboezemt, *perce par tout*.

Het is een interessant nr. ook over Coquerel en Oosterzee.

Wordt Ge nieuwsgierig?

De dwaze Bronsveld, 'Veenendaal verdient dank!' En waarvoor? 'Omdat hij het duidelijk uitgesproken heeft, dat de christen zingen mag, ja zingen moet!'

Dat deed Tollens reeds van de menschen

> Al wat leeft en braaf is zingt
>
> Alles zingt en kweelt een lied
> Slechts de boozen zingen niet!

Hoe vindt Ge Veenendaal?

> 'Met een gids op mijn weg'

Toch de blaauwe beul niet!

En dan Bronsveld?

'De zingende christen is bij velen altijd een leeuwerik, die opstijgend zich verliest in de wolken, waarom niet de nachtegaal, die langs onze wegen zingt, in onze onmiddellijke nabijheid.'

En dan Bronsveld de spotvogel!

Ik weet niet wanneer Gij deze regelen zult ontvangen, ik schrijf ze den dag waarop een *quatrième avertissement* mij den weg naar Bloemendaal heeft versperd! - Maak er voor het October Nr. gebruik van. Actualiteit, amice! actualiteit.

XXXV
Amsterdam, 6 Sept. 1864.

Lieve Vriend!

Hierbij gaat, in een dun bandje, wat Mevrouw Bosboom fantaiseerde, wat Miss Harriet zich herinnerde van Lucy Carlisle, en het beslaat van dat dunne boekje nog geen vierde.

De historische roman daarentegen eischte vier deelen!

Roept ook Gij niet:

> Les longs ouvrages me font peur!
> Loin d'épuiser une matière
> Il n'en faut prendre que la fleur!

Of verlokt het boek U misschien tot eene beschouwing van de waarde des historischen romans, op het tegenwoordig standpunt der kunst. (Welk een mooije boekenzin! die er nog ‘bij winnen’ zal, als ge vóór ‘Waarde’ enz. ‘betrekkelijke’ leest!).

Ik verbeeld mij dat Gij de vraag moeijelijk ontwijken kunt. Ook heugt mij van Uw laatst alleraangenaamst, slechts te kort bezoek eene klagt over de weinige melding door historici van Lucy Carlisle gemaakt. Herinner ik mij juist, dan noemdet Gij Guizot. Misschien is het bekrompen, maar voor elk volk mag ik een inheemschen geschiedschrijver het liefst, als het die nahoudt, moet een Hollander der negentiende eeuw er bijvoegen. En daarom kwel ik U, zoo Ge die niet ter hand

hebt, met bijgaande proeve van historische studie: John Forster, *Arrest of the Five Members*. Pag. 134/136 zijn alweêr de beste toelichtingen over L.C.'s karakter, die het mij gegund werd te ontvangen.

Niet enkel om den wille van het alles behalve aanlokkend portret van Pym gaan de *Memorials of John Hampden* er bij. Ter beoordeeling der zaak à fond het stukje over de Grand Remonstrance. En om bij die taaije beschouwing de fantasie levendig te houden *Charles I etc. par* Phil. Chasles.

En moet ik dat alles lezen?

Men draagt niet voor niemendal den naam van *L'Evèque d'Avranches* - die - maar Ge weet zelf wel, wat Sainte-Beuve in dezen prijst!

Ingesloten een prulletje, dat ik zal beantwoorden met terugzending, onder bijvoeging, dat wij wel anti-kritiek, in bijblaadjes, voor rekening der auteurs, bij onze nummers voegen, maar dat het dan ook waarlijk anti-critieken moeten zijn, en geen subjectieve exclamatiën. Wilt Ge zelf misschien het antwoord stellen? De pruik zal wel ergens met zijn reclame teregt komen, in de 'Brievenbus' van *Tijdspiegel* of *Letteroefeningen* misschien, maar dan dient gezorgd dat het antwoord der Redactie de lagchers op hunne zij brenge.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw - die zeggen moge dat mijne brieven taai worden. Het komt van het thuiszitten. Mes respects - de coeur

T. à V.

P.S. Daar vraagt Veth Beaumarchais ter leen, - *que voulez-vous qu'il en fasse?*

XXXVI
Amsterdam, 6 Sept. 1864.

Lieve Vriend!

Uwe opstellen uit *de Gids* in de Guldens Editie! Ondanks de populariteit, waarop zij daardoor kans mogten krijgen, wilde mij de gedachte maar half bevallen.

Ik heb heden ochtend een uurtje met Fr. Muller gepraat.

Ofschoon hij juist besloten had van het uitgeven af te zien, (*à la* A.C.K.) had hij er toch ooren naar. Ik deelde hem (*sub rosa*) mede dat wij beiden op dit oogenblik juist niet *hand and glove* met A.C.K. zijn. Hij geloofde dat mijn gissing, dat deze zich niet in Uwe nieuwere wijze van beschouwen te huis kan vinden, juist was. Genoeg: Muller begreep waarom A.C.K. niet werd gevraagd. Hij verwonderde zich dat P.N.v.K. het voorstel niet had aangenomen. Hij zelf had er wèl lust in, maar tot slotartikel zou hij een opstel verlangen dat niet in de Gids had gestaan en wel over:

de *Gids* 1ste Serie
11 Deelen.

De gedachte is waarlijk gelukkig. Het toenmalig *reveil*, gezien en geoordeeld door het nieuwere. ‘Wat mij betreft’, was mijn antwoord, ‘ik zal van harte de bescheiden suppediteeren’. Wat dunkt U? Er is iets flinks in den wensch van Muller - zijn vader in der tijd de verdediger der ‘Oude’ *Letteroefeningen*. Ik zou mij in U bedriegen, als de taak U niet aanlokte, Bakhuizen doemt op in 't verschiet.

Denk er eens over na, even als F.M. van zijne zijde zal doen. Geen overhaasting met Thieme, ziedaar wat mijn wachtwoord zou zijn, als ik 't parool had te geven:

Pour aujourd'hui, *je suis de troisième avertissement*, *savez vous*.

T. à vous.

XXXVII
Amsterdam, 13 Sept. 1864.

Lieve Vriend!

Als dit briefje taai uitvalt, wijt het aan den doofstommencursus, dien ik deze maand houde, - en houden moest. Het laatste is het ergste!

Heb dank voor Uw beide zoo aangename brieven, de eerste had een epistel aan Van Gennep ten gevolge, dien hij des noods mag laten overdrukken. - *Les affaires avant tout*, Fred. Muller is te Groningen om de feesten bij te wonen, - teruggekeerd hoopt hij helder genoeg van hoofd te zijn, om een flink besluit te nemen. *A propos* van *Mylady Carlisle*, Schimmel zegt mij dat twee binders dag en nacht bezig zijn om de exemplaren voor 15 Sept. gereed te hebben. Een courantendrukkerij laat niet binden, vrees ik, anders zou ik U voor slaan een paar jongens aan Thieme te zenden om een handje te helpen. Of vindt Gij het aardiger, dat men in de annales onzer kritiek het feit zal boeken:

Mylady Carlisle werd gerecenseerd eer zij in het licht was verschenen!?

Uw opstel over de *Rijmpjes* is ter drukkerij; mij schijnt de straf voor Bronsveld niet te zwaar. Integendeel, hij krijgt als persoon niet meer van U dan hij verdient, als poëet kastijdt Gij hem nog te weinig. Bedrieg ik mij dat hij voortdurend de les uit het oog heeft verloren, die Genestet zoo getrouw zocht te betrachten, de les van Goethe, de toetsteen van dergelijke poëzy:

> Sey das Werthe solcher Sendung
> Tiefen Sinnes heitre Wendung.

Maar Genestet studeerde ook in Molière, en wat weet daar ondanks zijn nachtegalenliefhebberij Bronsveld van?

Miracoli, de drukkerij meldt mij dat het begin van het stuk van den heer Quack is gekomen. Ik vleide mij er niet mede, al beloofde hij het woensdag, al wilde hij ons in Oct. op den eersten zondagavond hier ontvangen. - Ik vond het bij Muller een taai avondje. X en Y blijven onwillig ijverig te werken. En toch wil ik tot het vroeger stelsel, boeken te zenden *quand même* aan onbeduidendheden en stukken te plaatsen om te vullen niet terug keeren. Het heeft mij lang genoeg verdroten. Nu ik U tot bontgenoot heb, transigeer ik niet meer.

Of Ge gelijk hebt in Uwe opmerking en Uwe aanmerking over de *Novelle*. Ik beproefde tweeërlei stijl, ik dacht er in de uitweiding over gras in het begin, in de passage over het kasteel aan het slot meê te zijn geslaagd, maar toen de *Gids* afgedrukt te huis kwam, zei ik in mijzelven: mis, *à refaire!* Waarom werkte ik zoo haastig? Waarom ben ik zoo bang lang te zullen zijn? En toch wenschte ik nu niet of de feil ware begaan, want het bewijst niet alleen hoe goed Ge ziet, het bewijst de opregtheid uwer vriendschap, dat Ge er mij opmerkzaam op maaktet. Vooral om de wenken, die er in Uwe weglatingen en doorschrappingen in der tijd uit de proeven van het *Proza* vielen op te zamelen, zou ik gaarne de *Poëzy* hebben laten volgen, *mais résignons nous*.

De tijd *zal* komen dat Ge behoefte zult hebben weêr novellen te schrijven, - maar is die er al niet? Als Gij zoo lang wacht, tot Gij het niet laten *kunt*, dan zou er iets bijzonders moeten gebeuren *et que le bon Dieu vous préserve de chocs*. Een fluisterend windje kan zoo goed inspireren als een storm.

Wij waren zondag tien minuten voor elven gereed, daar kwam de plasregen en wij bleven te huis - ik aan mijn doofstommen. Maar ik herinner mij mijn aanhef, daarom deze boosheid niet overgelezen.

Vele groeten van Sophie, waarbij ik de mijne voeg. Beterschap met oorpijn, dat boven kiespijn gaat, oef!

Felicissima notte.
Il tuo.

Den 14^den^ 's ochtends.

Goeden morgen, beroemde Letterkundige! maar welke huiselijke scrupules hebt Ge toch aan Lelieman overgebriefd?

XXXVIII
Amsterdam, 30 Sept. 1864.

Lieve Vriend!

Ik heb het praatje met *l'aimable et spirituel président*[1] (stijl de M. de M.) duur geboet. Ge zijt mij ontsnapt, - en van zelf niet aangekomen.

Nous avons renoncé au bonheur tot middernacht nationale muzijk te hooren, en zien U dus ook van avond niet.

Intusschen, zie hier het vergetene van Sophie, dat ik U mondeling had willen doen. Met welken trein zal ik Mevrouw Huet morgen afhalen, en komt H.Ed. bij ons koffijdrinken? Gaan wij dan samen naar het Diner, dat den etc. tot het Vuurwerk toe?

Allemaal vragen die Ge wel beantwoordt, door voor de zitting kalmer even aan te wippen of een lettertje te schrijven.

Ik ga Schimmel lezen in de *Gids*.

Van harte de Uwe.

E.J.P.
Vrijdagavond.

1 Van het Congres der *Sciences Sociales*.

XXXIX
Amsterdam, 4 October 1864.

Lieve Vriend!

Mag ik beginnen met Mevrouw Huet dank te zeggen voor het alleraangenaamst gezelschap van Zaturdag-avond? Hoe gaarne zouden wij zamen den volgenden zomer eens een uitstapje naar Yperen maken, niet om te zien hoe het met die dure frescos in de *Cathédrale* gaat, maar of *l'Avocat* Bossaert[1] geëngageerd is! Die arme liberaal met twee priesters tot broêrs, en twee *soeurs très-dévotes*, hoe houdt hij het uit?

Ik geloof, beste Vriend! dat Ge reden hebt met de verleden week te vreden te zijn. Ge deedt menig vooroordeel afleggen, Ge zijt er zelf te boven gekomen. Of wij allen zoo gelukkigen indruk meê dragen? Zondagavond overtuigt mij van het tegendeel. Wat mij zelven betreft, niet alleen hoogmoed heeft mij voor dwaasheid behoed, - ook ijdelheid, en vooral besef van onvermogen. Maar dat wij daar dan voor uit kwamen, eer wij anderen van allerlei leelijke dingen betichtten ‘machinatiën afspraken, enz.’ Het had immers aan ons talent gestaan die te verijdelen?

Congres-Indrukken (Februarij nummer)

versus: *Vanity Fair* (November nummer)

hoe ik mij gelukwensch U te hebben mogen overhalen, hier te komen,

Hoe laat het was en hoe lang het was, eer wij tot een besluit kwamen! Veel geduld, meer tact nog, preek het mij, leer het mij, en de toekomst van het tijdschrift zal verzekerd zijn. Zoo kan het niet blijven, ten blijk de bok nu weêr met

1 Tegenwoordig op het Internationale Congres der Vereeniging tot bevordering der Sociale Wetenschappen te Amsterdam, naar aanleiding van hetwelk B.H. in den *Gids* zijn artikel *Vanity Fair* schreef (*Litt. Fant. en Krit.* dl. VII).

X geschoten! Ik ben de eerste schuldige, had ik de zaak anders ingeleid, de overige vrienden zouden misschien hun toestemming niet hebben gegeven.

Maar al beweerde Mehemet Ali dat de ondervinding de menschen niet wijzer maakt (de wereld zou lang met lammeren zijn bevolkt, liet de oorlog indruk achter) dit maal zal hij ongelijk hebben. Wees zoo goed mij een schema te zenden voor de brieven aan Sibmacher Zijnen of Jorissen, wien Gij kiezen zult, over

De Liefdes en Hugenholz *Zekerheid*, enz.

te zenden, doe het ook voor den brief aan Kuenen over

No Church.

(Gij hebt de boeken nog, willen wij er die bijvoegen?) ook over die vertaling van

The Waif.

De poging zal dan van den beginne zijn ingeleid, zoo als Ge wenschtet!

Hierbij de boeken U bedeeld en gekozen. Als ik voor Mevr. Bosboom van dienst kan zijn, zeg mij wat Ge verlangt, het is tot Uw dienst, tot eene zeer volumineuse correspondentie toe.

Die goede Muller, een lans brekende voor die roode Elise!

Van harte vele groeten van Sophie aan U beiden.

de Uwe.

Gideon, waren de chocolaadjes lekker?

XL.
Amsterdam, 13 Oktober 1864.

's Gravenweert, klassieker gedachtenis, 's Gravenweert, lieve Vrienden! heeft in de vloersteenen van de vestibule zijner villa te Oosterbeek

Salve!

doen griffelen, en verzuimt niet zijnen gasten opmerkzaam te maken, van welk een hoogen graad van beschaving deze wijze te ontvangen bij de Ouden getuigt. ‘Echte humaniteit’ enz. komt dan op de proppen, ik heb er allen eerbied voor, maar het minder deftige maleische:

Soeka Brentie!

houd eens eventjes op! - wees zoo goed in te komen! - och toe, ga zoo niet voorbij, heeft toch ook iets innemends, vooral wanneer de Oudgasten U verzekeren, dat geen der drie vertalingen het hartelijk gulle Soeka volkomen teruggeeft.

Hoe jammer dat wij geen Maleisch verstonden, anders hadden wij Van Vlissingen verzekerd, dat hij

Soeka Brentie

met regt voor zijn alleraardigst buiten zetten kon.

Maar ik ben nog geheel onder den aangenamen indruk van den dag ten Uwent, zoo genoegelijk doorgebragt, terwijl Gij beste Vriend! al een paar ochtenden ongeduldig naar de beloofde boeken hebt uitgezien.

De stapel, die deze regelen vergezelt, stelle U gerust.

Er zijn de drie eerste deelen der *Lettres de Mad. de Sévigné* bij - de dikkers reiken zeker voor de avonden buiten wel toe; als Ge weer op den Kruisweg zijt, volgen de overigen.

Uit Schimmels Bibliotheek gewordt U het Album met het beminnelijk afbeeldsel van den Ongelijkb'ren Oosterzee. Ik heb er bijgevoegd:

de korte Verhandeling en de lange Aanteekeningen met den nasleep van Mr. Hugo Beijerman[1], de *Historische Novellen*[2] met de bewuste noot,

(O, dat onverbiddelijk geheugen!)

de aflevering van het *Scheffer Album* waarin *Eberhard der Greiner*[3] wordt behandeld,

(allercurieust te lezen na de debatten over Christelijke Kunst op het Congres)

en een portefeuille met brieven, voor wier wanorde de schoonmaakster verantwoordelijk is, als geen kast mag gesloten blijven ‘en alles weêr net zoo wordt neêrgevlijd als 't geweest is.’)

Lectuur te over, niet waar?

De zonderlinge Kruseman! hij zet zijner heuschheid de kroon op, door dat berigt bij No. 12 der *Causeries Parisiennes*.

Vele groeten van Sophie. Ik laat Mevrouw Huet in uitmuntend gezelschap met *la Marquise* en blijf

Van harte de Uwe.

Leelijke stalen pen die daar uit de hand valt en zoo'n vlek achterlaat!

XLI
Amsterdam, 28 Oktober 1864.

Lieve Vriend!

Uw schrijven van gister verheugt mij om der wille van Mevr. Bosboom-Toussaint zeer, - wij brachten zondag acht

1 Poleniek over het Leycestersche tijdvak.
2 Van Mevr. Bosboom-Toussaint.
3 Evenzoo van Mevr. Bosboom.

dagen van onze korte visite een droeven indruk meê. Bosboom is weer neêrslagtig, onvoldaan met zijn werk, zwak en moê, - ik maak mij over hem ongerust. Hoe somber zij het verschiet inziet, kunt Gij U voorstellen.

Wij troffen er Ds. G. aan, de fluitspeler en klaagzanger, - och, de bluf van den eerste is lang voorbij, slechts de bleekheid van den laatste wil niet wijken. Mevrouw B. geloofde, ‘dat de Heeren het misschien aangenaam zouden vinden elkaâr te leeren kennen’. Dat naïve geloof! Het gesprek liep over het Congres, over Uwe verschijning op den catheder, Mevrouw bragt U met tact te voorschijn: ‘Sophie, heeft Mijnheer Huet bij U gelogeerd?’ G. kon, al had ik Meijboom, gechargeerd dominéachtig, weêrgegeven, toch den Dominé niet in de mouw houden: ‘Permitteer mij, Mevrouw! dat ik mijne uitdrukking van zooeven toelichte. Ik zou de partij van Alb. Thijm hebben gekozen, na eerst al mijn afschuw van ultramontanisme te hebben lucht gegeven. Dan zou ik geprotesteerd hebben tegen’, met stemverheffing, en verheffing van den meelpap der wangen, ‘tegen den **logen** van Lessing’

> Menschen sind es nicht, es sind nur Christen.

En nu weet Ge wel wie zonder stemverheffing zich veroorloofde tegen dat woordeke logen te protesteeren met Goethe's woord over Kerkgeschiedenis: *Gemeinen sah ich wohl*, *Gemeinde nicht*. Ds. G. nam zijn hoed, den volgenden ochtend las ik in de Haarlemmer dat zijn vrouw was bevallen - het viel hem te vergeven dat hij in dat bangste uur ter wereld naar den Zuid Buiten Cingel was geloopen.

Mijn vriend Helvetius[1] beweerde dat hij slechts dankbaar had te zijn - mogt hij iets weêrom zeggen, dan was hij niet zoo'n pessimist - maar van die voorstelling, zei ik, heb ik schuld, *car vous ne voyez pas rose*, *vous broyez du noir;* dan

1 Helvetius van den Bergh. B. H's artikel over hem *(Litt. Fant.* II) was in den *Gids* verschenen, even als dat over S.J.v d. Bergh *(Litt. Fant.* VII.)

wou hij liever zijn rijmepistel met Horatius dan met Boilean hebben zien vergelijken.... *Le silence est la leçon des Rois* en ik behandelde mijn blinde als was hij Koning geweest

'Maar ik heb gezorgd dat ik den *Gids* weêr geregeld krijg en ik stel mij groot genoegen voor van de vorige artikels!'

'En Sam Jam, Mijnheer!'

'Sam Jan, amice! Hij heeft het stuk, het libel, het...niet gelezen, hij neemt er geen notitie van, - maar jongens! het spijt mij zoo dat ik niet zien kan! Verleden week moet zijn gezigt bij beurte al de kleuren van den regenboog hebben gehad!'

Mevrouw Bosboom, à propos van Sam Jan en zekere recensie: 'Het is slecht van me, heel slecht, maar ik lees toch het eerst van alles die stukken van Huet. En dan verkneukel ik mij, al is het nog zoo ondeugend van me. En dan denk ik in mij zelve: "Als ik ook maar eens niet in zijn knuisten val, dan blijft er niets over, dan drukt hij mij plat."'

Zeker iemand: 'Hij heeft kleine handen, Mevrouw!'

'Maar dan nijpen zij als de scharen van een kreeft!'

En ik, die wist dat Ge bezig waart, ik had geen moed haar aan te raden een stuk over de Verovering of Inneming van Hoei, zei ze, Huy is natuurlijker, voor de *Gids* in te zenden. Het scheen mij toe eene Verdediging van Héraugière te zijn, naar aanleiding van het *Journaal* van Anth. Duyck door Mulder uitgegeven, door Fruin gerecenseerd, geloof ik. Op de volgende vergadering zal ik er over spreken.

Ik wensch van harte dat het plaatsbaar zij, want terwijl de brieven U overtuigd hebben, hoe aardig, hoe innemend ze zijn kan, als ze niet gelooft een rol te moeten spelen, een rang te hebben op te houden, ga ik met de gedachte om of er nog iets te doen is om het droef verschiet dat haar verbeidt wat op te helderen. Met Bosboom zal zij alles, alles verliezen, materieel, want ik geloof niet dat ze rijk zijn, en

naar den geest, want zijne ziekelijke bewondering is haar behoefte geworden. *Ah! quelle vieillesse*, *pauvre et isolée*, - want zich een nieuw geslacht hartelijk aan te sluiten, want te gelooven dat er om en na haar iets beters komen kan, iets beters komen moet, - ik vrees dat dit geloof in de zelfvergoding bezweken is!...

Ingesloten eene proeve van - verstandsverwarring - en tevens een blijk hoe goed het zal zijn, hetzij Ge in 1865 Uwe *Portraits de littérateurs* voortzet, alle maanden of om de twee - U tusschenbeide in andere stoffen verlustigend - maar die zin is niet te redden. Hoe goed het zal zijn, meen ik, dat Gij ook Multatuli bij de wilde haren pakt, - die dolleman maakt meer jonge lui ongelukkig dan men gelooft.

Sophie verzoekt mij allerlei verontschuldigingen bij te brengen, dewijl ze Mevrouw Huet zoo min voor de bloemen dank zegde, als de aardige briefjes beantwoordde. En zeker, er waren drukten, maar niet van zoo overwegenden aard, of zij had het kunnen, het moeten doen. Belofte van beterschap, ziedaar wat ik gaarne overbreng.

Hoe vindt ge *l'Ami* Bossaert, *Avocat à Ypres?* Wat zijn de Belgen toch nog jong, en wat ben ik oud, die mij zoo voortdurend over ons verval zit te kwellen.

Alles liefs aan Gideon, onze hartelijke groeten aan Mevrouw.

De Uwe.

P.S. Heeft Mevr. Huet geen lust den indruk der lectuur van *la Marquise* weêr te geven? Maar dan wachte zij niet tot alle deelen zijn uitgelezen.

XLII
13 November 1864.

Comment je devins auteur dramatique, van Dumas, heeft een aardige voorrede, waarin hij beschrijft, hoe hij de pen van den Generaal Foy ontwijdde.

Iets dergelijks pleeg ik, - U niet tehuis vindende, Lieve Vriend! - op reis naar den man ‘die zoo met verf knoeit’, zegt Gideon.[1]

Maar is dus teleurstelling ons deel en dat van Uw pen, ik laat eene schadeloosstelling achter in het handschrift van Mevrouw Bosboom. Wilt Gij het lezen? Mij schijnt het toe dat de Inleiding kan gemist worden, - *sauf* eenige bijzonderheden van Héraugière, later in te lasschen. De toestand zal er bij winnen als de lezer niet reeds vooruit weet, dat de verrassing van Hoei geen vrucht droeg enz.

Een paar brieven van Mevrouw Bosboom zullen U een aangenamen avond bezorgen.

En nu nog eenige eenige vragen:

Woont Th. Jorissen tegenwoordig in Haarlem?

Wie is de flinke Dominé die al onze vrome prullaria zal recenseren?

En hebt Ge Kuenen gepolst over de Zendelingenzaak?

18 dezer 's avonds, vrijdag, houdt de Debating Club feest met dames:

300ste Vergadering, met Dames.
Onderwerp: de Invloed der Vrouwen.

Komen Mijnheer en Mevrouw Huet dan over? Alberdingk, die spreker of liever verdediger der stelling zijn. zal, zoude U gaarne zien.

Van harte de Uwe.

(De pen is bedorven.)

1 B.H. was toen in Den Haag, om zich door Joz. Israëls te doen portretteeren.

XLIII
Amsterdam, 1 December 1864.

Lieve Vriend!

A propos de Molière is in mijne kleine verzameling ‘van Dan tot Berseba alles bar.’ Hierbij, voor bijzonderheden over ‘Uitgevers van Molière’, drie *divers éditeurs*, hebt Gij die zelf, evenals Vinet, dan is aan het hiernevens zenden nog niets verloren.

Verder een aardigheid: *le Docteur Amoureux*.

Gelukkig dat Gij door Uwe lezing in Molière-zelven een onuitputtelijke mijn vindt.

Sainte-Beuve over Molière deed ik er niet bij, dat boekje (*Portraits*) meen ik op Uw lessenaar te hebben gezien.

Maar zoo U in de herlezing van de stukken *du premier poète comique du monde* een nieuw genot wacht, ik ga het een weinig temperen door de bede ook bijgaande stukken te lezen:

Hoekstra contra Mill
met bijgevoegd advies van Buijs en Veth.
Een afgekeurd artikel Knoop
en een bijdrage van een Neefje van Zimmerman

om alles Zondag, vóór de Vergadering begint, te bepraten. Gij brengt de juweelen wel weer meê....

Wij hopen morgen het genoegen te hebben Mevr. met U te zien - maar zullen onbeleefd op de klok kijken, ten einde U niet weer in zulk een hurrie te laten vertrekken.

Ik geloofde stellig dat Ge weer zoudt komen, ik had het zoo gewenscht -

SOPHIE. Maar dat stukje koud kalfsvleesch....

IK. En die soep voor vier....

SOPHIE. En die andijvie en peeren....
IK. En de flesch die ik uit den kelder zal halen. -
Kwartier voor vijf:
Een vigilante!
SOPHIE. Zij rijdt voorbij!
Groet Gideon. Vele groeten. Geluk met Uw geestig opstel over Van Lennep.
Van harte de Uwe.

XLIV
Amsterdam, 5 December 1864.

Lieve Vriend!

Amsterdam is groot, maar Taschereau's *Molière* is er niet in te krijgen. Delachaux beval mij de uitgave aan door L. Marland bezorgd, kent Gij die?

Mevrouw Bosboom's handschrift gaat hiernevens en de bijdrage, eersteling van Eberson te Arnhem.

Hoeveel de voordragt te wenschen overlaat, er is meer kritiek in dan deze of gene vermaardheid van de Verslagen der Academie zou hebben geleverd.

Maar wat schrijf ik louter, onder den indruk van gister, over zaken? Als ware het niet Sint Nicolaasavond, waar Gij geen oor hebt dan voor Gideon! Vergun ons mee te doen in het strooijen.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw en U.

Van harte de Uwe.

P.S. Wanneer worden de séances bij dien ‘verfknoeijer’ voortgezet? *T. à v.*

XLV
Amsterdam, 8 December 1864.

Lieve Vriend!

Vrees niet dat het voorbeeld van Veth aanstekelijk zij.

Maar den ingesloten dient Gij te hebben gelezen, eer ik hem bij de overige Vrienden doe circuleren. Uw scherts heeft het verkorven.

Toch heb ik beter nieuws. Pamela is gister ontdaan bij mij geweest - ‘is er dan niets op?’ ik heb hem naar Schimmel verwezen - die met de onderhandelingen is belast. Hij beriep zich op vier-en-twintigjarigen - neen, niet dienst maar kennis!

Laat het zich nu Zondag zoo inrigten, dat Ge bij ons blijft eten? Of gaat dat met Gideon niet goed, dan komt Ge toch zeker aan?

Sophie dankt Mevrouw voor haar hartelijk briefje en verzoekt vele groeten.

Als altijd de Uwe.

XLVI
8 ure 's avonds 9-12-'64.

Lieve Vriend!

Wat dunkt U van aanstaanden Zondag om vier ure aan tafel? Nog vroeger zou met de *Séance* kwalijk gaan, en later, dan moet ge circa 7 ure repje scheerje weg! Om vier ure dus? Mondeling antwoord.

Ik heb Schimmel aan de beurs straks een paar woorden gesproken, maar volgens zijn gevoelen zal Van Kampen zich in onze wenschen voegen. *Tant mieux pour tous et pour tout!*

'Openhartig mijne meening over Uw opstel?'[1] Gij kunt het gerust doen. Ge behoefdet er mij niet bij te verzekeren *que ce n'est pas écrit au courant de la plume*, als onze briefjes. Of de Redactie het goed zal keuren? Het is moeijelijk voor zoo heterogene elementen in te staan, maar van ergeren kan dunkt mij geen sprake zijn. Sprake! Ieder zal moeten erkennen dat Uw doel goed is, en Uw greep niet enkel vast, maar ook in vele opzigten nieuw. De Koningin geeft menig koninklijke les over kunst. Om intusschen nog eens op Vast terug te komen, is de greep soms, voor vrouwen, niet te vast? Vergiffenis, Mevrouw Huet! maar bij dames is de gedachte inderdaad de roode draad, die zich zoo bevallig door het geheel slingert, en het toch zamen houdt. Hier wordt de gedachte bijna betoog!

Als het stukje zoo blijft geef ik U in bedenking op Bl. 5.

'die kerkhofschennis' te schrappen. Het is bespottelijke ijdelheid zijn album te publiceren om een 'ijdel wierookdampje' - maar jaren lang prachtboekjes uit te geven, maakt immers geen lijkenschenner?

Ik zou haast gaan betoogen, ik vraag liever.

Waarom is de Koningin zoo traag van bevatting, dat zij zich in de beteekenis van dat om der wille van het rijm overhaast binnengesmokkelde 'sparen' vergist?

Et la Reine rouge, die, volgens Mevrouw Bosboom, Schiller lectuur acht voor jongelui, zou zij, als ze nog geflatteerd is met de opdragt dier jaarboekjes, niet beter aan Goethe herinneren, die voor allerlei hoffeesten altijd iets aardigs had?

Ik geef de vragen den zak, ik ga opmerken.

'Sprake' is gek, maar Alberdingk zou 'Hare Majesteit' het feit constateeren, dat smaak mannelijk is, en Freule van Zuylen *instruite pour* zes freules.

Hasebroek's *Vredeboodschap en Krijgsgerucht* valt toe te laten

1 *Een Avond aan het Hof.*

door de bijzonderheid, dat er, spijt de Opregte Haarlemmer, die het verzekerde, ‘per draad’ nooit een woord tusschen de beide werelden werd gewisseld.

En nu hebben mijne vitterijen gedaan, maar zeide ik openhartig geheel mijne meening? Toch niet, en niettemin wilt Gij haar slikken? Valt er in dat strenge betoog, waardoor die vijf dames in vijf recensenten verkeeren, niet een beetje variatie te brengen?

Bij voorbeeld?

Ik heb er niets tegen dat er op bl. 3 van een ‘verwonderlijk fraaije bronzen groep’ wordt gesproken, en van twee kleine groepen ‘ernevens’, maar het verwondert mij, dat Gij verzuimt ons die luxe te doen zien, als Gij blijkbaar gevoelt hoe weinig plasticiteit de voorstellingen van *tutti quanti* hebben. Onze Koningin heeft velerlei kunst, heeft de *émaux* van Christine de Suède en van Larochefoucauld; waarom plaagt zij zichzelve niet met de eerste, ons met den laatsten? In ieder harer vertrekken is buiten een buste van Eugénie, een portret van 't jong gestorven Mauritsje - viel er geen *mot du coeur* aan te brengen?

Eisch ik *te* veel? Zou het boven Uwe kracht gaan, die jammerlijke boerenweelde, en wat er al meer mishandeling der natuur in 't boekske voorkomt, af te wisselen met een blik op de natuur der geestige van Zuylen? Freule van Heeckeren is er een persoontje naar dat heimwee diep te gevoelen en beter weêr te geven dan Beets! Freule van Dedem jolig en jong, ja dat is moeijelijk, maar wat is moeijelijk, te moeijelijk voor iemand, die aan het slot van Freule van Pabst zoo meesterlijk partij trekt?

Lees de sledevaart op den Haagschen weg eens over, fantaiseer, lieve Vriend! fantaiseer, en ik krijg *Aurora* in opstel nog eens terug.

Vele groeten.

Van harte opregt de Uwe.

XLVII
Amsterdam, 19 December 1864.

Lieve Vriend!

Uw stukje over de Tweede Kamer is naar Spin! Gij herinnert U dat ik de gedachte *de Gids* eindelijk het woord te doen nemen over parlementaire welsprekendheid (?) toejuichte - het verheugt mij dat Ge haar zoo gelukkig hebt uitgevoerd, Gij, B.H. - Ik kan mij zeer goed voorstellen dat Gij om der verscheidenheid wille, dit intusschen liever door anderen doet opmerken, dan zelf aangeeft. Maar 'Adriaan Brouwer'! Onder *une nouvelle un peu grivoise*, zou ik den naam alleraardigst vinden, hier echter heeft hij, dunkt mij, geen pas. Ik koos, tenzij U een gelukkiger invalle, die Uw verhouding meer volkomen uitdrukt, dan nog liever het eenvoudig:

Een Geabonneerde op het Bijblad.

Het staat maar aan U *de* geabonneerde te worden.

Of de volgende opmerkingen daartoe zullen bijdragen?

Bl. 6:

'Van waar in den Heer Cremers dat fatsoen?' Iemand die zoo goed weet te tourneren als de opsteller, vraagt zoo iets niet, in dien dubbelzinnigen vorm!

en Bl. 26:

idem, wilt Gij van de verloochening van Petrus partij trekken, een gelukkiger inval doe U geestiger slagen, dan eene vergelijking welke ieder maken kan.

Zulke kritiek is een lofspraak, zult Ge zeggen, inderdaad, al wat er mij nog over op het harte ligt zijn wenschen - maar wanneer heeft men met de wenschenden gedaan? Er is evenredigheid, ik beken het, en waardeer die, in de soberheid

waarmee van de Fransche en Engelsche parlementaire welsprekendheid wordt gewaagd.

bl. 11 louter eenige namen.

bl. 13 alleraardigst, Disraëli en de Clown. Zoude ter afwisseling, tot genoegen van den lezer, tegenover de beide, ik beken het onvermijdelijk lange, aanhalingen een tweetal groepen uit het een en het ander parlement genomen, het opstel geen goed doen? Ge kunt ze schetsen, eer de proef U gewordt. Zij vallen dan nog in te lasschen. Voor de Franschen behoeft Ge geen fonds, Gij draagt dat in U om, voor de Engelschen voeg ik hier een paar boekskens bij, die de heugenis zullen aanvullen.

Verzuim ook niet, er is nog tijd toe, Van Limburg Brouwers pogingen, vrijheid van schrijven te verwerven tot voor de officieren toe, te waarderen. Het behoort evenzeer in het cader van de *Gids* als het riposteren van Van Nierop.

Zijt Gij over Uw begin volkomen tevreden, Vissering en vooral Fruin in consideratie genomen? Ik zou het minder zijn, maar ik wantrouw bij die dingen de subjectiviteit van mijn oordeel. Welke aanvang mij gelukkiger zou hebben geschenen? Een protest tegen een uitspraak van Goethe, een protest dat ik op Uwe wijze zou hebben ingediend, *glad* erkennende dat in de stelling onschatbaar veel waars lag, en haar toch *glad* bestrijdende.

Al hoor ik er alleen later Uw oordeel over, ga ik de plaats afschrijven.

Wij zijn in 1827, er zijn in de Chambre des Députés eenige de pers belemmerende veranderingen door het Ministerie voorgeslagen. Goethe beweert:

'Das einschränkende Gesetz wird nur wohlthätig wirken, zumal da die Einschränkungen nichts Wesentliches betreffen, sondern nur gegen Persönlichkeiten gehen. *Eine Opposition die keine Grenzen hat*, *wird platt*. (Het onderschrapte zou mijn Motto zijn, het is kerniger, *schlagender* dan het gemoedelijke uit Winschoten.)
'Die Einschränkung aber nöthigt sie

geistreich zu seyn, und diesz ist ein sehr groszer Vortheil (Die plaats moet Ge gebruiken). Direct und grob seine Meinung heraus zu sagen mag nur entschuldigt werden können und gut seyn, wenu man durchaus Recht hat. *Eine Partey hat nicht durchaus Recht*, eben weil sie Partey ist, und ihr steht daher die indirecte Weise wohl, worin die Franzosen von je grosze Meister waren.' Gulden woorden, die onderschrapte! maar hoe huiselijk Duitsch is het beeld, door den grooten Meester ter illustratie bijgebragt. 'Zu meinem Diener sage ich geradezu: Hans, zieh mir die Stiefel aus! das versteht er. Bin ich aber mit einem Freunde und ich wünsche von ihm diesen Dienst, so kann ich mir nicht so direct ausdrücken, sondern ich musz auf eine anmuthige, freundliche Wendung sinnen, wodurch ich ihm zu diesem Liebesdienst bewege. Die Nötigung regt die Geister auf, und aus diesem Grunde wie gesagt, ist mir die Einschränkung der Pressfreyheit sogar lieb.' Toch niet, Oude Heer, geen preventieve maatregel, maar de President komt tusschenbeide, als ik de hand uitsteke om mij te vergrijpen, overigens late hij mijne bewegingen vrij. 'Die Franzosen haben bisher immer den Ruhm gehabt, die geistreichste Nation zu seyn, und sie verdienen es zu bleiben. Wir Deutschen fallen mit unserer Meinung gerne gerade heraus, und haben es im indirecten noch nicht sehr weit gebracht.'

En wij?!

'Die Pariser Parteyen könuten noch grösser seyn, als sie sind, wenn sie noch liberaler und freyer wären, und sich gegenseitig noch mehr zugeständen als sie thun. Sie stehen auf einer höheren Stufe welthistorischer Ansicht, als die Eugländer, deren Parlament gegeneinanderwirkende gewaltige Kräfte sind, die sich paralysiren, und wo die grosse Einsicht eines Einzelnen Mühe hat durch zu dringen, wie wir an Canning und den vielen Quärgeleyen sehen, die man diesem grossen Staatsmanne macht.'

De geabonneerde make van die wenken het gebruik, dat hem best dunkt, en gunne ons, hidde ik, terwijl hij ons in het Binnenhof verplaatst, een kijkje in Westminster Palace en le Palais Bourbon. Hij zal er zijne bevoegdheid over onze welsprekendheid met de stukken te oordeelen, te meer door staven, ook contra de Ultra-Thorbeckianen onder ons. Maar mogt hij dit niet doen, mogt hij mijn gevoelen maar half deelen, hem zij er niet minder den dank gebragt voor het nasnuffelen en nalezen, waartoe hij door zijn merkwaardig opstel uitlokte.

En nu de *Avond aan het Hof*, het stukje wordt met verlangen te gemoet gezien. Van tobben mag geen sprake zijn, maar als poëzie arbeid is, waarom zou proza het niet zijn?

Sophie verwacht U beiden donderdag. Schimmel *et sa bien aimee* beloven zich het genoegen U eerste Kerstdag ten onzent te zien.

'Lang als Veth'. Saai ook?

Van harte alles goeds.

De Uwe.

Maandagavond, in haast.

Avond aan het Hof.

Wat dunkt U om den greep te wettigen en de situatie te releveren van het volgend motto:

Mich dünkt, hier ist die Hoheit erst an ihrem Platz,
Der Seele Hoheit!
Goethe's *Tasso*.

XLVIII
Amsterdam, 21 December 1864.

Lieve Vriend!

Als mijn laatste briefje niet een opstel van Uwe hand had gegolden, het zou bewijzen hoe de vriend in den redacteur

kan opgaan! Maar Gij weet wel beter, en houdt het mij dus ten goede dat ik U geen dank zegde voor de vertrouwelijke mededeeling.

'Algemeen Directeur', geloof ik, is iets anders en vrij wat meer dan 'Chef de Bureau', - Algemeen Directeur geen benijdenswaardig baantje aan een blad dat dagelijks verschijnt, en zich met beide politiek en litteratuur bemoeit! Schoon het moeijelijk is zich zoozeer in den toestand ook van den liefsten vriend te verplaatsen dat men het lot van dezen geheel juist beoordeelt, op het gevaar af in mijne beschouwing een beetje eigen meening te mengen, - ik wensch U de betrekking niet toe - dan onder één voorwaarde! En die zal het bestuur, bij den besten wil, waarschijnlijk niet kunnen vervullen, want zij is geen andere, dan dat het U een inkomen toekenne groot genoeg om na vijf jaren arbeid, tien jaren adem te scheppen! Er zijn weinig bezigheden die zoo veel en zoo vroeg verslijten als *dag* aan *dag* voor een grondig of geestig artikel te moeten zorgen, de algemeene redactie op den koop toe.

Gare à vous!

Ik hoop U heden eene revisie van het Eerste Blad der *Verrassing van Hoei* te zenden. Gedachtig aan Uw wenk dat de *Gids* van dit jaar er goed uit moet zien, dubbel te behartigen bij het herleven der *Letteroefeningen*, met een medearbeider die uit Parijs over Tennyson schrijft, heb ik geschrapt en gewijzigd - oordeel zelf met welk gevolg! Hoe jammer dat onze vriendin niet van den beginne af op de gedachte van het gesprek der officieren is gekomen, het geheel zou dan meer gang hebben gehad. Maar daartoe is het te laat! en bovendien zij vraagt mij vriendelijk, 'om der omstandigheden wil' op het begin nu verder geene aanmerkingen te maken, dan die in proef kunnen geschiên. Ik voorkwam haar wensch, door deze wijzigingen maar zelf te beproeven. Als Gij

er nu Uwen blik over wilt laten gaan, en hier en daar een toetsjen aanbrengen, een redeke schrappen, een lichtje sparen of hoogen, dan zal ik haar met een briefje de slotrevisie zenden. Wees dus zoo goed mij deze proef geamendeerd terug te zenden, of morgen meê te brengen.

Een dergelijk genot wacht U ook van *Eenheid des Levens*. Daarin volstond echter het snoeimes; de aardigheden, die niet aardig waren, uit te wisschen, maakte het stuk veel aardiger.

Quack schijnt door het boek van Joly, *Dialogues aux Enfers* niet uitgelokt, hij is *Broeder en Zuster* begonnen.

Van den verloofde is nog geen teeken van leven.

Tot morgen - of anders tot Zondag.

Vele groeten van Sophie, - mijn respect aan Mevrouw.

Van harte de Uwe.

P.S. Gideon komt immers Zondag ook mee?

XLIX
Amsterdam, 24 December 1864.

'Sainte Vierge! encore un billet' riep Granvelle als zijn kamerdienaar het bonderd en eende handschriftje van Marguerite bragt, - weet Gij of haar gekrabbel naar het mijne zweemde? Er is niets onmannelijks in de vergelijking, want de Vorstin had een baard, van wat ben je me!

Het *Amst. Effectenblad* - Redacteur Van Duijl - is de eenige abonné in de hoofdstad op de *Daily News*. Hierbij het bewijs van 's mans bereidwilligheid in van dienst te zijn. *De* Geabonneerde bleef er natuurlijk buiten.

Ten lange leste had ik het Januarij-Nr. in mijn hoofd geregeld.

De *Eenheid des Levens* zou het eerste stuk zijn. Wees zoo goed haar eens door te loopen, en teeken Uwe bedenkingen aan Zoodra ik die kenne, vraag ik een laatste revisie, en zend die met vergoêlijking der wijzigingen aan Stokvis. Ik vrees niet dat hij dat euvel duiden zal, daar ik hem persoonlijk ken.

Maar nu komt *le revers de la médaille*, neen, van de schoone spreuk: *que les beaux esprits se rencontrent!* Heden ochtend Compliment van Pamela:

Of de jongen dat stuk ook maar dadelijk naar Spin zal brengen?

Ik zie het in - het is van Buijs, over de Discussie der Begrooting, neen, eigenlijk over

Liberalisme en Conservatisme.

Dus eigenlijk geen volkomen *double emploi*, *mais le frisant*.

Dat komt er van, als men weinig *zamen* werkt, en dit dan nog *plan*loos doet.

Wat zullen wij besluiten?

Opnemen? Maar dan dient *Donkere dagen voor Kerstmis* het eerste opstel te zijn,

De *Eenheid* het tweede,

De *Tweede Kamer* enz. het derde.

Het zou kunnen gaan, maar liever zag ik, onder een anderen titel, de bijdrage van Buijs in 't Febr. Nr. De Uwe heeft meer voor dan de prioriteit, - zij behandelt het onderwerp van het standpunt van de *Gids*. De *Donkere Dagen* kunnen in elk journaal worden geplaatst.

Gij zijt *handig*, *glad*, red er ons uit.

Tot het genoegen U, Mevrouw, Gideon morgen te zien

Van harte na groeten de Uwe.

L
Amsterdam, 31 December 1864.

Lieve Vrienden!

Van Rappard is vrijdag bij mij geweest *le coeur d'or!* Hij had donderdag Ramaer bezocht, die van geen twee jaren verblijf buiten 's lands wilde weten, die hoogstens, als de toestand werd zooals hij zich dien voorstelde, in April een koudwaterkuur zou aanraden! Hij was van Delft naar 's-Hage gegaan. Mevrouw Bosboom had hem bekend, dat S. haar een reis had voorgespiegeld, waartoe hij haar gemakkelijk in staat stellen kon! Hoe had zij berouw niet dadelijk neen te hebben gezegd, zij was er voor te bedanken, ook en vooral om Bosbooms wille, die, toen hij dit later hoorde, verbleekte, zeggende:

‘Is het zoo ver met mij gekomen!’

Arme Vriend!

Thans worden nu natuurlijk de pogingen gestaakt, maar het kwaad is gebeurd, vrees ik, en God beware ons voor de kieschheid dier kerels, de dominé's meen ik.

Daar ontvang ik een circulaire van X.

‘X verzoekt nevensgaand schrijven van Ds. Y. aan de Heeren

Potgieter enz. enz enz.

met verzoek om spoedige circulatie en terugzending aan den afzender.’

‘Aan Ds. X.

Hooggeachte Medebroeder!

Onder den indruk van een gesprek, zooeven met onze Vrienden Bosboom gehouden, en waarbij ik merkte, dat ook

Gij weet van de demarches die gedaan worden, om hun een reis mogelijk te maken, schrijf ik U. Laat toch, bid ik U, geen publiciteit gegeven worden aan hun zaak, laat men zich toch vooral beperken tot *zeer enkelen*, van wie men zeker weet, dat zij gaarne en kiesch in deze zaak zullen handelen. Het gevoel onzer vrienden in deze zaak is *zeer kiesch*, en reeds door hetgeen zij hoorden eenigzins pijnlijk aangedaan. Om dit te voorkomen of zooveel mogelijk weg te nemen, schrijf ik dezen brief en wel aan *U*, om geen andere reden dan eenvoudig omdat ik met U *bekend* ben, niet omdat Gij eenigzins meer bepaald zoudt *bedoeld* worden. Acht Gij dat mijn woord juister aan eenigen ander geadresseerd ware, of althans door iemand anders wel mogt gelezen worden, zoo doe met dit papiertje naar welgevallen.
Uw liefh. Vriend.

Y.

Geen streepje dat ik haalde of het staat in het..... epistel - bewaar het afschrift, bid ik, ik klop er eens om aan, als ik een model van Onkiesche Kieschheid noodig heb. O Kunst! O Letterkunde! Wolff en Dekens ouden dag en de Bosbooms!

Ik heb iets beters te doen op dit laatste zijdje van 't leste briefje dat ik U dit jaar schrijf, dan te klagen! Ik heb U beiden hartelijk dank te zeggen voor de vriendschap ons in elk zijner saisoenen bewezen, voor hetgeen den omgang met U tot mijn geluk bijdroeg. Geloof dat het van harte geschiedt en dat het mijn levendigste wensch is dat het U en Gideon in '65 welga, dat het tusschen ons zoo blijve!

Liegt dir Gestren klar und offen,
Wirkst du Heute kräftig frei,
Darfst auch auf ein Morgen hoffen
Dasz nicht minder glücklich sei.

's Ochtends vroeg
Van harte de Uwe.

LI
Amsterdam, 3 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

En hoe is de conferentie met de Maasmannen afgeloopen? Nog niets definitiefs, denk ik.

Hierbij de verbeterde uitgave van Hoekstra, neen een geheel ander opstel, geloof ik. Die man is geen trouwe hulp, vreeze ik. Maar het is aan U en de Leydsche Vrienden vonnis te vellen.

Ik ben, als Ge weet, Zondag naar 's Hage geweest. Eenmaal de kogel door de kerk, de schaduwzijde van den toestand bekend, gunde ook ik den Vrienden van harte het weinige licht! Wij hebben de zaak bepraat, - en ik vroeg B. bepaald af. of hij zich liever *alleen* aan v.R. en mijne bemoeijingen houden wilde, dan ten minste voor zijne betrekkingen wat geschied was goed te keuren. Hij kan tot mijn vreugde tot het laatste besluiten, maar wat zou v.R. zeggen?

Dat nam ik op mij, en..... als 65 mij dreigt te doen worden ben ik heden naar Utrecht geweest! *Le coeur d'or*, hij had liever gezien, dat men zich alleen aan hem en enkele *intimes* had gehouden. Het ware beter geweest, gaf ik hem toe, maar het is te laat. Laat ze nu accepteren, Gij zult later gelegenheid genoeg hebben hun trouwe vriend te blijken!

'Die vervloekte Dominees!' - Mevrouw Van Rappard was boven op haar kamer!

Ik heb, door Mevr. B. geautoriseerd, na den afloop aan S. berigt te geven, dezen hedenavond geschreven

dat Mr. en Mevr. Bosboom dankbaar voor hunne betrekkingen accepteren

maar hem tevens verzocht van nu af geen mindere bijdrage

dan fl. 100 te accepteren. Dit zal deels de verbreiding voorkomen, deels de zaak brengen in een klasse, waarop men zich bij eventueele latere behoefte zonder te groote ruchtbaarheid verder beroepen kan. De eer van dat laatste practische idee komt den Heer C.P. van Eeghen toe.

Morgenavond *Gids*vergadering. Muller gram over die uitzakking, Zimmerman gram over de kakographie van het Eminente Hoofd! *Quelle rage! Ça passera*, tot nog toe is in de publieke opinie de Geabonneerde er het best aan toe!

Over Poot vrijdag, - het exemplaar met de curieuse voorrede ben ik - kwijt.

Allard Pierson gaat zoo heen, hij zal aan mij denken als hij *verhandelt*, eerst over Richard III en dan over Macaulay.

'Maar Huet verhandelt immers ook?'

Permitteer, hij zal uit Molière lezen.

Vele groeten aan U beiden.

Van harte de Uwe.

LII
Amsterdam, 8 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Que le proverbe a raison! '*Ne touchez pas à la Reine!*'

Wat blijft er over? Eene audiëntie te vragen, als Ge Dingsdag naar 's-Hage gaat?

A tout péché miséricorde, als zij eene fijngevoelende vrouw is.

Hierbij een boekje dat U voor Uwe lezing nog van dienst zal kunnen zijn. Ge zult het hoofd niet verliezen door die waarschuwing!

In haast, dewijl de *remontrance* mij zooeven eerst gewordt en ik haar gaarne dadelijk weg zond.

Vele groeten.

Van harte de niet schuldige.

LIII
Amsterdam, 12 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Als de conferentie te Rotterdam naar wensch was afgeloopen, had ik van U al een lettertje gehad, ik vrees dus. *Mais ayez bon courage!*

Volgens Uw wensch heb ik het woord van Veth en van Limburg Brouwer in circulatie gezet, met bijvoeging dat ik, wat het eerste betrof, mijn gevoelen over *Een avond aan het Hof* op de jongste vergadering genoeg had doen kennen, dat ik aan Brouwers verzoek van het schutblad van den *Gids* te verdwijnen, mijn stem gaf, daar hij het in heusche en hartelijke woorden had vervat. Ik deelde er bij mede, dat Gij mij berigttet aan Lion te hebben geschreven. Dit geschiedde Maandag ochtend.

Maandag middag aan de beurs zeide Muller mij, dat hij het voorbeeld van L.B. had gevolgd, en dus ook met 1° Feb. zijn afscheid nam.

'Savonds kwam Schimmel bij mij. Zimmerman wilde als Muller zijn exit maken. Of er nog iets op te vinden was?

Ik verklaarde niet te weten wat.

Gister woensdagochtend ontving ik de stukken terug en las Mullers en Zimmermans gevoelen. Beiden betreuren de scheiding, maar mijn gevoelen en het Uwe nopen er toe; de brief van de *Reine* is als wij verdienden enz.

Schimmel zou zich ook, ongaarne het is waar, aan hunne zijde scharen, maar begrijpt toch dat zoo wegloopen niet aangaat, wij hebben pligten jegens elkander en jegens den uitgever.

Schneevoogt is kiesch genoeg niet te zeggen wat hij *en définitive* doen zal, maar beaamt het gevoel van wederzijdsche

verpligting. Hij stelt eene Algemeene Vergadering voor, en zou M. en Z. willen verzoeken hun aanhouden om ontslag alsnog terug te nemen.

Een Algemeene Vergadering een Poolsche Landdag, dacht ik en besloot Vissering te schrijven of hij mij heden afwachten kon. Liefst zou het mij zijn, schreef ik hem, bijv. Veth en Buijs te zijnent te ontmoeten. Aan de beurs had ik een telegram dat ik hem welkom zoude zijn.

Heden ochtend half elf was ik te zijnent en deed den Heeren mijn lang verhaal.

Een *Avond aan het Hof* leverde ook daar bezwaar op, maar meer de ketterij over Volkssouvereiniteit.

Men was echter, zooals ik het van vrienden en mannen verwachten mogt, bij verschil van gevoelen heusch en humaan.

Ik verklaarde mij, wanneer zij onoverkomelijke bezwaren voor de toekomst hadden, bereid met U af te treden, maar tevens dat ik geenerlei *public désaveu* deed, noch dit U zou aanraden.

Voor men tot eene Algemeene Vergadering de toevlugt nam, vond ik het beter, dat de Heeren U hunne wijze van zien over 't politiek different deden kennen. Men had daar ooren naar, en begreep dat de zaak ten minste voor *dit* jaar moest worden gevonden.

Ik heb kennis gedragen van beide stukken, *ik* heb geen bezwaar tegen den *Avond aan het Hof* gemaakt, integendeel! het is dus billijk, was mijn woord, dat ik de schuld meêdrage. - Ik wenschte dat ik dit niet had gedaan, geenszins om der gevolgen wil, maar dewijl dan *mijn* partijtrekken meer af zou doen.

Uw briefje aan Lion leverde bezwaar, daar het daarin den schijn heeft, als wisten de andere Redacteuren wel van de zaak, slechts Limburg Brouwer niet.

Doe nu, lieve Vriend! na de ontvangst van den brief van

Brouwer geen overhaasten stap. Was er de politieke vraag niet, *la tempête dans un verre d'eau serait calmée de suite*.

Want ik (voor mijzelven) zweer ten minste *de ne jamais plus toucher à la Reine*.

Van Mevr. Bosboom heb ik een allerhartelijksten, allerliefsten brief; de *Nieuwe Utrechtsche Courant* trekt partij voor U, - het ding is met talent geschreven, maar over dat alles later.

De lezing te Rotterdam is niet gelukt, hoor ik! Gij hebt te veel uit Molière, te weinig van Uzelven gelezen! Het is een compliment dat iemand wanhopig zou maken. Ga dus niet lezen!

Sophie groet Mevrouw. Gideon heeft immers geen zure dagen om dien *Avond?*

Van harte de Uwe.

P.S. Vissering vroeg mijn gevoelen of ik der Koningin vermaning wenschte te beantwoorden.

Mijn antwoord was bepaald ontkennend. Wij hebben ons in de Vrouw bedrogen, zij maakt misbruik van hare positie, want ik geloof nooit dat zij het artikel las, maar het is aan ons de gevolgen van onze hooge schatting te dragen. Door te antwoorden zouden wij onszelven verlagen. Ook hier geldt: Wees een man, enz.

T.a V.

LIV
Amsterdam, 14 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Ik zie U morgen met den ochtendtrein van 9.48 gaarne te gemoet.

Mag ik Uw voorbeeld volgen en ook voor antwoord een indruk geven?
‘Neen, mijnheer! dat kan niet!’
tenzij men ook mij toesta af te treden. Meè gevangen, mee gehangen, weet Gij, en zijt Gij schuldig voor Uwe opstellen, ik ben medepligtig, want ik zette er: ‘Afdrukken!’ onder.
En hoe lief mij de *Gids* zijn moge, ik getroost er mij niet voor

> cette infâme torture,
> De se dire à part soi: j'ai fait une oeuvre impure!

Vele groeten - *Bon courage*, *de coeur*,
E.J.P.

LV
Amsterdam, 17 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Zondagavond expedieerde ik de beide brieven:

> ‘*M.H.*
>
> Ik heb de eer U kennis te geven dat ik mijzelven verpligt acht op te houden mederedacteur van *de Gids* te zijn. U zult van den Heer Busken Huet eene dergelijke verklaring ontvangen; overblijvende meerderheid, zij U het lot van het tijdschrift aanbevolen.
> Mag ik U verzoeken mij te doen weten aan wien Uwer ik de boeken en bescheiden tot *de Gids* betrekkelijk heb te zenden?
> Het verschil van inzigt, dat mij tot dezen stap leidt, ontneemt niets van de achting waarmede ik mij noeme
> Uw dw. dr.’
> Amst., 15 Jan. 65.

Gistermiddag ter beurze kwam Zimmerman mij spreken. Ik zeide hem mijne meening geheel. Hij verbeeldde zich dat ik mij te Leyden meer conciliatoir getoond had, dan nu. Ik

werd geïndigneerd. Als had ik om den wille van het Tijdschrift en nog iemand niet eerst alles willen beproeven, om een breuk te verhoeden, maar daar als hier niet op den voorgrond gezet:

Geen *désaveu*, geen pressie zelfs, of wij gaan beide.

Ik heb er geen berouw over, geduldig twee weken te hebben geleden, ik heb vollen vrede met den stap van Zondag - en het einde.

Voyez venir! Wat Uwe bijdrage betreft, voor het eerste Nr. meenen zij kopy genoeg te hebben. Ik vind er niets vernederends in, dat Gij Uwe voorwaarden regelt zooals die U passen, maar laat men U vragen. Gij hebt aan Brouwer bereids den wenk gegeven.

Hierbij het slot van *Hoey* III. Hoe herhaalde malen ik het nu ook gelezen hebbe, ik blijf menigen greep bewonderen. Frank houdt zich, alles zamen genomen, zeer goed. Is het dewijl ze zelve zooveel karakter heeft, dat ze zoo flink karakters teekent?

Ten blijke, of er nog blijk noodig ware! ten blijk liever van haar warm hart, de ingeslotene; waarom, als Ge weer naar 's Hage gaat, wipt Ge niet eens aan?

Vele groeten van Sophie. Waarom komt Mevr. Huet juist nu niet eens over bij den Verfknoeier? Dag, liefste jongen!

Van harte de Uwe.

LVI
Amsterdam, 18 Januarij 1865.

Lieve Vrienden!

Voor alles mijn hartelijken dank aan Mevr. Huet voor liever

briefje, dan ik verdiende. Met welke schepsels moet Gij hebben omgegaan, welke droevige ervaringen zijn de Uwe geweest, als Gij U verheugt alledaagsche eerlijkheid aan te treffen. Had Frederik II dan ook tot mij, als tot Sulzer mogen zeggen:

Sie kennen die verfluchte Race, *zu der wir gehören*, *nicht genug!*

En nu, *inclosed* een briefje van Vissering. Het doet mij *genoegen*, want daaruit blijkt mij dat men ten minste te Leyden de strekking van mijn bezoek zeer goed begrepen heeft.

Alle poëzy van *Gescheiden* daargelaten, die zelfs erkennende, geloof ik, dat er in mijn prozabesluit den grondslag aller echte poëzy valt te waarderen: Waarheid!

Ik had hem mijn epistel toegezonden met de woorden:

> ‘Ik heb U nog dank te zeggen voor de gulle ontvangst Donderdag ten Uwent. Hoezeer het betreurende dat de beproefde onderhandelingen tot geen gewenscht einde voeren mogten, heb ik slechts bij het inliggend meêgedeelde besluit rust. Ik kan niet anders.
> Groet de Vrienden Veth en Buijs voor mij en laat mij mogen blijven
> De Uwe.’

Dit was niet beneden mij, want ik houd van Vissering ondanks zijn zwakheid.

Ge begrijpt dat ik Zondag te Leyden niet verschijnen zal, ik ben die Amst. vergaderingen moê. Maar ik denk over een woord tot ernstig afscheid of explicatie, en daarom ontving ik Visserings briefje gaarne en spoedig terug.

Kennissen en Vrienden hier begrijpen volkomen mijn besluit. Over dat der overigen??

Van harte de Uwe.

18 Jan. '65. Verjaardag van 's Lands Moeder.

LVII
Amsterdam, 19 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Het plan zondag eens zamen te praten lacht mij zeer toe, en ik stem van harte voor het amendement van Mevrouw Huet, als HEd. geen vrede heeft met den volgenden voorslag.

Het twaalfuurtje wordt noch te Haarlem noch te Amsterdam genuttigd, maar ergens in de buurt van Haarlem, waarheen wij zamen rijden. Het blijft van het weder afhangen of Sophie en ik om 8.30 of om 11.20 van hier gaan. De wandelrid wordt daarnaar door U bepaald. Wij hebben allen behoefte aan versche lucht en versche ideën, en het is ook voor allen het best dat wij per trein van 3.39 terugkeeren.

Uw antwoord, liever nog Mevrouws meening over dit amendement van een amendement zal mij lief zijn.

Bravo! voor Uw antwoord naar Rotterdam. Is Tiele de schrijver van dien fraaijen brief? Pierson had moeten begrijpen dat men flink in de bres springt, als men de behulpzame hand wil bieden, - dergelijke waarschuwingen zijn geen blijk van vriendschap, zij verlammen veeleer.

U deden zij het niet, U blaakt reeds weêr nieuwe strijdlust, lieve Vriend! laat de bui nog een beetje overwaaijen, Uw liefste bondgenoot is de tijd, die het gerel en gezeur vervelend maakt, die de keerzijde van de penning doet zien.

Een opstel naar aanleiding van Sainte Beuve's *des Lectures*[1] heeft al mijne sympathie, maar zonder wêeromstuit op het *Journal de Bruxelles*. Laat 's Hage er nog eerst buiten....

Ook krijgt Ge welligt een bezoek van Schneevoogt, dien het gebeurde ter harte gaat. Bedaardheid, lieve Vriend! hoe zwaar die U valle, inschikkelijkheid en edelmoedigheid als

1 *Des Lectures publiques du jour*, in *Causeries du Lundi*, deel I, in verband met B.H.'s lezing te Rotterdam.

tot nu toe, waarin geenerlei *zwakheid* lag, geloof mij, men blijft meester, mits men het van zichzelven zij. Ik heb er naar gestreefd, en schoon het mij op verre na niet gelukt is, wat het mij kostte berouwt mij niet.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Donderdagavond.

LVIII
Amsterdam, 23 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Als het nog bewijs behoefde dat ik te lang mede-redacteur ben geweest, het zou uit bijgaande bescheiden zonneklaar blijken; men acht mij monomaan, zonder *Gids* kan ik niet leven, beweert men.

Nous verrons!...

Comprenne Pierson qui pourra! In *zijn* eersten brief behandelt het publiek U *indigne*, in den tweeden *la faute est à vous*. Ik ben eenzijdig, zou hij niet scheel zien?

De meerderheid schijnt U geen antwoord te zullen zenden. Het is *perfectly in keeping with the rest*. Als Gij de Documentjes genoten hebt, krijg ik die morgen of overmorgen wel terug, en voorkom nog een aanval van ‘een onzer’ door het tiental te melden, dat ik voor de meerderheid weet te zwichten.

Ja, Gideon! ik heb geloofd goed te kunnen doen, en brouwde slechts leed! Als Hawthorne U gezien had, hij zou velerlei gevraagd hebben - en geen antwoord gekregen.

> Zelfs als Ge Uw lieve doode
> Het vraagt in hof of kerk,
> Geen antwoord geeft de zoode,
> Geen antwoord geeft de zerk!

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Maandagochtend.

LIX
Amsterdam, 24 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Uw zwager deelt mij onder couvert Nijgh's briefje mede, behoef ik U te zeggen dat het mij treft, mij ergert?

Mais, *patience et courage!* de maat is nu vol, ik weet niet van waar nieuwe teleurstellingen zouden komen. De hoofdzaak wordt nu de ondervondene waardig te dragen. Laat ons beproeven of wij den toets kunnen doorstaan!

Sophie heeft er innig leed over. Ook Uwe lieve vrouw zal 't zeer doen - maar nog eens: *Courage*, *la tempête passera*.

Van harte de Uwe.

LX
Amsterdam, 25 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Hebt Ge Groen XIII bl. 6 gelezen? Hij houdt U ten minste niet voor verjaard!

Heden ontving Schneevoogt het volgende briefje:

> *Amicissime!*
>
> Het wordt waarlijk tijd, daar Gijlieden blijkens uw laatste adres van 22 dezer uit Leyden mijn domicilium te Haarlem bij den Heer Busken Huet gelooft, dat ik ‘een onzer’ de vruchtelooze reis bespaar.
> Ik kan voor het aanbod niet in ernst dank zeggen, ik kan de twijfelzinnen zelfs niet zonder glimlach lezen.
> Ervarende dat na zooveel jaren verkeers de Amsterdamsche meerderheid mij toeroept:

Was dich mit der Welt entzweyt:
Nicht will sie Gemüth, will Höflichkeit,
ervarende dat de Leydsche van gevoelen is:
Kritiek mag alles onderzoeken
Alleen maar het kritiekste niet,
zou ik dwaas genoeg zijn een eigendom te aanvaarden, dien men niet eens geven kan, om proeven te nemen met een nieuw geslacht? Ik vrees dat Ge mij dan spoedig in Uwe kwaliteit van Inspecteur bezoeken zoudt.
Ge ziet het, mijn indignatie lost zich in ironie op - over de vijftig, Amice! is dat de gelukkigste stemming. Ik verneem wel eens van U aan wien ik de *Gids*proeven heb te bezorgen. Veel succes met Uw homogeen ministerie woensdag.

de Uwe.

Stel Mevrouw Bosboom toch gerust dat ik niet zenuwachtig ben, noch geel zie. Met Uwe brochure wacht Ge toch tot 1° Febr.[1] den toon heeft aangegeven.
Vele groeten - en moed gehouden.

Van harte de Uwe.

Woensdag.
Mevrouw B. ontvangt eene revisie van *Hoey* II en III, wil HEd. voor de drukfeilen van *Hoey* V zorgen?

LXI
Amsterdam, 27 Januarij 1865.

Lieve Vriend!

Wat hebben Uwe letteren van gisternacht ons genoegen gedaan! Bosboom beterende, en het bezoek aangenaam afge-

1 Het Februari-nummer van den *Gids*.

loopen. Ge zult het artikel waarin Gij den wenk gaaft in stilte hebben gezegend, zoo iets kan velerlei miskenning opwegen!...

Bravo voor Uw woord over Uwe brochure ‘met de meeste onderscheiding’. Waardig hun de waarheid gezegd - niet voor den grooten hoop, maar voor de beteren onder het publiek, voor hen bij wie Ge U sympathie naar den geest verwerft, en die Ge verder brengen moet. ‘Zijn er zoo?’ Enkele ja, tot zelfs aan de Zaan toe, waar het gezond verstand niet begrijpt waarom ‘die Heeren zich zoo weinig als mannen gedragen!’

‘Het ligt niet aan het *Avondje*’, zeg ik dan, ‘daar zouden de Leydsche Heeren zich over heen zetten, maar de politiek, maar de democratie!’

‘En is men daarin dan niet vrij?’

‘Het blijkt wel van neen,’ beweer ik.

En ik denk aan Groens:

> ‘*Veler geheimen verraadt!*’

Enfant terrible de la troupe, groet Uwe lieve Vrouw hartelijk van ons, heb een half uurtje voor Gideon over en geloof mij van harte

de Uwe.

Vrijdag.

LXII
Amsterdam, 14 Febr. 1865.

Lieve Vriend.

Vier, vijf opinies over het boekske[1] kwamen ter mijner

1 *Open brief aan Mevr. Bosboom-Toussaint*. (Naar aanleiding van *Een vond aan 't Hof*.)

kennis, alle zeer gunstig. Het eenige wat er tegen den Heer Huet overblijft, hoorde ik ter beurze, is dat hij het publiek beter had moeten kennen. ‘Men moet roeijen met de riemen die men heeft.’

‘Neen, mijnheer!’ was mijn antwoord, ‘dan roeit men niet!’...

Gij amuseert U met mijn hondje in Hoey, maar het feit is niet half zoo piquant, als de zitting der Akademie van gister; sla het Januarij Nummer eens op, laatste Albumstukjes, Commissie voor Vad. Oudheden.

Eberson te Arnhem is de schrijver van de helft, de andere oudheden, en ondeugendst van al, het plan de Commissie beter te laten werken en met geld te beloonen, zijn van Uw onderdanige dienaar. *Eh bien*, *X. a mordu à l'amorce*. Hij heeft bij van Kampen gestuurd om het adres van den schrijver. ‘Die wil zich niet bekend maken!’ Zal men nu bij mij zenden? Zie het *Handelsblad* van gisteravond. Goden en menschen! dat zijn leden van de Akademie die zich zoo bij den neus laten leiden!

Noch het Repertorium noch de Stads-Bibliotheek hebben iets over Balth. Huydecoper. En toch is de man zeker niet onuitgeluid ten grave gedaald. Ik zal F. Muller maar eens schrijven - *la montagne de science* zei Hatin.[1]

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Dingsdag.

1 Die waarschijnlijk bij zijn onderzoekingen over de geschiedenis der periodieke pers der 18e eeuw met Fred. Maller in aanraking was geweest.

LXIII
Amsterdam, 1 Maart 1865.

Lieve Vrienden!

We zijn zondag, trots het gure weder, naar Delft en den Haag geweest, en hebben ons voortreffelijk geamuseerd. Ramaer eischt eigenlijk geen rust, en Bosboom kan dus gaan werwaarts hij wil - het oorspronkelijk plan van S. twee jaren buitenslands, scheen hem eene kolossale gekheid. Hij twijfelt geen oogenblik aan Bosbooms volkomen herstel.

Tant mieux!

Daarna kwamen wij te 's Hage, en of wij gelagchen hebben om dien scheelen Brabander! ‘Maar moet hij dan absoluut zoo scheel zien?’ - ‘Geen zier minder Mevrouw!’ - ‘Ik heb van nacht er niet van geslapen, en telkens geroepen, “maar Bosboom, hij ziet toch scheel!” en Bosboom? Och die zei, “laat hij.”’ En dat zeg ik ook! Toen ging de ondeugd na, wie er van de kennissen al scheel zagen.

Eindelijk was N. aan de beurt.

‘Als die het is, dan heeft bij het wel verdiend’, zeide zij.

Hierbij de schets van *Hoey* VII, het kleine stukje *Hoey* VI, de komst van Wouter en zijn gezellen in de Kreeft is ter perse, en gewordt U dezer dagen in proef. Wil intusschen de schets van *Hoey* VII of de eigenlijke verrassing van het kasteel eens nalezen, en dan met Uwe opmerkingen naar 's Hage zenden. Bij veel inderdaad verrassends, veel moois vond ik er, en deelde aan Mevrouw Bosboom mede ‘eenige herhalingen van bereids gebruikte situatiën en te weinig levendigheid van handeling in.’

Rosse Jan moet dunkt mij niet enkel voor onze oogen opklimmen, wij moeten met hem naar boven, het minder

belangrijke dat beneden geschiedt, vult de schrijfster aan, ten gevolge van zijn klimmen.

De fraaie trek dat Wouter en Frauk niet mee mogen opklauteren, wensch ik bewaard te zien.

Hoe dit te vereenigen?

Rosse Jan moet ons voorsnuffelen, wijzelven met hem Gerard de Preys vinden, maar het moet voor ons een geheim blijven, dat die monnik Gerard is tot dat Frank hem in de kapel ziet.

Dit wordt niet louter om den wille der verrassing vereischt, maar ook dewijl anders de houding van Luitenant Paets tegenover Gerard al te onwaarschijnlijk dreigt te zijn.

Vooral dien Paets en dien Gerard wensch ik uit hun vroegere lotgevallen verklaard te zien; zóó hebben zij iets van poppen.

Ik beken gaarne dat desondanks dit brok *Verrassing* tot een der beste drukke tooneelen behoort, ooit door de schrijfster gedicht. Nog eens, zij is een waar talent.

Die aardige Alberdingk! Heeft hij op het spoor van den *Avond aan het Hof* het niet gewaagd den ouden eerzamen Gerth van Wijk op te voeren, die nog leeft! Gelukkig heeft een schoolmeester niet zooveel vrienden als eene koningin, anders *gare* aan onze morelletjes. Geestig blijft het intusschen hen nu een dergelijk vergrijp te doen plegen, het binnenhuis was niet veilig volgens S., een vertrouwelijk gesprek op reis evenmin meer.

Waar moet het heen?

'Wenn Ihre Königin Tact hätte,' zeide de heer E. Mohr mij dezer dagen, 'so hätte sie Huet eine Brillant-Nadel geschickt.'

'Aber, lieber Herr Mohr, wir leben ja nicht in Weimar.'

Rotterdamsche Courant, die hierbij terug gaat:

Guarda e passa.

N.'s brief is goed gemeend, maar bewijst te zeer zijne bekrompenheid. Lieve hemel! als Gij niet anders zult mogen, zult kunnen doen dan de duizend en eende beschouwing geven, hoe veel goeds en liefs en schoons wij in ons kleine land voortdurend knutselen, als Gij geen beetje gist in het duffe beslag moogt brengen, werp weg dan Uwe pen, het is al zoo vaak en tot vervelens toe gedaan.

Het homogeen ministerie roept nog altijd: Wacht op mijn daden! geen woord over Uwen brief, geen betere bijdrage van hunne hand dan

Cherson en *Guillaumin*,

ofschoon ik het laatste ver boven het eerste stel. Zimmerman bragt ons door N°. 2 in de bewaarschool, Veth in N°. 3 bij de porphyrogeneten! Waar zou het toch aan liggen, dat al wat over de in het purper geboren schrijft, taai wordt als verouderd St. Nicolaas! Welke onzin bl. 472 bovenaan! En dat wil historische schetsen schrijven!

Artillerie en Marine! hoe wedijveren zij in gemis aan behagelijkheid!...

A propos van de Spaansche spreekwoorden, ik heb die uit de *Spaansche Wijsheid* van Huygens gegrepen. De bron is voor Mevr. B. zoo goed toegankelijk als voor mij; ware het mijn eigen werk, ik had misschien andere gebezigd, om mij verhalende te amuseren. Maar toch schuilt in de gegrepen, vooral in

> Keer om dat blad
> Daar staat nog wat

magtig veel waars!

Of het Zondag mooi weêr mogt zijn! Wij zouden komen wandelen als Gij geen verhindering hebt.

Vele groeten van Sophie. Als altijd

de Uwe.

LXIV
Amsterdam, 24 Maart 1865.

Lieve Vriend!

It is a long road which has no turning; eindelijk schijnt voor ons de keer gekomen, - het is niet aan mij de goedheid te misprijzen, met welke Gij X en Z weêr in genade aanneemt! Mogen zij boete doen - en beterschap!

Mevrouw Bosboom houdt mij ‘den scheele’ ten goede om den wille van Nicolas, die met zijn oud vrijheidlievend rijmpje haar hart gestolen heeft! Laat zij intusschen voorzigtig zijn, - de schalk *n'en est qu'à ses premières fredaines*. Als wij eens weêr een al te zoet hoofdstuk krijgen, moet hij andermaal uit den hoek!

Hierbij de twee eerste halve bladen van het bal, maar waarin nog niet wordt gedanst. Ik heb ongemerkt, hier geschrapt en daar aangevuld - maar de hoofdzaak gelaten, en dat niet enkel dewijl zij er op gesteld was. Madeleine is haar door Uwe inspiratie eene lievelingsfiguur geworden, blijkbaar geeft zij er hier en daar iets van zichzelve in. Als ik daar aan ga wijzigen, mijne hand, ik gevoel het, zal onvast worden. Hier en daar een toetsje, dat durf ik wagen, maar verder gaan, neen. Madeleines gereformeerdheid boezemt mij geen belang genoeg in, om haar prettig in beeld te brengen, zij heeft, en dit is haar lof in de oogen der schrijfster, den echten haat tegen Rome; als ik haar lief zou hebben, ik zou iets hoogers eischen!

Toch ben ik zeker dat, moge zij ons minder bevallen, de figuur bij het publiek fortuin zal maken, vooral ook door het volgend gedeelte. Mogt ik niet ongelukkig geslaagd zijn het bal wat leven bij te zetten, dan zal zij te beter uitkomen; zeg mij toch eens, als Ge ook die bladen zult hebben gezien,

waar het aan ligt dat dat te *teekenen* was, terwijl die *pruderie religieuse* alleen te beschrijven viel?

Het slot van het bal, de verschijning van Bacx, blijve ik meesterlijk vinden, en men moet Mevr. Bosboom zijn om ondanks al haar ingenomenheid met die gereformeerde *puritaine*, dat zelfde meisje zoo dol op dien mooijen ritmeester te doen verlieven!

Gij gaat Zondag naar den Haag, Mevr. B. had ons gaarne mee zien komen, maar Gij hebt te veel bezoeken af te leggen. Ik heb haar geschreven, dat wij dit tot een mooijen zomerschen dag uitstellen, om dan eens zamen naar Scheveningen te gaan. Wees er bij dezen toe uitgenoodigd, *mais en attendant*, arrangeer een dag bij gelegenheid der bloemententoonstelling om zamen bij ons te eten.

Heden Van Kampen sprekende, kwam het gesprek op A.C. Kruseman. Deze had, voor eenige weken hier zijnde, aan V.K. gezegd, dat ik wel boos op hem scheen. En het was hem niet ingevallen dat hij toch wel eens had kunnen aankomen. *Quel drôle de monde!*

Heb dank voor het genot van de *Débats!* Wij zullen misschien van de zegelwet verlost worden, maar of wij daarom feuilletons zullen krijgen, het lezen waard - *allez voir s'ils viennent*, *Jean!* Hedenmiddag ter beurze prees mij een lid van den Raad het boekske van Koopmans van Boekeren, waar zoo aardig wordt aangetoond, dat Van Alphen eigenlijk geen begrip had van eene kinderhand, dewijl hij geloofde dat deze vijf of zes pruimen kon bevatten.

‘Maar, mijnheer! leest U poëzy, en kan U zich dan niet voorstellen dat een kind, zoo goed als wij, meer begeert dan het omvamen kan?’

Dat was een ligt schot, toen kwam het schrootvuur.

‘In Engeland of Frankrijk, Mijnheer! zou iemand van Uw stand te veel smaak hebben, om dergelijke dingen te lezen;

daar vindt men niet maar: o zoo aardig! maar denkt een oogenblik na!'

En daar heeft men dan ook een letterkunde, met auteurs van allerlei rang.

Ik geloof niet dat hij mij weêr met Koopmans van Boekeren aan boord zal komen, en ik zal hem dankbaar zijn als hij 't laat!

Welk eene kwelling voor Uwe oogen! maar weten moet Gij nog dat Mevrouw Bosboom van Hoey VII zonder proef is, eerst moet ik Uw oordeel kennen, eer ik de laatste revisie verzend.

Vele groeten van Sophie. Veel genoegen zondag.

De Uwe.

Vrijdagavond.

LXV
Amsterdam, 28 Maart 1865.

Lieve Vriend!

Heb dank voor Uw alleraardigst ingekleed critisch lesje van zaturdag.

En beoordeel nu in denzelfden geest in hoe verre ik er in geslaagd ben:

eenige afwisseling te brengen in de ten slotte eentoonige variatiën over hetzelfde onderwerp,[1] -

ons gelegenheid te bezorgen later van een paar nu opgevoerde personen partij te trekken, enz.

Maar

Cela ne se dit pas, *mais*....

Veel genoegen gehad, Zondag?

1 Steeds de *Verrassing van Hoey*

Ik voeg ten einde Gij het geheel zult kunnen overzien, het eerste blad - (slordig gecorrigeerd) bij de volgende.

Mag ik om spoedige correctie verzoeken?

Sophie heeft spijt dat het geen Zondag is.

Van harte, na vele groeten

in haast

De Uwe.

LXVI
Amsterdam, 3 April 1865.

Lieve Vriend!

Honneur aux dames! Ik moet beginnen met uit naam van Sophie Mevrouw Huet voor haar allerliefst briefjen dank te zeggen, en te verzekeren dat het bezoek bij den verheven kunstenaar is afgelegd, *et qu'il se surpassera!* Gideon zal U dus getroost zien vertrekken.

Er heeft een zware wolk gehangen over het bezoek der vrienden Bosboom.

Voorspelde ik het niet, meent Ge.

Misgeraden, - het gold niet de medewerking, het gold de mogelijkheid een logies te vinden. Ik hoop dat wij er in slagen zullen de schrijfster van Hoey te overtuigen, dat het Kreeftje op de Leliegracht ligt.

Ondeugende, die mij waarschuwt den boog niet al te sterk te spannen, terwijl Gij meer schrapt dan ik. ‘Maar de invoegselen’, welnu, zie hier het antwoord. ‘Gij hebt er goed beweging in gebragt, mij inderdaad van alles het moeijelijkst.’

En met een volgend briefje kwam nevensgaande kopy. Het wordt nu zoo bepaald collaboratie, dat ik niets verder wil bepalen, voor wij er over gesproken hebben *à nous trois*.

Maar ik zal beter doen door die inlichtingen bij het handschrift te voegen. Wees zoo goed het vóór zondag te lezen, en Uwe aanmerkingen op te teekenen.

'Pompen of vergaan', de mijne zijn, dat het:

Eerste gedeelte, de bevrijding van Jaques Perret, en de bevordering van Wouter Willemsz geheel kunnen wegvallen. Als de Preys de stad opeischt, is er wel gelegenheid mee te deelen hoe het komt dat Wouter Willemsz op het witte paard zit.

Het tweede gedeelte, de Raadsvergadering, zaam geperst en opgetoetst kan een zeer goed tafreel geven. Als wij dan den vermeenden Perret op de markt gewaar worden, begrijpen wij van zelf dat hij zich heeft weten te bevrijden.

Derde tafereel, de vaandrig en de Jonkvrouw. De mijmering van den eerste moet zeven achtste korter zijn, en de verschijning van de laatste meer gemotiveerd. Het streepjes-stelsel dat ik in Hoey VIII denk toe te passen, moet ook in IX dienst doen. Wat dunkt U als Louise Briant eens niet sliep, maar Madeleine aanspoorde haar vader op het stadhuis te verwittigen. Ik ben tegen het lange hoofdstuk over hare geschiedenis geweest en heb er nog geen berouw van dat het in handschrift bleef, maar sedert Louise op het bal werd geannonceerd, wil ik haar niet weerzien, sluimerende in de deur.

Het is vreemd dat dit Mevr. B. ontgaan is, evenals de flaauwe figuur die zij Gonda laat maken, den scheele bevrijdende!

Vierde en laatste tafereel: Marcelis Bacx, - ik zou het heel goed vinden als hij op het Bal niet reeds dezelfde rol had gespeeld.

Is dit feit historisch, dan moet het anders voorgesteld worden, is het dit niet, dan helpe de hemel ons aan een ander slot van Hoey XI.

Het zou alleraardigst zijn als het tal van zwarigheden welke dit hoofdstuk mij schijnen aan te bieden, U uitlokten, de omwerking op U te nemen, ik beveel Nicolas Hennin tot het doen van eenige goede diensten aan. *Reinaert de Vos* en Rabelais zijn nog al inspirerende!

Van iets anders gesproken. Caramelli heeft van een zijner vrienden voor mij Goldoni's *Il Molière* met het eerste deeltje der *Memorie di Carlo Goldoni* weten op te schommelen, ze gaan hierbij, vermaak er U mee!

'*C'est beau*, *mais ce n'est pas de Molière!*' Wat die criticus gelijk had, al gaf hij later voor, door het stuk bekeerd te zijn. '*Un ipocrita molto più espressivo di quello di Molière!*' Signore! het mogt wat!

Voyons, *Messieurs! le temps ne fait rien a l'affaire* maar echter, hoe ziet men het dit stuk aan: *Composi subito*.

Wat ik geloof dat op het tooneel succes zal hebben gehad is het zesde tooneel van het derde Bedrijf, de pruiken, het manteltje - *et le reste*, maar daarom wordt Furesta toch nog de pauvre Laforêt niet, *qui ne savait pas lire*, maar van wie de Musset getuigde

Quel mépris des humains dans le simple et gros rire
Dont tu lui baptisais ses hardis nouveaux nés!

Ik haal die regelen aan, om U uit te noodigen, als Ge met Goldoni gegeeuwd hebt, *Namouna* op te slaan en Gij zult mij dankbaar zijn.

Goldoni leest Ge, om Caramelli's wil, voor zondag niet uit, zijne Mémoires heb ik vroeger gelezen, op verre na zijn slechtste werk niet.

En nu nog iets anders.

Huydecopers geboorte, neen doopdag, verbetert mijn buurman Berlage, is in vijf van de zeven kerkboeken 1695-1700 tot nog toe niet te vinden. De Burgerlijke stand is voor mij *Delachaux second*, *j'y cherche toujours l'introuvable*. De specialiteit die zich met dat snuffelen bezig houdt heet

Meynadier

een peper en zoutje met zwarte oogen, die mij echter heden weêr eenige hoop gaf.

'Die Huydecoper moet een dichter geweest zijn!'

Onsterfelijkheid, Punt is nog maar een eeuw dood en reeds blijkt Achilles

> Want ik kan zonder U wel leven,
> Maar zonder eer leeft held Achilles niet!

vergeten!

‘Dat was hij, Mijnheer Meynadier’, zei ik.

‘Dan spreken wij van denzelfden. Welnu, Mijnheer! Zaturdag was hier Mijnheer Elzevier van Leyden, en die zal 't nazien!’

‘Houdt die dichter-registers, Mijnheer Meynadier?’

Het peper- en zoutje keek mij gek aan, maar de zwarte kijkers lachten ten slotte.

Geef mij toch een zesden zin, als Ge wilt dat ik Piersons *Gedenkrede*[1] genieten zal. Al wat ik er van begrijp is hoe verguld Kruseman zal zijn, dat het boekske aan hem werd opgedragen. Dat er in een vers van da Costa meer gedachten waren dan in de geheele *Gedenkrede*, dat vermoedt noch Pierson noch Kruseman. En dat scheldt da Costa onduidelijk, terwijl ze in een zee van woorden plassen, zwemmen en kopje ondergaan!...

Hierbij weer eenige lektuur voor Mevr. Huet. Heeft HEd. de indrukken opgeteekend? Het zou mij spijten, zoo 't antwoord neen luidde.

Mijn brief overschrijdt, als het meisje van het pensionat te Wijk zeide, toen haar speelnoot vijf kopjes chocolade dronk, alle goddelijke en menschelijke wetten! En toch moet er het vijfde zijdje bij - want zoo zeer als ik mij vlei, dat wij voor zondag nog wel van U zullen hooren, zoo weinig durf ik vóór zondag weêr aankloppen.

Wij zien U te gemoet met den trein, die 10.20 zondag hier aankomt.

Ik vrees dat men de bloemen[2] aan geen gas zal durven

1 *Isaac Da Costa*, *Eene Gedenkrede*. Haarlem, 1865.
2 Op de bloemen-tentoonstelling.

wagen, ofschoon ze toch reeds door de koude veel zullen hebben geleden, om niet een poos rust te behoeven. Maar geen avondtentoonstelling, ook geen extra avondtrein, en dan is vroeg eten het parool. Van louter koffiedrinken kan geen sprake zijn. Hoey V, *par exemple!*

En nu geen regel meer dan de hartelijkste groeten - Gideon, de schimmel springt al van stal.

Van harte de Uwe.

LXVII
Amsterdam, 23 April 1865.

Lieve Vrienden!

De Alpen-Club is weêr op de been; wilt Ge U dezen voormiddag aansluiten?

Zoo ja, wij denken tegen den noen bij U te zijn, mag dan ook het rijtuig aan de Knip staan, om naar Holland op zijn smalst. of waar Gij beter zult oordeelen, te gaan koffij drinken?

Bepaal het, 'bidde ik', aan brenger dezes. Wij zouden gaarne 5.51 van Haarlem terugkeeren, heden avond verwachten wij Pater Cypriaan!

Tot het genoegen U mondeling goeden morgen te wenschen.

De Uwe.

> Vroeg op, vroeg op in de kleederen
> Dat maakt een jonge van een grijze.

Heije

LXVIII
Amsterdam, 25 April 1865.

Lieve Vriend!

Houd het mij ten goede dat ik U met een proef kwel, die, om haar begrijpelijk te maken, zoo vele verbeteringen eischte, dat zij er slordig van uitziet.

Maar Ge zijt buiten, men kan het dus niet op den laatsten dag laten aankomen, te minder daar deze maand (door zondag 30) eigenlijk maar 29 dagen heeft.

Ik voeg het restant oorspronkelijken afdruk, en een betere proef van het eerste blad bij, opdat Ge in staat moogt zijn het geheel te overzien, en enkele bladzijden te verontschuldigen, daar ik der schikking der gebeurtenissen geen geweld durfde aandoen. Gerard de Preys behoudende, had ik vrijheid tot menige inlassching.... en het geheel kan gaan, hoop ik.

Hebt Gij de inleiding tot de *Mosses from an old Manse* gelezen? In knop houdt zij alles in wat Hawthorne later oorspronkelijkst heeft geleverd.

In de *Revue* voor 15 April is een fragment van Taine's *Vie Italienne*, dat Ge niet moogt overslaan, evenmin als de bladzijden over *Voltaire à Francfort*.[1]

Als onze morelletjes zulke stukken lezen, zouden zij dan niet zeggen.....

Maar

> guarda e passa!

Mevrouw Huet heeft Maandag van den laatsten warmen dag geprofiteerd, *la Néerlande est revenue à son climat normal*, *froid mais serein*.

Er is meer spijkerbalsem bij de Erven Wijsmuller dan ons dienstmeisje heeft meegebragt. Vele groeten.

Van harte de Uwe.

1 Door Saint-René Taillandier.

LXIX
Amsterdam, 2 Junij 1865.

Lieve Vriend!

Wees gerust, volkomen gerust, Gij schildert Uzelven veel zwarter af dan Gij zijt.

Stil zijt Ge bijwijlen geweest,[1] soms zoo stil, dat ik mijzelven afvroeg, of ik er misschien, stellig onwillens, onwillekeurig aanleiding toe had gegeven. Maar als ik U dank zeg dat Ge mij daardoor van alle zelfverwijt hebt ontheven, dan volge er onmiddellijk op, dat Ge nooit, neen nooit vervelend zijt geweest, - hoe komt de gedachte bij U op.

Alfred de Musset verklare U wat er, ondanks al het genoegelijke, aan ons zamenzijn ontbroken heeft:

Quand on perd, par triste occurrence,
Son espérance
Et sa gaîté,
Le remède au mélancolique
C'est la musique
Et la beauté!

De *Lucia* voldeed U niet, en slechts ik had het genoegen van Bologna tot Florence in het compartiment te zitten, met dames!

Plus oblige et peut davantage
Un beau visage
Qu'un homme armé,
Et rien n'est meilleur que d'entendre
Air doux et tendre
Jadis aimé!

Dat zullen wij, bij een volgend uitstapje, waarvoor ik mij houde aanbevolen, beter inrigten.

1 Gedurende de reis naar Florence.

Welk een vers in *De Gids* van Junij 1865!!

En om dat te beleven heb ik vijf-en-twintig jaar aan *De Gids* gewerkt!

'Erg, heel erg!' zouden de Bosboompjes zeggen - wat dunkt U van *Hoey* IX? Ik heb er aan gedaan wat ik kon, tot schrik van Spin[1] en angst van Pamela, maar tijd om de goede grepen te doen uitkomen, om deze en gene groep te laten schilderen, dien had ik niet. In haast de overige tijdschriften voor Junij heden ochtend doorbladerende, mogt ik getuigen: ''t Is mooi genoeg!'

De Pinksterdagen zullen ons, denk ik, te huis zien blijven. Ik heb het een en ander bij te werken, waarvoor ze mij zullen gelegen komen. De nieuwe wandeling op *Duin en Daal* zult Ge ons wel eens een volgenden Zondag wijzen?

Welk een tal van boeken heb ik ten gevolge van ons uitstapje gereed gelegd om te lezen en te herlezen! Hoe gelukkig maakt mij in dat opzigt het uitstel van Hoey. Het beraamde uitstapje naar Luik zal Mevr. Bosboom in staat stellen haar verdere schets de locale kleur te geven, die haar opstel tot nog toe mist. Maar welk een idee dat togtje om het schoonmaken uit te stellen! Dat zijn de ware reizigers niet!

Geniet Ge sedert Uwe terugkomst de artikelen van John Lemoine in de Débats niet dubbel? Ik geloof dat hij goed ziet, den Italianen het talent toekennende *de s'arranger entre eux!*

Veel liefs aan Gideon, vele groeten van Sophie.

Van harte Uw beider.

1 Drukker van *de Gids*.

LXX
Amsterdam, 27 Junij 1865.

Lieve Vrienden!

Hartelijk dank voor Uw veelbelovenden meloen, voor Uwe vriendelijke wenschen!

Wij zijn in de aangenaamste stemming te huis gekomen, en den volgenden ochtend vroeg kwam de tarbot. Hoe wij wenschten dat Gij gister middag bij ons waart komen eten. *Gij*, beste Vriend! die U beklaagdet dat er zoo weinig middelmoot aan dien visch is, hadt hem moeten zien, hem moeten proeven! Sophie heeft er vergeefs van cadean gezonden, heden middag herrees hij gestoofd.

Maar lekker was hij, al had hij beter op het Leydsche maal[1] dan op ons tafeltje gepast, want in Parijs zou hij vijftig porties hebben geleverd, eer de *garçon* had moeten zeggen:

Le turbot est fini.

Oud-strijders!

Gister met Alberdingk pratende, liep het gesprek over ‘Vooruitgang’.

‘Ziet Ge dien in letteren of kunsten?’

Bij ons niet - het Lied van 't jaar Veertig zoekt nog zijn weêrga!

George Sand houdt in het eerste gedeelte van II niet wat I beloofde, maar het slot verzoent met de middelmoot. En aan fijne trekken is het, als de meeste harer novellen, voorbeeldeloos rijk.

De kijkers zijn er geweest om het huis te zien, het viel Mevrouw tegen, ze had van buiten meer verwacht!

1 Bij de Waterloo-feesten.

‘Och, Mevrouw! of dat alleen van huizen te zeggen viel!’

En ik zag Mevr. K. aan, in haar solferino-zijden japon, dubbel bleek *de tout l'éclat de sa robe*, de arme borstlijderes.

Vele groeten van Sophie aan U en Gideon.

‘Maak den dissel toch!’

Van harte de Uwe.

LXXI
Amsterdam, 30 Junij 1865.

Fragmenten van de historie van een koffertje.

Of mijn eerste reis mij nog heugt? Mijn meester was jong, hij studeerde.... Een handschoen, een verwelkte roos.... Hoe stond hij haar aan te staren!..... Later diende ik bij uitstapjes naar de *Réunion du troupeau Wallon* heette het, maar wat waren er al bokken onder die kudde.... Zes weken lang was ik duf van de *sermons*.....

Mijn winterreize naar Tubingen. Nog zie ik mijn meester hersteld, opgeruimder dan hij in jaren was, voor een allerliefst jongske een stukje taart inpakken.... Ik kom buiten te Bloemendaal, ik vlei mij, helaas ik word verpligt bier te brengen, bier naar Amsterdam. Daar springt de flesch, bespat, gevlekt.... O, de dagen van de roos!.... Wegkwijnen op een binnenplaats, of wegschuilen op een zolder, het was weken lang mijn hard lotl Er scheen eindelijk kans te zijn om weg te komen, - al was het met een muisje aan de eene zijde, en een bierwagen - altijd bier - aan de andere. Maar helaas! ‘Ongeschikt!’ hoorde ik zeggen, ‘ongeschikt

voor het een als voor het andere!' En weêr ging ik naar den zolder.... Suffen, dutten. Zal ik ooit weêr dienst mogen doen, ooit weêr reizen, rollen?....

Lieve Vrienden! ik hoop dat die klagt U zal verklaren, waarom U in plaats van Uw koffer, dit kistje gewordt. *Vous ne voulez pas que la forme emporte le fond*. Het kon misschien dienen om Molière en *a few strugglers* te doen terug keeren!

Misverstand - que le bon Dieu vous préserve ooit dat woord tot titel van een opstel te kiezen. Pierson is er indertijd deerlijk over gestruikeld, en al laat Buijs het lidwoord weg, heelshuids brengt hij het er ook niet af.

Hij kan zich 'ligter met U verstaan' dan met Groen - eilieve vraag hem eens waar of wanneer hij U dat bewees? Hij is het met Guizot niet alleen tot in 1848 'practisch staatsman' eens - hij kent, zie *Gids* Julij nog 'geen onderscheid tusschen het regt en (zijn opvatting van) de waarheid'. *The devil may enjoy his* 'warme sympathie!' bl. 111.

Is dat *Huisgezin van Si-Drono* geen revenant?

Vele groeten van Sophie aan U beiden.

LXXII
Amsterdam, 8 Julij 1865.

Lieve Vriend!

Voor alles zij hartelijke dank gebracht aan Mevrouw Huet en lof, veel lof, de hoogste lof aan Houtgraafs kippen. Gij weet hoe van Haren, 'de lust, de lieve lust van 't eten' heeft bezongen, Gij weet ook hoe weergaloos niet zijn verzen, maar de eijeren van Uw buurtjes zijn, en Gij vermoedt dus tevens al de geestdrift van welke ik, niet waarderende, de ook niet welsprekende tolk ben.

Zeker, liefste vriend, zeker moet Gij een orgaan hebben. Ik ben daarvan zoo zeer overtuigd, ik geloof dat onze letterkunde er zoo veel belang bij heeft, dat ik reeds in het begin der week bij Van Kampen ben geweest, om hem te vragen of hij om onzer oude betrekking wil, heusch genoeg mogt zijn, om mij mede te deelen, of de Heeren met 1° Jan. '66 dachten voort te gaan?

Ik verheelde hem daarbij niet dat de tot nog toe geleverde nummers mij toeschenen dit in het belang der zaak weinig wenschelijk te maken.

Van Kampen antwoordde dat hij geloofde te mogen zeggen, dat men dacht voort te gaan. Men was zelfs bezig een nieuw contract te concipieren, dat....

Ik zeide hem niet nieuwsgierig naar bijzonderheden te zijn; ik bleef bij de nummers in welke menig opstel mij had geërgerd.

Hij zelf had zich verwonderd dat men *Waterloo* had geplaatst!

Mogt hij mijn vraag der Redactie mededeelen?

- 'Volgaarne, mits U zoo goed zij er bij te voegen, dat het geene poging tot toenadering is, waarmede Gij zegt, dat Gij U altijd gevleid hebt.'

Het is zaturdagavond, en ik vernam sedert niets - men zal dus, zoo als ik mij voorstelle, nota hebben genomen, - en voort zijn gegaan.

Van Kampen stemde toe dat een tijdschrift, zooals wij wenschten, mogt het tot stand zijn te brengen, beter zou wezen dan het bestaande, maar de moeijelijkheden daaraan verknocht schrikten hem af, enz. enz.

De *Gids* gaat dus voort, en Gij doet best tegen Januarij met een ander gereed te zijn. Daaraan mede te werken, zooveel ik kan, zal ik gaarne en gewillig, maar nogmaals als Redacteur op te treden, ik gevoel er geen lust toe. Hoe onpopulair ik ben, jaren lang is het mij gebleken, het gedrag

van Kruseman zet er de kroon op, welnu dan, laat er mij ten minste uit leeren mij niet op te dringen. Ik zeg dit zonder eenige bitterheid, ik wensch niet populair te zijn, door de middelen die men er toe moet aanwenden, maar laat ik mij dan ook aan geen banden leggen, waarvoor niemand mij dank weet.

Wer das Publicum dient, u.s.w.

En het publiek beweert dat ik het niet eens dien.

Gij zult dus waarschijnlijk dezer dagen wel eens met Loman komen spreken, die nu een eigen drukkerij heeft, en daarop beter laat zetten dan vroeger bij Bakels enz. Over den titel kom ik praten. Gij zijt nog zoover niet, maar driemaandelijksche uitgave is bepaald af te raden. Het is voor jaren een paar malen beproefd en niet gelukt. Ons publiek is een gewoon huisdier.

Over Uw Bataviaanschen Vriend kan ik U eerst in de volgende week antwoorden. Ik had van dingsdag af een Amerikaanschen vriend hier, dien ik gister tot Cleef uitgeleide heb gedaan, dus eerst maandag of dingsdag kan ik er over spreken. Arnhem, Berg en Dal, Cleve, het was gister verrukkelijk schoon daar!

Ik ben benieuwd te hooren hoe ver Gij het in Uwe diplomatische proeve met de mededingers in Uwe woning op den Kruisweg brengen zult. *Le coup d'essai*, *un coup de maître!* ik hoop het van harte, - en toch zou het mij niet verbazen, als beiden eindigden met er van af te zien.....

Morgen hoort gij harde *S*'s en scherpe vokalen; wat wij zullen doen weet ik nog niet. Maar waar wij ook mogen zwerven, wij zullen Uwer indachtig zijn.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Mevrouw Bosboom schrijft mij in een zoo even ontvangen briefje, dat zij Dingsdag of Woensdag naar Hoey gaan. In Breda was alles naar wensch afgeloopen! *Ce que femme veut*...

LXXIII
Amsterdam, 11 Julij 1865.

Beste Vriend!

Mijn goede kennissen, de H.H. Cramerus, die jaren op Java hebben doorgebracht zijn naar Ems.

Gister werd ik door een vriend naar den onlangs van Batavia wedergekeerden heer T. verwezen.[1]

Ik heb heden ochtend mijn best gedaan hem aan te treffen. Hij is naar 's Hage, adres: hôtel de l'Europe.

Wie zou gedacht hebben dat zoowel oud-gasten als jonge cultuurmannen te Amsterdam tot de zeldzaamheden behoorden. Maar wij zijn ook midden in den zomer.

Van middag de Indische Club langs gaande, was het er leeg, wanhopig leeg.

Intusschen de tijd dringt. Wilt gij aan T. te 's Hage schrijven? Ik zou mijne visite zonder introductie gemaakt hebben, en een brief doet dit nog beter.

Was ik in Uwe plaats, ik zond het Overzigt *quand même*. Lange & Co worden hier gezegd veel geld te verdienen, dus schijnt mij voor pecunia geen zwarigheid. Bovendien wie zou er niet iets voor over hebben in Batavia de publieke opinie voor te lichten?

Vooral wanneer men beheerscht wordt door ‘den hartstogt der publiciteit’.

Maar zoozeer als dit blijkt uit Uwen voorlaatsten, zoo weinig getuigt de laatste er van.

Si non, *non*, lieve Vriend! ik ben eens redacteur geweest van een pas opgerigt tijdschrift, dat doet men na dertig jaar niet nog eens over. Ik wil gaarne meêdoen, voor zooveel ik tijd heb.

1 Er was spraak van de medewerking van B.H. aan een blad te Batavia.

En met boekhandelaars onderhandelen, - *merci, j'en ai eu assez*.

Gaarne zou ik mijn woord voor zondag geven, maar Fischer is op komende weg, en dan dien ik naar Oosterbeek te gaan, of ten minste te vernemen wat plan hij heeft. Mag ik dus vrijdag antwoord zenden?

Van Pamela niets gehoord, de *Standaard* heeft gelijk, de oude *Gids* is nu Leydsch geworden.

Ik heb den *Levensbode* gekocht en lees dagelijks, hoe geestig ik voor mijn vroegere bekrompenheid werd gekastijd.

Slechts heeft Van Vloten één ding vergeten; het is niet dat mijn mederedacteurs - ook toen v.d. Brink verdween - reeds dadelijk meê stem hadden - het is dat hem iets onhebbelijks eigen is, waarmeê ik maar geen vrede krijgen kan. Het is iets afstootends, dat in onze naturen ligt. 'Wij moeten maar in onze rol blijven.'

Hartelijke groeten aan Mevrouw van Sophie.

de Uwe.

LXXIV
Amsterdam, 14 Julij 1865.

Lieve Vrienden!

Geen brief van Oosterbeek. We zijn dus vrij. Mogen we nog komen? Laat stilzwijgen voor toestemming gelden.

Ik zit mij te verkneukelen in den *Reader* van April 29th '65. Lord Jeffrey wenschte aan den avond van zijn leven, dat het hem mogt gegeven worden, eenige jaren na zijn dood eens een kijkje van de wereld te komen nemen. En nu vermeit de auteur zich in de voorstelling hoe hij de *Quarterly* zou vinden

vooruit gegaan, de *Westminster* genieten zou van wege de diepte harer beschouwing en de opregtheid, waarmede zij voor haar gevoelen uitkomt. ‘He would find that the *North British* was nearly as brilliant as his own review in its lusty youth, and that the *Edinburgh Review* was utterly unreadable. If the current number of the later quarterly were taken up by him, he would speedely lay it down, exclaiming as he did at the beginning of his famous article on Wordsworth's *Excursion* “It will never do.”’

Wat dunkt U van het ‘Herlevend Heidendom’ van den Bisschop van Aquila? Ik heb Alberdingk tot correctief Ludwig Pfau's *Freie Studien* aangeraden, maar hij had aan de Joden van het Congres genoeg.

A propos, Douwes Dekker's ‘tables tournantes’ zijn in de *Annales* niet opgenomen. Désormais[1] sera une vérité.

Vele groeten van Sophie.

Van harte de Uwe.

LXXV
Amsterdam, 17 Julij 1865.

Lieve Vriend!

Heden had ik verlof weer ter beurze te mogen gaan, als het zijn moest, zei Rive, - heden gevoel ik weêr lust U eenige regelen te schrijven, het moge U bewijzen dat ik beter ben. En toch is het een ware sleep van plagen, want ik zit

1 In blanco in het origineel.

nu de roos te verwenschen, al heb ik er de lelie geen zier liever om.

Houd mij ten goede dat ik slechts met de daad verontschuldigde, - de meest teleurgestelden waren wij beiden.

Wat heeft mij Zaturdag avond het berigt van V.d. Brinks overlijden aangedaan en zeer gedaan. Wij zagen elkaâr sints jaren maar weinig meer, wij schreven elkaar slechts bij lange tusschenpoozen meer en dan nog maar kort, - hij is dit jaar niet meer dan één maal bij ons geweest, - en toch is de gedachte dat die band voor altijd verbroken is zeer pijnlijk. Betrekkingen uit de jeugd hebben dat eigenaardige, dat men zich verbeeldt die ieder oogenblik weêr te kunnen aanknoopen, dat het maar aan ons staat!.... Wat ben ik zijn omgang in die dagen niet verpligt, welk een geest, in zijn frischheid van alle gemaaktheid vrij, zoo veel wetende, en er zich daarom geen zier op latende voorstaan.

Die stille avonden waar wij samen de bijdragen voor den eersten *Gids* lazen, beoordeelden, schreven, - maar weinig elkaar mededeelden wat het publiek giste, meende, dacht, en men op allen behalve op ons jongelui vermoeden had! Ik wenschte dat ik ze weer kon geven zooals zij waren, hij met tante disputeerende over 't geloof - die hij dacht te kunnen overhalen; met zijne dames was daar geen beginnen aan. Toen kwam Jufvr. Toussaint voor de eerste maal in de stad, het was het jaar der verholen liefde, - eerst het volgende zag al de dwaasheden der declaratie. En onder al die ijdelheid van den dag ging de ontwikkeling van zijn geest zoo grootsch een gang, zelfs de latere vlugt en wat niet al droegen er toe bij.

Hij had meer kunnen, meer moeten leveren, beweert men, maar buiten dat hij, hoe ijdel in menig opzigt ook, eigenlijk slechts voor weinigen schreef, zou hij niet genoeg hebben gedaan, als men den weg door hem aangewezen gewilliger,

getrouwer ware gevolgd? Er spreekt uit zijne fragmenten, geloof ik, genoeg voor zijn roem, misschien nog meer ter beschaming van zijn tijdgenooten!

Verneemt Gij eenige bijzonderheden over zijn ziekte, och, deel ze mij mede. Hij had hier weinig intime betrekkingen meer, en zijn Academie-kennissen, die hij zoo ongenadig persifleerde, zijn mij vreemd. Wat zal er nu van de *Spectator* worden?

Ik had mij zulk een aangenamen avond met hem voorgesteld bij de inwijding van Vondels standbeeld, hij zal zijn gedachte niet verwezenlijkt zien.

Welk een warmte, waar zelfs de elkaar opvolgende onweders geen verfrisschende tusschenpoozen geven. Maar de rooszieke zou aan het knorren gaan, terwijl Gij gezonden het ten minste prachtige weder geniet.

Sophie heeft mij trouw opgepast, al was ze zoo heel graag naar Bellevue gegaan! Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Maandagavond.

LXXVI
Amsterdam, 20 Julij 1865.

Ondeugende!

Dat ik Pierson's opstel heb gelezen blijke U uit inliggend briefje, dat Gij naar het U best dunkt, moogt verscheuren of verzenden.

De heer Fischer is hier. Ik denk dat wij zondag naar Bellevue gaan, als het U schikt. Is dit niet het geval, zouden wij dan samen te Velserend kunnen eten, of is daar geen

table d'hôte meer? Toch nog een logement, waar het te bestellen viel? Een woordje tot inlichting, bid ik.

Van harte na vele groeten
de Uwe.

Donderdag.

Ingesloten briefje.[1]
Amsterdam, 20 Julij 1865.

In vele opzigten verdienstelijke Pierson! houd het mij ten goede dat die titel niets van een vuurpijl heeft, die bij opdragten enz. door een zevenklapper pleegt te worden gevolgd.

Huet beval mij dezer dagen, *en simplesse?* de lezing van Uw opstel ‘de Esthetische Rigting’ in den *Tijdspiegel* aan. Waarom het niet ‘de Populariteit of’ enz. geheeten? Het zou ook anderen dan ons groot publiek hebben uitgelokt, ook bevredigd? Gij hebt zonneklaar bewezen dat noch Huet noch WS. een stijl schrijft, die in een ander land een drukker zou vinden, maar was het de moeite waard daarom de pen op te vatten? Is het u inderdaad genoeg, in tegenstelling met deze, te worden gevierd en geprezen? Voldoet U een publiek, dat slechts zooveel weet te onderscheiden?

Laat mij geheel opregt mogen zijn door een klagt en een bede. Dat staartje Tischendorf was zwaar te verduwen, zelfs nadat de *Revue des Deux Mondes* mij op zoo aardig een wijze een begrip van 's mans verdienste had gegeven. Het bleef zwaar, zoo als voor eenige weken zekere illustraties van Flaxman, die mij wat verouderd schenen. En nu de bede. Verklaar in een volgend opstel, volkomen *à propos* van de populariteit

1 B.H. had er een afschrift van genomen.

en ons publiek, waarom Busken Huet geen kans heeft de lieveling van ons gemoedelijk hoopje te worden, en wat er al zoo schort aan den schrijftrant van

Uwen impopulairen
E.J.P.

LXXVII
Amsterdam, 22 Julij 1865.

Lieve Vrienden!

Probleem tegen probleem, ben ik nieuwsgierig te zien hoe Gastvrouw en Gastheer het zullen aanleggen morgen ochtend ten half tien ure gereed te zijn, als wij hen hopen af te halen om naar Wijk aan Duin te rijden.

Dan is Letta hier zeker nog met de lieve kindertjes bezig....

Van harte de Uwe.
Zaturdagochtend.

LXXIX
Amsterdam, 1 September 1865.

Lieve Vrienden!

Hebt dank voor allerlei goeds, zoo in duurzame als in breekbare vormen.

Wij hopen zondag te komen, maar een vreempje uit Rouaan hangt als een dreigende wolk over mij. Doet dus of wij niet kwamen en ontvangt ons toch als Gij ons ziet.

Welk een nummer! *O public! o moutons!*
Vele groeten.
Van harte de Uwe.
Vrijdagochtend.

LXXX
Amsterdam, 21 September 1865.

Lieve Vriend!

Houd het mij ten goede dat ik het verleden week te druk had om de Brieven, die Gij nog eens wenscht in te zien, zondag mee te brengen. Waarom ik er mij dien dag niet over verontschuldigde? Maar wij amuseerden ons te goed, maar in het bosch als aan tafel hieldt Gij het gesprek te levendig, om Uwe gasten tijd te geven, aan onwillekeurige verzuimen te denken. En aan tafel? Hoe zette het rummetje de kroon op al het genotene, - wie drommel mogen toch de twee nuchteren geweest zijn, die ons, blijkens hunne op dezelfde hoogte blijvende cigaren, van den weg hebben bespied?

Er moet citroen in den honig gemengd zijn, en ook deze ontbrak niet..... Zekere tranen! Ik duid ze niet euvel, ik weet dat ik nooit volkomen de les van Beets zal leeren betrachten:

> O wees niet hard voor vrouw'lijke ijdelheid!

Ik had mij zachter kunnen, moeten uitdrukken, maar *au fond*, had ik die verdiend?

Neen, en nogmaals neen, bij al de tranen die er gestort zijn, van die van Andromache af tot die van Zaïre toe, *deze* waren niet dichterlijk, ze waren ziekelijk.

En daarom, laat ons in de eerste weken nog niet naar den Haag gaan,[1] - de duivel zat niet in het rummetje, hij kwam er slechts door aan het licht:

'Mevrouw! U moest waarlijk modern worden!'

Ik zou voor geen gekheid instaan, - en niet overal zou eene vigilante van Juf. Schneider ter hand zijn.

1 Bij Mevr. Bosboom.

Amsterdam zal, hoop ik, spoedig gelegenheid bieden voor Mevr. Huet de onwillekeurige teleurstelling van 's-Hage op te wegen, - *en conscience*, ik kan niet anders!

En nu geen woord meer over een onderwerp dat U *verpligt* heeft tot schrijven, en mij deed uitroepen:

> Ne forçons point notre talent
> e. ce q.s.

Wanneer mogen wij de eerste proeve van ‘Nederlandsch Gekeuvel uit O.-I.’ te gemoed zien?

X. heeft geweigerd iets voor de betrekkingen van v.d. Brink te doen, ‘om zijn diepe immoraliteit!’

Hoe gretig zou een grooter vernuft deze gelegenheid hebben aangegrepen, om te bewijzen dat de pijl, die Bakhuizen niet in zijn eenvoudigheid afschoot, nooit tusschen de naden van het pantser was gedrongen!

Van vernuft gesproken, hoe ik U heden bij mij wenschte, toen ik Mr. J. van Lennep een bezoek bragt, die zijne kamer hield, ten gevolge van een val bij de opstijging van *le Géant*. De bank brak, en viel met hoevele onbeduidendheden loodzwaar op den ‘Nestor’ onzer letterkunde. Nestor? Gij hadt hem de indecentie moeten hooren vertellen, waaraan Dr. te Winkel zich te buiten ging, in zijn repliek op Alberdingk's speech, de dames hielden de zakdoeken voor het gezigt, de heeren, en V.L. niet het minst, dreigden het uit te barsten, wij Hollanders hebben geen voorvoegsel -

Als de eerste lettergreep van visite... En het bleef daar niet bij.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Niet te vermelden in de jaarboeken van 't congres, noch in ‘'t Nederlandsch Gekeuvel.’

LXXXI
Amsterdam, 30 September 1865.

Lieve Vriend!

Duidelijkheid is mijn hoofdverdienste, maar een telegram moet zoo kort zijn.

Ons plan is morgen van hier 9,30 door te stoomen naar Veenenburg - door te wandelen op Keukenhof en op Elsbroek. Vervolgens naar Haarlem terug te keeren, zijn wij moede, met rijtuig, anders te voet, om 3.30 naar Amsterdam weerom te stoomen.

Mogen wij U en Mevrouw aan den trein verwachten?

Het weder is te mooi om er nog niet van te profiteren en voor lektuur brengen wij den October-*Gids* mede.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

Zaturdag.

LXXXII
Amsterdam, 6 Oct. 1865.

Lieve Vriend!

En hoe staat het met de bijdrage voor de *Bataviasche Courant*, over het Congres van Rotterdam, verbeelde ik mij, waar wij beide voorkomen op het terras te Scheveningen? Is de kopy al gereed? Zoo ja, het weder belooft goed te zullen blijven, en wij zien U gaarne Zondagochtend aan het station van den Rijnspoorweg 9.55 te gemoet. Maar verzeker er mij van met een woordje, opdat ik de Liggende Os in de Torenstraat wekke.

De Redactie van de *Gids* heeft der Academie voor Bakhuizen v.d. Brink's rede over Bake *f* 50 p. blad geboden, maar de Academie verkoopt hare juweelen niet.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw en Gideon. Mag ik er de mijne bijvoegen?

Van harte de Uwe.

LXXXIII
Amsterdam, 24 October '65.

Lieve Vriend!

Hierbij het boek van Schotel. Als ik den man nooit gezien had, ik zou uitroepen: Welk een vent! Maar ik had dat voorregt, bij gelegenheid der onthulling van het standbeeld van Tollens, ‘onzen Tollens’ schrijft hij! Schimmel wilde mij aan hem voorstellen, Ge begrijpt hoe ik Schimmel alleen zulk een kennis liet genieten!

Heden heb ik aan Geel gedacht, toen ik de Haarlemsche Courant las, niet bij de eerste kolom over Duitschland en aangrenzende rijken, neen - en ook niet bij den ultramontaanschen *Monde* of het *Journal* der Clericalen. Het geviel naar aanleiding van een feit, dat evenveel stof voor Onderzoek als voor Fantasie inhoudt.

De mededeeling verdient uit velerlei hoofd opmerkzaamheid en nadenken:

ten eerste om het belangrijke van het feit, een vechtpartij tusschen een paar gemeene kerels,

ten tweede om de sobere wijze op welke de verteller zich van bijvoegelijke naamwoorden bedient, maar drie in zes of zeven regelen druks,

ten derde om de *pointe morale*, daar Ge den gruwel naauwelijks gehoord hebt, of hij wordt door de straf gevolgd en geboet.

Welk een stof voor Onderzoek! Drie *geweldige* vuistslagen worden ‘op de plaats zelve’ *dans la cour même* van het *Nederlandsch* gezantschapshotel, wat zeide ik U van de bijvoegelijke naamwoorden? - toegebracht, meent Ge? neen, de sukkel *ontving* ze, en wel, met verwonderlijke nauwkeurigheid op *oog*, *mond* en *hoofd*. Oog? vraagt Gij, was Jan dan een Cycloop, en ik laat er de vraag op volgen: Was de sukkel een Jan? *Drie* geweldige vuistslagen, na verloop van slechts *drie* dagen gestraft - wel geen turksche regtspleging, maar toch een treffende, drie duwen, drie dagen, drie duwen, ieder met een gevangenisstraf van een en een derde dag geboet. Hier is stof voor alliteratische behandeling, en voor rekenkundige aardigheid, 3, 3 en ⅓, maar ik keer tot mijn ouden zeur weêr. Dat ruwe beest was een John Bull, maar dat schepsel dat de drie geweldige vuistslagen beet had en nog bont en blauw zag toen het *genoemd* misdrijf, - van dien ongenoemden Engelschman, weet ge, al gestraft was, - na de *onmiddellijke* arrestatie, was hij een Jan?

Ik hoop van neen, ik hoop dat Luttevelde, zoo hij geen Japanners in zijn dienst heeft, die zich zoo laten toetakelen, fransche knechts zal hebben, Jasmins of Frontins, die den bullebak van een Engelschman zijn *sweetheart* wilden ontfutselen - *the devil take these frogs!* Och, licht mij daar eens over in, ik zou zoo graag een vertelling schrijven, met die mededeeling tot motto - ieder zou dan vooraf weten hoe het afliep, slechts zou ik het in het onzekere willen laten, aan wien eigenlijk de schuld lag. Immers dat doet mijn motto ook, of begrijpt Gij waarom de Opregte zulk een ongemeen gewigt hecht aan die drie geweldige vuistslagen? die met bewonderenswaardigen climax op telkens grooter ligchaamsdeel neerkomen, oog, mond en hoofd! Het is waarachtig of de hand onder het toffelen aangroeit, een beetje verbeelding, en wat mept en wijkt er niet voor zulk een slag!

Zou het Pierson zijn, wiens zoete preek ‘Aan mijne laatste gemeente’, ik zooeven gelezen heb, die mij in zoo dwaze stemming brengt? Het is mogelijk, *par contrecoup*, - maar scherts ter zijde, men kan het der brochure aanzien, welk een strijd het hem gekost heeft - eindelijk ernstig te moeten breken. Het ‘misverstand’ is voor goed ten einde, hoop ik, en uit zijn woordenboek gewischt!

Intermezzo! - weinig eers voor Heidelberg, - die dingen pleegden op het tooneel nooit veel om het lijf te hebben.

Ééne verdienste valt het boekje intusschen niet te ontzeggen, het is allerbevattelijkst geschreven, jammer maar dat het nog preekte!

Ik heb aan markt en beurs vreugdekreten hooren opgaan over het nieuwe tijdschrift en de teleurgestelden getroost met de verzekering dat, al kwam het niet, Ge toch van U zult doen hooren!

Stilzwijgen is niet enkel een vloek die meer bijt dan kwaadspreken, het is ook een middel om te worden gewaardeerd.

Dat schip met rogge te Zandvoort in het duin gewoeld kwam van Venetië; als onze kapiteins wat poëtischer waren, welk eene tegenstelling.

Maar zeg mij toch eens, want de Opregte houdt mij nog bezig - mogen wij op de plaats zelve van het Hotel van het Gezantschap ons zelven geen recht doen zooals Christine te Fontainebleau? Monaldeschi en die sukkel die maar ontving - of liever die blonde Zweedsche met zuidelijke hartstogten en die podagreuse Luttevelde!!

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw en U, ik voeg er de mijne bij en blijf

Gideons roekelooze.

LXXXIV
Amsterdam, 2 November 1865.

Lieve Vriend!

Ik stel mij voor dat Gij den Inhoud van het Novembernommer van de *Gids* doorloopt en in eleganter stropologen getuigt wat een Makelaar in Tabak van eene middelmatige partij Maryland plagt te zeggen:

'Niet veel soeps!'

maar dan zijt Gij onbillijk, zeg ik U, onbescheiden, en wat niet al on's - zie bladz. 310 aan den staart en bl. 311 aan den kop:

'Fierheid op ons zelfstandig volksbestaan moet bij ons gepaard gaan met bescheidenheid en zuinigheid, zoowel in het materieele als in het intellektueele.'

Eizoo, Mijnheer Joh. C.Z.! ei zoo!....

Welk een beweging door Pierson's artikel in de *Tijdspiegel* van de verleden maand, door zijn afscheid! Oosterzee, Opzoomer, Doedes, allen zijn opgeschrikt - het alleraardigst is de moderne predikant niet-theoloog de Keyser. Echt protestantsch bezweert hij den gereformeerden Paus Scholten de bedreigde kudde te hulp te komen, neen, de herders den staf, die hen dreigt te ontglippen, voor goed weêr in de hand te geven!

Wat is het amusant weinig te doen te hebben, en de dingen in zijn eentje, beneden in het Leesmuseum door te snuffelen.

De verrassing van Héraugière zal voor mij - eene verrassing worden. Na bijgaanden brief van 25 Oct. te hebben herlezen, schreef ik uit mijn harte dat ik om niets ter wereld haar leed wilde aandoen, en zij dus de kopij liever direct aan Pamela moest zenden. Ik ben er door den tweeden brief voor beloond!

‘Arme rozen en anemonen!’ die nog niet bloeijen en blinken moogt.
Vele groeten.
Van harte de Uwe.

Sophie vindt het allerliefst dat er eene logée komt, maar wat wordt er dan van het logeeren?

Ingesloten brief van Mevrouw Bosboom-Toussaint.
Den Haag, 25 Oct. 1865.

Hoog Geachte Vriend!

Nu eens eerst de zaken. Ik hoop in 't laatst van de week of in het begin der volgende de copij voor het Decembernommer te kunnen verzenden. Wat zal ik er nu mede doen - dat vraag ik U? Naar V.K. opsturen, met de boodschap dat Gij geen lust hebt er U verder mee te bemoeijen, of - nog weêr aan U zenden? Mogelijk zijt Gij nieuwsgierig *hoe* ik geconcentreerd heb - maar als ik U zeg dat het hiermee nog niet af is - en dat Januarij - wie weet Februarij er nog bij moet (ik hoop dat laatste niet) maar - wat het zwaarste is moet het zwaarste wegen, en ik kàn niet met alles wat vooraf ging breken, zooals Gij het mogelijk wenscht. Als ik U dit vooruit zeg, dan zult Gij welligt geen lust hebben om er U mee te bemoeijen. Aardigheden kunnen er nu toch niet meer tusschen en - ik meen ook bespeurd te hebben, dat Gij daartoe de opgewektheid hadt verloren - laat ik liever zeggen dat het stuk U reeds te lang is geworden - en dan - twee à drie bedrijven meer. *Fi l'horreur! zie* ik U zeggen - want tot mijn leedwezen zag ik dat Gij U nog

illusies had gemaakt die ik vrees niet vervuld te hebben. Wat mijn eerste plan was geweest geheel in *beeld* of althans in gesprekken te brengen - moest nu maar zoo haastig en zoo min omslagtig mogelijk verteld worden, maar zoo laconiek als Gij het begeerd hadt, kon ik niet zijn. Toen ik *Ximenes* zou schrijven was ik volkomen vrij, alleen eene situatie te kiezen - en één man op te voeren. Maar hier ben ik door omstandigheden gebonden, die maar niet zoo zijn weg te cijferen - en waarvoor *ik* '*après tout*' nog hart genoeg heb om ze uit te werken en eenig regt te doen. Gij kunt het mij niet ten kwade duiden, al zou Uw kritiesche blik er gevaar in zien - maar 't is eene vrijheid die Gij zeker voor Uzelven zoudt eischen als Gij in mijne plaats waart en er over dacht zooals ik. Sprekende overmeestert Gij mij altijd door Uwe levendigheid en scherp vernuft, maar nu ik schrijf kan ik het zeggen zooals ik het meen: de bijomstandigheden (en ik vind dat heel natuurlijk! het doet mij leed genoeg) - hebben mijn werk voor U bedorven, dat vroeger Uwe goedkeuring, Uwe belangstelling mogt wegdragen - en waaraan Gij - ik erken het dankbaar - met voorliefde Uw tijd en moeite hebt gewijd - daar was in die medewerking wat mij vleide en vertrouwen gaf - maar daar was ook in wat mij belemmerde en bezwaarde - ik heb het U meer dan eens te kennen gegeven, en al ben ik niet verwaand noch stompzinnig genoeg om de kritiek te verachten, noch geen voordeel te willen doen met hare opmerkingen, telkens te midden van 't bewerken - hare eischen te hooren en daarna mijne voorstellingen te moeten regelen, dàt valt mij te moeijelijk en waar ik er naar trachtte, miste ik dikwerf de inspiratie. Gij hebt het maar al te goed aan mijn werk kunnen zien en nu zou ik even graag als Gij zelf zeggen, zooals het Engelsche volk soms tot de acteurs in de bloedige drama's:

Commit the murder, and down with the curtain!

maar - dat gaat toch ook niet - daarom laat mij buiten *U* om tobben tot ik er door ben - en dàn - zeg mij Uw gevoelen *si le coeur* neen *l'esprit vous en dit*. De *Verrassing van Hoey* zij mislukt - in 's Hemels naam - maar laat zij geen rotse van ergernis worden tusschen ons. Geloof mij dat ik zonder dàt wel rijkelijk mijn deel heb van de *misères humaines*. Ik kan soms verlangen naar *eene gansch andere ruste* dan die van een afgewerkt boek. Verleden week was ik zóó diep melancoliek, dat ik het niet anders wist te verzetten dan door een regt dollen brief aan Mevr. Busken-Huet te schrijven, die mij zoo eens geheel buiten mijzelve voerde.

Uwe opregte vriendin
A.L.G. Bosboom-Toussaint.

LXXXV
St. Nikolaas-Avond 1865.

Lieve Vrienden!

Sophie heeft hedenochtend een cadeau gekregen uit de alleronverdraagzaamste stad van ons 'Vaterland.' En van wien meent Ge?

Van Jonkheer R. misschien?

Och neen, die edelhartige Nimrod zendt jaar uit jaar in een haas, dien wij ten leste hebben leeren smaken, nu hij op de Duitsche manier voorgediend, gedecapiteerd op tafel komt.

Van Ds. Beets dan?

Of hij 'doen door laten' niet tot spreuk had gekozen, en dus zelfs een gierend gezelschap, dat zijn dikken rug op een mooijen najaarsdag helder uitlachte, niet stilzwijgend zijn

gang liet gaan - al loopt het ook in het verderf! Een traktaatje zou anders noch ongepast, noch onraadzaam zijn geweest.

Maar van wien dan toch?

Van Alexander Balthazar Frakkers, - de naam is zwaar, maar 's mans handschrift nog zwaarder; - Sophie zegt, hij geeft het in dikte niets toe aan den voor haar slechts onderdanigen, anders kanonnen en kogels, evenals keizers en koningen onverschrokken braveerenden Frakkers, plaats-majoor te Utrecht.

Ge begrijpt dat ik mij dien rang heb laten verklaren. ‘Zoo wat tusschen 1sten Luitenant en kapitein in’, die den eersten graad heeft verkregen, gis ik, om den anderen nooit te verkrijgen! ‘wat meer dan twaalfhonderd gulden traktement.’

Dus het dubbel inkomen van Gerlof Bol, uit Klaasje Zevenster?

‘Och, die had zeven vaders,’ zei Sophie, ‘maar Frakkers heeft zeven zusters!...’

‘En als vijf zusters, volgens Marie Turck, een slagregen zijn, dan is dat een zondvloed!...’

‘Waarin Frakkers wel zal ondergaan,’ zuchtte Sophie.

‘Daar is geen vrees voor,’ hernam ik. ‘Zie me die keurige camellias maar eens aan. Een witte en een roode, de man heeft smaak ook!...’

‘Op de groote parade had hij zijns gelijke niet.’

‘En tamboer-majoor?’

‘Och, wat majoor je, toen was hij nog geen plaats-majoor!’

‘Sints wanneer is hij dan bevorderd?’

Sints hij de wacht had aan 't station, toen de Koningin laatst doortrok naar het Loo. ‘Generaal,’ moet de Koningin gezegd hebben tot den ouden Nepveu - dat is immers een Utrechtsch groot heer? - ‘Generaal! hoe heet die luitenant?’

‘Frakkers, Uwe Majesteit!’

‘Welk een naam, Generaal! Rakkers?’

‘Met Uwer Majesteit's welnemen: Frakkers, Alexander Balthazar Frakkers!’

‘Hoe jammer,’ zei de Koningin, ‘hoe jammer, als hij anders heette. *Nahm' ist Rauch und Schall*, *aber Frakkers!* Generaal! ik beveel hem U aan, als er iemand moet voorgedragen worden...’

‘Frakkers!’ zei de Generaal, toen de Koningin was weggestoomd en de officieren den wijn dronken, die hare Majesteit was aangeboden, doch waaraan zij de vorstelijke lippen niet had gezet. ‘Frakkers, je moogt van geluk spreken. Je wordt plaats-majoor!...’

‘En aan wien heb ik dat te danken, Generaal!’

‘Ik dacht, Frakkers! dat je hart...’

‘Mijn hart, Generaal, zit op de regte plaats.’

‘Ik dacht, Frakkers, dat het niet enkel op de regte plaats zat, dat het ook ter regter ure sprak!... Die gezegende Vorstin... die daar wegstoomt, wie weet? misschien naijverig denkende...’

De wijn was goed, want de Generaal werd gemoedelijk, en er moet veel wijn zijn geweest, want dat gemoed werd niet week door een enkele flesch!

Zooverre Sophie, voor mij, ik getuig gaarne dat de man, trots zijn leelijken naam en zijn zeven zusters, smaak heeft voor bloemen! ‘En dat valt maar van weinig plaats-majoors te zeggen,’ beweert Sophie, die ze kent!

Zal Gideon galant genoeg zijn dat reuzinnetje haar plaats in de calèche te gunnen? De robe vliegt op alsof zij door het Bois de Boulogne reed!

Na vele groeten van Sophie aan U beiden

Van harte de Uwe.

LXXXVI
Amsterdam, 12 December 1865.

Lieve Vrienden!

Sophie komt allengs op de hoogte wie Frakkers is - verbeeld U, de man heeft hier op de Rozengracht gewoond, en Nicht Saartje die men maar een naam heeft te noemen, om een heele historie te hooren, Nicht Saartje heeft de meisjes Frakkers wel ontmoet!

'Verre van een zondvloed, neef! zijn het heele lieve meisjes!'

'Saartje, is Frakkers weduwnaar?'

'Hij was het op de Rozengracht, niet neef! - maar dat is al een heele tijd geleden. Hij is van hier naar Maastricht gegaan of naar Venlo....'

Nous voilà en plein Luxembourg! Helaas! hoe men er voor boete, door zich voor beter uit te geven dan men is, Thorbecke door Nierop verdedigd!

Er schijnt een ongelukkig gesternte over Ada te heerschen, eeuw uit eeuw in! Den geest te geven op Texel waar het waait, gewaaid heeft of zal waaien, - en nu haar jongste geschiedenis geboren in den mist der maand van December, - maar een mooije ochtend als deze morgen kan veel goed maken, en wist ik dat het zondag zulk weer zou zijn, ik kwam eens kijken hoe het met de proeven staat.

Ingesloten een brief ter lecture, ik had opregt geschreven dat ik de inleiding overbodig achtte, dat Gerard de Preys nog al mee viel, dat Bacx wat veel verraste. Inderdaad, hij is een type voor verrassers, evenals wij er vroeger voor verraders hadden.

De *Standaard* schijnt een fijnen neus te hebben, dit nummer der *Verrassing* is minder schitterend dan de vroegere.

Vermakelijke Spraakkunst[1] - *Comic Grammar* en nu weer de paradoxen van Ds. Bol, plagiaat uit Nodier, het wordt vervelend, en iemand die zulk een stijl schrijft durft zeggen: *Je prends mon bien où je le trouve!*

Ik zit in De Quincey te lezen, en heb geen lust ter wereld de pen op te vatten - dan om U een blijk te geven hoe aangenaam Sophie en mij de letteren van Mevrouw Huet zijn geweest.

'Sorghvliet', als het huis den naam zal blijven dragen, dan voere het dien te regt, vrij van alle last en allen leed, *as far as such happiness is allowed to poor humanity*.

Als de oude Heer Enschedé zich niet alle dagen de kopy van de Courant laat voorlezen, dan is het waarlijk bewondrenswaardig hoe MEN zoo zeer in zijnen geest schrijven kan. Slechts raad ik aan van tijd tot tijd te lardeeren met de Ultramontaansche *Monde* en de clericale partij.

Leopold gaf daar tot op zijn praalbed gelegenheid toe.

Vele groeten.

de Uwe.

Ingesloten van Mevrouw Bosboom Toussaint.

Hoog Geachte Vriend!

Ni vu ni entendu la Ristori - ik was niet lustig genoeg voor een der vertooningen - en wat de *Reine* aangaat, dat was bepaald eene hofpartij - dus daarvan kon geen sprake zijn. Wel was er afspraak tusschen Mevrouw Weckerlin en mij, dat ik er haar aan herinneren zoude als ik met Ristori wilde kennis maken - doch ik was niet wel genoeg en gansch gestemd om daar nu aardigheid aan te hebben en daarbij -

1 Van Van Lennep.

sinds verleden jaar Januarij had ik Mevr. v.W. niet bezocht, ik vond het wat vreemd haar nu juist weer op te zoeken. Naar 't geen ik van U hoor, heb ik er niet veel bij verloren - *A tout Seigneur*, *tout honneur:* de *Reine* heeft ten Kate's lezingen ook bijgewoond en hare hooge ingenomenheid daarmede betuigd - zij kon die, geloof ik, slechter aanwenden. Prins Alexander zelf! heeft zijne goedkeuring betuigd. Wat wil men meer! Als ten K-'s hoofd nu maar niet duizelen gaat.

En waarlijk heeft *Hoey* nog gratie gevonden voor Uwe oogen. Ik zei tegen B. - toen ik de proeven zag - wat zou er in gesnoeid zijn geweest door *zeker iemand*; 't is niet dat ik mijne gebreken niet ken, maar ze verbeteren, *voilà la chose*. Ja Bacx komt wel zoo wat of hij uit de coulisses te voorschijn springt. Niet alleen Gij, maar ook mijne zuster Bet maakt die aanmerking, *où la critique va-t-elle se nicher!* Ik maak het slecht met de Huets - maar dat is B. zijn schuld. Ik wacht naar hem.

Toen ik Uw brief kreeg, had ik Klaasje □ □ □ □ □ □ □ nog niet onder de oogen gehad, nu is Nijhoff zoo vriendelijk het mij te zenden. En ik las tot na de ontvangst der doos, maar wat zal ik U zeggen - al *had* hij het boek ook in 't laatste jaar omgewerkt, het zou altijd gebleven zijn wat het is, en wat alles is wat van hem komt, amusant - maar laag bij den weg - geene elevatie, alles is overgoten met een zelfde van Lennepsoep, de vrouwen zijn naar het beeld zijner Betje, de groote wereld krijgt den toon die in zijn huis heerscht. En als hij dan soms schitteren wil, grijpt hij in de *écrins* van anderen - zeker uit *paresse d'esprit*, want hij heeft kennis en vernuft genoeg om zonder diefstal te kunnen leven. Maar zoo brutaal als hij het nu weêr gedaan heeft in dat studentengesprek, dacht ik niet dat men het wagen mogt. De theologant Bol die zooveel van paradoxen houdt, was nog al een perso-

naadje om te laten spreken. Geen zorg, zegt van Lennep, ik heb Nodier en zijne paradoxen over de uitvinding der drukkunst - en den aankleve. Toevallig had ik dit stuk heel goed in mijn geheugen. Eilieve, sla uw Nodier eens op - Revues - deel V chap.: *de la Perfectibilité de l'homme et de l'Influence de l'imprimerie sur la civilisation*, snuffel er eens in rond te beginnen bij pag. 239 enz. enz. - ééns op 't spoor, zult Gij vinden de brutaalste letterlijke vertaling in gesprek gebragt, die er kon gewaagd zijn. Hij rekent er zeker op, dat de vischvrouw van Busken Huet geen Fransch leest, en dat het hedendaagsch Fransch lezend publiek - de *beau monde*, die in zijn groote wereld leeft - dien ouden Nodier nooit heeft gekend, maar eerder de romans van den *demi-monde* bijhoudt. Enfin, als *ik* een recensent was, zou ik hem daar eens over doorhalen.

Ik had mijn brief ook tot een velletje willen reduceren, maar Koetsveld heeft met waarheid gezegd, dat ik niet kort kàn zijn! Was Uw schrijven over W.S. een spiering - het mijne heeft van een mager weêraaltje, lang en dun. Wat hebben ze B. eene kunstbeschouwing laten geven te Amsterdam! Hij heeft er niets voor gedaan dan de portefeuilles bijeen brengen - uit die van anderen! Daar is nu eene teekening te voorschijn gekomen en - een mooije ook - maar naar schilderijtjes durf ik nog niet vragen! - *Mes meilleurs ennemis!* ik kan mij maar niet herinneren waar ik dat vers gelezen heb.

Toute à vous de coeur

B. schrijft vervolg.

A.L.G.-B.-T.

Groet Sophie. B is Sam Jan gaan zien. Ik vond raadzaam thuis te blijven.

LXXXVII
Amsterdam, 16 December 1865.

Lieve Vriend!

Slapelooze nachten! om mijnentwil! Als U ooit weêr zulk een merrie plaagt, schrijf dan liever drie malen op één dag, en ik zal U dadelijk, al ware het per telegraaf, gerust stellen.

Maar in goeden ernst, als Ge mijn gevoelen hadt gevraagd, Ge zoudt niet anders hebben gehandeld. Offer voor geene letterkundige vermaardheid het lot van lieve vrouw en kind op... ik heb altijd de hoofdzaak het zwaarste laten wegen, en er nooit berouw over gevoeld dat ik niet op aller tongen leve, als een voorwerp van bewondering en medelijden!

Gravin Ada is ‘in hare wording’ het onhoffelijkste schepsel ter wereld, zij sluit ons Uw anders zoo gastvrij huis voor den neus digt. Maar wij, die geen hooggeborenen hebben te plegen en ons vleijen dat de vorstelijke kleine ten Uwent in de volgende week het lieve levenslicht zal aanschouwen, zouden U gaarne op een der Kersdagen hier zien. Gaat dat aan?

> Enschedé's accepteerende,
> Gravin Ada crepeerende,
> Vertrouwen wij van ja!

Heije zou zich op een bekend woord van U kunnen beroepen, blijft hij door der lange rede korten zin niet in zijn rol?

Ongelukkige die ik ben, die Mevrouw Huet kwel met dingen die zeer doen. Verzoek er voor mij vergiffenis voor, en ontvang voor Ubeiden met de groeten van Sophie de even hartelijke van

Uwen E.J.P.

LXXXVIII
Amsterdam, 18 December 1865.

Lieve Vriend!

Bravo, bravissimo!

V.'s portefeuille is rijk aan schetsen, theologische en litterarische - maar hoe voortreffelijk ze zijn, er viel geen geld meê te slaan.

'Beproef het met de Journalistiek.'

En de Enschedès - men zou ze haast liefkrijgen, - weten te waarderen wat der schare ontsnapt

1876 - is lang vooruit, maar waar is 1856? Ik weet het, er zijn herinneringen over, *too sad*, zei Scott, *to be ever remembered without tears* - maar de *vista* die onafzienbaar scheen, hoe kromp zij zamen, hoe deinsde ze weg!

Ons huis is open, zoodra de schrijver der 'verwenschte' Ada gereed zal zijn om Mevr. Huet en Gideon te brengen. Wij zien ten dien einde het ledikantje met genoegen te gemoet, en ook de boekenkisten, als er 'Molière' en 'Taine' meê in zijn.

Leopold scheen ter goeder ure voor ons Ministerie gestorven, maar naauwelijks begraven, beginnen de geruchten van aanvulling en aftreding opnieuw. Een Leydsch Professor zou het Ministerie van Financiën zijn aangeboden, maar hebben geweigerd. Was het Vissering, die het te goed heeft? of Buijs, die zich niet wil laten verslijten? ingeval Thorbecke eens inderdaad aftrad, hetzij in Februarij uit vrije keuze, of in Julij voor een school-agitatie?

Ik ben den hutspot moê, - zouden wij 1° Junij weêr 'Donkere Dagen voor Kersmis' krijgen?

Wie is toch 'Keerom!' die in den laatsten Spectator niet onaardig met Mevr. B.T. en Mr. J.v.L. heeft gesold? Die

arme Héraugière, die mal ongelukkig wordt gevonden, en toch nog eens of twee malen op de koord moet.

Ook geeft ‘Keerom’ van Vloten zijn deel over *Punsch God* etc. - schrijf het plezier, dat mij dit deed, niet aan geraaktheid over den kerkelijken domper toe, de man kan maar niet begrijpen dat hij dingen schrijft, waaraan men, door ze te laten drukken, niet gaarne zijn zegel hecht!...

Vele groeten van Sophie.

Van harte de Uwe.

LXXXIX
Amsterdam, 15 Febr. 1866.

Lieve Vrienden!

Sophie is op een theetje, dat gebeurt geen driemaal in een jaar. Gij kunt U dus voorstellen hoe stil ik het heb. En toch lachte mij eene uitnoodiging, heden avond Andersen, bij Brandt, te gaan begroeten, zoo weinig toe, dat ik mij ter beurze verontschuldigde.

‘Van Lennep zal er zijn.’

‘Wel mogelijk.’

‘En men zal eerst een stuk van Andersen in de Hollandsche vertaling lezen en dan zal hij hetzelfde in het oorspronkelijk voordragen.’

‘En wie zal meer plezier hebben, de Hollanders die geen Deensch verstaan of de Deen, die 't geen Hollandsch doet?’

‘Och kom, je bent moeijelijk.’

Andersen heeft zich in zijne Autobiographie zoo verschrikkelijk ijdel getoond, dat ik bang ben voor ‘dat groote kind’, dien ouden jongen, zooals Kneppelhout hem noemt. Als het mij daarbij eens ging zooals, ik weet niet meer wie, schilderachtig heeft gezegd, waar sprake was van verschil tusschen

boeken en schrijvers: *To see the author himself is generally still worse. It brings the reality so much nearer and is to often the lifting up of Mokannah's*[1] *veil*. Maar ik zou mij in Sophie's plaats kwijten van de taak, Mr. Le Grand's tolk te zijn. Alsof de beide kannen en kommen, in dit snoeperig mandje gepakt, niet voldingend spraken. Alsof de zeepbakjes niet getuigden dat die in ‘echt porselein’ ontbreken. Gideon, ge zult het met nagemaakt moeten doen.

Er is echter een boodschap bij: Zoo kommen en kannen niet moeten dienen in een overdekte waschtafel, dan heeft men tegenwoordig veel eleganter fatsoenen.

‘Daarom zijn er maar twee - de overige zijn ieder dag te krijgen.’

Quack was gister hier en wij wandelden zaam een grachtje om. Kopij, hij bekende het, was er niet over, in Amsterdam keurde men alles goed, - altijd het vullingssysteem; te Leyden en 's Hage keurde men af, maar moest daarentegen dan ook werken.

Als hij nog illusie heeft aan het doorluchtig driemanschap Buijs, Vissering en Fruin, behield hij die wel mijns ondanks. Hij hoopte dat Buijs nu een flink politiek opstel zou leveren.

‘Om Groen plezier te doen,’ meende ik.

Hebt Gij het derde deel van *Klaasje Zevenster* gelezen? Mij is het nog niet ter hand gekomen, maar het schandaal schijnt grooter te zijn. Men wordt ingewijd in de geheimen der woning van Mevrouw Mont Athos!!! Zonderling verschijnsel, de auteur, die in zijne jonge jaren een van die Grieksche Zeuntjes was, van welke Hooft niet veel loffelijks aan het licht brengt, die auteur hield toen de dingen voor zich. En nu? Zou hij, toen hij dat boek schreef, in de dagen der *crise* hebben verkeerd?

1 Vlg. Moore's *Veiled Prophet of Khorasan*.

Wat kiest Ge - uit Sainte Beuves laatste boekske, het slot over Molière of het slot over Don Carlos et Philippe II?

Hierbij het lucifersdoosje dat de 'kleine barbaar' Mama belet heeft te gaan kiezen. Maar een volgend jaar zal hij het beter maken, - he Gideon?

'Och, hij wil ook alles weten.' Gelijk heeft de jongen - en het baat den vrager zoo weinig. Alles goeds, vele groeten.

Van harte de Uwe.

Van Duijl klaagt steen en been over zijn personeel. Het valt het *Handelsblad* aan te zien.

XC
Amsterdam, 13 Maart 1866.

Lieve Vriend!

Lach er mij om uit, maar ik ben het met Sijthoff eens, *Ada* - is te dun!

In ernst, uw greep is gelukkig, maar het gegrepene is niet dankbaar[1], en daarom had ik de fantasie gaarne de litterarische kennis en den litterairen smaak zien te hulp komen. In de twintig eerste bladzijden schuilt een mijn, die Ge voor ons publiek meer hadt mogen en moeten ontginnen. *The mutability of the forms of Litterature* is door U maar aangegeven, - en als U bij de vraag waarom ik dat Engelsch schrijf een schets van Geoffrey Crayon[2] voor den geest komt, dan heb ik, geloof ik, mijn pleit gewonnen.

Huydecoper, Wagenaar, Kluit en Bilderdijk, ze zijn op

1 *Ada van Holland*, Leiden, Sijthoff, 1866.
2 Pseudoniem van Washington Irving. Het stuk komt voor in diens *Sketch Book*.

hunne beurt aardig geschetst en geestig getoetst - maar ben ik ondeugend als ik van elk van deze een flink portret verlangde? Het blijft Uwe taak - en ik getuig gaarne het blijft Uw lust - de weinige *suite* van greep, die er in onze letterkundige geschiedenis valt ga te slaan op te merken en aan te duiden - maar opdat dit vrucht drage, wensch ik U meer tijd en den Enschedé's Quack toe!

> Graf! dieser Mortimer starb ouch sehr gelegen!

en Gij moogt Shakespeare wèl dankbaar zijn dat hij *King John* heeft geschreven.

Maar wat ik Sijthoff niet ten goede houde is, dat zijn honorarium te klein is om U te vergunnen in den naderenden zomer eens een uitstapje naar Borcht Loon te maken en ons uit de abdij van Herkenrode eene afbeelding der grafzerk mede te brengen.

Ik zou het den man wel eens willen zeggen, maar ik verbeeld mij dat hij antwoorden zou:

'Hm! het boekje is nu toch al caviaar.'

'Voor den hoop, Mijnheer Sijthoff.'

En nu tot het *Ongevraagde Advies*, dat hierbij in dank terug gaat. Bravo! bravissimo, afdoende helder en kort! Enkele opmerkingen zijn op de bladz. aangeduid, ze zijn weinige - houden een bewijs dat ik aandachtig heb gelezen. Slechts Bl. 40 'Trek in Lamsvleesch' enz. schijnt mij een beetje bar, - maar op pag. 41 maakt Gij Uzelven *Loup!*

Het slot is uitstekend, - maar zal misschien een kleine wijziging in de uitdrukking eischen.

Gij spreekt van Belgische liberalen die het Alberdingk Thijm als een misdaad aanrekenden ook het Mechelsche Congres te hebben bijgewoond.

Ik lees in de *Annales*.

M. Berend (slot zijner rede):

Un mot maintenant à l'adresse personelle de l'honorable membre qui représente parmi nous les idées du Congrès de Malines....

Alberdingk Thijm: *Je m'en fais gloire*....

Gij kunt het gemakkelijk veranderen en het zal er in nadruk bij winnen.

Prevost Paradol[1] is onbetaalbaar geweest door zijn aanhaling uit Montaigne. Welk een tact!

En Guizot daarentegen - wat een gezeur!

Vele groeten van Sophie aan Mevr. en Gideon. Ik verheug mij dat Gij in zulk aangenaam weder een aangenamen gast hebt.

Goed succès met Quack.

Welk een Kamer! en wat Ministerie!

Van harte de Uwe.

P.S. Hedenmorgen hebt Ge mij D. gezonden, die contra *Klaasje Zevenster* en Mevr. Mont Athos de pen wil opvatten.

Ik heb hem gezegd dat ik dat gedeelte noch onzedelijk noch veel minder ontuchtig vond, maar wansmakelijk en het doorslaand bewijs gevend dat onze romanschrijvers bij het buitenland ten achter zijn.

Iets goeds zal dat bezoek, hoop ik, uitwerken, namelijk D. te doen afzien van zijn plan een verkorten inhoud van de hoofdstukken Mont Athos te geven, *ad usum delphini* (heet het zoo niet?)

Daartoe vond ik niet dat hij regt had, en allerminst zou hij er zijn doel door bereiken.

A.C.K. had hem geraden dit als een los blaadje er bij te doen drukken.

A.C. Kruseman zei: D. is ongelukkig, nu hij niet langer op de vleugelen van Busken Huet gedragen wordt!

Ah, *le Barbare que vous êtes!*

1 In de Académie Française.

XCI
Amsterdam, 26 April 1866.

Lieve Vrienden!

'Hoe jammer dat Mevrouw Huet gisteravond niet meer bij ons was', zeggen wij tot elkander, wij hebben zoo hartelijk gelagchen, zij zou het zoo hartelijk mêe hebben gedaan.

Het gold een concert in het Park voor 'een nieuw op te rigten Gasthuis' affichestijl - een boon in een brouwketel, ook al stikte men in de zaal - het gold een Humbug Concert. Gij moet in Haarlem de reusachtige Letters der aanplakbilletten hebben gezien.

Dr. Franz Liszt
Dr. Hans von Bülow
en Dr. Gunz

waarin gepromoveerd? In *die Aesthetik*! Rij 18 plaats 11 en 12 waren ons op nieuw ten deel gevallen, en wie waren onze buurtjes? Aan de eene zijde Dames X even leelijk als aanzienlijk,

guarda e passa,

en aan de andere zijde? Schneevoogt en zijn vrouw! *Il est trop bon enfant* om hem meer te plagen dan met den *vin de Jurancau* en 'den moord', dien hij aan de Burlett's pleegde. En hij heeft veel smaak voor muzijk, - en het publiek was zoo curieux, dat aan de dolle invallen geen einde kwam, *la fine fleur* van de Amsterdamsche Catholieken, en de alledaagsche Roomschen, en half de medische wereld tot den dommelenden Officier van Gezondheid van Dommelen toe.

Daar vloog de helft van het publiek op; *il Signor Abate* Dr. Fr. Liszt trad binnen - hij was in dertig jaren vijf en veertig verouderd, maar hij had toch nog een zweem van den Prins, slechts veel sluwer, en bewegelijk als een marmot.

Hans Bülows pianospel was dubbel de entrée waard, maar

waarom moest hij het aan de beide *Études* van schoonpapa Liszt

Waldesrauschen und Gnomenreigen
en
Der heilige Franz von Paula auf den Wogen schreitend

verknoeijen?

Dr. Gunz zong een *Wanderlied* van Justinus Kerner, zoodat hij het gansche publiek electriseerde - wat was die poëet gelukkig een componist als Schumann aan te treffen!

Aber in zweitem theil da fingen unsre Leiden an!

Een Fest-Ouverture van zekeren Mijnheer J. Buff gaf den Directeur Van Bree, dat mager ziekelijke figuurtje, gelegenheid zooveel te buigen en te zwenken, te pompen en te scheppen, dat Schneevoogt er zenuwachtig van werd, toen eindelijk zijn knietjes knikkende gingen meêdoen, was het om uit te gieren!

Daar kwam Psalm 13 van Liszt, wij werden gestraft!

Herr! wie lange willst Du meiner sogar vergessen? zei de vraag, *et ce qui s'en suit* nam geen einde, en als Gunz de woorden had voorgedragen, dan krijschten en kreten instrumenten en koristen die na, tot ik S. in het oor beet:

Als ik de Heer was, ik zou ze toeroepen: 'hou je smoel!'

Ge ziet. Gideon leeft bij ons, maar S. gierde het uit. Mevrouw C. was non geworden.

De 13de Psalm is zoo kort, maar in deze muziek duurt hij langer dan de 119de. Intusschen herhaal zoovele malen Ge wilt, vat weer op en laat weêr los, knoop opnieuw aan, ook het kunstigst gekunstel heeft een einde, onder de *fugue* had het gegeeuw des publieks zijn toppunt bereikt, Schneevoogt hield den hoed voor den mond, daar ruischte de laatste vloed van noten.

'Liszt, Liszt, Liszt!' schreeuwden de afgodeerders.

En de graauwe haren kwamen uit op het trapje voor het orkest, en de oogen flikkerden ons toe, zij hadden bij den ouden satyr nog iets van hunne vroegere tooverkracht, en

er schitterde... een zilveren lauwerkrans, die hij van de lokken weerde, die hij dankbaar aannam. Verleden week werd zijn Mis te Parijs uitgefloten, Amsterdam bekroonde hem voor zijn Psalm! De *clique* was gelukkig, Amsterdam boven Parijs!.. *ma per il Signore Abate*, zou hij hier zijn gekomen als Parijs had geapplaudisseerd?

Een phantasie van Beethoven voor piano en orchest en koor beloonde ons voor zoo velerlei teleurstellingen en ergernis. Bülow, dunkt mij, moet alle dilettant-pianisten wanhopig maken, want wat zij tikken, de toonen die hij uit het speeltuig lokte, hun slaan wekt ze zoo min als hun smeeken. Bij hem schuilt in den vleugel niet eene piano en eene forte, maar een twintigtal instrumenten, allen verscheiden, en allen verrukkend.

> Wenn sich Liebe und Kraft vermählen,
> Lohnt dem Menschen Götter Gunst

sloot de phantasie.

Toch zou de aap van den avond nog uit den mouw komen kijken; er werd Van Bree, Van Bree geroepen, er was een groene krans voor zijne blonde lokken, en indien Verhulst in de zaal was, hij behoefde niet meer te vragen:

> Of reeds het kind was geboren,
> Aan wien na hem de Kroon en de Staf zou behooren?

Liszt had ons, ondanks *la croce d'abate* gemystificeerd en Barendje maakte ons complice zijner conspiratie.

Mijnheer Charles Huet en - ik geloof, tot haren spijt, Mejufvrouw Charlotte Huet waren weggebleven (niet om andermaal Land te hooren, want die was er) maar of zij hedenavond gelukkiger zullen zijn, dat moogt Ge gissen uit ingesloten affiche. *Die 'Spanische Rapsodie' wird mir eine olla podrida sein*!

Arme Bülow! die bij zulk een schoonpapa, ook schoonpapa's muzijk moet slikken!

De pantoffeltjes gaan hierbij terug. Waren zij zoo woelziek geweest als die uit de ‘Duizend en Eene Nacht’, zij zouden vroeger zijn opgemerkt en toegezonden. Thans scholen zij rustig weg, even als zekere schrobzaag en kwelvijl, die hun, hoop ik, op den overtogt geen leed zullen doen.

Mevrouw Huet heeft in hare lieve letteren aan Sophie de morilles *pour la bonne bouche* bewaard, zij hebben ons heerlijk gesmaakt, al wogen zij voor zeker persoontje de ‘conscientie stoppers’, als Van Halmael zou zeggen, niet op!

Arme Van Vloten! zal hij dan nu genezen zijn van zijn waan, dat er in *Wolfert van Borsele* eene *promesse d'avenir* stak! ‘Fraaije verzen,’ zei hij, en ik vroeg hem er mij eenige aan te halen, ‘een tragische situatie, in welken zin, grieksch of dertiende-eeuwsch?’ - een schets van een raad, zooals ze ook nu nog zijn, de Amsterdamsche of de Deventersche, mijnheer!

Bosschasche poëzy, Bosschasche philosophie!... het mooiste van den man is eene plaats in *Willem II* waar hij Gideon schetst, als hij zijn krachten beproeft aan het breken van zijn speelgoed.

En nu op onze beurt onzen dank aan Mevr. Huet voor haar alleraangenaamst gezelschap, veel liefs aan den kleinen barbaar.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

XCII
Amsterdam, 13 Mei 1866.

Lieve Vriend!

Hoe hangt onze wijze van zien af van het standpunt.

Als ik het verleden jaar gedenk, dan breng ik mij te binnen, hoe wij, omstreeks op hetzelfde uur dat ik dezen schrijf,

te Florence aankwamen. ...Morgen zou die weergalooze zon voor ons opgaan, zouden wij het beeld van Dante zien onthullen.

Maar Gij herinnert U dat alles te levendig dan dat ik voort zou gaan; doch U heugt ook hoe Gij op den verjaardag Uwer lieve Vrouw verre van haar waart! Slechts in één opzigt zullen die beide dagen voor mij naar elkander zweemen - wij gedachten der feestvierende in dat halfdonker bij Doney - wij zullen het morgen,

Lieve Vrienden!

zamen op de Leliegracht, in bar weder, even hartelijk doen.

Weest lang zoo gelukkig als Ge zijt, en vergunt der vriendschap er bij te voegen: blijft ons even liefhebben!

Sophie heeft tegenspoeden van allerlei aard gehad, om haar woord te kunnen houden bij het eerste bezoek op Sorghvliet gegeven - maar ik vlei mij dat zij die gelukkig te boven is gekomen. Op haar verzoek ben ik de tolk geworden der gedachten welke zij gaarne door de gordijn zal opwekken.[1] Als er iets onduidelijks in over bleef, ligt de schuld aan mij.

Ik vrees zeer dat de oorlogsgeruchten aanleiding zullen zijn dat wij de pinksterdagen zoo niet binnenshuis dan toch binnenslands blijven. Misschien is er *par le temps qu' il fait* weinig aan verbeurd!

Die malle Maatschappij van Letterkunde welke op haar honderdste jaar aan kapitaal-vorming denkt. Hoe jammer dat Van Vloten 't niet wist toen hij *Levensbode III* liet afdrukken.

Vele groeten, veel liefs aan Gideon.

Van harte de Uwe.

1 Het gedicht *Bij een Gordijn*, door B.H. opgenomen in zijn studie over Potgieter (*Litt. Fant.* XIII.)

XCIII
Amsterdam, 11 Augustus 1866.

Lieve Vrienden!

Welk een Zondag! Welk eene week!

Eerst onzen dank voor al het genoegen ons verschaft, de prettige wandeling, het zoo gezellig als aangenaam diner! Als of er dien dag niets haperen zou aan de bevestiging van *Ce que femme veut*.... hadden wij op den terugtogt levendig gezelschap. Doctor Rive en zijne vrouw, onze goede kennis de treurspeldichter Mohr - een echt Hollandsch element, de heer A. van Bosse, onder scherts en lach waren wij aan het station eer wij ons te Halfweg geloofden.

Maar de week!

Om half zeven ure werd zij 's Maandags morgen ingetrapt, drie metselaars en twee timmerlieden rammelden de trap op:

> Het aardrijk dreunde in 't rond bij 't bonsen van hun tred.

En wat dan mijn arme ledikant!

Toch was het maar het voorspel der ellende, de schoorsteen boven de binnenkamer zou afgebroken worden, daar begon de moker, en hooren en zien verging ons. Een hoop steenen op den wal groeide aan, verbreedde zich, had weldra iets van den bouwval van het huis te Kleef, het beloofde ten minste rust, want wat beneden was kon niet meer van boven donderen! toch bleek het buiten den schoorsteen gerekend, het rammelde en daverde voort!

'Als Gij het gevaarte gezien hadt, Ge zoudt er U niet over verwonderen, maar Ge zijt zoo onverschillig voor die dingen,' zei Sophie.

'"En wie onverschillig is heeft geen verstand," zei de Veluwsche boer.'

'Gij gaat nooit eens naar boven!'

‘Ik heb beneden al wel.’

En die arme Sophie, in plaats van voor hare belangstelling beloond te worden, blijkt zij gestraft, immers zoo lang verkoudheid nog geen zegen is! Toch twijfel ik bij wijlen, of de oorzaak niet elders schuilt. Wij zitten namelijk tegenover elkander allergezelligst te niezen, kunnen elkaâr bij tusschenpoozen moeijelijk aanzien, het wordt ongeveer zooals Beets zingt:

> Een traan en lachjes gaan en komen
> Als kenden zij elkander niet!

Maar zij hebben er op mijn woord niets van, dat zij alle vromen zouden verrukken!

Welk eene week!

Maar zoo zeker als van Dan tot Berseba nooit alles dor is, zoo goed waren er oasissen - is dat het juiste meervoud? zoo goed waren er groene plekken in die woestijn. Als de klok acht sloeg, neen, verscheiden minuten voor zij acht slaan zou, werd het boven stil, daar viel de moker voor het laatst, en geschoffel verving het gedreun, het daverde voorbij, een dreun van de huisdeur, of de muren zouden instorten, en er was rust!

Het vreemdste van den ganschen dag kwam op het lest, de stilte ging aan het recenseren, van acht tot half tien, dan komt het *Handelsblad*, maar dat recenseert niemand. Van acht tot half tien waren beurtelings Multatuli en Heine aan de beurt - Multatuli, omdat ik den brief van Mevr. Douwes Dekker nog beantwoorden moet, - Heine, dewijl ik mij na zulk een dag uitspannen wilde. Helaas! die *Ideën* tegen de *Reisebilder* - hoe legden zij het af! Zelfs bij de eenzijdige beschouwing van Thorbecke, zelfs bij dien overdreven uitval contra Van der Palm, zag ik de kamer om mij heen, de lamp voor mij, ergst van al de wijzerstift op de pendule traag voortglijden.... met Heine was ik in Lucca, zoo in de badplaats als in de stad.

Wat Van den Brink gelijk had dat Multatuli zoo slordig met zijn stijl omspringt, als ik met mijn pen. ‘Maar waarom gebruikt gij ook een stalen?’ zou hij gevraagd hebben.

Ik heb daar straks het *Handelsblad* regt gedaan, maar gisteravond bragt het toch eene alleraangenaamste verrassing: de tweede Druk van *Ernst of Kortswijl*.

H y a donc du progrès!

Maar: ‘de wijze Solon’ zei:

> Twee schotels, soep en visch, zijn hooger te waardeeren
> Als de onverteerbre glans van Midas' nageslacht!

Dat *als* voor *dan* is een verouderde schrijfwijze, weet Gij.

Houd het om den wille van wat de wijze Solon zei het bijgaand kistje ten goede, dat het U geen blijken van geleerdheid brengt! Een enkele vraag slechts, als Gij den inhoud zult hebben geproefd, Bilderdijk beweert van de rijst, dat Oost-Indië de beste levert, dat America die heeft verbasterd!

Maar, laat hij van Haren zeggen:

> Sints ons uit de Westergaarde
> Een rijker oogst wordt toegezonden
> In aart verminderd en waardij.

De hemel geve dat dit niet het geval zij met den zuigeling uit de Vereenigde Staten in het kistje verscholen.

Een raad intusschen mag ik er bijvoegen, de ondervinding geeft er regt toe, - dat geschenk kan dorst ten gevolge hebben. ‘*Le grand mal*’ zegt Ge. Ik zie er geen gevaar in, mits Ge maar even wijs zijt als Noach het was

> Toen de pikrijke ark haar schatten liet ontladen
> Voor ieder die weêr kroop, of liep, of zwom of vloog.

(Hoe aardig zijn die beesten daar door beweging gekarakteriseerd).

Als Ge dan uw toevlugt naamt tot

> water uit den grond opwellend dat ieder dronk,

dan zoudt Ge beter doen dien New-Yorkschen Sinjeur aan Haver te vereeren, Ge zoudt uitroepen

> Mij dunkt daar zwemt altijd een kikvorsch langs mijn kraag.

Maar als Gij U houdt aan Noachs lieveling, de heerlijke vond, het weergalooze deel!
Je réponds des suites:

> De schilder zal door U het leven evenaren,

belooft de dichter uit Noachs naam,

> De muzykant het oor doen dansen aan het hoofd,
> En d' ed'le poëzij zal dingen openbaren
> Daar nooit geen levend mensch een jota van gelooft!

Die twee negatieven zijn alweêr eene verouderde schrijfwijze, of getuigen zij hier dat de dichter nog meer in het Fransch dan in het Hollandsch dacht?

Décide, *si tu l'oses*. Voor mij, ik verlang getuige te zijn van den zegenrijken invloed dien het vocht op zekeren roman *in spe* hebben zal. Ik zeg daarom niet: zonder wijn geen hartstogt.

Hoe zullen wij voor al onze ellende met dien schoorsteen beloond zijn, als Mevr. Huet in den aanstaanden winter getuigen zal:

'Waarlijk, hij rookt niet meer!'

Gideon! in dat kistje schuilt gelegenheid je dierenkennis te vermeerderen. Je kunt er uit leeren wat onderscheid van weefsel maïs in plaats van eikels geeft.

Of schuilt die kunde nog te hoog en drijft gij op te lage pennen?

Zij zullen wel aangroeijen!

Vele groeten van Sophie.

Van harte de Uwe.

XCIV
Amsterdam, 15 Sept. 1866.

Lieve Vrienden!

Welk eene halfheid!

In de Tweede Kamer de Indische begrooting hier afknarpen en daar afdingen, en toch eindigen met aan te nemen! In de gezondheidscommissie desinfecteren waar men het gewillig toelaat, overigens roeijen met de riemen, die men heeft! In het onderwijs drie academies en tal van athenaea, en geen enkel goede. In de kerk - bij de modernen hier ter stede, afschaffing van vormen, geen vóórzang, geen voorlezing, en het overige als voor drie eeuwen!

En in ons nieuw Abderal Kermis? neen, voor Jan en Alleman. Kermis? ja, voor Carré en Lyon, en Joost weet wie meer! Kermis op de beurs voor de jongens, Maandag neen, Dingsdag ja! maar dien Dingsdag de eerzame Bewaakster van ons Beursgebouw, Juf. Breewer en de beide slungels, die op hun gelakten hoed het woordeke 'Beursopzigter' dragen, ongewaarschuwd, al stond de menigte van tien uren af in een plasregen aan den ingang te trappelen en te trommelen!

Fock heeft er voor geboet, dien ochtend in de maling geraakt, die hem het Rokin langs voortzweepte, hij tracht nu zijn gezag te hernemen, en het zij hem van harte toegewenscht, maar is de lucht hier zoo besmettelijk dat men met de beste voornemens hier binnen weinige maanden half worden moet?

Koddiger beurs heb ik nooit bijgewoond dan dien Dingsdag - de effectenhoek overraasd door getrommel en gelol en de deftigste courtiers in aanraking met de gemeenste snollen,

de koopman Q., omgekeerde Joseph, met een stuk van den mantel van eene van die deernen in de hand, - de weinige Doertoghe's die nog in zaken zijn schimpten: ‘daar heb je nu de liberaliteit!’ en de Majoor der Schutterij K. verkondigend: ‘dat zijn de gevolgen der publicatie van vijftien honderd een en tachtig!’ - zie eens na, of dat niet de afzwering van het Spaansche juk geldt!

Infanterie, Cavallerie, Artillerie, van avond, beweert men, zullen zij dienst doen, maar ik vlei mij *que ce sera une tempête dans un verre d'eau*, - slechts Carré en Lyon zullen het half zoo vol hebben als anders. Half, want er zijn in Amsterdam altoos luidjes die toch naar het paardenspel moeten en wafelen moeten eten! Het eerste is vergefelijker dan het laatste, want terwijl ik van de paarden niets dan goeds hoor, zijn de wafelen *abominable*! Sophie heeft dezer dagen Saartje op die dingen onthaalt: *Gauffres au rhum*. Gij kent den prijs dien zij op Uw Conservatoire stelt! Welnu, daar kwamen de wafelen op tafel, ongemanierd dik, ongemanierd groot, ongemanierd zwaar, maar het ergst van alles, taai, taai zonder voorbeeld, want taai als een prêek is al zoo dikwijls gezegd!

Verkwist er geen droppel uit Uw karaf voor, want de kracht gaat verloren!

Hélène heeft tot vier tot vijf malen toe om antwoord gezonden, en om de zesde te voorkomen was Betje op weg met een telegram.

‘Zend toch het Handschrift. Helena dreigt een nieuwen Trojaanschen oorlog te doen ontbranden.’

Dáár kwam Uw pakje en de jongelui van het telegraafbureau hadden slechts het plezier de koddige dépêche te lezen, - maar voor een opkloppen midden in den nacht om Hélène's handschrift bleeft Gij bewaard. Hoe Veldheer zou hebben geblaft!

Vele groeten van Sophie, die beweert, dat zij de wafelen

volstrekt niet om den rhum nam, - dat hoefde immers niet, he Gideon?
De Uwe.

XCV
Amsterdam, 18 October 1866.

Lieve Vrienden!

Hebt Gij *Felix Holt* reeds ontvangen? Zoo neen, wat dunkt U in dezen tijd van de volgende implicite definitie van het Koninklijk prerogatief?

We zijn in een dorpsherberg vol staatkundige tinnegieters: Een kousenkooper, die in Londen veel geld verdiende, die zich op het land retireerde, betreurt den goeden ouden tijd. Hij heeft George de III^{de} en Charlotte - bediend, hij heeft de mooije beenen van den Prins Regent - mogen betasten - hij vaart uit tegen de *Reform* en de Radicalen:

'What we want is a King with a good will of his own. If we 'd had that we should n't have heard, what we have heard to day. Reform would never have come to this pass. When our good old king George the third heard his ministers talking about Catholie Emancipation, he boxed their ears all round. Ah, poor soul! he did indeed, gentlemen!' ended Mr. Nalon shaken by a deep langh of admiration.

'Well, now, that's something like a king,' said Mr. Crowder, who was an eager listener.

'It was uncivil, though. How did they take it?' said Mr. Timothy Rose.

'Take it! they 'd be obliged to take it!' said the impetnous young Joyce, a farmer of superior information. 'Have you ever heard of the King's prerogative?'

Meer dan mij lief is, *my boy*! maar ik geef er een drie gulden voor als Willem III *up to day* muilpeeren van dien aard uitdeelde aan Borret, die zoo zuur zou zien, aan Van Zuylen, die '95 weerom zou wenschen, aan Schimmelpenninck die zeggen zou: *Merci*, *Votre Majesté*, aan den bijzienden Heemskerk, die zou meenen dat de bliksem insloeg!

Als ik mijzelven vergeven kon Zondag Uw keurig diner - niet in de war te hebben gebragt, daar had gastvrouw en Lotte voor gezorgd, maar slechts half te hebben genoten - hoe zou ik mij dien ganschen dag met genoegen herinneren!

De Alkmaarsche kerk tegenover den bouwval uit den Spaanschen tijd te Bergen - de lange laan van den Nyenburgh, en het dennenschot om Egmond aan den Hoef - de patrijzen, de kievits, de schapen, de koeijen door den rennenden Veldheer opgejaagd.... hoe wenschte ik dat het nog zondag was om andermaal rond te zien en te luisteren!

Hartelijk dank voor Uwe uitnoodiging - *mais vous avez assez de monde sans nous*, - waar wij zullen zwerven weet ik nog niet, maar als het weder zoo mooi blijft is de wereld groot genoeg, ook binnen de grenzen van dit gewest.

De Grondwet heeft plan alle onze kamerleden (met uitzondering van Rochussen altoos) te doen herkiezen, als zij zich daartoe met Burgerpligt kan verstaan! Regt voor Allen zal ditmaal Amsterdam de hand reiken, het is hier niet *misery which makes strange bedfellows*, *but authority*.

Authority! gezag, orde, koninklijk prerogatief! wat al mooije woorden, om Mijer, die de overigen te gaauw af was, te dekken!

Vele groeten van Sophie, aan Gideon continuatie van eetlust!

Van harte de Uwe.

XCVI
Amsterdam, 9 Dec. (zondagavond) '66.

Lieve Vriend!

Waarom zou ik mij beter maken dan Ge me in Uw laatsten aangenamen epistel afschildert? ‘Hebt Gij een prettig boek onderhanden,’ zegt Ge, ‘dan zou ik het ongaarne ter zijde leggen, enz.’ Ik verbeeld me, die eigenliefde is toch een aardige pleister! dat Ge aan Thomas Gray hebt gedacht, de oud-vrijer kende geen grooter genoegen dan, behagelijk op een sopha uitgestrekt, een belangwekkenden roman te lezen. Maar diezelfde Gray heeft ook gezongen:

> ‘E'en in our ashes live the wonted fires.’

en ik moge naar de kritiek een afgedankte guerilla zijn, een beoordeeling van een poëet,[1] een karakteristiek van Uw hand niet te lezen, er het prettigste boek niet voor op zijde te leggen - och, Gij kent den mensch te goed om een oogenblik te vreezen, dat de blaadjes digt zouden blijven.

I

Gij hebt eer Ge vonnis weest, U een persoonlijkheid trachten voor te stellen. Gij hebt die met inspanning, met moeite gezocht, maar ook gevonden?

Hollands Muze, zoo betitelt Gij of de dichter thans, wat in een deel *Allerlei*, bij mij reeds tot zes dikke deelen uitgedeid, voorkomt, onder den naam van: ‘Een stem uit de Woestijn’. Maar was de schrijver dier verzen eigenlijk in den zin dien Gij aan eene persoonlijkheid hecht, J.J.L. ten Kate?

Laat mij u mogen vertellen welken Ten Kate mij van voor dertig jaren heugt. Er was een Utrechtsche student van dien naam - einde 1836 - die voorbeeldeloos aardig verzen

1 Ten Kate en zijne *Schepping*. (*Litt. Fant.* VII.)

maakte, die voorlezingen voor zijne medestudenten over de grootste dichters hield, die ongevraagd naar het toekomstig tijdschrift de *Gids* een bijdrage, een vers inzond *Ossian aan de Zon* getiteld. De toenmalige twee redacteuren waren geen Mac Phersonnen en legden het versjen ter zijde - een van hen was ondeugend genoeg de *Nederlandsche Muzen-Almanak* van 1837 in het Junijnummer van dat jaar te persifleeren, Ten Kate werd vergast op een vergelijking zijner ode 'de Achttiende Juny' met een dichtstuk op hetzelfde onderwerp. 'Dwaasheid mag het heeten', zoo besloot het sermoen, 'aldus à la Bilderdijk te schrijven. Welligt (veelligt was moffricaansch), welligt beweegt hij zich in een kring van jonge lieden, misschien eenige jaren ouder dan hij, zeker veel lager staande in de kunst der versificatie, die hem over het paard tillen, om door hem op hunne beurt in de hoogte te worden geheven; er is geen gevaarlijker klip voor veelbelovende geniën.' En wat deed Ten Kate? Hij zond der Redactie de volgende regelen die naast mij liggen:

'J.J.L. ten Kate verzoekt de Redactie van den *Gids* onmiddellijk terug zijn ter plaatsing ingezonden dichtstukjen *Ossian aan de Zon*'.

Er werd oogenblikkelijk aan dat verzoek voldaan, maar het half zijdje papier dat bij het vers werd gevoegd, hield eene verwijzing in naar Spreuken Salomo's zooveel, waar te lezen staat, dat wie de tucht lief heeft, de wetenschap lief heeft, maar dat onvernuftig is wie de bestraffingen haat.

Ware hij ten minste maar een goed hater gebleken! Doch met 1838 was de eerste *Tesselschade* verschenen en in den loop van dat jaar was Kneppelhout de bemiddelaar om in het Jaarboekje voor 1839 aan Ten Kate eene plaats te verzekeren: 'Het moest eene verrassing voor hem zijn, en de onvoorwaardelijke plaatsing dus gewaarborgd.' - '*Pas si bête*, amice! dat moet Gij met T.K. vinden, het oordeel blijft aan

den Redacteur.' Ik ontving *Mariaas Liefde*, fragment van een berijmd verhaal, niet beter en niet slechter dan toen *Gange und Gebe* waren. *Jezus Verrijzenis*, dat mij aanvankelijk was toegedacht, bleek te groot uitgevallen, en misschien ook te devoot, meende de Heer Ten Kate. Intusschen gaf Pol in een der najaarsnummers van de *Gids* 1838 eene uitvoerige recensie der vertaling van de Oden van Anacreon door J.J.L.t.K. en S.J.v.d.B. waarin menig waar woord schuilt. Zeker iemand vergeleek in denzelfden jaargang Ten Kate's vertaling[1] met die van Beets, aan de omzijde schrijf ik den aanhef over - en misschien ook het slot.

Polletje nam hem in 1840 weder *à faire* en het zou curieus zijn te vergelijken of hij van zijne aanmerkingen op de vertalingen uit het Grieksch en Portugeesch gebruik heeft gemaakt. En daarin was het mannetje een meester! Het beste kwamen er de Minnedichtjens af - de beoordeeling gold *Bladen en Bloemen* en *Vertaalde poezy*.

Nog altijd bleef de persoon Ten Kate zoek. Hij was in die dagen de intimus van O.G. Heldring. Pol had er nog niet genoeg van en eindigde knorrende zijn recensie van *De Gjouwer*, een overzetting die Ten Kate, als hij in de voorrede zeide, als een werk van uitspanning had verrigt.

'Studie is in alles noodig', zei het mannetje, 'ook tot vertalen, zoo men een nuttig werk wil verrigten. Men kieze een onderwerp, maar stelle zich op de hoogte om het eerst zelf te begrijpen, en dan voor anderen duidelijk te behandelen. Andere weg zal er nooit open staan' enz.

Pol brak in 1841 den staf over *Ahasverus op den Grimsel*. Wat heeft Ten Kate van Ahasverus gemaakt? Eene figuur die elk oogenblik onwillekeurig aan *Manfred* en *Cain* van Lord

1 Van *Parisina*.

Byron herinnert, dezelfde vertwijfeling, dezelfde trotschheid, maar veel minder krachtig geschilderd.

Eindelijk neemt in 1842 Bakhuizen over de *Zangen des Tijds*, 1841 verschenen, het woord:

'Onwillekeurig kwam ons de uitval van Horatius tegen de navolgers zijns tijds voor den geest, toen wij in den aangekondigden bundel een bewijs vonden, dat ook een talent als dat van den Heer Ten Kate met die kwaal was besmet.'

Hij wordt gewaarschuwd tegen een dwaze navolging van Bilderdijk, die bij eene versificatie zoo uitmuntend als de zijne den dichter ligt verleiden zal om 'woordenpraal en opgewondenheid voor inspiratie te houden'.

Hier naast misschien een paar aardige plaatsen, maar nu we zijn aan 1843; waar blijft Uwe ontdekte persoonlijkheid?

In 1842 meent Ge, geeft *Hollands Muze* eindelijk het standpunt aan, door den dichter ingenomen. Ik help het U wenschen, met zulk een verleden, en zulk een toekomst. De klagt zelve is niet nieuw, het slot herinnert tot zijn nadeel aan een bekende strophe uit een der *Iambes*:

> Sombres profanateurs avides de dépouilles
> Ils n'attendent pas même au milieu de leurs fouilles
> Que la terre qui tombe ait refroidi les morts;
> De la fosse encor fraîche ils retirent les corps
> Et sans crainte de Dieu, leur bras, leur bras obscène
> Les livre encor tout chauds aux clameurs de la scène.

Die oevelen weten tenminste waarom en waartoe, doch wat die 'doode bruid' beduiden moet, heb ik nooit kunnen begrijpen.

Mijn exemplaar van Barbier draagt het Jaartal 1832.

In 1838 verscheen ten onzent: *De Hippokreen Ontzwaveling*. Ten Kate had toen nog geen standpunt ingenomen.

> Ten Kate! welkom in Apollos Tempelchoor;
> O, stel geen toekomst door verspeelde hoop te loor,
> De krans om 't jeugdig hoofd blijf de eer der grijze slapen;

Uw speeltuig zij Uw schild, de poëzij Uw wapen,
Waar heel Uw hart in vlamt en heel Uw ziel voor blaakt!
Ten Kate! U zelf en Uw geleigeest nooit verzaakt
Wacht, wacht U gunsten aan een Tijdgeest af te prachen,
En blijf belachen wat ge in velen kunt belachen.

De man heeft eigenlijk hoop zonder grond, maar van 1838-1843 verschijnen de Bundels die ik U herinnerde en 1843 brengt *Hollands Muze* met iets dat *au moins* naar de schuldbekentenis van Beets zweemt - ik haal de regels uit het geheugen aan:

Maar zou niet fierder blik en held'rer voorhoofd komen
Waar 't nakroost zit ten rigterstoel?

Du tout!

De kerel heeft de onbeschaamdheid een paar woorden van zeker iemand aan te halen, die hij het eerst van allen ter harte nemen mogt.

Doch maakte het vers niet den minsten indruk, de Hippokreen-ontzwavelaar slechts nam er acte van om te wenschen, dat hij de belofte zijner laatste voorrede getrouw mogt blijven, nadat de Zanger des Tijds, als ik mijn deel heb gehad als Ailor-poëet[1], het zijne krijgt in:

Wat prevelt daar voor Job demoedig op zijn kniën
Gelijk een outerpaap barbaarsche litaniën
En revelt: bid voor ons, de laffe zwetsersbaas
Schept nieuwe Kanaäns en nieuwe Josuaas
En plundert heel den schat der godgewijde boeken
Om met gelogen klem te zeg'nen en te vloeken.
Helaas! mijn Neerland, U beklaag ik en het broed
Wiens leeuwrik's lentezang uw ziel weerkaatsen moet.
Porjeere's geest herrijst als Fenix uit zijn asschen,
Om aan Ten Kates hand door draf en slijk te plasschen

1 Ailor-poëet, toespeling op den bekenden regel uit het *Papegaaien-Deuntje*. Zie J.H. Groenewegen, *E.J. Potgieter*, bl. 202 (noot). Haarlem 1894.

Zijn boetbazuin raast en blaast ons de ooren doof
Van zonde, twijfelzucht, en tastend ongeloof.

Waar de satyre in *Quos Ego* 1844 hare dagteekening kan bijbrengen, gaat het voor den criticus niet aan ons in 1866 den Ten Kate van *Hollands Muze* in 1843 als proef te geven. ‘Als men glad is’ glijdt men ook daardoor, maar dan moet het vlugger geschieden, met meer vaart en minder *point d' appui* zijn van het raisonnement van het gansche stuk.

Intusschen heb ik de Ten Kates op het gebied van twee kunsten geen vijf en twintig jaren gageslagen zonder eene gissing te hebben die hunne eigenaardigheid verklaart, maar ongelukkig kunt ge van deze geen gebruik maken, want zij is even ondeugend als onbewezen. Een volslagen gebrek aan alle begrip van het mijn en het dijn zit dien schilder en dien dichter, ja, waarin? in hunne organisatie; helpen kunnen zij het toch niet. Vader en moeder waren eerzame lieden, die ieder het zijne gaven - het vergrijp, als er vergrijp was, schuilt vroeger, grootvader en grootje waren eigenlijk geen portuur. Den man droom ik mij als een eerzamen Oranjeklant - was hij ambtenaar, ik weet het niet, maar dat staat bij mij vast, met 1795 had zijne rust uit. Over de Waal waren de Franschen gekomen en in het Haagje had zekere *maréchal des logis* zijn billet ten hunnen huize gekregen. Het patriotsche vrouwtje vond het vreempje aardig - hij was geen van die schriele stakkers die geen hemd aan het lijf hadden, hij bragt snuisterijen van allerlei aard mee; zonderling genoeg waren het geen fransche prullen, allemaal echt hollandsch spul. Hadden de Brabantsche dames hem die op zijn doortogt cadeau gemaakt tot *souvenir d'amitié et d'amour?* Grootje kon het zich best voorstellen, dat men dien man liefhad, *et comme le maréchal surpassait son mari!*

Verlokking heeft een gladden rand
Dus wacht U voor den kant!

Grootje deed het niet, en Grootje ging er niet minder gerust den weg van alle vleesch om, - haar zoon, haar eenige, die in 1796 het licht zag, had de strengste begrippen van regt, hij bleef op een duit dood. Maar podagra en andere gebreken erven over van grootvader op kleinkind en als ik zekere dichtstukken lees en zekere schilderijen zie

> dan denk ik *au maréchal des logis*
> Verlokking heeft een gladden rand enz.

Want als dat niet in den aard zit, dan schrijft men na de *Slag bij Nieuwpoort*, de *Inname van den Briel* niet.

Mogt Uw phantasie voor de mythe warm worden, dan behoef ik U Mevrouw Bosboom's jongste bezoek niet in het geheugen te herroepen. Gij herinnert U immers hoe zij hare schoonzuster, geboren Ten Kate, schetste? Het kan tot de veelzijdigheid van onze stelling bijdragen: Dat bij de vrouwen uit dien huize de diefachtige natuur zich binnen de grenzen van het begeerende beperkt. De zielen hebben in die familie niet één geslacht en het is dus bij haar ook niet maar

> Alleen de ziel geeft moed.

Vervolgd Maandag-avond.

II tot VIII.

'God dank, het zal tenminste op die schaal niet voortgaan!'

Avez-vous peur? Dat komt er van als men 'opinie' vraagt. Ik zal nu van zijde tot zijde vervolgen - de groote aanhalingen zijn gedaan. Ware ik zeker geweest, dat Gij de *Gids* compleet hadt, ik zou U naar de bladzijden hebben verwezen.

II. Als wij in I een poging zien mislukken om Ten Kate's persoonlijkheid te vinden, maar toch eene opgave ontvangen van wat hij al zoo schreef, dan zal de Recensent op de vraag: is de kritiek billijk, niet meer antwoorden:

'Ik weet het niet.'

Allons donc, *Sainte Beuve a-t-il jamais nagé comme vous dans l'incertain*, *dans le vague?*

Neen, Ten Kate is in geen *bohème litéraire* opgegroeid; in 1841 nog student, werd hij in 1844, geloof ik, predikant op Marken, maar bezocht dat eiland slechts Zaturdag en Zondag om cathechisatie te houden en te preeken - was hij stellig van 1847-1850 Dominé te Almkerk - hoe hij sedert naar Middelburg geraakte en van daar naar hier, *c'est connu*. In Uwe plaats liet ik de aanmerking op dat zwangerschap der muze weg, - er zijn dingen van dien aard die Gij, hoe waar ze zijn, niet zeggen moogt; men misduidt ze bij U.

III. Ik eisch veel, maar ik weet dat ik eischen mag, dewijl daaraan te voldoen binnen Uwe macht ligt.

Terwijl ik de karakteristiek der kunst, die Christelijk mag heeten, op pag. 13 wat vollediger zou wenschen, zag ik gaarne in Da Costa, nog meer dan Gij doet, den Hebreeuw gehuldigd. Vindt Gij de beide deelen zijner Poëzy, toen hij nog Jood was, niet artistischer dan zijne latere? En hier ware misschien gelegenheid de juiste opmerkingen van Bakhuizen te herhalen, dat Da Costa Hebreeuw bleek tot in sympathie bij de Grieken, Aeschylus boven allen!

'Le dessus de mon panier', schrap het, amicissime! Gij hebt geest genoeg om de waardigheid van het onderwerp prijs te geven aan een gekheid. Want de tegenstelling is *au fond: très drôle*.

IV. Bravo, bravissimo! of Ge Ten Kate's eigenaardigheid grijpen mogt, zooals Gij het die van Hugh Miller deedt!

'Maar daar is houvast aan.'

Toon dan, hoe vaak de andere U door de vingers glijdt, en wij zullen evengoed weten met wien wij te doen hebben. Bl. 16, 17 en 18 zijn warm geschreven.

V. Met V heb ik volkomen vrede, - de aanhef wordt natuurlijk gewijzigd naar het gewijzigd begin.

VI. Alleraardigst, maar allergewaagdst. Die voorstelling van Pyrrha kan - ik zeg niet kiescher, ik zeg keuriger zijn -

het zijn maar de vertalingen van Jules Janin, een paraphrase, en die van Lezaud, een allergetrouwste '*texte en regard*', die mij deze opmerking doen wagen - maar hoe ook verzacht, verfraaid, geïdealiseerd zelfs, - het gaat niet, Ten Kate's zamenspraak met zijn God in éénen adem te vermelden met Horatius en Pyrrha.

Hier moet indignatie spreken over eene voorstelling, die alle perken der aanmatiging te buiten gaat.

Ik eisch echter niet dat Gij Uw gelukkigen inval geheel zult repasseren, de gedachte is er te aardig toe. Maar als Ge daar waardig zijt geweest, waarom zoudt Gij, overgaande, niet geestig kunnen worden. Ik behoef voor wie *Ernst en Kortswijl* geschreven heeft, niet uit te werken hoeveel partij men trekken kan van de vraag: 'meent de Dichter dat'? van een enkel vraagteeken.

Wat zou natuurlijker volgen dan het onderzoek, hoe sprong onze poëet, die zoo pieus is geworden, sedert de dagen zijner bekeering met de dichters uit den vreemde, waaronder zoo rare buntjes loopen, om? Ziet ge Horatius niet opdagen? Laat hij die heidenen, als deze zijne Pyrrha, aan anderen over? Een votief-tafel? Neen, een doop!

Dan hebben wij louter met den doopenden ten Kate te doen, *et les rieurs seront de votre côté*.

VII. *Charles Nodier se frotterait les mains de plaisir*, als hij Hollandsch lezen kon, zoo gelukkig wordt hij bijgebragt, maar na zoo breede beschouwing wensch ik een les in het vertalen uit de meesterlijke en mislukte plaatsen in Ten Kate's bundel bijgebragt. Ik zou daartoe vertolkingen kiezen uit stukken die iedereen kent, en liet de plaatsen eerst in het oorspronkelijk geven en dan de zijne er naast. Dan blijft het niet enkel bij eene beschuldiging in woorden dan kunnen de proeven zelve vrucht dragen. Zie niet tegen de moe[it]e op die eene veelzijdige theorie over vertalen kosten kan, Ge zult

er voor beloond worden. Nodiers boutade is *après tout* toch maar een paradox.

VIII. *Résumez*, *comme il vous plaira*, ook wat ik geschreven heb, welk Uw oordeel zij.

Van harte de Uwe.

Hierbij een proefje, wat Runeberg is, eenvoudig vertaald en wat Ten Kate er van maakte. Ik gevoel wel lust den ganschen *Broeder van de Wolk* zoo eens te juxtaposeeren:

> Tusschen hooge boomen weggedoken,
> Liet het pachtershuis zijn schoorsteen rooken
> Ver van 't slagveld, ver van 's waerelds zorgen,
> Bleef de plek voor 's vijands oog verborgen.
> Vreedzaam graasden voor de deur de lammeren,
> Al het nieuws van bloed en oorlogsjammeren
> Bracht de gier, die in den stormwind kraste,
> Bracht de rave, die op lijken braste,
> Bracht de bloedwolf, die zijn offeranden
> Naar zijn hol droeg tusschen roode tanden.

La rime est une esclave et ne doit qu'obéir.

Maar heeft de weerbarstige slavin alleen schuld aan de verandering, welke de rijmlooze regels, uit het oorspronkelijke ondergingen?

> Hoog het bosch in lag de schaam'le woning,
> Diep het woud in, verre van den weg af
> Die sinds 't herfst werd, bittren krijg zag voeren.
> Geen verspieder, die het plekje ontdekt had.
> Over 't vonder, dat naar de akker leidde
> Kwam de voet geens vijands. Oorlogsmaren
> Bragt de raaf slechts, krijschend uit de wolken,
> Of de gier, verzaad in 't pijnloof zittend,
> Of de wolf het bloed zoo gretig lekkend
> Van den buit, dien hij ter heikrocht sleepte.

II[1]

Circonstances Atténuantes.
De wenk aan Ten Kate werd besloten met:
'Wij denken onwillekeurig aan Pope's

't Is sir, your law, - and 'Sir, your eloquence'
Your's Cowper's manner - 'and your's Talbot's sense'.

'My dear Tibullus,' if that will not do,
Let me be Horace, and be Ovid You;
Or, I'm content, allow me Dryden's strains,
And you shall rise up Otway for your pains.

III

E.J.P. aan C.B.H. vóór dertig jaar.
'Parisina van Lord Byron',
door N. Beets en J.J.L. ten Kate vertaald.[2]
Slot - karakteristiek voor 1838 toestand.[3]

IV

1842. Bakhuizen's Schets,
Ten Kate versus Bilderdijk:
De navolgingsziekte des grooten Zangers heeft hare verschillende nuancen: de *symptômes* zijn niet altijd dezelfde. Oud en jong, Jan en alleman der Dichterenbent, al konden zij geen Hollandsch schrijven, schreven Bilderdijksch. Als de Schilders, die zich Rembrandts droomen zoodra het fluweelen mutsje hun hoofd bedekt, meenden zij Bilderdijken te zijn, wanneer zij *plicht* en *recht* durfden spellen, en *wareld* op *bepareld* lieten rijmen. Het was eene doodonschuldige lief-

1 Deze aanteekeningen hebben betrekking op de paragrafen van B.H.'s primitief opstel, en van Potgieters eigen brief.
2 Zie Potgieter's *Kritische Studiën* I 230-232.
3 Zie Potgieter's *Kritische Studiën* I 241-242.

hebberij! - Eene andere nuance! Bilderdijk, ongelukkig en miskend, klaagde onophoudelijk over de wereld, en in vele opzigten had hij er reden toe. Zijne navolgers, al waren zij met aardsche schatten en genoegens overladen, overschreeuwden den meester met hunne klagten - de *Lazareth-Poëzy* heeft men ze ergens genoemd - of droomden van ramp en miskenning door hun ondankbaar Vaderland: *Ingrata patria*, *ne ossa quidem habebis!* - en niet ieder hunner had het talent, om na weinige jaren den draak te steken met zijne eigene manier. Thans geven deze *Zangen des Tijds* ons een voorbeeld eener andere soort van imitatie - die der Bilderdijksche politiek! Wat wij in Bilderdijk vergeven, - neen! wat wij in hem, als het gevolg eener strenge consequentie, somtijds vereeren, is hem eigen, - is één *met* - is onafscheidelijk *van* zijne individualiteit. De *Balling 's Lands* - als hij zich gaarne noemde -

> De balling, wien 't geweld uit have en erf verstiet,

mogt en moest de politieke inzigten koesteren, die wij overal bij hem aantreffen. Zijn streng vasthouden aan het absolutistische beginsel, - zijne denkbeelden over revolutie, - zijne beschouwing van de gebeurtenissen zijns tijds, - zijne gehechtheid aan het Huis van Oranje, - zijn doldriftig uitvaren tegen al wat Fransch is, - het is alles *waar* in den man, die het slagtoffer geweest was der begrippen, waarvoor hij streed. Maar verbeeld u den ijverigen Oranjeman, met zijne herinneringen aan den Stadhouder, - verbeeld u den teruggekeerden balling in zijn stijf en ouderwetsch gewaad, - verbeeld u dat overblijfsel eener vroegere periode te aanschouwen in eenen jongeling dezes tijds, - in eenen Student aan de Utrechtsche Akademie, in den jare 1841!'

V

Zou het een ongelukkige greep zijn den Ten Kate, die van

1839-'41 verscheiden stukken vertolkte, in 1841 op te voeren met deze karakteristiek - de plaats is het waard, - hem in 1843 na zijn *Hollands Muze* een andere geloofsbelijdenis te laten afleggen, te zien hoe hij die hield en zich verder op Uw wijze met de verschillende herscheppingen van den Proteus te vermaken. Uw *Sterrewacht* durf ik niet in. Hij waggelt mij wat! Er volgen bij Bakhuizen bewijzen om de aanklagt te staven. En nu zijn slot:

VI

'*Poëzij voor mijn Vaderland*. Ziedaar den naam, dien de Dichter toekent aan deze *Zangen des Tijds*. Is het *Vaderlandsche Poëzij?* Zeker, de meeste Gedichten staan met de gebeurtenissen der laatste jaren in eenig verband: - maar is het daarom een nationaal beginsel, dat hem bezielde, dat de Zangen van dezen Bundel karakteriseert? Kinderachtig geschreeuw tegen den tijd, - onophoudelijk wierook zwaaijen, - is dat het kenmerk van Vaderlandsche Zangen? Vondel! wie was meer Hollander dan hij? Maar hij was Vaderlandsch Dichter bij uitnemendheid, niet slechts, wanneer hij de loftrompet voor Frederik Hendrik stak, maar evenzeer als hij de Vorsten en Regeerders zijns tijds met den geessel der Poëzij vervolgde. Intusschen gaarne gunnen wij in dit opzigt den Schrijver zijne denkbeelden - denkbeelden, welke in een naauw verband staan met individuële inzigten en subjectieve overtuiging - die de onze niet is.

Albert! Albert! gij, die uwe klagten niet wederhouden kondt, omdat geen Dichter regt deed aan de gebeurtenissen dezer dagen - hoe zou het u te moede geweest zijn, wanneer gij deze *Zangen des Tijds* hadt gekend?'

Zoo dat ik ze dertig jaren later nog naar den drommel wensch.

Bakhuizen wijst Ten Kate in het verschiet den pas gestor-

ven en rasch vergeten Van der Hoop en den Marquis de Thouars.

XCVII
Amsterdam, 10 December 1866.

Lieve Vrienden!

Sophie heeft op St. Nicolaas een brief gekregen van Maurits van Eylar, nog altijd loopende aan den boezelaar van Mevr. zijne Moeder. Maar er was een keurige eijerkoker bij, die den zelfden avond heerlijk dienst heeft gedaan. - Het intellectueele leven op Klein Hardenstein moge te wenschen overlaten, het materieele moet er delicieus zijn. En toch heeft Sophie geen zin aan Mevrouw zijne moeder.

En wil Gideon maar niet gelooven, dat hij naar Londen is geweest?[1] Sint Nikolaas blijft het stokstijf beweren en zegt dat hij zelf er hem heeft gezien!

De man is een heilige!

En de tolbaas van Overveen die geen heilige is, verzekert op zijn woord dat hij 's morgens vroeg Bruintje en Piet zag voorbijkomen. En toen sliep Gid. niet.

Welk een weder dag aan dag! Het geeft ons moed U uit te noodigen de Kerstdagen bij ons te komen doorbrengen.

Hoe het zich alles het aangenaamst voor U schikken laat, deelt Gij ons wel mede.

Wij hadden gisteren een kort maar aangenaam bezoek van Quack en zijne vrouw, ik heb U vele groeten over te brengen. Men had hem inderdaad het hoofdredakteurschap van het Nieuwe Blad aangeboden en toen hij weigerde was het:

Ach, geef dan maar alleen Uw naam - *f* 3000 en Ge kunt

1 Vgl. over *Speelgoeds-Phantasie* B.H.'s studie over Potgieter (*Litt. Fant.* XIII).

Uwe betrekking bij den Spoorweg er even goed om blijven waarnemen.

Thans is men in onderhandeling met zekeren Maas Geesteranus - niet die op Loevestein zat. Verblijd ons spoedig met een aangenaam antwoord en geloof mij met vele groeten

de Uwe.

XCVIII
Amsterdam, 12 December 1866.

Lieve Vrienden!

Ge zult hartelijk welkom zijn - tegen Uwe schikkingen is geenerlei bezwaar - slechts over dien pligt den dag voor de Verjaring mondeling nader.

Anch'io son pittore, en dus geen woord over de zwakheden eens autheurs. Allerminst waar men die zoo cordaat zoekt te boven te komen.

Hierbij

Allerlei (curieus bont)

Gidsen, Boekbeoordeelingen: 37, 38, 40, 41, 42, 44.

Verder - daar ik niet weet, of Gij die bezit, *Gids* 1857, een philippica van Schimmel en *Gids* 1860 mijn appreciatie van de tweede uitgave van *the Giaour* en mijn schets van *Polletje*.

Inderdaad Ten Kate kan niet klagen dat men hem geïgnoreerd heeft, dat men zijn streven voorbij zag. Maar slechts zelden beterde hij zich als bij den *Giaour*; zijne uitgave van von Eichstorff *Frithjof's Sage* is aan Kruseman ontstolen honorarium. Ge moogt er niet van zwijgen.

Mais ça prend des proportions énormes.

Lieve Vriend, wie kan het helpen? Gij hebt met hem te

doen die onze eerste vertaler heet, die Proteus genoemd werd; zonder eene theorie over vertalen, die verdienen zal in elk Handboek te worden aangehaald, komt Gij er niet af.

Wij hebben gisterenavond, om Saartje pleizier te doen, Duitsche philosophie van 1788 hooren zingen op de Muzijk door Beethoven voor eene Mis gecomponeerd, *horrible*, *most horrible contresense*. We zijn beloond door de toonen in welke Niels Gade eene deensche ballade weergaf. Heije had zich weer afgemarteld om metrische vertalingen te geven niet van het Latijn van de Mis dat de moeite waard was geweest, van het Duitsch dat ieder verstaat.

O hardnekkige, onpartijdige!

Prettige lectuur! Hartelijke groeten van Sophie.

De Uwe.

XCIX
Amsterdam, 29 Januarij 1867.

Lieve Vriend!

En fait de passions, *il ne faut jurer de rien!*

Als iemand mij verteld had dat Mr. P.M.G. van Hees een magnetischen invloed op U uitoefende, het zou mij niet hebben verbaasd, - maar dat er voor U eenige aantrekkingskracht school in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en in de statistiek, *les miracles ne cessent pas!*

En welk een prijs moet Uw meesterstuk voor het boekje te Parijs behalen? Dien der taaije levenskracht? Maar dat had Tersteeg even goed als Van Hees zelf kunnen bewijzen, en om overeenstemming te hebben tusschen onderwerp en wijze van behandeling boven allen A.C.G. Van Duijl.

Maar ik moet voorzichtig zijn in mijne kritiek, want ergeren mij de Duyltjes avond aan avond contra Lion - de Baardatjes[1] die ik 's ochtends onder de oogen krijg - beschouwingen Van Duijl contra Lion en vice versa zijn in de tweede magt waarlijk niet amusanter. Bij gebrek van gekijf dat verdiend te worden aangehoord, zou ik die rubriek sluiten.

'Lastig schepsel!'

Ik zou het zijn, als ik na mijne vele opmerkingen over Uwe studie van ten Kate nu nog vertalingen eischte of suppediteerde. Daarom gaan, ongezien, de deelen Ten Kate hierbij terug. Het spreekt van zelf dat Gij over mij beschikken kunt, als Ge aan deze of gene vertaling behoefte hebt, *mais*, *dès qu'on n'entre pas dans vos vues*, *ne forçons point* etc.

Mogt Ge in goeden ernst van mijn vermetel pogen van Pyrrha eenig begrip te geven eenig gebruik willen maken, dan zal ik mij ijverig aan het polijsten zetten. Zoo voor de hand weg geschreven, was het maar eene fopperij - en Ge hebt U door Uw ernstig antwoord op mijn ondeugende vraag over Horatius alleraardigst gewroken. Wie er U wil doen inloopen....

Als Mevr. H. hare inspiratie gevolgd had en hier was komen logeeren, terwijl Mijnheer nutte[2], zij zou slechts haar goed regt hebben gehandhaafd.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw en Gideon, waarbij ik gaarne de mijne voeg.

Van harte de Uwe.

1 In de *Haarlemsche Courant*.
2 nutte: Voor het 'Nut' werkte

C
Amsterdam, 8 Maart '67.

Lieve Vriend!

Bilderdijk maakt zich boos, als Onno Zwier van Haren aan Jan de Witt

> Een moed voor tijden niet geschikt

toekent, maar waar sprake mogt zijn van wenschen, voor tijden niet geschikt, daar brenge men Van Vloten's boekje te berde. Leest hij dan geen Bijblad, is hij de eenige in ons land, die niet gehoord heeft dat Heemskerk Az. de Bededagen geen niet te versmaden middel vindt in de hand der Hooge Regeering, en dat onze tegenwoordige Kamer zelfs de f 9000 kort, die Amsterdam in een Geneeskundige School de kiem eener Universiteit beloofden?

Nog altijd geen berigt over Ten Kate?

Er zijn taaije dingen in de wereld, niets nieuws he? - maar de onderhandelingen over de nalatenschap van Bakhuizen van den Brink (hier kan alleen letterkundige zijn bedoeld) behooren tot de taaiste. Eindelijk is het contract waarop Muller zijne regten grondt, mij door dezen toevertrouwd om het aan De Jonge te zenden. En daar gister in het Park de plaats gekozen is waar het Vondelstandbeeld verrijzen zal, vrees ik dat het trage Amsterdamsche bestuur nog eer zal hebben geheid eer *Roskam en Rommelpot* werd overgedrukt.

Hartelijk dank voor de liefde en zorg aan de proeven[1] besteed. De revisiën zullen U bewijzen dat mijn dank niet enkel in woorden bestaat. Beets heeft mij eens verweten of te hard gezegd, - opgemerkt dan, dat ik de laatste hand aan mijn verzen niet weet te leggen, *et il avait raison!* Kom mij daarom ook bij de bladen die hiernevens gaan weêr ter hulp.

De boeken zijn in uitmuntenden staat teruggekeerd. Hierbij

1 Van Potgieter's *Poëzy*.

eenige Sévignétjes - ik wenschte dat ik wist welke andere lektuur U aangenaam zou zijn. Als ik dat afmat naar de eenige zwervers die Ge nog onder Uw dak eene schuilplaats verleendet, de Jonckbloet en de Schotel! welk eene collectie zou ik U doen geworden. *Peste!* zoudt Ge roepen, en gelijk hebben ook! Multatuli's *Een en ander* trekt veler opmerkzaamheid; waar wil hij ten slotte heen? Een monarchie met onzen geëerbiedigden Koning tot hoofd - en eenige geniale ministers tot leidslieden? Heeft hij die in zijn zak? want onder de leden der Tweede Kamer zie ik ze zoo min als hij.

Jammer dat het forceeren der linies, hoe aardig, toch onwaar is. Van tijd winnen schijnt hij geen begrip te hebben.

Kerkhoven heeft mij den brief van den heer B. over Mevrouw D.D. nog niet terug gezonden. Intusschen heeft de heer Fischer HEd. f 150 doen uitbetalen. Moge het haar de zware taak die zij tot September wil op zich nemen verligten.

Vele groeten van Sophie aan Mevrouw, waarbij ik mijn respect voege. Alles liefs aan Gideon, vooral zachter weêr.

De Uwe.

CI
Amsterdam, 20 Maart 1867.

Lieve Vriend!

Uwe bijdrage voor *Nederland*[1] is dubbel welkom, daar Mr. Van Staden deze maand zijn Intermezzo - een intermezzo vergunt.

Hoe ik het wete?

De uitgever Loman, bij wien ik papier kocht, vertelde het mij. Hij had het pas van Westhreene ontvangen. Geheel heb ik het nog niet gelezen - ‘de heer Huet schrijft een moeijelijke hand ....’

1 Over Multatuli's *Een en ander*.

Maar, mijnheer Loman! dan beware U de hemel voor de mijne!

Prof. Loman kwam in den winkel en begon een praatje over den tweeden druk der *Eerlijke Wenschen*. Ik heb die nog niet ingezien, en liet mij dus vertellen dat de heer van Loghem aardig mêegenomen is, maar dat van Vloten's verontschuldiging van zijn klein tractement inkluis, niet opgaat.

Om consequent te zijn moest hij bedanken.

'Och, mijnheer! dat is schaarsch *par le temps qui court*, daar hebt Gij onze moderne dominee's....'

Gij kent de verdediging - een deel des Staats is niet *de* Staat, zij vinden sympathie zoo niet bij *de* gemeente toch bij een deel der gemeente... Gij zoudt er evenmin als ik gaarne langer naar hebben geluisterd, maar een winkel is een heerlijke afleider, - een kennis stapte binnen, ik moest dien juist spreken en wij gingen platen van Kaulbach kijken bij Buffa.

Heb dank voor de proeven No. 1 en 2. De gezochte plaats heb ik in *Begin en Voortgang der O.-I. Compagnie* weêrgevonden.

Frederik Muller heeft eindelijk besloten van de uitgave van Bakhuizen af te zien en zijne regten aan M. Nijhoff voor *f* 300 verkocht. Het verheugt mij dat de zaak ten slotte geregeld is. Nijhoff zal wel zorgen dat er voortgang meê worde gemaakt. Ook De Jonge zal dit zeer lief zijn.

Maarts zomersche dagen laten zich wachten.

Vele groeten aan Mevrouw en Gideon van ons beide.

De Uwe.

CII
Amsterdam, 27 Maart 1867.

Lieve Vriend!

De zetter van Loman heeft de uitspraak zijns patroons bevestigd! Gij schrijft eene hand die haast niet te lezen is.

Gelukkig dat wie U kent echter door al dien onzin heen het genoegen smaakt verrast te worden door zooveel dat om strijd fraai en frisch mag heeten, - al is dat genot niet altijd onverdeeld. Uw aanloopje - moogt Gij het Uzelven ten goede houden? Wie ook geloove dat Multatuli slechts daarom bij wijle soeperig schrijft, dewijl 't hem te doen is te worden verstaan, Gij niet. En ware het zoo, het zou nog geen verontschuldiging zijn! Toegegeven, 'om zijn menschen te treffen, moet men zijn menschen kennen' - maar als dat een vrijbrief geeft voor elke wijze *hoe*, *adieu la critique!* leve de verhandeling, leve de preek, leve de letterkunde van den dag, van Cremer af tot Ten Kate toe!

In de dagen der *Minnebrieven* schreef Bakhuizen mij eene Jeremiade: 'Veth spreekt over Van Gilse, van wien hij weinig weet en nog minder begrijpt, - Multatuli helpt hem nog verder van den weg met die krankzinnige *Minnebrieven*, waaruit alleen blijkt hoe groot H. Heine was, die niets nederschreef of hij had er zijnen kunstvorm voor bedacht!' En nu Multatuli eindelijk eens weder een goeden greep deed, en Ge zijn talent voor het sarcasme waardeert, zoudt Gij hem den ondienst doen, den ouden zuurdeessem voor bruikbare gist te verklaren?

Max Havelaar en de *Camera Obscura* zijn twee boeken, die mij onvergelijkbare grootheden schijnen, zoo het tweede al in eenen adem met het eerste eene grootheid te noemen is. Hildebrand heeft geen filistijnsche woelgeesten zijner eeuw geridiculiseerd, hij deed het de Haarlemsche burgerlui, en het Holland dat sympathie voor Saïdja voelde, was een ander dan wat met dat ziekelijke diakenhuis-mannetje dweepte!

Weeg die bedenkingen - de volgende zijn er niet bij te nemen:

II. 'Om tot de zaak te komen' is een *revenons à nos moutons* beneden Uw stijl.

Tegengevoelens?

De ‘denkbeelden in geschubde wapenrusting’ bevallen mij, maar waarom mogen die er tegenover geen huismanspak dragen?

III. ‘Vermenigvuldigd kunstgenot!’ en Huet, die de bladzijde daarover *slechts* ‘snedig’ vindt, Huet gaat deze gelegenheid voorbij, zelf sarcastisch te zijn.

Op IV maar ééne vraag: Thorbecke's woord was geen paradoxe, als Beets de kunst lief had gehad als zichzelven, van meer mogt geen sprake zijn. Maar is het U, al zoo dikwijls om Uw streng maar fijn oordeel voor *beul* gescholden, is het U ernst met die *would be* hatelijkheid ‘Een beul enz.’ Ik schrapte de aardigheid, zoo het nog eene aardigheid is, thans Thorbecke aan te vallen.

Het slot is allergelukkigst - zeg het ook van dit briefje, geschreven een uur na het ontvangen van de proef, en misschien in zijne overhaasting er maar te zeer van getuigende. Denk, het is 29 Maart, en zult Ge iets kunnen wijzigen, dan dient Ge toch een dag tijd te hebben om te overdenken.

Vele groeten.

Van harte de Uwe.

CIII
Amsterdam, 29 Maart 1867.

Lieve Vriend!

Les jours se suivent et ne se ressemblent pas - en echter bragt Uw briefje mij hedenmorgen avonden van voor dertig jaren te binnen. Ik had voorgelezen, tante had verklaard niet te begrijpen, - de autheur gaf niet toe tot dat Bakhuizen kwam. Ik las opnieuw en zie, op dezelfde plaats gekomen waar ik straks aan de oogen gezien had dat er twijfel was,

op dezelfde plaats gekomen schudde de leeuw zijn manen. Wij zijn geen Molière's, Amice! en de Dames vallen niet bij de bekende dienstmaagd te vergelijken en toch

Ah, pauvre Laforêt! etc.

Gij hebt U gered zooals slechts een redacteur der *Haarlemsche Courant* in staat is dit te doen, vlug en bijna volkomen. De proef is mij van avond laat beloofd, men zou die dan morgen vroegtijdig halen. Loman zelf zou er, geloof ik, geen bezwaar in zien dat *Nederland* een dag te laat verscheen - maar Westrheene schijnt op orde gesteld. Aan dezen, die met volle regt eischt, dat er geen blad worde afgedrukt zonder zijn *imprimatur* - die, hier wordt de held kleiner, op dit regt dubbel prijs stelt, bij een stukje waarover hij met den Heer Huet reeds gecorrespondeerd heeft, waarover hij dit verder hoopt te doen - wat dunkt U van dien courantenstijl, amice! zooals ieder redacteur schrijft! - aan Westrheene is hedenochtend eene kopy Uwer wijziging toegezonden.

De vergelijking met de *Camera* blijve behouden; dat wij er later eens zamen over praten en ik van U verneme wat ‘opheffen’ in dezen zin eigenlijk zeggen wil. De menigte zal er niet tegen opkomen, de Engelsche critici *who did wonder why we made such a fuss* van die schetsen, zullen *Nederland* niet lezen. En het zal dus bij hen den *Max Havelaar* geen kwaad doen.

Ik heb hartelijk gelagchen over den *Spectator*, dáár waart Ge mij duidelijk genoeg geweest. Maar: wie zijn menschen wil treffen, moet zijn menschen kennen.

Dekkers brief - Hoe die man, als hij niet Multatuli was, te tuchtigen zou zijn met zijn eigen woorden: ‘Ze slikken alles, en digereeren niets, die kasuarissen!’

Als het zondag mooi weêr is, komen wij een uurtje praten.

Mijn compliment aan Mevrouw in dubbelen zin, waarbij

Sophie hare groeten voegt. Gideon zal nu den tuin wel weder tot zijn paradijs hebben.
De Uwe.

C
Amsterdam, 15 April 1867.

Lieve Vrienden!

Stormt het in Bloemendaal zoo boos dat zelfs het helderst hoofd er onder lijdt? Sophie heeft heden van Sorghvliet een aardig billet ontvangen, waarin bitter over het weder wordt geklaagd. Het is hier ook niet voorlijk, getuigen wij met eene Kennemersche locutie, waarbij Hofdijk's hart zou opengaan - maar de geestige schrijfster van dat briefje gelooft ons reeds in Mei. Volgens een overoud rijmpje echter pleegt, het mag loopen wat wil, Paschen in Maart of April te komen, of zou dat ook al door die Modernen veranderd zijn?

Ik zou er niet tegen hebben voor zoo ver het aanstaanden Zondag betreft. Met meer moeds zou ik dan durven opkomen tegen Uw plan Vrijdag te verschijnen en Zaturdag te vertrekken. Het is zeer *magtig*. Vroeg vliegende naar hier gestoomd, geen oogenblik te rusten, maar dadelijk door te *rijden*, om - eene tentoonstelling[1] te slikken, - het moet in Bloemendaal gewaaid hebben, wat ben je me. Wat dunkt U, als Gij er de Zaturdag of Zondag voor naamt? Ik zou er stellig op aandringen ook den laatstgenoemden dag hier te blijven, als mij het vers van Roemer Visser niet heugde:

> Segh Hendrick! wou je niet dat het al morghen was

(de stichtelijke volgende regel leze de Heer van Sorghvliet zelfvoor) maar er is geen ontkomen aan, het blijft Zondag Paschen en van Donderdag tot Dinsdag zijn de klokken naar Rome.

1 Van Oude Hollandsche kunst te Amsterdam.

Ons zult Ge Vrijdag volgens Uw voorstel intusschen hartelijk welkom zijn - beraadslaag, bepaal het overige zelven, immers, wanneer in Bloemendaal nog oogenblikken voorkomen, waarin Ge naar verkiezen met ten Kate moogt zeggen:

> Zoo lang als nu de stormwind is gesust

of met Hacke

> Zoo lang als nu de wind zal zijn geweken,

Ik verkies de vertaling van den laatste, schoon ik den Dominee, en zijn dikke dierbare gaarne eens, naar zijn eigen poëzy

> aan elkanders zij
> zoo luchtig door den rukwind zag gedragen.

Dan drukten onze oude dichters zich toch verstandiger uit, - ten bewijze den volgenden raad bij het pakken van Uwe koffers:

> April heeft ook zijn wintervlagen
> En geeft nog wel een witten hoed.

Tot het genoegen van U te zien, en langer
de Uwe.

CI
Amsterdam, 10 Mei 1867.

Lieve Vrienden!

Ik weet niet hoe ik het met U heb, van onzen Nederlandschen hemel langer dan zeven dagen zonneschijn te verwachten!....

Toch zal niets mij aangenamer zijn dan mijn ravengekras beschaamd te zien en hopen wij U Zondag in den Hout te ontmoeten. Wilt Gij ons dan naar Sorghvliet medenemen, dan zullen wij van onder ‘het houtje’[1] Bloemendaal en Amsterdam tegelijk genieten. Want trots het nieuwe rij- en wandelpark blijft Bloemendaal het paradijs der Amsterdammers, Mevrouw Huet!

1 Een primitief koepeltje in den tuin van Sorghvliet.

Merci voor de mededeeling van Pierson's brief, die mij meer heeft geamuseerd dan zijn 'mooije boekje'[1] mij konde. Maar ik heb geen philosophische hersens. En toch had ik in mijne eenvoudigheid al voor gegeven gehouden, wat hij zich zelven nog maar niet toestemmen wil, dat de modernen met U, en Pierson en *tutti quanti* die heen gingen hebben afgerekend. - Die luidjes gelooven - en daarin hebben zij gelijk - dat de schare nog opvoeding noodig heeft - is er een *salto mortale* tusschen dit bewustzijn en de meening dat zij geroepen zijn om op te voeden?

Ik durf het niet beslissen, maar zeker schijnt het mij dat '*Gods Wondermacht*' voor de menigte doodgeboren is. Och dat de mystieke, musikale Pierson eindelijk die eigenaardigheden van zijn gemoed eens in beeld bragt, of wil dat donzige niet plastisch worden?

Wat klaagt Gij over een ploertige courant!

Geen veld is dor, enz.[2] en waarom het cahier, waarin het begin van den roman schuilt, niet weer voor den dag gehaald? Men zou in staat zijn U een uur mijmerens op die koele drukkerij te benijden, als men zich het genot voorstelt die wandelingen te mogen meemaken, en haren indruk weer te geven!

'Drie ossenhazen, Zimmerman! op één avond, welk een menu! Taai, Taaijer, en Taaist!'

'Maar die heb ik niet geleverd.'

'Neen, Gij zorgdet voor een *entremets*....'

Och, Pierson! zie onze tijdschriften eens in, en Ge gaat met dubbel genoegen werken aan Uwe portie Geschiedenis der Godsdiensten: *Que bien vous fasse!*

Vele groeten van Sophie.

de Uwe.

1 *Gods Wondermacht en ons geestelijk leven* door A. Pierson.

2 Geen veld is dor, waar Dichtkunst zich vertreedt. (BILDERDIJK)

CII
Amsterdam, 14 Mei 1867.

Lieve Vrienden!

Het is niet alleen de hemel die U teleur stelt op Uw feestdag - ook onze bleeker veroorlooft zich dit Sophie te doen door het kunstige borduurwerk op Oud Loosdrecht te houden dat voor Sorghvliet was bestemd.

Ce qui est différé n'est pas perdu!

Wat is onze alleraangenaamste zondag vreeselijk geëindigd, onweder, stormvlagen, regen die doornat deed worden onder het afdakje van het station. Welk een ommekeer bij de wandeling in de Spanjaardslaan, en het possessie-nemen in het Bloemendaalsche bosch.

'Laat ons slechts de heldere uren tellen,' en ik weet geen beteren wensch voor Uw drietjes op Uw feest, dan dat woord. Ze zijn *vele*, waardeer en geniet die. Wat zegt daarbij de teleurstelling van den zonneschijn, den bleeker, den behanger en *tutti quanti?*

En echter heb ik er nog eene bede bij te voegen, blijft voor ons die Gij waart! *Il y a du Montaigne dans cette fin*, *mais Madame de Sévigné savait apprécier le* '*Que sais-je?*'

Van ganscher harte na vele groeten van Sophie
de Uwe.

CIII
[Mei 1867.]

Lieve Vrienden!

De Jonge Hagenaars[1] gelooven dat de koude geleden is;

1 Het echtpaar Bosboom-Toussaint.

ook hebben zij zich jegens de kinderen uit de Uilenboomen van de kermis-verpligtingen gekweten - en zijn dus vrij in hunne beweging, vrij als vogeltjes in de lucht. Maar met de lieve Mei sluit de Tentoonstelling van oude schilderijen op Arti en willen zij die zien, dan dient het in de eerstvolgende tien dagen te geschieden.

Gij hadt hetzelfde goede voornemen, maar laat het daarbij niet blijven.

Wat dunkt U van Hemelvaartsdag, wel bijna *le terme fatal* maar *un jour propice* tevens, daar zeker iemand dan geene nieuwsmaren uit het nest heeft te nemen, eer zij nog vliegen kunnen?

Zal het dien dag aanbevelen of er bezwaar tegen doen rijzen dat de Bosboompjes in dezelfde volgende week ten onzent zullen zijn, waarschijnlijk gedurende de eerste dagen, om U voor de laatste in Bloemendaal belet te vragen? *Comme c'est Madame qui reçoit ce sera Madame qui en décidera*. Maar de vlaggestok kan worden uitgestoken en Ds. Steinforth zijn aanspraak stellen, terwijl de Dames hier zijn - men is nooit zoo vermoeid dat men naar de eerste niet op kan zien, niet voor de laatste heuschelijk dank zeggen.

Mag ik de ‘bescheiden’ in zake Mevrouw Douwes-Dekker terug verzoeken? Ik dien den vrienden eenig berigt te geven, om mij met de voortzetting der bijdragen te mogen vleijen. Tot nog toe staat de kas goed.

De laatste revisie van den *Levensbode* zal zeker op het ‘rustige Badhuis’ te Katwijk van het imprimatur worden voorzien - als dat leven heet, wat is dan dommelen?

Kinker's geest schijnt in O. Feuillet gevaren - de vertelling van *M. de Camors* biedt een duivelinnetje aan, van het troebelste water.

Ik had gemeend deze regelen per post te verzenden, maar Sophie heeft de legplaats van het beurtscheepje naar Overveen

doen opsporen, om U de Russische vergeet-mij-nietjes te zenden, zij heeft liever dat ik dit briefje er bijvoeg. ‘Alle respect voor de welsprekendheid dier bloempjes’ zegt zij, ‘maar zij weten van geen schoonmaak die mij belet voor het laatste billet van Mevrouw Huet dank te zeggen, noch zouden zij vertellen dat de fijnste uit Maarsen komen, dat de grovere maar in het rij- en wandelpark zijn gewassen.’

Hoe zullen ze in het duin verplant
Den *vasten*[1] bodem prijzen,
En als de winter keerde in 't land
Ontloken langs der perken rand
Ons uit dat *mooije milde* zand
Den zoetsten dienst bewijzen:
Daar ieder tuiltje, dat zich groept,
Dan naar de Leliegracht U roept!

Vele groeten.
De Uwe.

CIV
Amsterdam, 5 Junij 1867.

Lieve Vrienden!

Sophie kwam zondagavond van ons alleraangenaamst uitstapje met één droevigen indruk thuis - de ziekte van Veldheer. En, helaas! zij heeft gelijk gehad. Ik kan mij voorstellen dat het U leed doet, - droeviger nog vind ik dat Gij U aan vermoedens toegeeft. Als Gij er geen wezenlijken grond voor hebt, ga ze te keer - het leven heeft al jammers genoeg om het elkaêr door wantrouwen niet nog zwaarder te maken.
Het verheugt ons dat het met Gideon op school zoo goed

1 Mevr. Huet had Potgieter geplaagd met den onvasten bodem van het, toen nieuwe, Vondelpark.

gaat, Gij zult er allen door winnen en hij het meest van de drie. Aan phantasie hapert het bij het aardige jongske niet - maar man of kind, teer daar eens den ganschen dag op. Nu eischt de werkelijkheid een deel des tijds, en geeft telkens nieuwe stof - om de achtermiddagen prettig te maken.

Och, dat Mevrouw Bosboom boeken wilde schrijven over en voor gewone menschen, hoe veel meer plezier zou ze aan haren arbeid beleven dan aan haar apostolaat. Maar hoeveel wij ons ook te goed doen op onze meesterschap over de pen, die pen neemt met ons allen een loopje! -

'Vooral met Ds. Pierson', hoor ik Prof. Scholten zeggen, - zie de *Tijdspiegel* voor deze maand eens in - waarin Mr. C.W. Opzoomer Fritz Reuter vertaalt. Of is het in de *Letteroefeningen?*

Alb. Thijm heeft mij heden eenige bijzonderheden meegedeeld over de feestcommissie voor Vondel. Verhulst zal eene Cantate maken op woorden van Hofdijk, en bij de onthulling zullen verzen van Binger weergalmen uit een toonenvloed van Richard Hol. En al dat moois zal plaats hebben in de eerste dagen van October. - Enthovens zijn niet gelukkig in het gieten.

Wij gaan morgen naar Luik, overmorgen naar Luxemburg, misschien het landje van Erckman-Chatrian zien. Wensch ons mooi weêr en het geluk U spoedig eens te vertellen of inderdaad *le pays de l'Ami Fritz* van melk en honig overvloeit.

Vele groeten van Sophie.

Van harte de Uwe.

CV
Amsterdam, 16 Junij 1867.

Lieve Vrienden!

We zijn gisteravond in de vrolijkste stemming te huis

gekomen, zeer voldaan over ons togtje. Hoe ver wij het bragten, getuigt nevensgaand klein *souvenir de voyage*, dat tevens Genève's verdraagzaamheid bewijst, *Rome vous défendrait bien d'emporter la mule du pape*.

Aanstaanden zondag komen wij, als het U schikt, U onze lotgevallen onder zoo velerlei menschen vertellen.

Vele groeten van Sophie.

Van harte de Uwe.

CVI
Amsterdam, 29 Junij 1867.

Lieve Vrienden!

Hartelijk dank voor Uwe wenschen, Uwe bloemen. Gij hebt om mijnentwil Uwen tuin van Uwe schoonste rozen beroofd; er zijn in het bouquet die ik mij herinner Zondag te hebben bewonderd. Oordeel of ik het offer waardeer!

Zie ik te zwart als ik vrees dat de vernieuwde vriendschap met X. niet innig worden zal? De dominé heeft den dichter of dweeper, want beiden hebben er in gescholen, zoo ze niet beide één zijn, bedorven. Eene opwelling des harten deed hem Uwen drempel overschrijden, maar toen hij zat, dacht hij er over wat *men* er van zeggen zou! *Adieu la poésie*, als het hart maar zoo kort spreekt!

Doe mij het genoegen mij dat exemplaar van den *Gids* terug te zenden, waarin *Arcachon* staat, Gorter moet dat stukje schrijvend zichzelven hebben overtroffen. De leden zijner gemeente - die hier aan de Graanmarkt komen - zeggen dat zij het nooit van hem hadden verwacht. Hij moet droog preeken en droog praten. Zimmerman vertelde mij heden ter beurze welk een *trouvaille* die bijdrage voor de Redactie was geweest. ‘Ik beul mijzelven af’, zei hij, ‘ik

bied hoog honorarium, ik doe laagheden, maar er is geen talent! Het is niet vol te houden.'

'Eigen schuld', mogt ik zeggen, 'de aangewezen man werd uitgezet.'

'Och, als hij zich maar aan de litteratuur had gehouden, en zich niet prijs had gegeven aan demagogische....'

'*Umtriebe*', schertste ik, 'maar Z.! de aureole van Thorbecke is nu toch ook voor U wel naar de maan....'

'Hij is een diplomaat.'

'In een nieuwe rol', was mijn meening, 'zeg liever het gaat hem als Guizot....'

'Misschien!'

Intusschen welk een huishouden te 's-Hage, en hoe vele ministers van koloniën zullen het nog afleggen, eer de Kamer, die radicaal is, maar niet radicaal durft zijn, Fransen van de Putte weêr minister maakt, en minister laat?

Wij hadden gister een bezoek van Mr. et Mad. Ombono. De man is professor van het Kon. Inst. van Letteren enz. te Milaan, ik zou het achter den braven borst niet hebben gezocht, - de lange blonde vrouw is louter bewegelijkheid, en trots al wat dat lange gezigt leelijks heeft, zeer beminnelijk. Zij hadden Dekker gesproken, hij is woedend op van Vloten, U, en mij, op ieder die zich voor zijne vrouw interesseert, en dat geld niet liever besteedt om beiden weêr zamen te brengen - en hem met de zijnen gebrek te doen lijden. Affectatie loopt er onder zijne klagten, onder zijn lijden zeker, maar ik vrees toch, dat er inderdaad een schroef los is.

> Great wits are sure to madness near allied
> And thin partitions do their bounds divide!

Arme menschelijke natuur! Maar wat klaag ik, die al 59 jaren tel, en nog niet met U, jongelui! in kan stemmen in Uwe klagten over het weder. 'Een dikker pakje' en de kwaal is geheeld. En tegenover het barre van dien noorden-

wind staat immers die glansrijke, wolkenlooze hemel, - die frissche lucht, welke beweging genot maakte.

Maar zou er bij mij ook een snaar zijn gesprongen, dat ik optimistisch eindig? Toch niet, - het is louter het gevolg Uwer vriendschappelijke wenschen, het is de vervulling van deze, weest er voor gedankt!

Sophie zit een geduldwerk te doen, een mislukte tapisserie uit te halen. ‘Penelope’ roep ik, maar er zijn geen vrijers in het spel, het is een dienst aan de zusters Glasius.

Hartelijke groeten van haar en van mij. Alles liefs aan Gideon.

De Uwe.

CVII
Amsterdam, 20 Julij 1867.

Lieve Vriend!

De vier dagen zijn om - maar hebt Ge bij de laatste exemplaren van den Haarlemmer niet wel eens gewenscht, dat Ge er bij waart geweest, - om te schrappen? ‘Als droomde ik dat ik 't beter kon, dan beide Baarda en Charbon!’ Wat zedigheid! als las Huet niet vaak hun meerderen de wet. De drommel volge U verder na, Charbon dat zegt men, maar Baarda!

Maat - klank - rijm - zin! - wat al struikelblokken, die, beweert men, in sporten zijn te verkeeren! Heb een proef voor U en zie hoe prettig het gaat. En toch ben ik U hartelijk dankbaar voor de op- en aanmerkingen, en verzoek ik U daarmede voort te gaan. Of het verhelpen altijd zoo ligt viel als in blad 7. ‘En waarom dan niet Twente geschreven?’ Uit respect voor de nagedachtenis van Pols. Twenthenaar, stelde hij er prijs op dat men Twenthe zeide -

het spreekt van zelf dat hij er gronden voor had - die ontbreken immers nooit? Ik vind b.v. dat Twenthe veel prettiger staat en leest. En ‘geschicht’. Weiland vergunt ons het woord te gebruiken en tegen overlevering staat het beter dan geschrift.

Welk een egoïstisch episteltjen. Mag er tegen opwegen dat ik Dingsdag Zimmerman verzocht heb *de faire le premier pas?* Ik vertrouw dat het zal zijn geschied.

Ingesloten den brief aan Mw. Huet beloofd, die mij wel eens met Alofsens Jeremiade weerom gewordt, de laatste dien ik te beantwoorden - den eersten zou ik het liefst te Yperen doen. *Mais peut on être Pierson?* hoe kan men daar wonen?

Ter beurze zal heden de groote vraag worden beslist of wij morgen naar den Haag of naar het Gooi zullen gaan? Wat dunkt U, mijnheer Fischer? Ik hoop dat hij den Haag zal kiezen, want ofschoon het op St. Margriet nog niet regent, de gedachte morgen ochtend op het station te Soesterberg te staan zonder rijtuig, in den drop van een schilderachtig maar stralen afwerpend houtje, oef!

Vele groeten van Sophie. Alles liefs aan Mevrouw en Gideon Laat spoedig eens iets van U hooren.

Van harte de Uwe.

CVIII
Amsterdam, 20 Augustus 1867.

Lieve Vriend!

Gister van de beurs thuiskomende, vertelde ik aan Sophie dat ik het genoegen had U een oogenblik ter beurze te zien. ‘Mevrouw Penning’, beweerde zij, ‘had er een voorgevoel

van. In Artis zijnde, waar de tafel voor de.....gedekt werd, meende zij, Gij zoudt eens overkomen om menige oude kennis te vernieuwen.'

In Uwe plaats ben ik heden morgen in het Park om negen uur een kijkje gaan nemen.[1] Het uur uitgezonderd was alles gedistingueerd. Mooi weder - een lieve avenue - de wintertuin open en de hoofdzaak, het publiek zelf, keurig oud porcelein. De groote zaal was eenvoudig maar smaakvol gedecoreerd, in gouden letters enkele grieksche, vele latijnsche spreuken - de namen Luther en Zwingli enz., met wapenborden er boven - de merkwaardigste vond ik Savonarola en Washington. Tegenover het bestuur en tot noodzakelijke eenheid enz. was het orkest geplaatst - een serafijnen orgel, ook blaasinstrumenten, zangers en zangeressen zonder tooi, op de estrade, er voor zaten de helden des geloofs; aan hunne voeten op acht of tien rijen stoelen, de eigenlijke kudde (kaarten van f 100 en f 25), achter deze eene balustrade, en weer achter die *le petit monde et les curieux*, waaronder Uw verslaggever, met zijn kaartje à f 2.50.

Van Wassenaar Catwijck, misschien een *pauvre sire*, *mais en tout cas* een heer, en gedecoreerd, *ca s'entend*, opende de vergadering. Wij werden verzocht te zingen

De steen, die door de tempelbouwers

en volgende verzen.

Verhulst zou tevreden zijn geweest, ook de dames zongen staande.

Gister had men in vier talen gebeden, men scheen het wat lang te hebben gevonden, van heden af zal het dagelijks maar in twee geschieden - altijd eens Hollandsch en bij afwisseling Fransch, Duitsch en Engelsch. *Ce que c'est que d'avoir du bonheur*. Het gebed in het Hollandsch werd door

1 Van de vergadering der *Alliance Evangelique*.

Hasebroek opgedragen, die den psalm ‘Hoe liefelijk is het als broeders enz.’ goed voorlas en kort bad. De bede in het Fransch werd door de Pressensé gedaan. Paulus' lofspraak op de liefde gaf de aanleiding.

Ik kon niet lang blijven en had daarom Prof. Herzog uit Erlangen zijn opstel over den geest der kritiek wel willen kwijtschelden. Kritiek - was onderscheiden tusschen Waarheid en Logen, de oude profeten *tutti quanti* waren dus critici. Christus de eerste criticus van allen. Het slot was het beste, *un retour salutaire sur nous-mêmes*, om zelf te onderzoeken. Geloovig altoos.

Toen was de beurt aan Bersier *sur la Morale indépendante*. Hij had maar een vierde uur tijd om te spreken, ik hoorde hem langer dan een half uur, hij was nog eerst ter helfte, - hij had ideën genoeg voor een ochtend. Jammer dat de voordragt leed onder het repje scheerje.....

Guizot schijnt te vinden *que les quatre vingts ans lui pèsent*, - Groen was overgekomen en moest, na het gezang, plaats nemen aan de tafel van het bestuur. Hij kwam tusschen Mr. Van Loon en Ds. Cohen Stuart te zitten, men applaudisseerde - doen vromen dat ook - men applaudisseerde, *quel honneur* - als men Groen's leeftijd heeft, en dien dus besteedde?

Hoe warm het ook buiten was, het ademhalen in de vrije lucht deed toch plezier.

Hierbij den *Gijsbrecht van Amstel*[1] van Vondel - en van ter Gouw. - Belooft Uw opstel ons de volledige nog niet geleverde vergelijking van Virgilius en Vondel? Ik zal er dan met verlangen naar uitzien - Sainte Beuve doet den eerste liefhebben, ook al kan men hem in het oorspronkelijk niet genieten.

1 Voor het stukje over Vondel in deel I der *Litt. Fant*.

Maar wat ik U bidden mag, zie om het treurspel het leerdicht niet voorbij. Vondel schijnt mij in het laatste veel grooter dan in het eerste.

Wij waren zondag in Arnhem, en hebben eerst het kerkhof te Rozendaal bezocht. Wat is Génestet in die weinige jaren al verouderd; onwillekeurig scheen dat leelijke kruis met rozen er mij de voorbode van.....

Op Heyenoord vingen wij bot - *le grand mal*, *he?* Het schoone weder stelde ons volkomen schadeloos - vooral daar wij, thuiskomende, ervoeren, dat het hier geregend had.

Vriendelijke groete van Sophie aan Mevrouw en U, waarbij ik van harte de mijne voeg. Voortdurend beterschap met Gideon.

De Uwe.

CIX
Amsterdam, 20 October 1867.

Mijn toestand, Waarde Vriend! verbetert allengs, en klage ik dat het langzaam gaat, dan beweert de wetenschap dat ik te veel eisch.

Dr. Rive zegt: Gij hebt al Uw bloed nog niet weêrom, -

Dr. Buchner verzekert me, dat er onder duizend abdomenlijders naauwelijks een is, die geestkracht genoeg heeft om zijne zwaarmoedigheid te beheerschen, -

Prof. Schneevoogt glimlacht over de vermeende onafhankelijkheid der ziel van het stof.

Doch ik heb mijne beroepsbezigheden hervat - al gaande wint tijd krachten - dag aan dag een eindje verder. *Espérons*!

Van de Vondelsfeesten zou ik U niets kunnen vertellen, als door de beleefdheid van eenige vrienden en mijn aandrang

Sophie niet nog al het een en ander had bijgewoond. Vijf weken oppassens, zeven weken geduld met een knorrepot gaf regt op afwisseling.

Neem de toetsjes voor lief, die ik mij bij de berigten der *Opregte* veroorlove.

Der stad viel geen zweem van vreugde aan te zien, Amsterdam ‘dat zichzelve bij dergelijke gelegenheden,’ als Alberdingk Thijm schreef, ‘pleegde te redden’, liet de feestelingen, liet de dubbele Commissie aan haar lot over. Donderdag vlagden wij in onze buurt den ganschen ochtend in ons eentje - om twee ure begreep de Secretaris Den Tex meê te moeten doen, - den volgenden dag was het Wijnhuis op den hoek de derde en de leste *im schönen Bunde*.

Het is waar, enkele draaiorgels hadden de Oranjeplunje der Waterloofeesten weêr voor den dag gehaald. Willem III remplaceerde Vondel!

Verhulst mogt zich in eene volle zaal verheugen, - doch vraag hem zelf eens of hij het zich ook in het succes van het eerste deel des Concerts deed? Vondels dichtje *Wildzangh* moet algemeen genoegen hebben gegeven.

Hofdijk's Cantate! Vierhonderd zangers en de instrumentale muzijk in wisseling met dien vloed van vocale, - wij hebben geene specialiteiten in oorziekten, anders zou ik statistieke bijdragen verzoeken.

Eene geestige vrouw beweert dat de oogen der Amsterdammers in het Nieuwe Rij- en Wandelpark schitteren van verrukking. De dag der inwijding, de dag waarop het Vondelpark werd gedoopt, maakte eene uitzondering. Dat tal van letterkundigen met Prof. de Vries en Ds. Beets aan het hoofd, die zich miskend geloofden, dewijl zij als allen betalen moesten, of buiten bleven staan, hoe boos waren zij! Verlangend zie ik uit naar de tijdschriften voor November, waarin Van Lennep à faire zal genomen worden, die de geleerdheid

krenkte en de Akademiën, en de letterkunde in hare Corypheën, en den volke geene spelen gaf, opdat heel Amsterdam had deelgenomen!

Allez voir s'ils viennent, *Jean!*

'Het publiek is zoo onverschillig!'

En waarom wemelde dien heelen ochtend de Leidschestraat van een onafzienbare menigte uit allerlei stand, die naar de Vondel-statue toog? De herfstzon was mild; waar men geen Spanjaardslaan heeft, voldeed het rood en bruin van Zocher's ontluikende schepping, en de zegevierende dichter zat fier op zijn - onzeker terrein.

Van den avond in den schouwburg weet ik U niets te vertellen; gelezen hebt ge den *Ouden Man in de Bank van Leening* - de '*Dichter*' staat bij vergissing op den titel - voorzeker. Die planken zijn toch een waar toovergebied; daar hebt Ge dien Collega van Vondel: *sans rime ni raison* neemt hij den ouden man *à faire*, maakt er zijn *bête noire* van - en slaagt er in om heel aardig te wezen, als men zegt.

Men had mij kaartjes in de loge bedeeld, Quack deed zijn best een ander voor Sophie verruild te krijgen, zoodat zij met eene bekende familie gaan kon, maar het mogt niet gelukken. Onder den indruk der vrees voor den Jupiter Tonans van den Olymp (Mr. Jacob) dorst men geene verschikking op zich nemen.

Le grand malheur!

Het togtje naar Muiden heeft haar ruimschoots (goed dat Mevrouw Bosboom dat woord niet leest) schadeloos gesteld. Het is aardig, hé? dat *la fine fleur* van het feest uit den hoek van het miskend deel onzer litteratuur kwam, dat de *surprise* door Catholijken gearrangeerd, en met uitzondering van Heintze, door Catholijken uitgevoerd werd? Maar Heintze de componist is immers, schoon Luthersch, zoo goed als Roomsch. 'Al die muzykale luidjes,' zegt onze aristocratie, 'zijn Roomsch

of *mauvais genre*'. De indruk moet betooverend geweest zijn, de heeren die van het Muiderslot ter beurze kwamen schenen opgewonden standjes, - de dames die maar een half uur over hadden om haar toilet voor het diner te maken, beklaagden zich over de vertraagde thuiskomst niet!

Ik at dien dag in mijn eentje, mijn menu was eenvoudig als dat van een herstellende, en toch heb ik beter middagmaal gedaan dan Sophie. De kok van het hof had het diner geleverd - het was koud, het was schraal, pleten lepels en vorken, glazen uit een uitdragerswinkel. 'Maar aan onze tafel', zegt Sophie, die den heer Mohr tot cavalier had, en aan de andere zijde den heer Dubourcq, den vriend van Bosboom, 'hebben wij ons toch geamuseerd.' *Tant mieux!* De wijn was schrieltjes - een flesch voor heer en dame - *le reste en payant*. 'Slechts', zegt Sophie, 'maakten we na den afloop een mal figuur in ons afgescheiden gedeelte van de groote zaal, Jan en Alleman die de concert-promenade bijwoonde keek ons aan - zooals men het de wilde dieren in Artis doet!'

Ik ben nieuwsgierig te hooren hoe het met Uwe roman gaat. Af? he? Letterkundig werken lijkt mij nog niet, - een paar keeren beproefd, wierp ik de pen weg.

Vele groeten van Sophie aan Ubeiden - behoef ik te zeggen dat ik er mijn respect aan Mevrouw en alles goeds aan Gideon bijvoeg?

De Uwe.

CX
Amsterdam, 31 October 1867.

Twee maanden achtereen vestigde de Redactie van de *Gids*,

waarde Vriend! (Gij ziet ik begin het achterstallige af te doen) onze aandacht op de *Idées de Mad. Aubray*. Ik vond het wel wat veel, maar het was Dumas fils, en het tweede artikel beter dan het eerste, - *ainsi passe!*

Thans echter worde ik bang voor hare manie van veelzijdig toelichten. In de October-aflevering houdt een Hooijer zich bezig met het Beheer van de Goederen der Ned. Hervormde gemeente, in de November - heeft 'Een Dorpeling' dezelfde stof, - als December ons nu nog een wieder brengt, wie zal dan in Januarij de hakker zijn, die den boel kort en klein slaat?

Gemeen Overleg[1] is taaitjes, - het leven te Leiden lijkt niet prettig - en toch is er geen tijd geweest de studies over (niet het) Hooger Onderwijs voort te zetten.

Ge zijt al die fraaije opmerkingen (want uitlatingen wil mij niet bevallen, al nam het *Handelsblad* het dadelijk van de *Opregte* over) aan den lieven brief verschuldigd, dien Sophie gister van Mevr. Huet ontving. Gideon verlangt wat postzegels, *qu'à cela ne tienne*. En heeft hij er aan deze - om wie hem en mij ontbreken van zijn makkertjes te ruilen - niet genoeg - Sophie heeft de schaar ter hand - al is het geen eigenlijke couponnen, hij doet toch dienst.

Geloof mij, maak toch eindelijk een einde aan dat doorhalen en inkrimpen van *Lidewyde*, zij en Gij zullen beide het slachtoffer worden van Uwen kritischen geest. De beste bladzijde, met waarachtige warmte geschreven, wordt fletsch en flaauw als men haar zes, zeven malen overleest. Génestet zondigde aan de andere zijde en toch lag er zin in zijn motto:

> Es ist nie mein Brauch gewesen
> Abgethanes neu zu thun!

Een verzoek ten slotte.

Licht mij toch eens in, welk een soort van vergadering te Frankfort is gehouden, waar de menschen bij elkaar kwamen

1 Artikel van Buijs, *Gids*, December 1867.

om hun namen te veranderen. Waren dat allemaal litteratoren, die met elkander pseudoniemen ruilden? Of Joodjes aan de effectenbeurs geëxecuteerd?

Mijn respect aan Mevrouw en vele groeten van Sophie en mij aan U drietjes.

De Uwe.

CXI
Amsterdam, 25 November 1867.

Waarde | riend!

Uw broeder vroeg mij heden ter beurze of ik in de laatste dagen iets uit Bloemendaal had vernomen. Mogt ik ondeugend genoeg zijn hem te antwoorden: 'ik geloof dat *Lidewyde* goed vordert,' ik was tevens zoo billijk er bij te voegen, dat Uwe jongste letteren te lang onbeantwoord bleven.

Maar wat gaat niet traag met mij? Getuige het tweetal proeven dat U met deze regelen gewordt.

Het echtpaar Bosboom is heden naar Utrecht getogen, om over een paar dagen hier door de Vondelstraat het Vondelpark in te gaan, en de Vondelstatue te bezigtigen. Welk een moed in zulk weder! Maar niet ieder is een kruidje roer mij niet geworden als ik, bang voor het graauwe zwerk en den grimmigen wind.

In ernst, is het weêr niet opwekkelijk, de wereld waarin ik mij beweeg mag het nog minder heeten. Maatschappij van Staatsspoorwegen, Amsterdamsche Kanaal-Maatschappij, welke der beide staat het jammerlijkst?

Onder al dat donkers verheugde mij dezer dagen een brief van Mevrouw Ombono uit Milaan. Mevrouw Dekker heeft de directie van het instituut Le Comte op zich genomen - die

goede meester schijnt op rijpen leeftijd eene jonge vrouw te hebben getrouwd, die geene orde onder de jeugd handhaven kan. Voor het eerst zal Mevrouw Dekker er finantiëel weinig bij winnen - Le Comte moet zien er zelf weer op te komen - maar in haren toestand is besturen toch verkieslijk boven lesgeven, en slaagt zij, dan kan het haar onafhankelijk maken.

Vele groeten van ons beiden aan Mevrouw en Gideon. Sophie zal spoedig weer voor hem knippen.

Van harte de Uwe.

CXII
Amsterdam, 22 Dec. 1867.

Waarde Vriend!

Als Ge niet in een stemming zijt om een langen, taaijen, egoïstischen brief te lezen, leg dezen voor heden ter zijde en wacht inschikkelijker oogenblik af.

De correctiën van Bl. 2 *Florence* gaan hierbij met hartelijken dank voor de aanmerkingen terug[1].....

Of mijn gedicht mij niet genoeg te corrigeeren gaf, ontvang ik van tijd tot tijd eene vermaning van Nijhoff in den vorm eener proef van het tweede deel van Bakhuizens *Studiën en Schetsen*. Ik heb *Vondel met Roskam en Rommelpot*, zooals het gedrukt werd, doen overzetten, maar de Proza van 1867 heeft andere eischen dan die van 1837. Prettig werk is dat zoeken naar een ander woord dan het in den vorigen regel gebezigde, uitspanning dat omzetten en toelichten van een gewrongen zin, van eene duistere uitdrukking niet. Slaag ik

1 Volgen Potgieters tegenbedenkingen op Huet's aanmerkingen.

er in zonder dat het origineel, wat zijn eigenaardigheid verdienstelijks had, er bij inboet? Zeg mij daarover uw oordeel eens, naar aanleiding van het Eerste Blad, waarvan deze reeds de derde revisie is. - Het zijn kleine vlekken, waarvoor Bakhuizen nooit oog had, maar die in *Le Maire* ons publiek ergerden, schoon zij bij de geleerder stukken in het Eerste Deel tot geen kritiek aanleiding gaven. Maar zijn die inderdaad ooit beoordeeld?

Welk een sombere dag! 'Om geen berouw te hebben dat men besloot naar Oost-Indië te gaan.' Och, dat eeuwige groen! heb ik hooren zeggen, daar men uit de keerkringen kwam. Wat doet *Lidewyde* in zulk een mist, om zich te verstrooijen? De vensters sluiten, punch maken, About lezen? *Les Mariages de province* is ongelukkig nog maar een fragment.

Gelukkig Haagje! waar alles *couleur de rose* is. Huldebetoon der Eerste Kamer en Willem III *parfaitement content de son ministère*. Welk optimisme!

Vele groeten van Sophie, die Ds. P. heeft gehoord, een redenaar zonder weèrga. Vele groeten van haar aan Mevrouw en Gideon, waarbij ik de mijne voeg.

Als altijd de Uwe.

CXIII
Amsterdam, 28 December 1867.

La Bruyère zou mij, door zijn even droef als waar woord: *Il est difficile d'être content de quelqu'un*[1] somber stemmen, waarde Vriend! als hij niet ook had gewaarschuwd, niet ook had geleerd: *L'on ne peut aller loin dans l'amitié*, *si l'on*

1 *Du Coeur*, 65.

n'est pas disposé à se pardonner les uns aux autres les petits défauts.[1]

Gedenk mijner, moet het zijn het een als het andere gedachtig, bij wijle bij dit boek[2] als

Uwen liefhebbende.

CXIV
Amsterdam, 15 Januarij 1868.

Heb dank voor de toezending der proeven *Florence*, die naar Kruseman zijn gegaan niet verzoek er lucht in te brengen. Wilt Ge U nu eens over de bijgaande ontfermen?

Eenige bladzijden van Martinus van der Hoeven[3] in het Januarij-nummer van de *Gids* zijn mij een ware verkwikking geweest. De Notaris Franke karakteriseerde die alleraardigst. ‘Die menschen plegen voor gek door te gaan’, zeide hij, ‘maar dat lezende vraagt men zich zelven: Wie zijn eigenlijk het spoor bijster - zij of wij?’

Van de groote zaak nog niets naders? Het zal mij vreemd zijn, als ik over weinige weken aan U en de Uwen denkende, mijzelven vragen moet: hoe zouden zij het nu hebben? prettig of stikkend - en tevreden of gedenkende aan Sorghvliet? Eéne gedachte wordt mij hoe langer hoe liever: zij komen spoedig terug!

Ons beider hartelijke groeten aan Mevrouw en Gideon.

De Uwe.

1 *De la Société etc.*, 62.
2 Dit briefje begeleidde een ex. van Labruyère's *Caractéres*, uitgaaf van Mame, te Tours, met etsen van V. Foulquier, door P. aan B.H. voor zijn verjaardag toegezonden. Vgl. het facsimile bij deel II.
3 Over de briefwisseling van Bilderdijk met de Tydemans.

CXV
Amsterdam, 15 Februarij 1868.

Waarde Vriend!

Chi tace consente - en zonder eerst van U gehoord te hebben sints mijn laatste, moest ik U met geen proeven meer kwellen.

En toch had ik mij gevleid, dat Ge eens zoudt zijn overgekomen, dat Mevrouw hare belofte aan Sophie zou hebben vervuld. En toch geef ik den brui van alle consequentie, - die voorsmaak is mij te bitter!

Toevallig vernam ik gister van den *foreman* van Van Asperen Van de Velde dat *Lidewyde* nog op een letter wacht, en Ge dus van Uwe dringendste hoofdbezigheid voor de eerste weken vrij zijt. Sla dan nu in een 'overschietend' oogenblik Uwe scherpziende kijkers niet in bijgaande bladen om eenige drukfeilen uit te monsteren, - dat heeft A.C. Kruseman op zich genomen, maar werp er een oog in om U te overtuigen dat de veranderde wijze van zetten winst is geweest.

Daarentegen zal het mij lief zijn Uw oordeel over de opschriften te vernemen. Om dit over de laatste uit te brengen, hadt Gij de verzen moeten lezen. Ze zijn nog niet gezet, het ontbreekt der Drukkerij niet aan letters maar aan wit. Eerst als bl. 14-18 werden afgedrukt, zal dit weder beschikbaar zijn.

Heemskerk is niet zonder glans weder verkozen, het doet me voor de stad en vooral voor hem genoegen: maar onze toestand wordt er niet veel door gebaat. *Soeur Anne! ne vois-tu rien venir?* Een derde ministerie Thorbecke schijnt nu niet mogelijk noch wenschelijk - zal het Geëerbiedigd Hoofd van den Staat tact hebben nu een *ministère d'affaires* te benoemen?

Ge zult er weinig aan verliezen over die dingen in het vervolg slechts ‘bij benadering’ te kunnen schrijven.

Onze hartelijke groeten aan Mevrouw en Gideon

de Uwe.

CXVI
Amsterdam, 19 Februarij 1868.

Lieve Vriend!

‘Arme Aert Visscher! die Reinier verloort’, riep ik uit, na het lezen van bladz. 16, en dacht er bij, ‘en die Lidewyde overhieldt!’ Was het ondeugend, of schuilt niet in die jongelui de onweerswolk?

Zie hier een paar opmerkingen, die ik voor beter geve:

6 bladz. ‘spijzigde’, wat boekig voor zoo levendigen natuurlijken verhaaltrant.

11. Trots *de Mérival*, ‘dubbelganger’ is geen hollandsch en verdient het ook niet te worden. Evenbeeld drukt het ding natuurlijker uit.

12. Daalt Visscher door dat fijn schilderen niet wat veel in de schatting van den lezer? Maar dat kan alleen de autheur beslissen, die de figuur door en door kent.

13. ‘Behalve uit hemzelven’, doch als iemand een gezin heeft, telt dan die iemand niet reeds van zelf meê?

Ziedaar tenminste eenige blijken dat ik met belangstelling las, en naar het vervolg verlang.

Hebt Gij Straatmans *Afscheid* gelezen? Lieve Hemel! welk eene hoogheid, en als ik dan bedenk dat ik in de dagen van de *Gids* menige bijdrage van dat heer niet mooi vinden dorst.

Er loopen hier allerlei onrustbarende geruchten over 25 dezer. Men schrijft uit den Haag dat wij ons hebben voor te bereiden op

Opening en
Sluiting der Kamers en
Een Manifest van Van Zuylen.
Wie zou dat alles achter den eerzamen J. Heemskerk Az. gezocht hebben? Prijs niemand.....voor zijn dood!
Groet vrouw en kind hartelijk van ons beiden, den eersten schoonen dag den beste zien wij Mevrouw Huet te gemoet.

De Uwe.

CXVII
Amsterdam, 22 Februarij 1868.

Waarde Vriend!

In dank voor het veelzijdig genoegen, en zooals Gij zien zult, slechts met onbeduidende opmerkingen, keeren hierbij blad. 2 en 3 terug.
Olijk hebt Gij tot nog toe den lezers met den ‘tentwagen’ beet, veertig bladzijden verder en deze is nog niet weder te voorschijn gekomen, - maar wees gerust, door het belang dat latere figuren inboezemen, en vooral door de belangwekkende blijken der oorspronkelijke wijze van zien en beschouwen des vertellers heb ik hem nog niet terug verlangd.
Intusschen gewaarschuwd hoe gissen missen doet, waag ik mij na de eerste voorspelling aan geen tweede.
Vele groeten van Sophie aan Mevrouw en U - *entre nous* heeft zij heden in de Westerkerk de fameuse preek gehoord van Prof. Loman, die in Leiden zoozeer is bewonderd. Zegt de Vrouwe van Sorghvliet misschien weder *faute de mieux?* van Sophie altijd?
Gaat het Gideon goed?

Van harte de Uwe.

CXVIII
Amsterdam, 1 April 1868.

Waarde Vriend!

In goeden ernst, Gij vreest geen oogenblik dat *Lidewyde on*opgemerkt voorbij zal gaan. maar geloof mij dat ik het opregt meen, als ik U in bedenking geef, of Ge met Uw *Ruardi* niet Uwe vijanden nieuwe wapenen tegen U in handen speelt?

Er zou niets boosaardigs zijn in eene kritiek die beweerde:

De auteur heeft blijkbaar pret gehad in de enormiteiten en de cruditeiten van den Dokter. Anders had hij Stephenson het woord ter wederlegging gegund, en zich André niet op een afwezige doen beroepen, enz. enz.

Maar bovendien als kunstenaar, beproef, bid ik U, dit blad wat om te werken en dus ten minste billijk te zijn. Het is nu of Ge, heengaande, er genoegen in vindt ons nog even in het gezigt te slaan.

Dat kan Uw doel niet zijn - en is ook geen kunst.

Vele groeten. In haast

Van harte.

CXIX
Paaschzondagavond [12 April] 1868.

Waarde Vriend!

In goeden ernst, al hecht ik weinig waarde aan mijn voorgeslagen uitbreidingen en toevoegselen, ik stel er prijs op die onder Uwe oogen te brengen, opdat Ge met meer ernst het regt van Uwen vorm zoudt handhaven, al geeft Ge dien gaarne prijs, waar hij in manier ontaardde. Is het mijzelf gelukt dit onderscheid duidelijk aan te toonen? Niet zoo helder als ik wenschte, maar *à bon entendeur* etc. Het wordt dubbel vereischt door Uw aanstaand vertrek - lieve hemel! waartoe

zullen wij in de drie jaren, voor Ge weerom zijt, vervallen? Ik heb nu reeds het *Handelsblad* als bondgenoot te waardeeren, A.C.G. van Duijl had ten minste den moed *Anna Rooze* geen *chef d'oeuvre* te vinden.

Als er geene geschiedenis eener letterkunde te schrijven is, die slechts bij tusschenpoozen iets belangrijks voortbragt, wat is dan die der Italiaansche, Zweedsche en zelfs Spaansche voor een boek? De los Rios wijdt der laatste wel zijn leven en is met zijn achtste of negende foliant nog niet aan Cervantes. Op hem bouwt de oude heer Visscher de hoop, Uw beweren in de *Idylle* dat hij van een gewaanden invloed droomde, te logenstraffen. 'Oef!' zult Gij uitroepen als, de eene mail voor, de andere mail na, U de proeven brengt.

Eene vraag over het stukje van Vondel. Hier verzekert men mij dat de geniale Keerom (Doorenbos) al lang Uw wensch vervult, Vondel op de hoogere burgerschool te doceren. Is hij de eenige *de ce mérite*?

De Bosboompjes zijn hier gelogeerd bij Hacke! Men vreesde dat wij met Paschen zouden zijn uitgevlogen. *On n'est pas romancière pour rien!* Een lief weertje, waarin men zijn haard waardeert en nog eens fiksch opstookt!

Sophie verzoekt met mij Mevrouw en Gideon alles goeds toe te wenschen!

Van harte de Uwe.

CXX
Amsterdam, 17 April 1868.

Welk een plezier opmerkingen te maken, als men zoo uit naren nevel tot licht komt, en zich nieuwe verschieten geopend ziet. Waarom zou ik nog vol willen houden, dat Ge wel degelijk een volgeling van Geel zijt, in het duidelijk weten

wat Ge wilt en hoe Ge dat wilt, - en het zoo klaar en keurig uitdrukken[1] waarom Ge geen vrede kunt hebben met..., evenals hij met den auteur van *Vooruitgang* enz.? Al wat ik mij veroorloof is den lof dat de schoonste plaatsen indeze Voorrede de soberste zijn. Ge zult er genoegen aan beleven.

Zijn de Bosbooms Woensdag komen inwippen of instuiven? Beide woorden gaan voor Mijnheer goed, - maar Mevrouw is er te zwaar voor. Valt het aan die laatste eigenschap toe te schrijven, dat de jongste aflevering van *Frits Millioen* volgens Sophie taaijer is dan een der vorige?

En Mevrouw Huet wordt bang voor den totaalindruk van *Lidewyde?* Hoe eene coquette er in slaagt eene idylle tragisch te doen eindigen, is toch geene *donnée immorale*; om den wille onzer zeden te wenschen dat zoo iets bij ons niet voorviel, behoort tot de wenschen die te vroom zijn om ooit te worden vervuld. Bij *Struensee* zie ik een vergrijpen in de stof, bij *Lidewyde* komt alles op de '*Puinhopen*' - (kiest ge niet liever, antiek als Ge met '*Idylle*' begonnen zijt, de '*Nemesis*'?) aan!

Miss Frances A. heeft gister een gemarqueerd herhaald groetje van den Prins van Oranje gehad! Het is toch jammer dat zij zoo spoedig heengaat.

Vele groeten aan Mevrouw en Gideon van Sophie en mijn persoontje.

Van harte de Uwe.

1 In de Voorrede der *Litterarische Fantasien*, 1e reeks.

CXXI
Amsterdam, 6 Mei 1868.

Lieve Vrienden!

Vous qui ne savez pas combien l' enfance est belle,
Enfant! n' enviez point notre âge de douleurs....

Wat was Gideon dien somberen Maandagochtend[1] gelukkig, niets vermoedende, niets bedenkende, niets vreezende. Ik heb getracht te doen als hij en hoop verder in die stemming te blijven. Als Gij maar eens te Batavia zijt, zullen wij immers geregeld van elkander hooren?

Hierbij gewordt U een boekske van B. Heldring, de zoon van Ds. Heldring, die in de Oost is geweest en nu Directeur der Kasvereeniging alhier. Of ik veel met het werkje op heb? Ik zou ja antwoorden als de groote vraag

hoe het batig slot aan Nederland te verzekeren?

er in werd beantwoord. Maar als erfpacht of bezit-erkenning en belasting of welk middel dan ook, dit struikelblok uit den weg mogt ruimen, dan vind ik zijn voorstel

Indie in Indie

te besturen aanbevelenswaard en weet wel wien ik in dien Kolonialen Raad zitting zou gunnen.

N.G. Pierson is candidaat voor het directeurschap der Nederlandsche Bank. Herinnert Gij U dat hij voor jaren een boekske schreef om aan deze het Privilegium der uitgifte van Bankbilletten toe te kennen en te verzekeren? De president Mr. W.C. Mees beloont er hem nu voor door hem als directeur aan te bevelen. Hij is zulk een voortreffelijk theoreticus! *Il ira loin celui-là*, hij geloofde in 1864 niet, dat de slaventwist de aanleiding was tot den burgeroorlog in de Vereenigde Staten - hij gelooft als directeur der Surinaamsche bank ter goeder trouw dat de Chineezen in Suriname immigreerende, een hemel op aarde hebben, en *que le bon Dieu nous préserve*,

1 Bij het laatste afscheid der twee vrienden.

als of er nog iets aan ontbrak, hij is Groeniaan in de onderwijskwestie uit gemoedsbezwaren.

Allard is met al zijn halfheid

toch minder zamenstel van tegenstrijdigheden dan hij.

Haarlem is toch een bedaard stedeke en Sarlet de bedaardste zijner burgers. Heden arriveerde Uw mooie theetafeltje, het was *après tout* toch voor ons bestemd. Moge spoedig de dag aanbreken, waarop wij weten aan welk adres in Nederland wij het Mevrouw Huet mogen doen geworden. Ik voeg dezer regelen nog een paar blaadjes *Toelichtingen*[1] bij; als Gij onderweg een oogenblik tijd hebt, loopt Gij ze wel eens door, en deelt mij Uwe ergernissen mede.

Gij zult op weg naar Indië een neef van mijn vriend C. Voute, tot reisgenoot hebben, den heer W.V. ambtenaarin civiele dienst. Gideon zal pleizier hebben in 's mans langen mooijen baard,

hoog blond, dien erfschat van echt Celtische oudren.

Voor een paar jaren was hij, met een meisje uit Liverpool maar van hollandsche afkomst gehuwd, in Indië een gelukkig leven begonnen, - verleden jaar bragt hij haar hier terug om te sterven! Zij bezochten saam zijne moeder, die te Zeist woont, - zij gingen naar Liverpool, nu komt hij alleen terug!

Ik zou u met de donkere wolk niet hebben gekweld, indien zij geen zilveren voering had. Misschien hebt Gij het een of ander vergeten, of wenscht nog het een of ander, welnu, als Gij mij dat morgen uit Dordrecht schrijft, dan kan ik dit Zaturdag aan den heer V. meegeven, die zich eerst Zondag van hier opmaakt en U dat te Marseille met genoegen zal ter hand stellen.

Beschikt dus over ons beide. Vele groeten van Sophie; laat Gideon oppassen dat zouaaf noch turco hem zijn kanonnetje ontfutselt.

Sans adieu.

Als altoos de Uwe.

Ons respect aan de famille van Deventer.

1 Bij *Florence*.

CXXII
Amst., 15 Mei 1868.

Lieve Vrienden!

Mag ik met onze hartelijke gelukwenschen op het feest van Mevrouw beginnen? Voor drie jaren vierden wij zamen dien dag in het *a mezzo giorno* verlichte kamertje van Mr. Doney. Heugt het U nog, beste Vriend hoe ge weinige avonden te voren op het station te Milaan zoo hartelijk wenschtet 'vrouw en kind' een beter klimaat te kunnen bezorgen dan het onze? Dat verlangen zal op Juni zeker worden vervuld, moge het ook met de overige verwachtingen het geval zijn. Ik weet geen beter bede voor den dag,

Intusschen, *to give even the devil his due*, wij weten niet hoe wij het hebben; sedert Ge den vaderlandschen bodem verliet, volgt de eene mooije dag den anderen, - uitzonderingswijze een verfrisschend regentje, overigens iederen ochtend en iederen avond zonneschijn. '*Tant que ça dure!*' Het is maar goed, dat *Lidewyde* niet in deze maand het licht ziet, de uitval tegen de Hollandsche Meimaand zou alle *pointe* missen.

De pers-revisie is mij geworden en sedert l.l. Maandag hebben de heeren v. Asperen van de Velde verlof tot afdrukken. De wijzigingen aan het slot geloof ik verbeteringen te zijn. Ge zijt ietwat uitvoeriger geworden en toch niet in mijn zwak vervallen, te magtig te zijn. Als het U pleizier kan doen, men is nieuwsgierig genoeg naar het boek; slechts wilde *men* dat Ge gebleven waart tot Gij den klap van den vuurpijl hadt gehoord. - Uwe portretten hangen in de Kalverstraat bij Kouwenaar. Schadd heeft de exploitatie aan dezen opgedragen. Hij zelf, beweert hij, heeft daartoe geen tact.

Ik heb slechts het cabinet-portret gezien, dat U weergeeft, zooals Ge de laatste dagen bij ons waart, moede en mager. Sophie beweert van overmatigheid. - Wat is er tegen: het is, dat Gij als een Cerberus bij de brandkast zit, - is dit een blijk dat Ge voor het Batig Slot zorgen zult?

Van Vloten heeft Afd. II van het Derde Deel van den *Levensbode* het licht doen zien, tien opstellen, allen van zijne hand; misschien getuigt dit van onverdroten ijver, maar zooals de oud-vrijer in de *Idées de Madame Aubray* zegt: '*C'est raide!*' Het aardigste wat ik er in heb gevonden is, dat hij v. Gorkom *à faire* neemt over Piet Paaltjens karakterlooze aanblijvers 'die met het meest schaamtelooze gezicht al naar het in hun kraam te pas komt wit zwart en zwart wit noemen; die ons hun vleermuizenschemering, al naar 't hun voegt, dan eens overdag en dan weer over nacht opdringen; (zij) doen zich als de verontwaardigde bestrijders aller halfheid, als de edelste voorstanders van waarheid en eerlijkheid voor, maken de kerk tot een kermistent en hun kansel tot een goochelplank, en hebben dan ten slotte de driestheid nog om het goedgeloovig publiek in hunne schrifturen op de meest onbekookte sermoenen bij een gewaand gemis aan "zedelijke strekking" te onthalen.'

Et la mer n' en reste pas moins salée, of wat kiest Gij: Mijnheer en Mevrouw P. hadden er, volgens het *Handelsblad*, niet minder het genoegen om, door de geboorte eener dochter te worden verblijd!

En hoe is het met *la belle France* gegaan? Als met alle *beautés dans cc bas monde*, beurtelings meer of minder mooi naar de oogen van Mijnheer of Mevrouw of Gideon haar gasloegen. We zijn benieuwd naar Dijon en Lyon.

Lompert dat ik ben, U nog niet te hebben dank gezegd voor Uw hupsch briefje, in allerijl nog uit Dordrecht geschreven. De broeder van den heer V. met wien Ge reizen zult, mijn beste vriend Bernardus, is sedert nog bij me geweest,

om, als ik geen pakje had mede te geven, dan tenminste eenige regelen introductie voor zijn broer. Echter schenen deze mij overtollig, daar ik den man slechts uit zijne heusche aanbieding ken en Ge bovendien U immers in ernst hebt voorgenomen een nieuwen mensch aan te doen, dat is, een praatje te maken met den eerste den beste, overtuigd, dat Gij een nieuw boek inziet, waarbij het slechts aan U staat, al snuffelende de belangrijkste bladzijde te vinden. '*Un bouvier*, *un masson*, *un païsant*, *il faut tout mettre en besogne et emprunter chascun selon sa marchandise car tout sert en mesnage*.' Ik heb de woorden van den grooten Michel niet enkel overgeschreven omdat ik ze zoo aardig vind, ik deed het ook of ik er U dag aan dag op den overtogt door mogt opwekken *to catch the manners as they fly*. Een volgende *Lidewyde* zal dan de eerste overtreffen, liever nog, zij zal buiten het voordeel van een zeer goed verklarende methode te bezitten, de gave hebben zich zelve door hare handelingen aan te kondigen. Loopt de draad wel door een klompje kandij?

Ingesloten het bewijs hoezeer ik meen wat ik zeg. Met U reist een officier der Japansche marine, de heer Akamat. De Japanners schrijven den voornaam achter den van, en spreken dus zeker ook van achternaam. Ik trof hem eenige malen bij mijn vriend Moerman, die boter en kaas naar alle werelden zendt en dus ook met Chineezen, Japaneezen en alle andere 'eezen' op den voet der meest bevriende Mogendheden verkeert.

Seriously speaking, Akamat is de kennismaking waard en Gij zult ten opzigte van Japan niet baar op Java komen, als Gij hem en Sahieko geniet. Misschien dat Gideon zich ook met het drietal vernuftige timmeraars en wat niet al? amuseert.

Gij ontyangt met deze letteren de *Haarl. Courant* van gister, niet om U op den laatsten dag van Uw verblijf in

Europa nog met eene proeve der pers van Enschedé te verkwikken, - maar om U den aanvankelijken uitslag der poging van vijf Leden onzer Eerste Kamer te doen kennen, licht in onzen bajert te brengen. Ze zijn niet gelukkig geweest; in hunne eerste vaart gestuit door het berigt, dat aan Van Reenen de vorming van een Ministerie was opgedragen, scheen hunne beweging eenige dagen overtollig. Intusschen v. Reenen slaagde niet, allerlei zamenstellingen mislukten. Mr. s' Jacob wilde wel Minister van Koloniën zijn in den winter, maar gaf voor den zomer preferentie aan de buitenlucht - er werd met De Waal gesjouwd, doch hij bleek een struikelblok - gister doodverwde men er den heer Klein van de Poll mede, gewezen resident te Samarang. Heden weder alles onzeker en de discussie over het Voorstel in de Eerste Kamer, dezen morgen aan de orde, zal ook wel geen bevredigende solutie geven: Koloniën beheerscht de kwestie - maar een midden-ministerie kon noch een verklaard conservatief, noch een verklaard liberaal tot de betrekking benoemen - de natie weet zelve niet wat zij van de Oost wil. Immers diegenen welke er flink voor uitkomen *à tout prix* een batig slot, of Java alleen voor Java, zijn even klein in getal. De meesten modderen en malen.

Amsterdam heeft er een treffend bewijs van gegeven in de verkiezing voor Prov. Staten. Mr. H.J. Koenen en Josuah van Eik zijn herkozen, en dat belooft in den zomer aan de Eerste Kamer andermaal Messchert van Vollenhoven en Jonkh. C. Hartsen. Voor liberaal werd tot lid der Prov. Staten gekozen: N.G. Pierson, *voilà le bois*, *dont on taille*.

Is de *Gids* van Mei U in Dordrecht nog ter hand gekomen? Lampings artikel over schoolwetsherziening schijnt mij degelijk en ruiterlijk. De commissie gedenkende, herinner ik mij tevens den opgedragen groet van Alberdingk Thijm. Het speet hem zeer U niet te hebben aangetroffen, maar al

waren wij Zondag naar zijn woning gegaan, we zouden hem toch niet hebben aangetroffen. Hij was te Hilversum. Ontvang zijne beste wenschen voor het geluk der Uwen, dat het Uwe insluit.

Even voor het sluiten der Post.

Ik had Heemskerk (natuurlijk Bzn.) verzocht mij heden avond au fait te houden van wat er te 's Hage bekend was. Ziehier zijn zoo even ontvangen billet:

> Het is niet gemakkelijk, Amice! een stellig antwoord te geven op Uwe vraag. Meest waarschijnlijk zal v. Reenen zijn mandaat moeten opgeven en dan is alles weer op losse schroeven. Hij is *à la recherche* van een geschikt Katholiek voor een der voorname departementen en van een bekwame Indische specialiteit, tot dusverre *des introuvables*. Dat het oude Ministerie als zoodanig herleven zou, is intusschen, na alles wat wij beleefd hebben, ondenkbaar.

Mogt er morgen ochtend nog iets bekend worden, dan zend ik per ochtendpost *au risque de ne plus vous trouver* toch nog een Courant.

En nu weldra zal het zijn;

> O toi des Phocéens brillante Colonie,
> Adieu, Marseille, adieu!

Zie op de Middellandsche Zee regts en links naar Afrika en Europa uit, en vooral klaag niet te zeer in de woestijn. De kinderen Israëls trotseerden de hitte wel veertig jaren. Vele groeten van Sophie. De Uwe.

P.S. Ik sprak Uwen broeder ter Beurze; allen waren wel en groeten zoo vele malen, zeggen de Zweden.

CXXIII
Amsterdam, 21 Mei 1868.

Lieve Vriend!

Het is Hemelvaartsdag-morgen, - aan het ontbijt vonden wij Uwe letteren van 18 dezer, Maandagavond, uit Marseille, werden zij met verlangen te gemoet gezien, met welke vreugde zijn ze genoten. Het ging U allen goed, en ondanks de groote warmte is van geen vermoeijenis sprake.

Als mijne berekening niet faalt, houdt Ge heden te Messina stil; wat zou het aardig zijn, al mogt Ge maar even op Sicilie aan land gaan. Was dit het geval, dan een woordje er over. Ralph Hoogland, die het bereisd heeft met zijne jonge vrouw, in hunne wittebroodsweken, dweept er meê. Het is vreemd, dat ik mij niet herinneren kan, ooit een gezigt op Messina gezien te hebben - het schiereiland heeft het eiland geheel in de schaduw gesteld.

Ik zal zachter pennen moeten gebruiken, het wordt tijd, als ik er nog plezier van zal beleven.

Ge zult, op Java aangekomen, waarschijnlijk uit de telegrammen wel vernemen, wie zich over Nederland ontfermde door het aanvaarden eener portefeuille! Zouden wij *au bout* der ijdelheden zijn die ministers worden *quand même?* Of is de toestand inderdaad zoo moeijelijk? Van Reenen heeft er definitief van afgezien *de trouver l'introuvable*. Mackay is nu *à la recherche*. Als men Pius Aeneas heet, ziet men tegen geen zwerftochtje op.

Had ik mijn zin, het vorige Ministerie, en Mr. D.R. mee, gingen ter verversching hunner ideeën eens een uitstapje in de Vereenigde Staten maken, - dat zou goed zijn voor hunne ontwikkeling en voor onze rust. Want nu dienen die afgetreden(?) heeren nog altijd wetten en ontwerpen in, als hadden

zij nooit van het versje van B. gehoord, populaire, practische waarheid:

Die van geen genoegens weet
Die hij niet kan rekken.

En het vuur blijft smeulen onder de asch.

Zoo heeft Heemskerk b.v. zich niet ontzien in den wankelenden toestand met de Kanaal-Maatschappij een contract te sluiten (onder voorbehoud dat de Kamer het zou goedkeuren) waarbij hij over de 3 Millioen van Amsterdam, *chez elle*, *pour elle et sans elle* beschikt!! De burgemeester Fock is eindelijk boos geworden, heeft gister den Raad bijeengero epen en met 28 stemmen tegen 7 zijn alle Consideranten en Concilianten op zijde gezet, is het vroeger besluit gehandhaafd en dus Zijner Excellentie een slag in het muilbakkes gegeven.

Het regent heden voor het eerst in veertien dagen; of Gij dien regen zegenen of vloeken zult, *qui sait?* Ge zijt er aan verpligt of Ge wijt er aan:

Eenige données voor een feuilleton over Piersons benoeming tot de lucratieve betrekking van directeur der Ned. Bank. M. zou de man geweest zijn, maar hij zag er om zijn podagra van af. Over Piersons verdienste als economist uit te weiden, is een genot dat ik U gun! En bleef het nog maar bij dien eenen wensch, maar het zal wel een dagregentje worden, en dan krijgt Ge ook nog een verzoek, een feuilleton over Alexandrie te schrijven.

Ik geloof dat het genre als zoo menig, dat men nooit beproefde, zwaarder is dan men het zich voorstelt; anders zou ik er U een beloven voor Ge mij, tengevolge mijner proeven ze te suppediteeren, voor alle dergelijke *blanc mangers* te machtig verklaard hebt.

En was de togt op het Middellandsche zout *le bouquet de la fête?* Met Alexandrie houdt mijn benijden Uwer reize op.

Le tour de l' Arabie a beau être venu

die burnous zijn mij te heete dingen. Alleen Ceylon zou ik willen zien. Van Haren maakt er zich zoo abrupt af:

> Hier sneuvelt Hulst en wint Ceylon.

Als hij de natuur wat uitvoeriger had geschetst en het feit aardiger toegelicht dan dit in onze oude Reizen geschiedt, zou het een mooi onderwerp voor een vers zijn.

Een nieuwtje voor Mevrouw, die nu misschien op Singapore geweest is, die er mogelijk de famille Hooglandt, neef van wijlen mijn ongelukkigen vriend Dirk leerde kennen. Een der beide associés van het Huis, thans hier, heeft zich geëngageerd met de dochter van den Remonstrantschen Dominé H.

En behoef ik U nog te verzekeren dat wij verlangend het bericht Uwer goede overkomst tegemoet zien, maar nog eene *lueur d'espérance* hebben voor dien tijd iets uit Alexandrie te hooren? of de hemel weet uit welk oord waardoor hij met U zal zijn.

Gideon! wat wordt gij een bereisd man, de menschen bestudeerend nog eer Gij het de boeken deedt! Schrijf als ge daar zoo gemakkelijk onder het houtje zit, allengs op wat U van den togt heugt, later zult gij er pleizier van hebben, al is het in het eerst, in die warmte, een taaije pret.

Weest allen van ons beiden hartelijk gegroet en houdt het mij ten goede, dat ik de oogen van vader en gemaal zoo veel heb gevergd. Het is niet alle dagen Hemelvaartsdag, noch regent het altijd op dezen.

Van harte de Uwe.

Het Odeon te Amsterdam.
(Données voor een feuilleton te gebruiken *faute de mieux*.)
19 Mei '68.

Amsterdam, de schepping van de weelde der zeventiende

eeuw, Amsterdam moge weinig sympathie gevoelen voor de concurrentie, waartoe de negentiende haar verpligt, Amsterdam kan zich toch aan den invloed der nieuwe begrippen niet onttrekken, zij neemt die aan, zij voert die uit, zij past die toe, al laat vaak de wijze hoe, veel te wenschen over.

Omstreeks 11 ure des morgens verrasten ons op den Singel, bij het Koningsplein tal van deftige, bejaarde mannen, wel niet met zwarte rokken en witte dassen uitgedost, maar toch door sombere kleur des gewaads en door ernst van trekken vooral, verkondigend dat zij zullen vergaderen. Het is een Dingsdag en die gracht dus niet meer getooid met de heesters en bloemen, die er op den eersten dag der week ten verkoop worden aangeboden, een nog altijd provisionele bloemmarkt in eene stad, die, geloovende dat de mensch hier beneden geen blijvende plaats heeft, haast het gansche leven provisioneel zal beschouwen en inrigten.

Het is de 19de Mei 1868, de eerste lieve lentebloemen boeiden hier gisteren de blikken der schare, viooltjes en madelieven, de eenvoud verlustigde zich in muurbloemen en maagdepalm, maar wat zouden zij heden hier doen? onder die weinige lommer van dat jong geboomte zou die heerenmenigte er toch geen oogenblik bij stilstaan, het zijn Mannen van Zaken, *money making men and men made of money*.

Immers de meesten komen uit de oude stad, de meesten dagen van Heeren- of Keizersgracht op, en schoon enkelen in eigen rijtuig komen aanrollen en sommigen door gezonden tint en flink gebaar den landedelman aankondigen, de meerderheid zijn wat slechts Amsterdam in zoo groote menigte oplevert, de administrateurs der zaken van talrijke vermogende particulieren en enkele nog rijke patriciërs; het geldt eene zaak van geld!

De Vergadering is in het Odeon beschreven; zouden er enkelen onder hen zijn, die de weinige marmeren trappen der

binnenshuis voor een veertigtal jaren verbouwde woning der Mojana's opgaan, die er zich aan ergeren, dat zulk een verhanseling den naam draagt van een gebouw 't welk bij de Grieken poëten en musici om den prijs zag wedijveren? Wat meent Ge? zou het antwoord zijn als Gij het hen vroegt. Weet Gij dan niet bij ervaring hoe vreemd dezulken U aanstaren, wanneer Gij het beklaagt dat de woningen der aanzienlijkste burgers uit den bloeitijd der stad misvormd en mismaakt worden om ondoelmatige scholen in te rigten? ‘Het huis met de Hoofden, de schepping van Trip, in eene handelsschool niet herschapen, want dat woord duidt kracht, duidt talent, duidt genie aan, maar den volke als zoodanig aangeduid door een smakeloos opschrift met grove verwkwast erover geklad. De woning der Huydecopers, de eenige woning in dat gedeelte der stad die vergunde den binnenhof op te rijden, tot een hoogere burgerschool toegesteld! de grootste poort voor de kleinste jongens!’ Ik ben in mijnen ijver voor het verleden dikwijls zoo uitgevaren, en men was onbeschaamd genoeg mij te vragen, of ik dan de voorkeur gaf aan de nieuwe scholen, wier bouwstijl nu en dan zal zijn een zaamflansing van regte en golvende lijnen, door een *oeil de boeuf* in bespottelijkheid voltooid.

Alsof de moker het weinige eigenaardig oude moest vernielen dewijl de troffel niet beter nieuws wist te doen verrijzen! Het is geen malice, wanneer ik mij hier op dat logge gevaarte beroep, 't welk onze gepriviligeerde Nederlandsche Bank met haren overvloed den drassen grond des Rokins drukken doet, het is niet eens stijlbehoefte, mijn onderwerp brengt het mede, want de schare is hier bijeen, om in de vacature van een lid der Directie van de Koninklijke Instelling te voorzien. Drie candidaten zijn door het Bestuur den stemgeregtigden, deelhebbers die vijf aandeelen bezitten, voor-

gesteld - de strijd pleegt bij dergelijke gelegenheden tusschen de beide eerste candidaten te worden gestreden en geslecht, de derde offert zich slechts ter aanvulling op. Men mogt van de kieschheid des Bestuurs verwachten, dat het den laatste voor zijnen goeden wil tenminste eenige stemmen gaf, maar in welke wereld ten onzent gaat men zich aan beleefdheid te buiten? Stellig niet in die des gelds, welke wij hier vertegenwoordigd zien, de bevoorregte en dus de behoudende bij uitnemendheid, die lang wikt, en scherp weegt, maar nooit waagt. Uit haren aard de pruikerigste van den ganschen aardbodem, heb ik U echter deze vergadering slechts binnengeleid om U de piquante verrassing te doen genieten, dat ook zij zelve zich niet aan den invloed des tijds weet te onttrekken. Practicus te zijn op het gebied van zaken, geldzaken vooral, aan het hoofd te staan van een belangrijk handelshuis, dat ook aan bankzaken doet, veel geld te hebben en ik voeg het er gaarne bij, ook een onbesproken, een in ieder opzigt eerlijken naam, dat plagten vóór dezen de titels te zijn, zonder welke men zich met geen toegang in den kring van dat bestuur vleijen mogt. Door dergelijke eischen brengt men gewoonlijk, met den eerbied door iedere beurs aan eenige tonnen gedwee bewezen, de onderscheiding bij mede, waarop jaren aanspraak maken om de ondervinding die er in te verkrijgen valt.

En toch ontbraken vele dier vroeger onontbeerlijk geachte vereischten den beiden candidaten in volle kracht des levens, beide, geloof ik, naar jaren, van hoofd en harte nog jong. Het gerucht wil, want ik behoor niet tot die gezegenden aan welke om den wil van tal van bankactiën al de geheimen des bestuurs worden blootgelegd, het gerucht wil dat boven beiden op de candidatenlijst de naam eens mans van middelbaren leeftijd zou hebben gestaan, als ongesteldheid dezen niet had genoopt van de onderscheiding af te zien. Het moet hard zijn,

niet zich een hulde te ontzeggen, die reeds door het aanbod bewezen werd, maar zich zelven een kring van werkzaamheid te sluiten, in welken men zich bewust is veel goeds te kunnen doen voor de stad zijner geboorte, voor het land, dat men lief heeft; helaas, hoe waar is het woord des dichters, dat het kostbaarst goed eerst schatbaar wordt door het ontberen!

De stemming ving aan tusschen de beide candidaten, bij welke ik mij over de overeenkomst verbaasde, dat de een als de andere had gereisd met een gevolg dat ik mij zelve niet zou hebben toegewenscht, al zijn er, die het zeer natuurlijk vinden. De eerste zwierf in zijne vroege jeugd in de Zuidelijke Staten van Noord-Amerika om, en keerde huiswaarts zonder te gelooven dat in de slaventwisten de kiem van den opkomenden burgeroorlog school. De laatste bezocht Java in het belang van zijn handelshuis en bleef sedert aan het cultuurstelsel de voorkeur geven boven vrijen arbeid. Zoo verre de overeenstemming, nu de verscheidenheid: de laatste beweegt zich op het practisch gebied des handels, de eerste zeide dit vaarwel om zich der theorie van het bankwezen te wijden. Voort ging de stemming, voort tusschen de twee, beide even achtenswaardige jonge mannen, de eerste van burgerlijke afkomst, de tweede met den jonkheerstitel bedeeld. Wie zou het winnen, vroeg men zich, en starende naar den President die onverholen had doen blijken, dat hij wél wat bespiegelende kennis bij de massa beoefenende kunst wenschte. Een oude naam, zoudt ge meenen, een man die dagelijks ter beurze komt, wiens huis met de welvaart van Java staat of valt? Een nieuwe naam, zegt Uw buurman, een jonkman, wiens schriften van zijn studiën getuigen, die Suriname uit zijn verval door bank en immigratie tracht op te beuren. Een derde stem fluistert spotziek: de Javaantjes in de Oost geëxploiteerd, de Chineesjes in de West; st, stl! roept een vierde, we zijn hier

voor zaken, liberaal zijn ze geen van beiden, al werd de eerste door zijne vrienden een man van vrijzinnige beginselen verklaard, toen hij lid der Kamer van Koophandel worden moest, en de tweede is immers niet zuiver op den graat in de onderwijskwestie. De stemming was afgeloopen, de heer N.G Pierson werd met 392 stemmen geloof ik verkozen. Jonkheer P. Hartsen vereenigde er 189 op zich; de eerlijk gestreden strijd bragt aan het licht, dat Amsterdam in een zijner eerste instellingen behoefte gevoelt aan kennis van den geest des tijds, al durf ik mij niet vleien, dat de huldiging der begrippen van deze vooreerst nog groote vlugt nemen zal bij een ligchaam dat slechts aan een privilegie zijn bloei dankt en over welks privilegie de thans verkozene voor eenige jaren een brochure in het licht gaf.

Het zal er mede gaan als met alle ontwikkeling in de hoofdstad, langzaam, pijnlijk, stroef; er zijn tijden en plaatsen, die het wel niet tot verpligting maken, den vooruitgang slechts bespiegelend te willen, tenzij Ge den kans durft trotseren, al beoefenend, misdadig of krankzinnig te worden, maar toch in de praktijk de uiterste voorzigtigheid vereischen. Het Volkspaleis, Oost- en West-Einde, het Amstelhotel zijn verrezen, maar Sarphati boet zijne betrekkelijke onsterfelijkheid duur. Waarom zouden wij aan voorzigtiger jeugd geen gelukkiger lot gunnen - mits zij ons op hare beurt ook maar vooruit brengt?

Schema voor een feuillleton over Alexandrë van Cd. B.H. verwacht door E.J.P.

Ik heb het Dr. J. ten Brink nooit ten goede kunnen houden, dat hij in zijn *Drie Dagen in Egypte* eigenlijk geen woord over Alexandrië zegt, dat hij geen oog heeft voor het ver-

leden of voor de toekomst der stad. Het is onvergefelijk voor een hollandsch letterkundige, want hebben wij vele geloovige dichters met Vondel en Cats aan het hoofd die zich bezig hielden met wat ik het Egypte des Bijbels zou willen noemen, ik ken er onder onze historisch-philosophische maar een, die zich op de plek plaatst, van welke de Nijl de wereld heeft beheerscht en eens misschien weder beheerschen zal.

Het is Onno Zwier van Haren. *Aan het Vaderland* luidt de titel der uitgave van 1769 te Leeuwarden bij Abraham Ferwerda. Het is niemand te vergen zich op zijnen doortogt van Holland naar Java die verzen te binnen te brengen, maar voor ons allen die de plek uitgaande bezochten en thuis keerende weder over hopen te trekken, ware het goed geweest, de gedachtenis van den Frieschen edelman te verlevendigen, die haar in den geest zoo goed zag, in eenen tijd, toen ten onzent zoo weinig grootsch meer werd gehuldigd. Bovendien men weet, dat Feith en Bilderdijk die uitgave hebben verbeterd, vooral de laatste laschte er *ses gros mots* in voor de beurtelings diepgedachte en fijngevoelde poëzy bij die mindere pracht van woorden. Men oordeele.

O.Z.v.H.	**W.B.**
Waart Gy 't, oneindig Opperweesen,	Hadt Gij, o eindloos Opperwezen,
Die aan den fieren Jongeling,	Den Macedoonschen jongeling
In het toekomende liet leesen	In 't boek van Uw besluit doen lezen
Als hy het groote werk aanving	Wanneer zijn brein 't ontwerp beving
Van langs de vrugtbaarste der stroomen	Om Memfis omgestootte wrakken
De puyn van Memphis te doen komen	Den Nijlstroom af te laten zakken
	(*Hoe leelijk zakken hier die wrakken!*)
Tot bouwing van syn' nieuwe stad?	
Wist hy dat Gy daar voor de schatten	Tot bouwing van een nieuwe stad;
	Die Uwe wijsheid voor de schatten

O.Z.v.H.	**W.B.**
Welk 't Oost en welk het West bevatten	Die beide, 't Oost en 't West bevatten,
Een zamelplaats verkooren had?	(*Hier bevatten de schatten de windstreken*, *omgekeerd bij v. Haren*)
	Ter zamelplaats' verkoren had?
Hy spreekt: de Wereld gaat volbrengen	Hij spreekt: de Nijl ziet op zijn boorden
Hetgeen syn hart besloten heeft,	Der volken woeling, saamgevloeid
De Nijl ziet op syn' oevers mengen	Van uit de diepste nacht van 't Noorden
Wat weesen zal, wat heeft geleefd.	
De teeknen die de Noachieden	Tot daar het kreeftgestarnte gloeit.
Aan haar nakomeling verbieden	Straks rept men duizenden van handen;
Te leeren aan 't gemeene volk,	
Ziet hy op dorr' en barre stranden	Egyptens onbebouwde stranden
Doen stuiven heet' en ligte zanden;	Verstuiven in een wolk van puin,
Alexandriê ryst uit die wolk.	(*Als zij voor het minste schuil gingen; maar verstuiven in een wolk van puin!!*)
	Zij breekt en Alexanders wallen
	Die met den naam huns stichters brallen
	Verheffen hun vermeetle kruin.

Het is jammer dat van Haren de noot behoeft, ‘dat de Deensche reiziger Norden stelt dat Alexander de puin van Memphis heeft doen dienen tot de grondleggingen van Alexandrië; en hij bewijst het uit de hiëroglypen die men vond op de grondsteenen gebruikt tot de gebouwen van Alexandrië,’ maar al had het twintig noten geëischt, ik had niet als Bilderdijk in den laatsten regel den schoonsten van allen opgeofferd.

O.Z.v.H.	**W.B.**
Welhaast zal na de Pharos vloeyen	Welhaast zal naar hun haven stroomen
De wetenschap van Griekenland,	
Het goud hetgeen de Taag ziet groeyen,	(*De wallen hebben een staartje in de haven*)
Het clpenbeen van 't Moorenland-	De wetenschap van Hellaas strand,
De Indiaan van alle zijen	Het goud van Taag en Iber zoomen
Brengt aan syn ryke specerijen,	(*om een regel te vullen heeft de Iber goud*)
Daar is geen schat die 't Oost niet zend!	Het elpenbeen van Moorenland.
	De Ganges voert van wederzijen
De Wet op Sinaï gegeeven,	Zijn rijken oogst van specerijen
Niet meer in 't Joodsche land verbleeven,	Met heel den schat van 't Oosten aan.
Werd aan d'Egyptenaar bekend.	De Wet op Sinaï gegeven
	Verschuilt niet meer bij Jakobs neven
	Maar doet zich wijd en zijd verstaan.

Het gebrekkigst couplet heeft ten minste in de zes laatste regels gewonnen, al ware naneven Jacobs het ware woord geweest, nu brengt het Oomschap ons wat huldigt aan den Aartsvader.

Het 4e couplet sluit met een grootsche gedachte en daaraan heeft de verbeteraar zich ten minste niet vergrepen.

O.z.v.H.	**W.B.**
O, Gy, die onder naam van Helden	O Gij, die op den naam van Helden
Onse verrukking na U trekt,	't Onzag der volken tot U trekt,
Terwijl Uw woeste hand ons velden	Terwijl Uw schrikbre hand de velden,
Met schrik, met bloed, met lyken dekt!	Met bloed en lijken overdekt!
Weet, in Uw voorspoed zoo verheeven.	Leert, in uw voorspoed zoo verheven,

O.Z.v.H.	**W.B.**
Waarom U is gegund te leeven;	Waarom 't U werd vergund te leven:
Gy syt in Gods geheimenis,	
Gering' uitvoerders van beveelen	Gij zijt in Gods geheimenis
Van 't geen in andre werelddeelen	Geringe uitvoerders van bevelen
Of andre eeuwen nodig is!	Van 't geen in andre Warelddeelen
	Of volgende Eeuwen noodig is!

En nu, welk een onderwerp, welk een stof! Alexanders graf! - de bloeitijd der Ptolemaeën - Julius Caesar, Antonius en Cleopatra, als Ge dichterlijk besluiten wilt; Shakespeare is toch weer ingepakt. - Hypatial - Kingsley zal ook wel een plaatsje gevonden hebben. *Quelle trouvaille que cette Alexandrie!*

CXXIV
Amsterdam, 4 Junij 1868.

Lieve Vrienden!

De Java-Mail van 27 April gister hier aangekomen, heeft den brief uit Alexandrie, dien Mevrouw ons deed hopen, niet medegebracht. Het zal te warm zijn geweest om te schrijven. Als het Zuiden en Oosten dit jaar evenzeer vooveel warmer is dan gewoonlijk, als het Noorden, dan beklagen wij U. Het is hier voortdurend zonneschijn, - wisselt een onweder voor een halven dag de hitte af, morgen is het alweer zomer. En nog hebben wij geen reden van klagen, vergeleken met sommige streken van Duitschland en het midden van Frankrijk. In Bordeaux gaat men over dag niet meer uit! *Dasz wird ein Wein geben!* zei de moeder van Goethe in het kometenjaar (1811). Ik verbeeld mij, dat alle Europesche wijnstokken

hun best doen, om bij Uw thuiskomst den welkomstgroet aan te bieden.

Maar Ge zijt nog naauwelijks op Java, nog niet eens volkomen ingerigt - de *Bode* is nog lang niet, wat Gij wilt, dat hij worden zal, en ik spreek al van repatriëeren. *Mais savez vaus que c'est bien raide*, *qu'il faut trois mois avant d'avoir votre refus!*

Sophie was om mijnentwil niet geneigd, in de Pinksterdagen een vliegtogt te doen, - we gingen dus Vrijdag-ochtend naar Arnhem, Zondagmorgen van daar naar Bentheim en waren Dinsdagavond hier terug. Het was een waar *Bois dormant* en *Château Dormant*, *même un Bain dormant*. Slechts *la Belle manquait*. Toch heeft het uitstapje in de vrije natuur ons goed gedaan en mijne gezondheid is sterk genoeg gebleken, om later iets meer te wagen: *c'est promettre beaucoup; mais qu'en sort-il souvent?*

Du vent.

Geen gelukkiger gevolg dan de barende berg hadden de pogingen der heeren van Reenen en Mackay om een ministerie te vormen. Men beweert zelfs, dat de laatste in hoofdzaak niets meer gedaan heeft dan den raad herhalen, Van Zuylen, Heemskerk, Schimmelpenninck en Mad. Musard weg te zenden.

Heugt U de historie van de julienne des heeren de Geer Luden nog: ‘en als ik hem dan zeg, dat ik zoo'n julienne wensch, dan zegt hij: *ça peut se faire*, *Monsieur!*’ Een doorluchtig persoontje, in het karakter van *le cuisinier* de G.L. schijnt gezegd te hebben: ‘*Ah*, *pour V.Z.*, *H.*, *S.*, *ça peut se faire*, *mais quant à Mad. Musard*....’ En Mackay legde zijn mandaat neder. Toen schoot er niet anders over dan de vorming van een ministerie aan Thorbecke op te dragen. De secretaris Baron van Heeckeren maakte den weg effen, Mackay en Thorbecke spraken zamen met Sire, *et la Montagne accouche*, *encore je crains..... de vent*.

Z.M. wilde tot geen prijs den heer Geertsema Minister van Binnenlandsche Zaken zien. Thorbecke heeft onzen burgemeester Fock overgehaald, dat baantje te aanvaarden. Ik wensch hartelijk dat het den laatste nimmer berouwen moge - maar van Reenen gaf ook, toen hij hier gevierd was, de verzoeking gehoor en hoe lang was hij Minister?

Ministre d' apaisement in 1853, *Ministre de transition* in 1868, ik weet niet wat mij zou kunnen bewegen, een van beide te worden!

Sterkte is de eigenaardigheid van het Ministerie zeker niet

Van Bosse moge goed administrateur zijn, de Justitie in de handen van Lilaar *ne brillera pas par ses lumières*. Voor Buitenlandsche Zaken is men nog aan het zoeken. Oorlog en Marine - helaas beduiden die veel *à la Cour de Gérolstein?* Houd mij de laatste vergelijking ten goede, ik heb in Bentheim een *Fürst* gezien die de prototype van Offenbach's *Fritz* heeten mag:

C'est le sabre, *le sabre*, *le sabre de mon père!*

Als Thorbecke het wel met dit ministerie meent, dan ondersteunt hij het een jaar lang; als van de Putte opregt is in zijn verklaring het mogelijk voor lief te nemen, dan laat hij de Waal in de Oost de grondslagen leggen voor een flink bestuur; als de liberalen wijs zijn, dan steunen zij dit nieuw bewind niet alleen, maar doen er zoo weinig overdreven eischen aan, dat eenigen van de tegenovergestelde rigting er vrede mee hebben, als - maar al als-jes genoeg om te doen zien van hoe vele dingen een meerderheid afhangt.

Van Buijs-Vissering c.s. is geen sprake geweest - zoude Thorbecke ook die jonge doctrinairtjes nog niet doctrinair genoeg vinden?

Het menu van *Gids* over Junij belooft zoo veel taais, dat ik nog niet ben gaan aanzitten.

Naber - de soep over *Hooger Onderwijs en Paedagogiek*.

La pièce de Résistance:

Lampings tweede artikel, en dan wat zijn het? Geen *vol au vent* noch *volaille*.

M.L. van Deventer, *Duitsche Bondsgeschiedenis*.

Gaethes Godsdienst, door Dr. Wolff; stellig beter dan Opzoomers prul, 't geen 't uitlokte.

Miquel, *Natuurkundige Wetenschap in Neerl. Indië*; voor U onbetaalbaar, en

Van Duijl (*A.C.G.*), *De Journalen van de eerste reis der Nederlanders naar de Oost* (ook al een kolfje naar Uw hand, en nog vinde ik de redactie niet beleefd).

Puis, een *Album* dat een dessert moet verbeelden, waaraan Gideon geen mond zetten zou en ik moet hem gelijk geven, dat hij het niet deed. Saai, duf, bakerig, als ik me daarbij een O.I. nageregt denk, met al die vreemde, maar saprijke, frissche, heerlijke vruchten, dan benijde ik U, die het met zulken jammerlijken kost stellen moet.

Na de beurs.

Men beweert dat Z.M. den heer Tets van Goudriaan gaarne in het Ministerie zou zien treden en deze dus Minister van Buitenl. Zaken worden zal. Fock moet alleen hebben aangenomen, dewijl Thorbecke hem het alternatief stelde:

of de Ouden blijven
of Gij neemt aan.

Toen had de aarzeling een einde.

Ik lees daar zoo in het *Aftonblad* van 18 Mei de volgende plaats over het onbevredigende resultaat der Zweedsche kamerzitting, de tweede na de hervorming.

‘Het is mogelijk, dat de mannen, die nu ten onzent aan het hoofd der zaken staan, alles ten onzent uitmuntend geregeld vinden. Het is evenzeer beide mogelijk en geloofelijk, dat velen onder hen, die vroeger krachtig ter staatkundige ontwikkeling bijdroegen, thans op het een of ander stadium willen blijven stilstaan, waar zij het goed vinden hunne

tenten neer te slaan, sedert het ongerief en het ontbrekende dat hen en de hunnen onmiddelbaar ergerde en zeer deed, uit den weg werd geholpen of aangevuld. Maar wanneer zij ophouden organen voor den vooruitgang te zijn, indien zij voortaan slechts de bedwingende krachten vertegenwoordigen, zoo zullen zij die het groote doel niet uit het oog verliezen. zich andere pioniers aanschaffen. De ontwikkeling des maatschappelijken levens weet van geen stilstand om den wille van persoonlijkheden, die zich òf in hunne ijdelheid zagen bevredigen òf in hunne begeerten stillen, die moede of versleten zijn. *E pur si muove!*'

Heb geduld met de slechte vertaling - want Uw broeder Pieter komt ons vertellen, dat Ge behouden en tevreden te Alexandrië aankwaamt. Was ooit stoornis zoo welkom? Moge de overige reis even voorspoedig zijn geweest! Stel toch in een Uwer eerste feuilletons eens het antwoord van Heemskerk ten toon, dat zij geen geld hebben om de zonsverduistering in het Oosten te doen gaslaan, en geesel tegelijk de Academie die op zulk een antwoord niet haar ontslag inzendt, maar den Minister verzocht, de vreemde geleerden tenminste fatsoenlijk te recipieeren en bij te staan.

'Kunst is geen regeeringszaak', de Thor; 'Ik heb geen geld voor de wetenschap', Heemskerk: *l'un vaut l'autre!*

Hartelijke groeten. - Uwe boeken zijn nog niet (verschenen) - de *Fantasien* zullen eerst komen, hoor ik.

De Uwe.

CXXV
Amst. 18 Junij 1868.

Lieve Vrienden!

Gij kent Israëls *Breistertje*, met de bloote doch stevige

voetjes, een goed rond gezigt, melk en bloed, geen zweem van geest, maar een type van gezondheid, en ja, als ge lang op het gezigtje staart, eene goelijkheid, die U hoop geeft op wat gemoed voor man en kroost. Dat wij verleden Zondag op Scheveningen zulk een meisje zagen, zal U niet verwonderen, maar dat haar eene gestalte langs zweefde, welke Rochussen eener sylphide zou hebben gegeven, - een aangezigtje als waarvan engelsche graveurs droomen, de hooghartigste, maar tevens edelaardigste neus ter wereld, wuivende blonde lokken, en blaauwe oogen die dreven of tintelden, dat is iets, wat Gij ons benijden zult. De ongezochte tegenstelling boeit en streelt mij nog. Ik verdiep mij in beider zoo verscheiden levensbeschouwing, verwachtingen, genietingen, hoofd en hart, en vind de eenige harmonie in wat zij toch zoo verschillend zullen opvatten - de liefde! Deze zal eischen, dat de pinkman harer keuze goed oppasse, flink werke, niet drinke, niet zwiere; gene, - ach - wat vleit zij zich met de hoop hare verfijnde verwachtingen vervuld te zien. En echter, zoo de ijverzucht zich in het spel mengt, hoe zullen beide vrouwen blijken in den volsten zin des woords, onverzoenbare, onverbiddelijke, onbevredigbare. Waarom zijn de kansen op een minder soort van geluk zoo veel grooter dan die op een meerder? Een flinke handslag, een hartelijke zoen en het Breistertje zal meteen, zoo gaat het in de wereld, zich over eene verongelijking, over een vergrijp heenzetten, maar mijne arme sylphide zoekt vergeefs kracht naar kruis, zij schreit in stilte, zij kwijnt weg. Steekt er dan iets ziekelijks in den smaak, die mij dat veredelde schoonst doet heeten, zou het mannelijk van mij zijn als het mij minder verteederde? Met andere woorden, heeft Verhulst op zijn Hollandsch gelijk, als hij den knoop doorhakte: zulke vrouwen trouwt men niet!

Die uitspraak brengt mij op den Zuid-Buitensingel, maar daar Aal ons toeriep: ‘Och heerejeetje, wat treft dat onge-

lukkig!' heb ik hier gelegenheid om den wensch te uiten voor mijn Westersch fantasietje een Oostersch van U te ontvangen; die wereld biedt wis stof voor een pendant aan.

Wij troffen het bij Quack niet veel beter - Mr. en Mevr. waren ter kerke, maar toen ons Mevrouw een omzien later met het bijbeltje ter hand tegenkwam, vernamen wij dat Mr. geregeld des Zondags ochtend op het bureau werkte: '*au revoir* in de tent!!'

Hartelijke groeten van Helvetius,[1] die een *Theepraatje* heeft geschreven, in 't welk het liefste, mooiste meisje mijn *Proza* hare lievelingslecture heet; in de werkelijkheid ben ik niet populair, maar in de boekskens doe ik er een gooi naar.

Bij het Huis in 't Bosch ons rijtuigje uitgestapt, wandelden wij de vijvers om en weer om, maar toen wij een wijle later in de tent gekomen, aan de glooijing neerzaten de *beau monde* van den Haag om ons heen, scheen mij dat publiek het Bosch minder waard te zijn, dan onze burgerluidjes het *ne vous déplaise*, in dezen heerlijken zomer sterk groeijend Vondelpark. Er werd een stuk uit de *Dame Blanche* gespeeld; goed gespeeld, knikten de kenners. Quack en zijne vrouw waren beide wel en in de prettigste stemming. Zij hadden dat stuk op hunne huwelijksreis in de Opéra Comique te Parijs gehoord en genoten. Of er van U en van Gideon gepraat is, behoeft Gij het te vragen? De *Litterarische Fantasien* had hij nog niet ontvangen, ons zijn ze geworden een dag of acht nadat zij het publiek waren bedeeld, - dat is zoo Thieme's manier, zou mevr. Bosboom zeggen - ik dank U voor het genoegen dat de herhaalde lezing der voorrede mij verschafte. Al wat ik er van de buitenwacht over vernam, zijn een paar stemmen van de beurs. 'Het stukje over Vondel is ondeugend maar waar, meer dan een naam is hij voor ons niet!' en

1 Van den Bergh.

weder: ‘Wat een kreet zou er zijn opgegaan over den spelbreker, als het voor het feest was gedrukt!’

Quack is Dingsdag in de stad geweest, maar voor de vergadering van de Staatsspoorwegen en ‘ter verbroedering met de Israëlieten op een feestmaaltje.’

Mevrouw Bosboom heeft ons de teleurstelling haar niet te huis te vinden verzoet door Maandag dadelijk te schrijven; ik ga haar een beetje uit den droom helpen, als had niemand iets van U gehoord sedert Gij naar Dordrecht vertrokt. ‘Wij zouden hunne photographieën hebben gekregen, maar er is niets verschenen’. Dat is (niet) moeijelijk te verhelpen, want in *carte de visite* hangt Uwe tronie, mijn Vriend, op vijf, zes, zevenderlei wijze verlicht, in de Kalverstraat en van het kabinetportret, insgelijks publiek eigendom, is de brandkast (alias batig slot) verdwenen; en het geheel heeft door den stillen achtergrond zoo veel gewonnen, dat ik het mij gaarne heb aangeschaft.

Ook *Lidewyde* blijkt ontsluijerd. Als ze naderhand maar niet zegt: *Le bon tems*, toen zij nog omsluijerd was!

De brief bestaat schier uit aanduidingen, die toelichting behoeven, welke echter ontbreekt. En toch neem ik er één over:

‘X heef een *ongeluk* gehad’ van welken aard vraag ik, want helaas! het getal is hier beneden legio! - ‘dat vreeselijk had kunnen *uitvallen*’, als zij ‘afloopen’ had gezegd zou mijne ondeugende fantasie niet *les suites d'un bal masqué* hebben gecombineerd - ‘des ondanks is hij naar Hannover gereisd’, wat blief je? is dat iemand die langzaam in hare bewegingen is, dat een stijl onder wien de grond dreunt? - ‘werwaarts zijn hart hem trok’. *J'en suis pour mes frais d' imagination*. ‘Hij is met eene dame uit die streek geëngageerd,’ *absolument dans le vague*, ‘het moet een *erge* passie zijn’. Wat dunkt U van dat hagicisme? Maar wij weten ook niet dan door anderen. En die anderen weten blijkbaar ook *le fin mot de l'affaire niet*, *brave Chevalier!*

Douwes Dekker schijnt nog voor den val van het Ministerie plotseling uit den Haag verdwenen, ten gevolge eener brouille met Rochussen - volgens d'Ablaing is Mimi weer met hem te Keulen. Zijne arme vrouw, de derde uit mijn galerij van heden, geen breistertje, geen sylphide, maar ongetwijfeld de ongelukkigste van alle drie, geeft nu lessen in talen, muzijk enz., daar de school van Lecomte heeft opgehouden. Tot nog toe verdient zij maar *f* 30 per maand, maar hoopt nog altoos dat Dekker slagen zal. Dezer dagen met v. Vloten over haar lot correspondeerende, herinnerde hij zich Uwer met zooveel humaniteit, dat ik gaarne de passage overschrijf: 'De gunstige berigten van Huet en de zijnen deden mij veel genoegen. Zij hebben nu zeker het onaangenaamste deel hunner reis, de vaart door de Roode Zee, haast achter den rug. Zoodra gij hen schrijft, verzoek ik mijne hartelijke groete en mededeeling, dat ik hier thans weer goed genesteld ben, en door het heerlijke weder begunstigd, alleraangenaamste dagen slijt. Voor een paar dagen ben ik in gezelschap van zijn *Veldheer* (heette de tweede hond niet Turk, *mais qu'à cela ne tienne*) 'naar stad gewandeld; een aardig en spraakzaam meisjen leidde het beest, en wijdde hem' (die oude Dominé gaat er toch nooit uit, mevrouw) 'in zijn nieuwe bestemming of hernieuwde roeping voor de hondenkar te loopen, in. Zeker' (ik waardeer de opmerking te meer, omdat ons de toepassing gespaard wordt) 'zeker een gansch andere werkkring dan Sorghvliet te bewaken en om zijn ouden of jongen baas rond te springen. Dank hem tevens voor zijne *Fantasien* die ik eergister ontving; naar *Lidewyde* zie ik verlangend uit.'

Comme tout le monde.

De interpellatie is afgeloopen, van *l'enfant terrible de la troupe* viel niet te wachten, dat hij tact genoeg zou hebben den oorlog eerst weer te beginnen als wij de nieuwe lessen een beetje moe zouden zijn.

Breng mij in Uw volgenden toch eens op de hoogte der dagbladen, die ten Uwent het licht zien. *Doctrina et Amicitia* houdt alleen:

Het Bataviaasch Handelsblad en de *Java Bode*, maar er is immers ook een *Nieuw Bataviaasch Handelsblad* vroeger of nog? onder redactie van Van der Hoeven?

Ik kan U over de gezondheid van Martinus van dien naam helaas nog geen betere berigten geven. Hij heeft onder de warmte der laatste dagen veel aan benauwdheden geleden. Heden nacht moet er aan den Rhijn onweer gevallen zijn, nu is het wat koeler. Morgen hoop ik er in te slagen hem te bezoeken.

Ge ziet het dezen aan, ik kan mij maar niet aan de gedachte gewennen, dat er weer vijf weken moeten verloopen, eer U deze onbeduidende regelen geworden zijn. Waren zij morgen onder Uwe oogen, misschien hadden zij eenige waarde, maar nu?

Vele groeten van Sophie aan U allen, Uwe familie is volgens ingewonnen beursberigt volmaakt wel.

Van harte de Uwe.

CXXVI
Aan G. Busken Huet.

Beste Gideon!

Warmer verjaardag heb je wel nooit gevierd, dan je laatste in dat Roode Zeetje, en wie je toen gevraagd had, waarmee men je pleizier kon doen, ik wed, je zou hem gezegd hebben: Breng me in de koelte. Maar dat is geleden en dus daarom niet meer getreurd; de vraag is nu, wat kunnen wij je van hier sturen, waaraan je gelooft bij je Maleijertjes en Chineesjes

en Javaantjes - een mooi troepje hè? - pret te kunnen beleven? Komt het daar eerst tegen St. Nicolaas aan, des te beter, er zullen dan wat letters bij zijn.

Smous is nog altoos bij de famille O. en wil maar geen aardig beest worden. Juffrouw Line zou wel gaarne zien, dat wij hem mee in het kistje pakten, maar zoo mal praat zij ons niet.

De jonge juffertjes hier over hebben laatst gevraagd of wij nooit weer de poppekast vertoonden. Ik heb haar verzekerd, dat als onze jonge heer weerom komt, hij zoo groot zal wezen om met haar naar de Comedie te gaan. Zij wilden, dat zij hem al zagen, zeiden zij.

Wij verlangen zeer uitvoerig te hooren, of het land bevalt en de luidjes in de school. Schrijf dus eens zoo gauw je kunt. Zit zacht en lig zacht en rust zacht en slaap zacht.

Amsterdam 18/6 1868.
De plaaggeest.

Aan Gideon
(niet de Bijbelsche).

CXXVII
Amsterdam, 2 Julij 1868.

Lieve Vrienden!

Uw broeder Charles heeft mij dezer dagen medegedeeld, dat er in Haarlem berigt van U uit Aden was ontvangen, ‘het ergste’, hadt Gij geschreven, ‘was geleden!’ Zijn deze woorden juist, dan weet Ge maar te zeer, dat Gij op de Roode Zee zijt geweest! Maar ik vlei mij, dat het gerucht, als altijd zal hebben overdreven.

Als de vrienden van de Leidsche Gracht zoo bewegelijk (bewegingslustig of bewegingsziek?) waren als zekere oude luidjens, zij zouden zich bij Tante Wolthera[1] met eigen oogen hebben overtuigd of liever bij Mevr. van der Tholl.

Lidewyde, zoo lang aan den gezigteinder verwacht, is eindelijk, heden acht dagen, verschenen; hoe ons publiek haar begroet, kan ik U nog niet mededeelen. Enkele stemmen kwamen mij ter ooren.

Een man van smaak, van tact, van letteren 'vindt den stijl kritisch betoogend, maar volstrekt geen novellenstijl.' Hij heeft het boek nog slechts half uitgelezen. Gij zult dus veertien dagen geduld moeten hebben, eer Gij zijn eindoordeel verneemt.

Een fatsoenlijke vrouw, moeder van zes kinderen, vier jongens en twee dochters, die dus weet wat in de wereld te koop is, acht het boek 'immoreel, zeer immoreel, Mijnheer! en ik zal mij wel wachten het mijne dochters in handen te geven.'

'Voor zij zes kinderen zullen hebben, Mevrouw!' Doch Alex. van Staden zong hetzelfde liedje eer het boek nog uit was, in de Tent, 'hij vreesde, hij hoorde, het zou hem zoo leed doen indien....'

'Och, Gij ontdekt tegenwoordig bij gebrek van groote zooveel kleine sterren en in die kleintjes zooveel schoons, dat ik het waarlijk voor Huet een vereerende onderscheiding zou vinden, als Gij eens eene barre recensie schreeft.'

Weg huppelde Dr. J. ten Brink.

Leve Zaandam! dat zoo boos op U was toen Gij den eeuwigen interpellant aanbevaalt; leve Duijvis, die *à la barbe* van Heemskerk als burgemeester van de Koog de aanbeveling van Daantje[2] in den hoek wierp en den Minister schreef: 'ik ben

1 Mevr. L'Ange Huet, tante van Cd. B.H. - Mevr. van der Tholl moeder van Mevr. Huet.
2 Mr. D. Koorders.

Uwer Excellentie's aanplakker niet!' Zij hebben *Lidewyde* met genoegen gelezen, zij vinden het zoo aardig dat de auteur zelden of nooit partij kiest.

Schadd gaf blijk van oordeel toen hij opmerkte, dat de auteur zijne personen te veel toelichtend voorstelt, de brave Noordendorp ziet de recensenten hun pennen al scherpen tegen het onzedelijke van *Lidewyde*.

Pennen scherpen, want zie al de tijdschriften voor Julij in en loochen dan nog, dat onze litteratuur iets anders is dan een stokvischwinke. Gebeukt wordt er, gebeukt op rondvisch en leng. Gebeukt wat ben je me, de visch kan er tegen als het blok! Maar wat wij afleveren, op zijn best, leng, vezelig en taai! Hoe gaarne zou ik Quacks oordeel over *Lidewyde* vernemen? En waarom juist dat van Quack? Veertien dagen geleden beval hij mij *Fumée*, van Iwan Tourguenief, aan. Ik bestelde het boekske en las het in eenen adem uit. O, overeenstemming en verscheidenheid! het is of hetzelfde feit U beiden ter bewerking ware gegeven. Tourguenief is, vergelijkenderwijze gesproken, een oudgediende; zijn held Litrinof-André is door zijne heldin Irene-Lidewyde in zijn jeugd gefopt, nichtje Tatiana, waarmede hij zich later verlooft, is dus niet als Emma, de eerste liefste, maar de wijze op welke hij in de strikken van Irene verward raakt, is opmerkelijk, ook wanneer men die waarop Lidewyde beetneemt, waardeert. Slechts heeft Tourguenief zijn André beter bedacht dan Gij den Uwen, en loopt het, tot genoegen aller zedelijke dames met Litrinof en Tatiana ten slotte goed af. Irene wordt in den ban gedaan als *un esprit fantasque*.

'*Si je suis bien informé*,' besluit Prosper Mérimée zijne inleiding, '*l'aristocratie de St. Pétersbourg a montré une grande indignation à l'apparition du roman*,' etc. etc. Wat dunkt U van dezen lof van Tourguenief: '*Sans parti pris*, *sans affecter une philanthropie banale*, *il est le défenseur des faibles et des*

déshérités. Jusque dans les natures les plus dégradées il aime à trouver quelque trait qui les relève. Il me rappelle souvent Shakespeare.'

Ons leven gaat zijn stillen gang; waart Gij, nog op Sorghvliet, deze zomer zou een der genoegelijkste zijn, - want het weder blijft voortdurend uitmuntend. Naauwelijks een enkele dag, die blijk geeft, dat er nog graauwe wolken in den dampkring zijn. Alles is zoo voorlijk, dat wij de herfstvruchten in den zomer zullen hebben, maar wat dan in den herfst? Weder de lente? mogen wij een wintertje overslaan?

Toen wij den dag voor Uw vertrek zoo genoegelijk zamen waren bij Uw broeder en zuster, had ik de eer te zitten tusschen Mevr. B.H. en Mej. Dina Bienfait. Waarschijnlijk heb ik wat veel linksch gezien en linksch gesproken, want van genegenheid tusschen Dr. G.D.L. Huet en Mej. Bienfait, haar buurman ter regter, bleek mij niets. *Fiez-vous donc aux apparences* - de stilste waters hebben de diepste gronden. Dr. Huet heeft à la barbe van alle vertoogen, indertijd door Prof. Schneevoogt gesteld, dat de eerste geneesheer in het Buiten-gasthuis wonen moet, bij den Raad dispensatie van dezé voorwaarde verzocht. Gister is zij hem verleend en heden werd het engagement van Willem en Dina publiek. Waarschijnlijk zullen zij een der villa's in de Vondelstraat betrekken; schort het aan mij, dat het interieur voor mijne verbeelding weinig bekoorlijks heeft?

Veel liever dan daar een studietje van huisselijk geluk te zoeken, ging ik een uitstapje maken naar Yperen en zou er voor mijn doel slagen, verbeeld ik mij. Immers ontving ik voor een paar dagen een snoepig berigtje, dat aldus luidt, Mevrouw!

Mons. et Mad. Hector Bossaert ont l'honneur de vous faire part de la naissance de leur fils Albert.

Ik zal U zeggen, Mevrouw! wat ik geantwoord heb, als ik van U, aan wie ik beloofde de tijding te zullen overbrengen, ook

een lettertje aan hem mag te gemoet zien. Ik sloeg Casimir de la Vigne op, ik schreef af:

> Laissons-nous donc guider par la nature
> Et convenons que ce qu'on fait à deux
> Quoiqu'on en dise et quoiqu'on en murmure,
> Est ici bas ce que l'on fait de mieux;

en gaf variatiën op dat thema.

Dr. H.F.R. Hubrecht van Rotterdam heeft mij dezer dagen bezocht, wat een flinke, vroolijke jongen! en vertelde, dat Douwes Dekker nog of weder in den Haag is gelogeerd, voor rekening van Conservatieven en Ultramontanen in den Toelast, de waard Catholiek! *Que de misères!* Dekker had in Delft willen lezen, maar de invallende vacantie verijdelde dat plan, hij had nu over een Voordragt te Rotterdam aan Hubrecht geschreven. Deze wilde echter eerst weten, wat het menu zou zijn!

De wet op de Staatsspoorwegen is eergister gevallen, heden zou de discussie over die der Kanaal-Maatschappij beginnen. Ik twijfel er zeer aan, of ook zij zal doorgaan. Het valt van Van Bosse en Fock niet te vergen, dat zij de restes van het Ministerie v. Heemskerk en v. Zuylen waar zij maar half mee zijn ingenomen, warm zullen verdedigen. Gelukkig zijn wij (dat is treffend waar, als men naar Batavia schrijft) niet verre meer van September, wanneer zij hun eigen plan kunnen inleveren; beide vervelende zaken dienen toch eindelijk te worden afgedaan.

Wij hebben in Mr. C.J.A. den Tex een burgemeester gekregen, die het groote voordeel heeft een man van karakter te zijn. Ik schat dit veel meer dan zijn vermogen, dat hij overigens zoo ten Uwent in de Kandanghauer Rijstlanden, als in de mijnen van Steinhausen bij Witten uitmuntend moet administreeren.

Met deze regelen gewordt U ter gedachtenis '*Op Sorghvliet*.'[1] *Il va sans dire* dat Gij er waar Ge wilt gebruik van moogt maken. Hier komt het niet in 't licht, dan in het tweede deel mijner Poëzy, en als we daar aan toe zijn zijt Ge zeker teruggekeerd om mij aan de correctie te helpen.

Sophie verzoekt hare hartelijkste groeten aan U en Gideon, ik troost haar, dat wij alle dagen 15 Aug. digter komen.

Als altijd
de Uwe.

CXXVIII
Amsterdam, 16 Julij 1868.

Lieve Vrienden!

Die ik grooten lust heb, onbarmhartige schepselen te schelden, want als de heer V. niet van Ceylon aan zijne famille had geschreven, wij zouden nog niet weten hoe het U sints Aden ging.

Er is echter iets, dat U verontschuldigt, het nieuwe, het afmattende der warmte, wij kunnen er ons alles van voorstellen, dewijl wij er hier voortdurend onder lijden. Zonderling, Gij wenschtet een zonniger dampkring, Gij gaat dien opzoeken, en pas zijt Ge weg of wij worden er meê gekweld tot verblindens toe. Verbeeld U, als 's morgens om zes uren Sophie mij de melk brengt, - zij wil nog niet toestaan, dat ik daarmee ophoude - dan is mijn eerste blik naar de gordijnen aan straat en goud zijn ze, goud, het Noord-Oosten staat al weer in vollen gloed. Onze arme overburen, die den ganschen dag dat vurige gesternte ten prooi zijn, teeren weg als schimmen, wij, die betrekkelijk zoo koel wonen, wij worden lui, of wij klimaat gingen schieten.

1 Opgenomen in de *Verspreide en Nagelaten Werken*, afdeeling *Poezy*, deel II.

Als de invloed der warmte nog lang duren moet, weet ik niet, wat dwaasheden wij zullen hooren verkondigen: alle dagen toch ergert mij nu al in de couranten de advertentie van een zonnesteek: ‘de zon geeft geen warmte’. Hoe dikwijls wensch ik op mijne ochtendwandelingen, dat hij aan mijne zijde ging, - ik zou hem dan op zoo'n lange gracht het neusje van den zalm der hitte gunnen - en hem niet eer in de schaduw laten voor hij van zijne dolheid genezen was.

Maar warm of niet, de zomer is mooi, wij hebben Zondag een uitstapje in het Gooi gemaakt, en het zelden zoo genoten als toen. Te Utrecht had ik bij den poëet en priester Schaepman een bezoek willen afleggen, maar hij was naar Overveen, zijn confrater Ten Brakel, secretaris als hij van den Bisschop, ontving me. Het was koel in Sanct Catharynes pastorij, het was aangenaam donker in de hooge kamers, - de jonge mensch wilde heusch en voorkomend zijn, - maar ondanks al den lof aan zekeren Stephenson in zeker boek toegezwaaid, *heimisch* wilde het mij tusschen al die lijdende Christussen niet worden! Een uur later waren wij te Loosdrecht. Hacke bleek met zijn zoon in Duitschland op reis, doch de teleurstelling hem te missen werd opgewogen door de verrassing van het verrukkelijk landschap, dat ik mij zoo somber, zoo veenig gedroomd had. Het mag het terecht een oase in de woestijn heeten. Toen ging het naar Hilversum, en een weinig verkwikt bij Buwalda onder de hooge boomen, legden wij een bezoek af bij Alberdingk Thijm. De stores waren neergebleven om de kamer koel te houden, - de schemering was niet onbehagelijk - een zekere Mr. en een zekere Mevr. ons deftig voorgesteld en wier naam ik toch al vergeten heb, maakten met Mevr. Thijm, de bloeijende dochter des huizes en de gastheer zelf, het gezelschap uit, ik vergat de natuurlijkste van allen in den driejarigen Carel, een reuzenkind dat, binnengekomen, allerliefst de ronde bij de gasten deed en toen

uitriep: ‘Trien’ (de oudste dochter heet Catharyne) ‘Trien, nu ben ik lief geweest, waar is nu de pistache?’ Er werd - juister - Sophie begon over *Lidewyde* te spreken.

De Mr. en Mevr. wisten, dat er een B.H. in de wereld was die, geloofden zij, naar Java wilde gaan, en hadden dus *Lidewyde* niet gelezen. Mevr. Alb. Thijm, eene deftige matrone met kinderen van allerlei leeftijd, zou het boek niet lezen. Catharyne, *mais y pensez vous*, *Monsieur! si l'on ne fait pas de politique avec des saints*, *croyez-vous que les saintes lisent des romans?*

‘En Alberdingk zelf?’

Drie vierde van het boek bewees, dat Gij nog altijd onze eerste schrijver zijt, maar het laatste vierde *fi*, *l'horreur!*

Ik kan het waarachtig niet helpen, als de draad, dien Ge tusschen de tanden voelt, taaijer blijkt, dan het klompje suiker waarom Gij er naar greept.

Zijne overige opmerkingen kan ik moeijelijk weerleggen - het verzuimde gesprek Stephenson-Ruardi..... idem Ruardi-André, - Sarah *feuille morte* gebleven, de afwezigheid van eenige releveerende figuren.

Wij reden van Hilversum naar Soestdijk, om te eten, meent Ge? Mis, we vingen bot, maar Eemnes stelde ons schadeloos. *Duranteau*, *Trois Moulins*, *Cantemerle* en *Hochheimer* onder de weldadige schaduw der Groeneveltsche allée, met een landschap zooals Potter er stoffeerde, in het verschiet.

Het zou er stil zijn geweest, als zes jonge lui er niet feest hadden gevierd. *Un peu après boire*, bestegen vier van deze hunne rossen, vier, de twee overigen gevoelden zich veiliger in een wagentje. Wat is de jeugd toch een heerlijk tijdperk - waren ze ouder geweest, ze zouden ook dien gullen lach hebben verloren, waarin zich blijd genot en dartle scherts doet hooren. Nu, de strooheertjes namen een gekheid niet euvel, ze lieten de stouter likkebroers eerst afrijden. Een

hunner, een beetje aangeschoten, *ebrietas*, geloof ik, *and not drunkenness*, ging met zijn hengst heen en weer, en liet het fraaije dier den kop op zijn schouder leggen, - ik wenschte dat ik het U teekenen kon. En waren er geen meisjes bij in het spel? Een paar allerliefste dochters van Mr. en Mevr. van V. zaten met ons toe te zien en oefenden een allerweldadigsten, stillenden invloed op die jongelui die van het dessert kwamen. Beschuldig mij niet dat ik dat maar fantaseer, om zekere realistische tendenzen der nieuwere kunst te keer te gaan, het was factisch waar, al school er een les in, waarvan een klassiek recensent heerlijk partij zou kunnen trekken.

Et vous donc!

Pierson, de Directeur van de Bank, Pierson heeft geen vrede met de laatste hoofdstukken van *Lidewyde*, maar hij heeft ook pas Lessing '*Ueber die Grenzen*' overgelezen, en onder dien indruk

'*C'est raide!*'

Ik zie verlangend de Maandschriften voor Augustus te gemoet; liever een storm dan de stilte, liever een onweder over *Lidewyde* dan dat de *Fantasiën* stillekens zouden voorbijgaan!

Martinus van der Hoeven heeft de laatste van mij te leen gehad, en ze als geheel, zeide hij, met genot herlezen! *Lidewyde* is voor hem, half stervende, geen boek, - dat is noch lof noch laster!

De oude bedaarde heer, in voce v. Asperen v.d. Velde en Woest, komt zelf niet uit. Gij zijt niet daar om hem te prikkelen, - *pour le reste*, *bon Dieu*, *que de stoccafissi!!*

Hoe verschillend zijn de gevolgen hier beneden tot van pistoolschoten toe! In 1848 beslist een enkele knal, voor het Hotel van Guizot, over de Julij-monarchie:

In de orkaan van Februarij werd gebluscht de Julijzon.

In 1868 is een schot in het park van Belgrado het sein der verbroedering aller Mogendheden in de vraag van het Oosten.

De rust is rustig in Europa, of het Java ware. Alle vorsten zijn *in villeggiature;* de Csaar zoekt lafenis aan de Duitsche baden, Koning Wilhelm wint het hart van Ems, Victoria doet een beevaartgang naar de lievelingsplek van haren Albert, Willem III stelt zich schadeloos voor zijn verloren lente '68 te Lucern.

En de politiek? de onze? Thorbecke logeert bij Putten en is er *prévenant* noch *affable*, ieder moet in zijn rol blijven - wij liberalen verliezen het heden te Dordrecht, verkiezing van den vromen Bichon, herkiezing te Haarlem, voor de 1ste kamer van Hartsen en Messchert v. Vollenhoven, beide met eervolle minderheden. *Comme ça console*. Van Duijl is voor zijn genoegen(?) met L. op reis in Zwitserland. Lion schijnt ook van honk, Koorders vervangt hem. In 1853 de Aprilbeweging - heden het *Dagblad* - welk een mislukte carrière, *s'il avançait du moins en zigzag!*

Zou er ten Uwent liefhebberij zijn voor een frisch, eenvoudig, waar boek over Italië in 1820-'30, 1840 enz., deels over Piemont onder de restauratie, deels over Rome onder de voorgangers van Pio Nono? Mij interesseert het zeer:

I Miei Ricordi di Massimo d' Azeglio,

die Minister geweest is - en Gouverneur van Milaan, na in zijn jeugd aan de schilderkunst, aan de litteratuur (*La Disfida di Barletta* en *Niccolò de' Lapi*) te hebben gedaan? Zoo ja, dan wil ik er U gaarne een opstelletje over schrijven, - maar mogt het caviar blijken voor Uw publiek, dan doe ik beter U het boeksken te zenden, als Gij de warmte nog weerstand weet te bieden. Mij heeft de frischheid van menige opmerking, de waarheid van vele voorstellingen aangenaam verrast, het is de natuurlijkste Italiaansche proza die ik kenne. Charles Rochussen zou zoo kunnen schrijven - slechts zou bij zijn meerdere studie, zijn mindere omgang met allerlei menschen aan het licht komen.

Frits Muller, in tweeden echt gelukkig vader, heeft Patna te Bloemendaal betrokken. En zijn oordeel over *Lidewyde*?

> Ce que j'en pense, on pourrait vous le dire,
> Mais je me tais par respect pour les moeurs.

Gideon! ik wed, dat Gij Carel Alb. Thijm zijn pistache hebt benijd, of wassen er wel lekkerder dingen in dat wonderland? Wij verlangen zeer eens te hooren of Gij nu niet meer aloës hebt, dan ooit op de plaats van mijnheer Borski te kijk waren!

Vele groeten van Sophie, die hartelijk verlangt te hooren hoe het nieuwe leven Mevrouw bevalt. De eerste indruk zal bij de ontvangst dezes wel al gewijzigd zijn, en Gij beiden op U zelve wezen. Hoe gaat zulk een dagje om? Anders dan op Sorghvliet, prettiger, hoop ik.

Van harte

Uw beider.

P.S. Het derde deeltje van Lingg's *Völkerwanderung* is verschenen, maar een onweer moet mij wat afkoelen, eer ik zulk een magtig vers begin.

Als boven.

CXXIX
Amsterdam, 30 Julij 1868.

'*Thirty years ago*, *Marseille lay burning in the sun one day*', zoo begint *Little Dorrit*, lieve Vrienden! dat ik slechts heb te noemen en Gij herinnert U *the universal stare and glare*, die Dickens U doet zien tot zij U zengen! Maar wat

zijn gelezen jammeren bij geleden, en wat een gedroomde zon bij een gevoelde? Sedert ik het laatste schreef, Amsterdam *lay burning in the sun*, *not a single day but a fortnight*. 80 à 90 graden Fahrenheit in de schaduw, ongeveer de toestand van den Heiligen Laurentius, die eerst aan de eene zijde werd geroost en toen aan de andere. Slechts geloof ik niet, dat iemand, geduldig als hij, er bij uitriep: Leg mij nu maar eens om!

Over den hemel viel niet te klagen: hoog welfde zich het blauwe uitspansel boven ons; over den grond even min: als was het moeras uitgedampt, stoven de grachten; ons huis, Gij weet het, schept zijn licht uit het noord-oosten, en bleef dus betrekkelijk koel; - maar des ondanks, de dag kroop om in verzuchting, want het spreken zelfs verdroot, en de nacht bragt geen verkwikking aan; zonder Laurentius te zijn, wentelde men zich vruchteloos heen en weer!

Gelukkigen, die op zijn Oostindisch leeft, zegt mij toch hoe Gij Uwe badkuip inrigt en hoe Gij in Uwe pendoppo sluimert. - Want waart Gij onder Uwe palmen zulk lijden ten prooi, Ge gingt aan boord van den eersten driedekker den beste, het zeil in top, naar het hooge Noord!

O, de weelde van een paar uren regens! Gister morgen, klokke zeven, klonk de verrassing mij in het oor: ‘Eindelijk!’ en op sprong ik en open ging het raam! Welk een genot! Het was geen uitzien meer naar de bedriegelijke donderkoppen den eenen avond voor den anderen avond na aan de lucht gezocht, en als alles wat men gaarne wenscht, ook gevonden! het was niet eene wolke als een manshand uit den bijbel of uit Mendelssohn's oratorium; - het was de grauwe lucht, zoolang gewenscht, waaruit frischheid klaterde en koelte aanwoei - niet langer *staring and glaring*, *but raining deliciously!* Naar de overzijde starende, behoefde ik niet langer de oogen te luiken voor den flikkerenden muur van het

wijnhuis, dat voor zijn raam met de zwarte letters op een groen fond: limonade.....[1] Ik had vrede tot met de koekepannen van den ijzerkoop in den kelder! De kinderen Heymans sprongen en speelden weer, Gideon! zij dachten den vorigen dag, dat zij zouden stikken. Koster, de boekenwurm, ging in den regen de gracht op en neer, wie weet of hij geen nieuwen bluf bedacht om oude prullen aan den man te brengen? *Il faut que tout le monde vive*. Een paar huizen verder blies de boekweitmakelaar de wolkjes uit zijn pijp de lucht in; wat er van den oogst was geworden, wist hij niet, maar gister was hij te moede geweest, als zou hij met dezen worden weggezengd. Zoo erg zou het dan toch niet loopen, Nichtje zette thee en Oom laafde zich.

Ik keek eens naar de woning van A.B. en N.d.T. maar de vensters bleven toe, beide familles zijn te Zeist, het was zonde, dat het voor die huizen regende!

Welk een jaloezy! Lieve Vriend, loop de Europeesche dagbladen door, en maak een bloemlezing van de wenschen naar regen en de klagten dat deze uitblijft en de juichkreten die zijn komst doet opgaan van Zweden af tot in Spanje toe - en Uwe lezers zullen U dankbaar zijn voor een verscheidenheid van nuances, als ik nooit in het onderwerp had vermoed!

Heden begon de zon hare regten te hernemen en we gaan vrees ik, een nieuwen vuurdoop, we gaan het einde der wereld tegemoet. De hoofdschudders over *Lidewyde*, en ze zijn legio! zeggen: teregt! Toch zijn er onder deze, die dat niet regtvaardig zouden vinden; als Gij zelf nog hier waart was het wat anders, dan kondt Gij *à tout Seigneur tout honneur!* het eerste van allen worden gebraden! In den Haag heeft, ik weet niet welk *bel esprit*, U bij zijne Satansche Majesteit vergeleken, die vertrekkende een geur achterlaat. S.J. van den Bergh, die op het punt van oorspronkelijkheid niet kiesch is,

1 Onleesbaar.

bragt die gedachte op rijm en bood het epigram den *Spectator* aan. De heeren weigerden de plaatsing, Lindo was bezig een ernstige recensie te schrijven. Er is bij veel onregtvaardigs, veel in zijn oordeel, dat behartiging verdient, maar koddig vind ik hem als hij beweert, dat Gij eigenlijk geen passie hebt geschilderd. *Hein*?

'Waarom heeft Huet dat zonderlinge slot aan zijn roman gegeven?' vroeg onze vriend J.C. de Vries mij - maar Gij hebt minder aan mijn verklaring, dan aan de zijne: 'Alleen om niet het eenvoudige gegeven: Dijk schiet André voor den kop, voor lief te nemen - hij kan nooit vrede hebben met het alledaagsche!'

'Hij is naar Java gegaan om het te leeren, Amice! wat wilt Ge meer? *Truth is stranger than fiction*.'

X's liefde zou de stof voor een aardigen roman kunnen leveren! Hij was te S., als heemraad of als dijkgraaf - het was benauwd in het kamertje, waar de heeren zouden vergaderen.

'Schuif op dat raam!'

Maar de deerne kwam er niet mee klaar, maar het ging de krachten van den ouden waard te boven.

'Uit den weg!' en ook aan X bood het kozijn weerstand. Een vloek, een ruk - maar ik zou realist worden en durf het toch niet te beproeven bij hetgeen volgt; in zijn drift stiet hij door de ruiten en sneed zich aan de eene hand den vinger, aan den anderen de pols bijna af.

Er kwam een veldscheer en, 'Bind af!' zei X. bedaard en reed naar U., waar de militaire chirurgijn hem verbond, en dacht dat hij dol was, toen hij sprak van den volgenden ochtend naar Hannover te reizen.

'De wond kan lossprингen.'

'Ik reis morgen!'

En zijn factotum Z. of hoe de mensch heeten mag, moest

mêe reizen, al kon hij, zooals hij in zijn angst zeide, ‘toch het bloed niet met zijne vingers weerhouden als het verband bezweek!’

Ik zou Harriet E. hebben willen zien, toen haar minnaar voor haar stond, de beide handen in banden en doeken gewikkeld; wel mag zij op hem toe zijn gegaan, en hem een kus hebben gegeven, dien hij verbeiden moest, dien hij niet veroveren kon! Zij zou het gedaan hebben, verbeeld ik mij, al ware zij eene freule geweest, dat zij niet is, zij woonde bij een *Oberstallmeister* van den gewezen koning van Hannover; daar kwam de kennis aan, als X. paarden kocht.

En scène, de kloeke vossen op het plein, de *Oberstallmeister* met de lange zweep die drillende, tot al hunne gaven getoond zijn, X. toeziende hoe zij loopen en draven en steigeren. Daar is Harriet aan het venster en X. ziet geen vossen meer.

Wie is ze? *Unseres Pflegekind*, haar vader is Minister van Financiën in Venezuela. Ik heb nog een rest onbetaalde coupons van die republiek liggen. E. schijnt niet te gelooven, dat een *Finanz-minister* voor de kwijting van die dingen zorgen moet.

Ihr Mutter war eine Spanische. Duitsche trouw en Spaansch vuur, is het wonder dat X werd betooverd? dat hij het nog is, en zij zelfs op zijne kinderen den gunstigsten indruk maakt? Mevrouw Bosboom gelooft, dat zij een goed hart heeft, *tel éloge suffit!*

Hoe verlangend zien wij eerstdaags eenig berigt van U tegemoet, - terwijl wij zoo stillekens voortleefden, is de oude wereld Uwer blikken voorbijgegaan. *Revanchez vous de la critique dans vos feuilletons*. Maar al voelt Ge daartoe nog weinig lust, - laat ons hooren, hoe het Mevrouw, Gideon en U zelve gaat, het is ons meer waard dan het mooiste opstel.

Vele Groeten,

De Uwe.

P.S. Douwes Dekker is hier geweest, om H.A. van der Hoeven te spreken. Op Martinus heeft zijn brief in de *Sneeker Courant* een pijnlijken indruk gemaakt. 'Wie niet voor het cultuurstelsel is heeft zijn land niet lief!' Wie brengt ons toch dat doolhof uit?

A.b.

CXXX
Amst., 13 Aug. 1868.

Rêver c'est le bonheur, attendre c'est la vie,

heeft Hugo gezongen, lieve Vrienden! - en waar is het, maar prettig ook? Neen, - wij werden gerustgesteld door het berigt, dat onder de aangekomen passagiers op Java zich ook de heer B. Huet, echtgenoote en kind, bevonden; maar of wij niet gaarne wat meer hadden vernomen?

Gister is Nippold hier door gekomen, om zich persoonlijk te overtuigen welke badplaats, Katwijk of Zandvoort, hem voor zich en de zijnen het meeste aanlokt, Scheveningen was, als te duur, naar de informatiën, door v. Koetsveld gegeven, van de lijst geschrapt. Hij zelf won er over Katwijk bij Sepp eenige in, de overige verschafte hem Dr. J. van Vloten. Welk een drietal raadgevers, *von meiner Wenigkeit nicht zu reden*. Ik denk dat Katwijk de zege zal wegdragen, *in der Nähe von Leyden*, *von Kuenen und von Scholten! Que bien lui fasse*, - zijn hart hangt nog altijd aan de Theologie. *Nein*, zou hij zeggen, *an die Cultur welche wir ihr schulden*, - in de uiterste verschansing teruggedreven, houdt hij staande, dat ook in onzen tijd de Kerk aan de ontwikkeling nog geen schade doet. Hij zag er goed uit, al beweerde hij onder zenuwlijden gebukt te gaan, ten gevolge van te groote inspanning voor het eerste (dikke) deel van en over Bunsen, dat nog

door twee even dikke zal worden gevolgd. Het gezegendste gevolg ervan schijnt mij te zijn, dat hij er geld genoeg mee heeft verdiend, om zich de weelde van een zeebad te mogen veroorloven. Moge het hem inspireeren, - neen, die hoop geef ik op, - maar voor de volgende beide sterken. Zijne berigten over Pierson te Heidelberg blijven bedroevend. Men wilde hem eerst eenvoudig het regt toekennen te doceeren, in tweede instantie ging men verder en droeg den Minister voor, hem professor honor. of prof. extraordin. te maken. De Senaat der Universiteit schijnt liberaal, maar in het Ministerie waait de wind anders. Er werden door het laatste informatiën bij het Kerkbestuur ingewonnen; de liberale praeses gaf een gunstig advies, de minister legde het naast zich neer. Eerst toen hij wist dat de praeses afwezig was, deed hij den pruiken een wenk geven. '*Wenn Ihre Excellenz nur gesagt hätte*, *dass Dieselbige eine ungünstige Meinung verlangten*' - en de minister ontving een stuk dat de kerk in gevaar verklaarde, zoo men dien ketter toeliet. Pierson schijnt zich nu zelven het gevraagde regt door examen te willen verschaffen en dit kan ik niet anders dan toejuichen - maar zijne verklaring aan Nippold, dat hij geloofde als geestelijke uit de kerk te moeten treden, ofschoon hij haar als leek bleef op prijs stellen, dat heeft hij niet van de Sullivans, maar van de Dawsons, in *casu quo* Mevrouw zijne Moeder. En dan de voorlezingen door hem dezen winter en dit voorjaar te Heidelberg in het duitsch gehouden

uit 'mijn Hollandsch' over Macaulay
over Hendrik de VIIIste enz. enz.

daaraan hebben noch Dawsons noch Sullivans schuld, maar de ziekelijke zelfbewondering, welke in die opstellen meesterstukken zag en ziet.

Gij zult niet begrijpen waarom U met deze regelen onder kruisband een feestboekje van den zangwedstrijd onzer Euterpe

gewordt, als Gij geen opgewektheid gevoelt het opstel door te loopen, dat ik bij dezen brief voeg. Het is eene proeve van een feuilleton, *au courant de la plume* geschreven, daar ik geen tijd had het om en over te werken en waarin Ge dus, als het U voor de *Java-Bode* dienen kan, veranderen en wijzigen moogt, wat U goed dunkt. Schrap naar lust, - om het met gelukkig gevolg te doen, hebt Ge den text noodig, dus het boekske onder kruisband.

Sainte Beuves 10e deeltje[1] is een ware verkwikking, in dezen voor den geest zoo schralen tijd - welk een talent, welk een tact, in dat artikel over Tocqueville.

Onze stokvisschen droogen al weer uit, - lees, zoo Ge kunt, dat Augustus-nummer van de *Gids*. Groen geeft in zijn *Ultramontaansche kritiek*[2] citaat op citaat en haalt Fruin tegenover Nuyens aan, alsof beide grootheden waren, met welke een man van zijne gaven had te rekenen! Het eenige belangrijke moment, dat waarin de gedachte bij hem opkomt, of van Hall niet gelijk had toen hij hem waarschuwde dat hij de vijanden van het Huis van Oranje de wapens in handen gaf, leidt niet tot wat ik er van verwachtte, tot eene hulde aan de waarheid, het eenige hooge en heilige hier beneden!

Na de beurs.

Onlangs heeft, volgens nicht Saartje, Van Gorkom een heerlijke preek gehouden of gedaan? over ‘de Wijsheid wordt gerechtvaardigd van hare kinderen’ en daarin de treffende opmerking gemaakt, dat de menschen alles gaarne door plaatsvervanging doen, doch dat dit bij denken niet aangaat!

Ik zou nu een vertoog willen schrijven, dat de liefde bewezen wordt door hare werken, en daarbij het bewijs kunnen aanhalen, dat Mevrouw Huet zelve HEd. moeder heeft moeten

1 Der *Nouveaux Lundis*.

2 *Heiligerlee en de ultramontaansche kritiek*. Amsterdam 1868.

schrijven, hoe de famille aankwam, een woning zocht enz.

De kleine bijzonderheden, straks door Uwen broeder uit de derde hand vernomen, want Mevrouw v.d. Tholl sprak Mevrouw Wolthera en deze deelde haar een derde mede, hebben ons veel genoegen gedaan!

Wij hadden hier eergister 90° in de schaduw, de beurs was onuitstaanbaar, 's avonds verheugde ons een zweem van onweder, maar koelde toch den dampkring niet af. Heden genoten wij reeds weder 84°. Als Gij ons niet verdroogd weer wilt zien, letterlijk mummies geworden, keert spoedig terug, - boter en kaas stijgen dagelijks, maar ik beklaag de speculanten, als wij voortdurend, dus dag aan dag meer uitdorren, wie zal er overblijven om er zich aan te goed te doen?

Vele groeten van Sophie.

Van harte de Uwe.

P.S. *Lidewyde* wordt veel gelaakt en veel gelezen!

CXXXI
Amsterdam, 27 Aug. 1868.

Lieve Vrienden!

Als Gij wist, hoe aangenaam het mij is vergiffenis te kunnen vragen voor mijne ingewikkelde beschuldigingen over Uw stilzwijgen in mijn laatste, Mevrouw zou dubbel tevreden zijn over haren alleraardigsten brief aan Sophie. ‘Het zij U ten goede gehouden’, zegt Gij, ‘mits dat Ge niet weder zoo ongeduldig zijt.’

‘Neen pater!’ zei onze dienstmaagd in Antwerpen, ‘leg mij die penitentie niet op, die hou ik toch niet!’

Welk een wereld van gedachten en gewaarwordingen heeft zich voor U van het begin van Mei tot het einde van Junij ontsloten, welk eene nieuwe geniet Gij nog dagelijks! Stel

dat tegen ons stil leventje op de Leliegracht over en Gij zult het begrijpelijk vinden, dat Sophie volkomen op de hoogte is van de aankomst van de Mail, en ik haar met een sip gezigt aankijk, als het hooge woord er uit moet: 'Geen brief!'

Monsieur a beau se taire, ik heb hem in *Wenschen en Tegenstrijdigheden*[1] door de regels heen gezien, even zwart kijkende, als hij het op de jongste photographiën in de Kalverstraat dag aan dag bij Kouwenaar blijft doen.

'Ik ben glad!' maar voor Van der Does de Bye toch niet glad genoeg, Amice! En is mijnheer van Gennep zoo goelijk, dat hij zich niet heeft geërgerd aan den wensch, een publiek, dat hij heeft gevormd en ontwikkeld, zoo maar *mir nichts dir nichts* te ontzwavelen? Ik dacht, dat de zon van het Oosten prikkelbaarder maakte. Onder onze Westersche zit ik te twijfelen als een scepticus of misstand in dien zin wel Hollandsch is. Stellig heeft men een tooverroede noodig 'om zich tot patroon van zich zelven op te werpen.' Teeken eens een omtrek, hoe de duizendkunstenaar er uitziet, die daarin slaagt. Maar het aardig slot maakt veel goed.

Toch waardeer ik een vaster hand in het 'Algemeen Overzigt', al zal de uitslag U leeren, dat de politiek knapper is dan de tooneeldirectie en met aanvankelijk succes *Aballino*, met weglating van de bandiet, geven kan.

> Forger un joug trempé dans l'amour et la haine

getuigt de Lamartine van Bonaparte, wat is deze variatie van *un civet de lièvre sans lièvre*,[2] weder een bewijs van het inspireerende van den haat.

1 B.H.'s eerste artikel in den *Java-Bode*.

2 B.H. zeide in dat Algemeen Overzicht (11 Juli): 'Al wil het gerucht dat men eenmaal te Amsterdam Kotzebue's *Aballino* vertoond heeft met weglating (wegens ongesteldheid) van den bandiet, een ministerie Thorbecke zonder Thorbecke zou, naar het schijnt, eene volslagen ongerijmdheid zijn.'

Geef echter aan die stemming niet te veel gehoor, beste Vriend! Gij leeft onder de Javaansche wet en wie borgt U, dat de Gouverneur-Generaal altijd open oor zal hebben voor dat, waartoe Gij hem zedelijk genoodzaakt acht!

Maar ik ben wel onvoorzigtig dus mijne aanmerkingen (opmerkingen) mee te deelen aan den steller van *Koloniale Ambtenaren in de Staten-Generaal*, die den minister toedicht ‘dat zelfs de vrees voor het geval van niet uitsluitend gelijk te hebben, een hoogst onaangename aandoening is.’ *Allons donc* laat ook ons van Ministers geen bullebakken maken.

I like to give even the devil his due.

Truth Humbug & Co. is een gelukkig gesteld artikel, - slechts zou ik den schrijver willen vragen, als hij teregt in de dagbladpers geen orgaan van het goddelijk leven wil zien, wat hij onder het menschelijke verstaat, dat hij haar toekent? Louter zwakheden? Zeker niet, maar welke der drie zielen, welke wij er volgens de *Lettres d'un Voyageur* van George Sand op na houden: *la bête*, *l'homme ou l'ange?* Goethe, de Goethe die in maat het geheim van kracht waardeerde,[1] was het Goethe in zijn schoonsten tijd, de jeugdige dichter van den eersten *Faust*, of Goethe, de hofraad, Eckermann orakelspreuken dicteerende? ‘Ernst is maar een betrekkelijke deugd’, och, lieve Vriend! ik geloof niet, dat zonder deze en warmte van overtuiging iets goeds of iets groots geboren wordt; voor mij tenminste, ik zou niet gaarne beginselloos' schijnen, zonder het waarom ik dat deed, tevens aan te geven. ‘Die gelooven, haasten niet,’ is een woord uit eene andere sfeer dan de dagbladenwereld.

Maar ik kwel U - noodeloos toch niet. Uwe nieuwe positie geeft U de welkome gelegenheid over menige zijde

1 Door den hartstocht medegesleept verliezen [de Nederlandsche dagbladen] Goethe's les uit het oog, dat in de maat het geheim der kracht ligt (B.H. in het door P. bedoeld artikel, *Java-Bode*, 11 Juli 1868.)

van Uw streven nieuw licht te doen opgaan: is het onvriendschappelijk te wenschen, dat dit volkomen helder zij? Vooral voor een publiek, dat niet zoo veelzijdig ontwikkeld als Gij, naauwelijks een van de tien twijfelingen vermoedt, die U bij iedere straks uitgesproken stelling aangrijpen, dat geen begrip heeft van het plezier waarmede Gij U in dialectische oefeningen vermeidt, - dat niets van stijlbehoefte weet?

Mr. Jacob van Lennep is eergisteravond te Oosterbeek overleden, na eenige weken lijdens aan hartsziekte. De kwaal dreigt tegenwoordig algemeen te worden, zij is het reeds. Mij heugt den tijd dat van Geuns voor Willet practiseerde, - de Willet, dien D.J. van Lennep in Latijnsche verzen bezong, toen door Jacob vertaald - de jonge medicus deed zijnen ouderen kunstgenoot verslag van den toestand der patiënten, - hij geloofde bij dezen en genen *indices* van hartsziekte te hebben waargenomen.

'Och wat, hartsziekte,' zei Willet, 'dat is een van die nieuwere kwalen.'

Toch stierf sedert v.d. Palm er aan, en velen na hem, of bedriegt de wetenschap zich thans weder evenals zij het vroeger deed?

Que sçais-je?

Van Lennep was te Oosterbeek gelogeerd in een soort van *hôtel garni*, op het buitentje dat W. voor een koud waterbadinrigting bestemd had, die echter bij gebreke aan aandeelhouders niet tot stand kwam. Toen werd huis en hof verhuurd aan een echtpaar, dat jaren lang aan de Steeg des zomers Mr. en Mevr. v. Lennep had geherbergd; de groote ruimte vergunde den luidjes op Oosterbeek vier familles te gerieven. In Julij waren deze de friesche v. Eysinga's, de Amsterd: Rehling en Mr. en Mevr. v. Lennep en P.N. Muller met vrouw en kroost.

Den eersten morgen dat Muller in den tuin van Lennep aantrof, had deze chiragra in de slinke:

'Gelukkig, dat het niet in de regter is,' zei Muller.

'Dan zocht ik een goed touw en knoopte me op,' hernam van Lennep, op zijn ouden dag werkzamer dan in zijn jeugd, buiten met vijf of zesderlei proeven gekweld, de *Vondel*, de *Uithangborden*, de *Amst. Courant*, Joost weet wat.

Er had alle dagen een vriendelijke ruil plaats van *Handelsblad* en *Dagblad*, Muller amuseerde zich zoo, als De Kempenaer en Vreede kwamen en er discussiën werden gehouden over de medailles, Van Zuylen en Heemskerk aan te bieden. Van Lennep moet er alleraardigst voor hebben geteekend.

Voor een week of drie vond Muller hem hijgend buiten zitten, hij klaagde over benauwdheid. Was het de warmte? toch niet - hij had het meer gehad, maar niet zoo erg. Het nam toe in plaats van te verminderen, voeten en beenen zwollen, van Lennep delireerde dikwijls, in lucide oogenblikken zag hij zijn toestand slechts te helder in.

'Ik heb alles genoten, wat het leven geven kan en ben bereid te sterven. Slechts wenschte ik, dat dit niet hier *en pension* geschiedde'.

Zijn doctor hoopte hem zoo ver te zullen herstellen, dat hij naar Amsterdam kon worden vervoerd - hij is reeds heden ochtend te Oosterbeek begraven.

Waar blijft de tijd? Het is mij of ik nog eerst onlangs uit Antwerpen in Amsterdam teruggekeerd in den winter van het jaar Dertig met de famille Jeronimo de Vries naar Bracks Doelen ga, de Holl. Maats. van K. en W. vergadert er in een lief zaaltje. Wij slikten een taaije verhandeling, ondeugende jongelui als we zijn, worden we bestraft als wij het wagen op te merken dat de vorm veranderd, verlept is, dat we ons zouden hebben verveeld, als wij niet zamen - jong waren geweest en dus maar half hadden toegeluisterd.

Maar de pauze is uit, het ijs georberd, de punch gedronken - in dien tijd mogt men dat doen - en van Lennep trad op.

Hoe daverde straks het zaaltje van toejuiching bij zijne liedjes! Hoe goed droeg de geestige jonge man die voor! Wie aan Scott en Byron en Moore deed - en wie der jongeren deed dat toen niet? - hoorde menige reminiscenz; wie zelf verzen maakte - het was toen ook aan de orde van den dag - bewonderde den tact, waarmede de schalk de gelukkige regels deed uitkomen, bewonderde nog meer de handigheid, waarmede hij de zwakke en flaauwe wist over te wippen en weg te goochelen; men geloofde Hollandsche toestanden te zien, al had men in den vreemde dergelijke aanschouwd!

Het was zijne wijze wat gist in het duffe beslag onzer letterkunde te brengen, het bleef de zijne zijn leven lang - hoe jammer, want er school meer in hem. Maar troetelkind, in die dagen, der fortuin, door de tantes van Orsoy aan *money* geholpen als Papa, *hoe vaar je*, wat straf zag, is het nog wonder, dat hij werken kon, toen zijn uitgever Meyer Warnars op de flesch ging, toen Carp hem veertig duizend guldens kostte.

> I would give many a sugar-cane
> That young man were alive again.

Die eerzame Noordendorp heeft V. en mij onlangs een prachtwerk laten zien, Javaansche Bloemen, door een hollandsche vrouw[1] geschetst, te Brussel in kleuren gedrukt. - Mevr. Huet doet ons in haren charmanten brief watertanden naar heerlijke, sappige ananassen!

Is mijne bede onbescheiden, als ik van hare hand, onder den eersten indruk, een bloemen- en vruchtenstukje verlang? Thans is de tegenstelling nog in al hare kracht; wat de tuin-

1 Mevrouw B. Hoola van Nooten, *Fleurs*, *fruits et feuillages*.

lieden van Sorghvliet leveren konden heugt dier gulle gastvrouw, wat Java aanbiedt, omringt haar, de stof is haar penseel waard!

De Bosboompjes zijn wel, slechts is Mevr. wat vermoeid van het afmaken van haar *Frits Millioen*. (Afmaken, niet in den zin van eene Kennisgeving v.d. Min. v. Binn. Zaken aan het een of ander gemeentebestuur over Verdacht Vee, bid ik). Westrheene, de praktische redacteur van *Nederland*, heeft gewild, dat het verhaal dit jaar zou afloopen. Was de man bang voor een peertje in een poortje enz. zooals Diana indertijd voor *de Gids* werd? Daartoe moest de kopij vóór 1 Sept. in zijne handen zijn - en *miracle*, zij leverde die 15 Aug.!

De laatste aflevering heeft Sophie niet gelezen. Mejvr. Charlotte Huet was benieuwd naar het vervolg - misschien nam zij de nummers naar Vollenhoven mede. - Voor het overige, hoor ik van niemand een sylbe van *Frits Millioen*.

Waarschijnlijk komen de vrienden in Sept. hier om de Tentoonstelling te zien. Gij zult uit de dagbladen hebben gezien. dat het Congres ten langen leste zoo beleefd was, haar een eerekaart aan te bieden. Welk een volkje!

> Schoone Esther had haar volk behoûen
> En Isrels zaad herleefde weer,

die regelen van den dichter van

> Regen, Regen, Regen
> Regen anders niet.

variëere ik dag aan dag op den gelukkigen ommekeer in onze temperatuur. Sedert eenige dagen hebben wij regen, hebben wij betrekkelijke koelte 60 à 70° Fahrenheit, hebben wij windvlagen, dat alles, ook de kikkertjes noodig hebben, om prettig in de sloot te kwaken. In ernst, Gij weet niet, hoe Uwe goede landgenooten, deze vroeger, gene later, maar allen ten leste het toch aflegden in die hitte. De Uwe moet dragelijker zijn, anders zou noch Mevrouw zoo aardig, noch Uw persoontje zoo glad kunnen schrijven.

Boeken hebben hunne geschiedenis. Loman vertelde mij dezen morgen, dat Thieme zijne groote verwachtingen van *Lidewyde* niet vervuld ziet, maar daarentegen door de *Lit. Fantasiën* ruim wordt schadeloos gesteld. Het verheugt mij, eerst als de ideen uit het laatste (die dreigden ondragelijk te worden) die van Jan en Alleman zijn, kan het eerste nut stichten.

'Slechts', hoorde ik fijn kritiseeren, 'slechts zou de auteur beter hebben gedaan, bij zooveel afschrikwekkends wat navolgingswaardig te voegen - wat meer sympathie had hem harten gewonnen!'

'Als de auteur van de *Camera?*'

Och, naneef van den Bisschop van Avranches, geessel toch uit de Oost Ten Kate eens voor zijn vergrijp aan de fabelen van Lafontaine. Dat hij Oude en Nieuw Testament belachelijk maakt, door in zijn Bijbelsch Alphabet drieregelige verzen te schrijven bij allerlei Bijbelsche namen, is erg genoeg, maar wie die kinderboekjes koopt heeft zelf geen greintje smaak, hoog, gruwelijk hoog gekleurd als die over- of afdrukken van Engelsche platen zijn. Maar bij Doré's dikwijls gelukkig gegrepen situatiën uit de menschenwereld, Lafontaine's meesterstukjes zoo te mishandelen! Een vergelijking van het oorspronkelijke *La Cigale et la Fourmi* met den hollandschen tekst volstaat om de minderheid te doen in het oog springen - hebben zulke schepselen dan geen *bosse du respect pour le génie?*

Maar ik schrijf voort of Ge nog op Sorghvliet in het bekende kamertje mogt zitten werken, en niet een nieuwe wereld om U heen hadt te bestudeeren. Een wenk, als ik het U lastig make en ik sla een paar mails over - geheel uitscheiden is wat veel gevergd. Sophie durft heden niet antwoorden, haar brief zou te veel afvallen, zegt zij. En of ik er mij al op beroep, dat er geen dag omgaat zonder dat zij van U lieden spreekt, 'dat behoef ik niet te schrijven' zegt zij, 'wat zou ik de vrienden op het Kramat gaarne eens verrassen.'

Neem dus voor heden met deze regelen voor lief, vraag Gideon ons eens een blijk te geven van zijn vorderingen in het Maleisch, *mais la traduction en regard du texte je vous en prie* en geloof mij van harte na vele groeten

de Uwe.

CXXXII
Amsterdam, 7 Sept. 1868.

Lieve Vriend!

Uwe aangename letteren van den 26sten en 27sten Julij gewerden mij jl. Vrijdag ochtend, *zonder* eenig exemplaar der sedert de laatste mail door U uitgegeven *Java-Bodes*, *zonder* eene Mail-editie voor 23 Julij. De laatste kwam mij gistermorgen (Zondag) per gewone mail van 28 Julij ter hand. Uw uitgever heeft mij door dit verzuim meer leed gedaan dan Gij vermoedt; Uw brief deelt mij mede 'dat Gij U voorshands het schuinsche aanzien van het publiek stilzwijgend laat aanleunen' enz. en verwijst mij overigens voor de litteratuur over dat onderwerp naar het Leesmuseum.

Doch daar wordt tot heden slechts het *Nieuwe Batav. Handelsblad* gehouden, in Doctrina zijn wij *Nieuwe Bat. Handelsblad* en *Java-Bode* rijk. Het oude *Bat. Handelsblad* heb ik hier nergens te zien kunnen krijgen.

Hoe weinig vermoedde ik dat mijn verzoek, elk der nummers van Uwen *Bode* te ontvangen, niet zou worden vervuld, nu ik er juist de meeste behoefte aan heb. Immers wat U genoopt heeft in plaats van Uw eerste besluit getrouw te blijven de *Opheldering* te schrijven in het *Batav. Handelsblad* overgedrukt, kan ik slechts bij benadering uit de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* gissen. Gij belooft een uitvoerig opstel

over de beginselen die Gij als redacteur van de *Bode*, ten behoeve van Java, denkt voor te staan.

Ik hoop, dat Gij die bij de ontvangst dezes niet slechts zult hebben verkondigd, maar er ook het beste gedeelte van Uw publiek meê bevredigd. Tot dien tijd toe neem ik van al de praatjes die er omgaan, geen notitie. Het zou hard zijn U met een verhaal van deze te kwellen nu Gij voor *le coup de tête* - Koorders - en de schromelijke onvoorzigtigheid - de passage - reeds met allerlei *déboires* hebt geboet.

Gij weet buitendien, hoezeer wij op die punten van opinie verschillen. Als Gij, ben ik onze liberalen, die doctrinairen zijn geworden, hartelijk moede, maar, U ongelijk, zie ik noch met Katholieken, noch met orthodoxen een beteren toestand te scheppen. Als Gij, geloof ik niet dat er een volkomen neutraal onderwijs te geven is, maar ware mij de pligt opgelegd om deel te nemen aan de zorg voor het onderwijs, ik zou nooit mijne toestemming geven voor scholen, waardoor over 20 jaar een nieuw geslacht andermaal als het tegenwoordige bij de naburen zou achterstaan.

En nu nog, eer ik van dit droevig onderwerp afstap, minder een raad dan een bede, bedwing Uwe zucht alles tot het uiterste te drijven. Gij weet genoeg, dat ik niet de man ben, die verlangt dat Gij voor alles mogelijk zoudt zijn, maar maak U niet onmogelijk, door hartstocht bot te vieren, of rag te spinnen. In de onderwijsvraag zou zelfs Bulwer getuigen, dat Gij daartoe op weg zijt. Nog iets en 't is uit. Een renegaat of erger enz. De moderne theologie mag het ook van U zeggen, maar als Gij Uwe werken uit dien tijd aanziet, roepen zij U dan niet toe: Dat staat U niet mooi?

Den 8sten.

P.N. Muller heeft op Schoonoord in hetzelfde huis met v. Lennep vier weken gelogeerd, in de eerste, toen hij nog wel was, leende hij hem *Lidewyde*. V. Lennep gaf de voor-

keur aan een schriftelijk boven een mondeling oordeel - het karakteriseert hem volkomen. De *Idylle* is wat lang, maar toch lief, later wordt het een onmogelijk boek. Waarom? Dewijl de autheur een onbehagelijke stof koos en deze niet releveerde door eenige figuren, sympathie waard? Toch niet, dat zou tenminste kritiek van het geheel zijn geweest. Maar neen, allerlei kleine aanmerkingen - men maakt geen kleedje cadeau, maar wel bijoux enz. enz. tot de strafoefening wordt afgekeurd.

> Nos arrière-neveux lui devront des leçons.

Och neen, zegt v. Lennep, het zal niet tot de nakomelingschap komen.

Een ui van den Veege mag niet verloren gaan. Op zijn sterfbed zei hij: ‘wat zal de Bull brullen als ik dood ben!’ De Bull is, zie de *Amst. Courant*, zoo bedeesd geweest, als ware hem de wenk ter oore gekomen.

Onze goede vriend, Mr. d.V. is bitter beet genomen. Hij had zijn klein erfdeel en wat hij sedert overgaarde belegd in Aandeelen Illinois-Spoorweg. Deze gaven dit semester een buitengewoon groot dividend, drie en een half percent rente in geld, acht percent in landbezit. Mr. C. die het weet, schrijft hem uit Zwitserland waar deze bij familie logeert, een vrolijk briefje: ‘Putter! het gaat je zoo goed, neem er nu het reisgeld eens af en kom bij ons logeeren!’ Wat natuurlijker, dan dat V. zijn valies pakt en zijn fondsen niet op zijn kamer vertrouwt. Hij geeft ze een vriend van zijn famille, een vokaal onder de Mennonieten, hij geeft ze aan L. in bewaring die deze, voor hij terug is, verkoopt, die fout gaat, die vlugt! V. draagt zijn ramp als een man, - het ergerlijkste is, zegt hij, dat zooveel menschen nu beweren, reeds lang geweten te hebben, dat L.'s zaken slecht stonden. Dat deden zijne medeadministrateuren van het Doopsgezinde Weeshuis, de Heeren Prof. de Hoop Scheffer en J.H. Warnaars ten minste niet. -

L. moet zich aan twee ton van het gesticht hebben vergrepen.

Het professoraat te Utrecht, door den dood van van Rees vacant, is nog niet weder vervuld, de jongelui willen Boer, de economisten Van Houten, de Minister en eenige vrienden Quack. Als dit mis loopt heeft hij kans op de Handelsschool alhier tot Directeur te worden benoemd, als hem het baantje aanlokt. Maar zoo bij iemand, dan is het bij Quack veiligst altijd *Peut-être* of *Que sais-je* op de lippen te hebben, kies welke der twee Gij wilt, maar geen derde.

Den 9den.

De couranten geven U de hoofdtrekken van het Haagsche Congres - de afkeuring van de pogingen er eene politieke knoeijerij van te maken, moet even algemeen als opregt zijn geweest. De resultaten zijn als naar gewoonte *nihil* - de incidenten moeten niet onaardig zijn geweest. Van Vloten's aanval blijkt hem weinig te hebben gebaat[1]. Alberdingk keurde het af dat hij het honorarium ter sprake had gebragt enz. '*Qu'en dirai-je*, *mon Ami!*' was mijn antwoord, 'ik zou geaarzeld hebben als hij uit te vallen (Ge zijt er te veel fatsoenlijk man voor) *may be*, maar ik zou hem hebben geapplaudisseerd.' - 'Doch de Vries werkt alle nachten tot twee uren.' - 'Laat hij om twaalf uren gaan slapen, mogelijk zal hij 's morgens frisscher ontwaken en meer smaak hebben, meer oordeel, als hij schrijft en schift.' Salvador is weer de Don Quichote van het publiek geweest, - arme hervormer, die zijn heil in de negentiende eeuw van het tooneel hoopt. Wap was een oogenblik, hoor ik, om te teekenen bij Alberdingk's gemoedsbezwaar of P.M.G. van Hees de jeugdige tooneelspelers ook libertijnsche idees inblaast; stel U het groepje eens voor - laat Jonckbloet door handen opsteken uitmaken wie er meer nog dan Thijm anti-Nutsch waren. Op gingen

1 Op Prof. M. de Vries, naar aanleiding van het Nederl. Woordenboek.

de vingers van Thijm en die der pastoors, maar wat zou Wap doen, de geloovige bent tegenover, de leden van het bureau naast hem? Deze verloochenen of genen? *Comme s'il n'y avait pas des accommodements!* - hij beurde het gebogen hoofd op, - hij bragt het van achter de zuil, die hem dekte aan het licht, - men zag zijne vingers, het naturelletje schuinsch-regts trekken, men zag zijne vingers achter het hoofd omgegaan, het naturelletje schuinsch-links weer op de ware plek brengen. Had hij opgestoken, ja of neen? Met zinsbehouding!

Allard Pierson is hier geweest - om den verjaardag zijns vaders te vieren, om de zaak van een liberaal dagblad te regelen, om de beide vliegen in één klap te slaan? Volgens N.G.P. met het eerste doel, toch voegde hij er bij: 'Gij zult wel van hem hooren,' maar wat dit wezen zou, werd mij niet helder; *car je n'ai pas vu Lambert*. Volgens anderen is de Commissie of de Onderneming of het Genootschap: *f* 35 m. rijk om Pierson *à toute eventualité* zeven jaren lang vijf duizend gulden 's jaars te waarborgen; het doorluchtig driemanschap Nijhoff, Sijthoff en Thieme zou de uitgave voor zijne rekening nemen; eerst het aanvankelijke gewenschte kapitaal van eenige tonnen bijeen te brengen was onmogelijk gebleken, en daarop te wachten, zou hetzelfde zijn als de zaak tot het nageslacht te verschuiven.

Een liberaal blad - welk soort van liberaal? mag ik vragen - met A. Pierson tot hoofdredacteur zou er bij de vacilleerende ideeën van de regering nog al vreemd uitzien. Buitendien, ik geloof niet, dat het oogenblik gelukkig zou gekozen zijn, er is nog altijd liberaal en liberaal ten opzigte van Indie. De minister De Waal, beweert men, *de part et d'autre*, keert nooit naar het Glazen Paleis terug. Spreekt er een teeken des tijds uit het zwenken van het *Handelsblad* van Thorbecke naar Fransen v.d. Putte in de laatste Koloniale Artikelen?

Bosboom is eergister een uurtje bij ons geweest, gelukkig

in de ovatie zijner vrouw ten deel gevallen, toen het bestuur van het Congres verklaarde Mevr. B.T. het eerelidmaatschap te hebben aangeboden. De toejuiching waarmede men die meedeeling begroette moet in warmte verre de ontvangst van de *Reine* hebben overtroffen. Hij was alleraardigst in zijn scherts hoe de 'Tuin der Vereeniging' naar een....[1] zweemde - enkele Belgen hadden zijn hart gewonnen - overigens was het *Vanity Fair* geweest van het begin tot einde. Sam Jan[2] had voor allen zoozeer zijn best gedaan, dat allen op hunne beurt zich verpligt hadden gevoeld hun best voor hem te doen. Hij heeft te veel pendules gekregen om niet te weten hoe laat het is.

Van pendules gesproken, de Raad van Amsterdam heeft er Mr. C. Fock ter gedachtenis eene willen vereeren, maar Mevr. Fock was voor alle kamers voorzien. Toen kwam men op de gelukkige gedachte, een mooi beeldje in zilver, de stedemaagd voorstellende, op zwart marmer geplaatst, aan te bieden, maar het Nederland der negentiende eeuw bleek niet in staat dit uit te voeren, men zou zijn toevlugt tot Parijs moeten nemen. Dan maar - *tout s'arrange en dinant dans le siècle où nous sommes* - dan maar *un milieu de table*, en Rochussen ordonneerde eene Coupe van kristal op zilveren voetstuk voor vruchten, met twee kristallen hoornen, waarin bloemen sierlijk zouden staan. Ik kan niet zeggen dat het stuk mijne verwachting heeft bevredigd, er was te weinig gemotiveerds niet alleen in de sieraden, ook in de lijnen zelve. Slechts één greep schijnt mij gelukt. Tegenover de zeer eenvoudige inscriptie aan de eene zijde: 'Aan Mr. F., Burgemeester van Amsterdam, Leden van den Gemeenteraad', is aan den anderen het wapen der stad geplaatst, in goud met geëmailleerd schild. Als wij het meesterschap over den vorm missen, de zin voor kleur bleef ons eigen.

Schrale lofspraak, nog niet eens ten volle door de pas geopende Tentoonstelling bevestigd. Hoe weinig schilderijen

1 Onleesbaar.
2 S.J. van den Berg.

heugen nog van het vlugtige bezoek, hoe weinige deden mij een oogenblik mijmeren of denken. Aan het getal hapert het niet, buiten de gewone zalen is een goed gedeelte der zolders tot salon geapproprieerd. (Wat mooije woorden voor zooveel leelijks). Er zijn schilderijen uit Munchen, uit Koppenhagen, uit Weenen, die een oogenblik aantrekken, maar waarvan ik toch ook jaar uit jaar in geen exemplaren zou verlangen. Bosboom zond zijn *St. Pieterskerk te Leiden*, een goed schilderij schoon lang geen zijner mooisten, Schwartze gaf het portret van v. Lennep, in zijn huisjas, dat beter voldoet dan de U bekende gravure naar dat doek voor de *Romant. Werken*. Hij exposeert ook, het woord is treffend van waarheid, ook een *Hebe* - een lief blond Duitsch kind met blaauwe oogen en gouden haar. Zij zweeft in deze lijn *f* - het bovenlijf *en blouse* van de doorzigtigste soort, van de heupen af verdwijnt een blaauw of pensee zijden rokje in den dampkring. Haar regte houdt een Champagneglas, haar slinke beurt een kruikje, kannetje, iets dat nooit Grieksch is geweest. Maar het ding schenkt en de straal valt te volgen uit de hoogte naar de laagte, iets rozes zou Gideon zeggen. Is het *aeil de perdrix?*

'Aangelengde nieuwe bessen' moet de Burgemeester gezegd hebben, toen de zeer gedeboutonneerde plegtigheid der opening in gezelligen kout overging.

Nuchter, maar waar - ik neem het minder voor Schwartze op, de wijl hij nog een *Isaäc da Costa* gaf, die teregt op den zolder werd gebracht.

Lees de *Salons de* Thoré (W. Burger) voor twintig jaren geschreven, en stem toe dat de man gelijk had, toen hij weinig verwachting van onze school koesterde.

Den 10den gesloten.

De dagblad-quaestie is vooreerst geadjourneerd. Allard Pierson heeft te Rotterdam H. Muller Sz. over de hem aangeboden guarantie geraadpleegd. Deze vond die niet voldoende en

Pierson heeft op Mullers raad contravoorslagen ingediend, die weinig kans hebben te worden aangenomen.

Hoe zeer verlang ik spoedig Uwe verdediging, Uwe inlichtingen te ontvangen. De laatste mogen partij niet bevredigen. Zij zullen U stellig het regt weder verwerven te worden gehoord. Schrijf aan de stemming, waarin het velerlei harde oordeel over Uwe onvoorzigtigheid geveld, al wie U lief heeft, al wie belang in U stelt, [brengt] het minder opgeruimde van dezen brief toe. Beoordeel dien naar den wind die hier waait en niet naar den helderen hemel waaronder ik van harte hoop, dat hij U geworden zal.

Als de golven zijn getemd, de baren zijn gestild, vertrouw dan toch, wat Uw publiek betreft, niet al te veel op 't mooije weer en bedenk dat Opvoeden en Omscheppen twee dingen zijn.

Vele groeten van Sophie, die nu dubbel gaarne zou wenschen, dat het mogelijk ware per trein van 10 ure tot U te komen. Wij waren Zondag met Nippold en zijne vrouw op Bloemendaal. Sorghvliet had bij verwisseling van bewoners veel verloren - de ramen digt, de gordijnen neer, zag het er stemmigjes en somber uit.

Laat v. Dorp niet weder verzuimen de exemplaren van den *Java-Bode* geregeld en zoo spoedig mogelijk te zenden, zulke teleurstellingen zijn niet uit te staan, dewijl zij noodeloos zijn.

Ik hoop, dat het Mevrouw en Gideon wel gaat. Mevr. Bosboom zal HEd een lang verslag zenden van 't Congres - prepareer U op een foliant.

Het Mandement van de Bisschoppen is fluweelig, om Focks brutaliteit onmogelijk te maken.

Les rusés!

Van harte de Uwe.

CXXXIII
Amsterdam, 16 Sept. 1868.

Lieve Vriend!

'Wat Gij ook ter verontschuldiging van Uwen Vriend moogt bijbrengen, hij heeft zich bitter geprejudicieerd.' Het waren de woorden waarmede gisterochtend een gesprek met Mart. van der Hoeven over U besloot, - hoe ik wenschte, dat Gij het geheel had gehoord. Vooral over het onderwijs trof mij het helder oordeel van den armen kranke. 'Er wordt zooveel over de regten der ouders gesproken, dat men de regten der kinderen geheel voorbij ziet. Als in zoo menig opzigt, schijnt men de laatste ook wat hunne ontwikkeling betreft, slechts als het eigendom der eerste te beschouwen.' Ik draag slechts voor wat hij met zooveel warmte uitte, als ik ironisch die papa's en mama's schets, welke van hun lievelingen zooveel plezier hebben, dat deze over tien of vijftien jaar voor de maatschappij in welke zij hunne plaats moeten vinden, volkomen ongeschikt zijn. - V.d. Hoeven, die anders zoo weinig met de Amerikaansche instellingen op heeft, laat aan deze in dit opzigt volle regt weervaren, - de Staat zorgt dat zij goede burgers worden, de ouders trachten hen tot Christenen te vormen, van welke kleur, dat beslisse de aankomende of volwassene zelf, naar hoofd of harte.

Gij ziet het, Ge zijt nog altijd het onderwerp der gesprekken, de dagbladen zijn in dat opzigt maar een te getrouwe spiegel van het gezellig onderhoud. Hoe wenschte ik, dat Ge al het onvoorzigtige van den gedanen stap inzaagt, en voor Uw leven er genoeg door hadt van overijling en overdrijving. Gister hadden wij een bezoek van Alberdingk en Schaepman, groot, breed en dik boven zijne jaren, een bleek gezigt, echt

celtisch maar zeer dun haar, te fijn voor zoo grof een gestalte. In het gesprek was hij aangenamer, ik had haast gezegd, redelijker dan Thijm - minder paradoxen, minder *faux fuyant*, minder distinctief bij warmer overtuiging. Zeg niet, dat dit louter aan hun verschil van jaren valt toe te schrijven, mij schijnt Schaepman het boven onzen vriend vooruit te hebben, meer geboren dichter te zijn. Natuurlijk kwam Heiligerlee ter sprake, Gij weet, ik heb voor dat enthousiasme *chauffé à froid* slechts f 2.50 over gehad, en geen der redevoeringen, dichtstukken, cantates enz. enz. eene plaats in mijn boekenverzameling waard geacht. Tilanus is er flaauw gebleken en Beets bijna overgeloopen tot het Christendom boven de geloofsverdeeldheid, maar als ik om de regten dier Catholijken te eerbiedigen, hunne beschouwingen over den opstand tegen Spanje, over onze prinsen van Oranje, over onze zeventiende eeuw aanhooren moet, is het al erg genoeg, schoon ik beter weet, - maar als ik mij voorstel, dat die begrippen der jeugd zullen worden ingescherpt, dan zie ik voor Nederland eene toekomst aanbreken, waarbij waarachtig het heden nog benijdenswaardig is.

De *Heraut*, behoef ik het te zeggen, klinkt mij daarom evenmin welluidend - en toch, daar zou het heen moeten, als Gij Uwe utopie verwezenlijkt zoudt zien! Utopie? wees toch niet zoo logisch dat Gij het hoogste regt het grootste onregt plegen doet.

Wij hebben ll. Zondag alleraangenaamst ten onzent doorgebragt. Dr. Boehmer en zijne vrouw kwamen uit Katwijk tot ons over, we hadden beider kennis door Nippold gemaakt, de man is Privaat Docent te Würzburg in de microscopie. Vermoeid van de studie heeft hem het zeebad inderdaad goed gedaan. Gij weet, hoe ik er mij in verlustig indrukken te vergelijken, oordeelvellingen tegenover de mijne te zien stellen, een nieuwe varieteit van den mensch ga te slaan. Het echt-

paar gaf er prettig gelegenheid toe. Beide in Pruissen geboren, waren zij een twaalftal jaren in Beijeren, kennen zij Noord- en Zuid-Duitschland van meer dan hooren zeggen. Welk eene frissche belangstelling bij die vrouw in onze volksgewoonten en huisselijke gebruiken - welk een liefde voor de wetenschap bij dien man, alle teleurstellingen overlevende. Want och! in dat groote wetenschappelijke Germanie is het *tout comme chez nous*, de coterie die heerscht, de coterie die voorthelpt. 's Mans broeder[1] had zich der theologie gewijd en was na twaalfjarigen arbeid nog niet verder, tot eene liefhebberijstudie hem onafhankelijkheid had gewaarborgd. Witte leerde dezen kennen en bij de *Dante-Gesellschaft fand er eine Stelle*. Thans reist deze in Italie, Spanje en Portugal voor vergelijkende taalstudie.

Bismarck schijnt in meer dan eenen zin van het paard gevallen, bij Koning Wilhelm komen de oude begrippen weer boven! Boehmer was voor wat de eerste te wenschen overlaat, niet blind, '*aber er kämpft wenigstens für einen grossen Gedanken!*' Maar daartoe is bij onze Conservatieven noch de gelegenheid, dat kunnen zij niet helpen! - noch de genegenheid - en daarom verdienen zij geen sympathie.

Quack is professor geworden - het regent sollicitaties voor de vacature bij de Exploitatie-Maatschappij. Toch zal deze denk ik niet spoedig worden vervuld. Ten eerste aanvaardt Quack zijne nieuwe betrekking eerst in November, en ten andere hoopt men dat vóór dien tijd het lot der Maatschappij op deze of gene wijze zal zijn geregeld.

De Nabetrachtingen over het Congres nemen nog geen einde. Van Vlotens liefelijkheid in het 'kool'-artikel hebt Gij uit het *Dagblad* genoten. Hij is er echter nog niet mee voldaan; zoo even gewordt mij eene brochure van hem, *Noord-Nederlandsche Karakterfeilen*. Koddig genoeg, twee voor-

1 Ed. Boehmer, later hoogleeraar te Straatsburg.

dragten van welke hij de eerste uit gebrek aan tijd op het Congres zelf niet houden kon. De voorrede kon aardiger zijn, daar hij er de Vries, *ca va sans dire*, en Beets in *à faire* neemt. Maar de gave al de dwaasheid in het licht te stellen der vergelijking van dezen - Haarlemmermeer droogmaling en Woordenboek voltooijing - schijnt hem te ontbreken. Er zijn onnatuurlijke smakeloosheden zonder weerga in dat voorredetje. De Vries wordt een hooggeleerde kraamheer gescholden, die als bij keizerssnee van een nog onvoldragen zevende aflevering verlost, maar bij wie een nieuwe vrucht... foei, van Vloten! Hij noemt later Sainte-Beuve niet onaardig in den Senaat ‘de eenige witte raaf onder al zijn zwart medegepluimte’. Zonderling schepsel, dat zoo fijne geregten beweert te smaken en toch zulken hutspot opdischt. *A propos* van Sainte-Beuve, welk een artikel over Ampère in de jongste aflevering der *Deux Mondes. Sans aspérité*, *même en politique*. En welk een tact bij zijn eigen onloochenbare minderheid in dat opzigt. - Alberdingk heeft in zijn brief aan Jan Abbink nogmaals zijn *cheval de bataille* bereden, ‘Catholijken zijn ook Nederlanders’ uitbazuinende. *Eh*, *qui en doute?* Maar of zij ook in de negentiende als in de zeventiende achterstaan door hunne liefhebberij om voor gezag te bukken, bij dat onderdeel der natie 't geen van onderzoek hield *et ne lui en déplaise* nog houdt, *eh! qui en doute aussi?* ‘We zijn geen pak vagebonden zonder tehuis,’ volstrekt niet, liefste vriend! maar maak het mij dan ook in Uwe kluis niet te benaauwd - frissche lucht is een levensbehoefte.

Volgens P.N. Muller heeft Pierson definitief van de Redactie des dagblads afgezien; ook al was zijn honorarium ruim gewaarborgd, bood de uitgave zelve te weinig zekerheid aan. Ik geloof, dat hij er zeer wijs aan deed, de menigte vleit zich, dat wij in een staat van overgang verkeeren, - maar terwijl ik beide Conservatieven en Liberalen vrij versleten vind,

où est le tiers partie qui nous sauvera? Aanstaanden Maandag worden de Kamers weder geopend - ondersteld, dat het Ministerie in de onderwijskwestie de meerderheid hebbe, we zijn een practisch volk, Amice! - wat zal zijn lot zijn in zake Koloniën?

Keert de heer De Waal hersteld terug of zal zijne begrooting *tant bien que mal*, door een zijner ambtgenooten verdedigd worden? En welke meerderheid zal de zegevierende partij hebben? Men zegt, dat de heer Simons (het Lid der Tweede Kamer voor Gouda, geloof ik), dood ziek ligt; mogt hij sterven dan hoopt de behoudende partij in zijn plaats Mr. J. Heemskerk Az. in de Kamer te brengen.

> La politique, hélas, voilà notre misère.

Ik heb het nooit zoo diep gevoeld als in deze dagen, wat al hatelijkheid, wat al verdenking, wat al verdriet. Uwe opheldering, wat Gij U als Uwe taak op Java voorstelt, wordt door niemand met meer belangstelling tegemoet gezien dan door mij. Evenzoo, welke mysterieuse zending U toch is opgedragen!

Bij ontvangst dezes zijn, hoop ik, de wolken, wier schaduwen zich thans over ons verbreiden, voor U bereids verdwenen en verlustigt Gij U in een aangenamen werkkring. Blijk ik hierin, en hoezeer wensch ik het, profeet, och! denk dan eens aan Uwe belofte aan Mevrouw Douwes Dekker. Zij heeft het in dezen zomer, *la saison morte à Milan*, sober gehad, wonende op de vierde verdieping met een nog altijd wankelende gezondheid. Tegen den winter hoopt ze meer lessen te hebben, haar zoon, 14 jaren, gaat op de Latijnsche school en leert chemie, het zal nog wel een paar jaar duren eer hij iets verdient. Haar dochtertje wil artiste worden, op de viool, het meisje schijnt eenige *qualités de son père* te hebben geërfd, *j'en ai peur!* ‘In Gods naam geen geniën,’ zei de jongste van de kinderen van Bakhuizen v.d. Brink.

Vele groeten voor Mevrouw en Gideon, raad, raad van wie?

Heden ochtend kom ik met Sophie van de Tentoonstelling naar huis keerende de Keizersgracht over, de Gouden Ketting langs en wie stuift daar uit het huis van den heer K. op ons toe? Wie anders dan 's lands welvaren, Uw dikke Lotje, zoo mogelijk nog beter model voor Rubbens dan ooit. Weten moest zij hoe het Mevrouw en Gideon ging en hare groeten verzocht zij zoo hartelijk en zoo dringend. Er zijn dagen waarin het kleinste blijk van aanhankelijkheid goed doet. Ik ben die bedenkelijke gezigten zoo moede!

Schaepman gaat ter voltooijing zijner studie naar Rome. Ik ben nieuwsgierig welken invloed op den drie-entwintigjarigen die wereld hebben zal. Hij deed zich zoo zeer op zijn Germaanschen geest te goed; zal hij dien behouden of leeren buigen?

Hartelijke groeten van Sophie aan U drietjes. Verheug ons spoedig eens door een opgeruimden brief. Als altijd

De Uwe.

CXXXIV
Amsterdam, 23 September 1868.

Lieve Vriend!

Maandag ochtend verraste ons aan het ontbijt, - ik schrijf zoo deftig ons, want sedert Zaturdag logeeren de echtgenooten Bosboom in de Kreeft,[1] om *à leur aise* de Tentoonstelling te genieten, - Maandag verraste mij, ware juister geweest, de mail van 8 Augustus. Immers, ik moffelde een brief weg en ging dien eerst op mijn kamer lezen.

Waarom? Maar mijn laatste schrijven heeft U door de regels heen, de ongerustheid verraden, welke Uw lot mij inboezemde.

Gij kunt U dus voorstellen met welk genoegen ik na de

1 Potgieter's woning. Toespeling op de herberg in de *Verrassing van Hoey*.

lezing de blijde mare meedeelde, dat Gij den storm hoopt te boven te komen.

Het is heden Woensdagavond. Bleef dat vertrouwen sedert onverzwakt? Uw broer Charles zeide mij ter beurze, dat Gij gaarne, als in een spiegel, eens den indruk zoudt zien, dien Gij in Uwen tegenwoordigen toestand hier maakt. Hij beweerde, dat men uit kieschheid hem daarin geen kijkje gunde. Hij zeide, dat ik U een vriendschapsdienst zou bewijzen door de mededeeling van velerlei oordeel. Het is geen prettig baantje, maar men doet het ook niet voor plezier:

> Wahrheit heilet den Schmerz, den sie vielleicht uns erregt.

Opdat Gij echter den berigtgever volkomen moogt begrijpen, ga een woordje over den indruk door Uwe jongste vertogen op mij gemaakt, de droeve schets vooraf.

Een paar uren na de ontvangst van Uwen aangenamen brief, gewerden mij ditmaal de separate exemplaren van den *Java-Bode* in goede orde. Eerst het latere nummer van 27 Julij, met de opheldering over de ‘onnatuurlijke natuurlijkheid.’ Voor dertig jaren vond ik het vreemd van den goeden Drost, dat hij onder de door hem opgeschreven gulden spreuken eene plaats had gegeven aan de woorden van Radja Sing, geloof ik, luidende: *les bienfaits nous font esclaves*. De waarheid scheen mij nieuw noch vreemd. Helaas, Gij moest haar in het Westen vergeten om er in het Oosten aan te worden herinnerd.

De verzameling omvatte vervolgens N. 61-64 ingesloten.

Ik las en herlas *de Ware Kwestie*, en was ik aan het einde der oplossing eene schrede verder gekomen? Toch niet, ik had weder eenige ketterij vernomen over politiek en moraal want waarom voorbijgezien dat een gouvernement ten minste bij benadering moreel kon zijn? dat, *en dépit de Cavaignac*, *tout gouvernement reste discutable et sera discuté* en dat men nog geen engel en ook geen onbruikbaar lid der zamenleving

is, als men eischt dat maatschappij en mensch naar het betere streven? Maar mijne ‘samenspraken met of zonder zin’ dreigen geen einde te nemen, als ik dus voortga; terug tot den man en zijn werk. Gelooft Ge dat de wijze op welke de eerste zich van het laatste heeft te kwijten, mij veel helderer is geworden dan Heldrings alles oplossende raad? Het opstel beginnende was ik er verre van, mij te vleijen met de hoop, dat Gij het raadsel van den Sphinx zoo duidelijk zoudt verklaren als twee maal twee is vier; maar beken met mij dat die nevelachtige verwijzing naar een autocraat, den man in den mist, bitter teleurstelt.

Ik word daar door de gasten geroepen om brieven in te zien door de réfugiés Toussaint geschreven na de herroeping van het Edict van Nantes. Vindt Gij het niet opmerkelijk dat ik tusschen de nazaten van Hugenoten met den eenen pratende met de pen, met de andere schertsende onder het theedrinken, onwillekeurig gelegenheid heb ga te slaan hoe de eene afstammeling het geloof bewaarde, terwijl de andere..... vul dat zelf maar eens in.

Verbazen zal het U niet dat bij deze opinie over de *Ware Kwestie* de klap op den vuurpijl mij weinig beviel. *Their sound sense* volstaat voor de opmerking, dat als de Bye er raad op wist, hij Uwe aankomst niet zou hebben afgewacht.

Geneutraliseerd is met talent geschreven, schraal lofje! neen, het heeft misschien de fatsoenlijke lui onder Uw publiek bevallen, maar was het tijd voor scherts toen Uw aangerande eer ernst vereischte - en rijst Gij er een duimbreed door, als Gij toont hoe laag die anderen in smaak en stijl staan, vergeleken bij U? *J'en doute beaucoup*, de studie van het gemeene is niet vruchtbaar.

Ik neem het U niet kwalijk, dat Ge voor mij een geheim hebt gemaakt Uwer onderhandelingen met Hasselman, - school echter in de behoefte die Gij gevoeldet dit te verheelen

niet een wenk, dat de zaak *au fond* minder pluis was? Verbazen doet het mij dat Gij voor U zelven vrijheid vondt, toen Gij door den naam, dien Gij U hadt verworven en wiens aard ik U niet behoef te schetsen, toen Gij, onafhankelijk vrijzinnig man, de redactie van een bekend liberaal blad op U naamt, niet slechts aan een vlaag van humeur gingt toegeven, door de aanbeveling van *the turncoat* Koorders met zijne twijfelachtige antecedenten, maar U bovendien compromitteerdet door de aanneming *d'un cadeau funeste*. Het zou onedelmoedig van mij zijn, bitter als Gij er voor boet, hier verwijtingen over te doen - ik verwijt mij zelven slechts dat ik eenige uitdrukkingen van Mevrouw Huet, toen zij ons na de historie-Koorders bezocht, niet ernstiger heb opgenomen; het ware dan nog tijd tot waarschuwen geweest. Maar zij beweerde zoo fier geenerlei toespeling op - - te dulden; hoe weinig politicus ik ben, had ik het vermoed, het zou niet gebeurd zijn. Doch dit alles is ijdel, het eenige wat den vriend overblijft is te beproeven, in hoe verre hij behulpzaam zijn kan U uit den doolhof Uwer eigen meeningen vrij te maken, - tot Gij weder vasten grond onder Uwe voeten hebt!

Dat Gij het parlementarisme moede waart, dat Gij een krachtiger bewind wenschtet dan het tweede Ministerie Thorbecke, - dat Gij, om de uitvoering eener groote gedachte, in Bismarcks zege, zelf de vrijheid prijs gaaft, dat was mij bekend, maar dat Gij uit weerzin in flaauwheid tot nog flaauwer kamp zoudt overgaan, dat wilde er bij mij niet in, daaraan twijfel ik nog zoo gaarne. Laat Multatuli dweepen met een goeden, [?] genialen, besten [?] Koning, Groen met de Dortsche Synode, Alberdingk met ik weet niet welk Synode, daar kunnen, hoezeer Gij hunne wenschen eerbiedigt, hunne regten tot op zekere hoogte erkent, daar kunnen Uwe sympathiën niet zijn. Het zou mij zeer verwonderen als Gij er niet reeds genoeg van hadt - ik zou er geen woord meer over schrij-

ven, als ik de wolk der missie niet in het verschiet zag opdoemen. Gij beweert er geen te hebben ontvangen, het *Dagblad* zegt het te kunnen bewijzen, Lion zou ook in dit opzigt voor mij slechts een logenaar zijn, maar Uw broeder Charles spreekt van brieven van U aan Rochussen, van Zuylen, *e tutti quanti. Que diable alliez vous faire dans cette galère*?

Doch ook die wolk zal zijn overgedreven of uitgebarsten, als deze regelen onder Uwe oogen komen, en mijn schrijven over dit feit is dus in zekeren zin overtollig. Maar wat het niet is, wat de vriend niet verzuimen mag den vriend te zeggen, ook als het U, ondanks al deze stormen, gelukken mogt de *Java-Bode* te doen bloeijen, is: maak U zelven eindelijk los uit de strikken dier dialectiek, waarin Gij U tot mijne smart in de laatste twee jaren al meer en meer hebt verward; de twijfel, of er eigenlijk goed of kwaad is, de minachting voor de stem die in ons binnenste *blijft* spreken, al heeft het verstand triomfantelijk betoogd, dat deze eigenlijk geen regt heeft een woord in het midden te brengen, de versmading der menschheid, als school bij al haar ziekelijks en zwaks niets goeds of groots in haar. Die aanklagt, amice! is niet nieuw; menige toespeling mijnerzijds werd in dit opzigt door U verstaan, maar niet beantwoord, menige kantteekening op Lidewyde *fut passée en silence;* bij ons gesprek over dien onzaligen Koorders, ontweekt Gij het onderwerp - door heen te gaan.

'*This contempt for humanity punishes itself. - X. was destitute of the healthy judgment which comes from sympathy with his fellow-men*.'

Wie was dat? Een beroemd man, zij U genoeg, als Gij plaats noch persoon herkent; er is eenige gelijkheid tusschen hem en zeker iemand, natuurlijk met groote verscheidenheid tevens.

'*Alive to the force of an argument*, *he never could judge*

of its effect on other minds; his subtle wit, *prompt to seize on the motives to conduct and the natural affinities of party could not discern the moral obstacles to new combinations*.'

Ik ga voort op gevaar af van een knorrig gezigt te doen zetten.

'*He had no natural sense of property*, *he despised gravity as*, *what indeed it often is*, *the affectation of dullness*, *and thought it no condescension to charm by drollery. Himself without any veneration for prejudice or prescriptive usages*, *he never could estimate the difficulty of abrogating a form or overcoming a prejudice!*'

Voor heden genoeg. Mogt Ge meer verlangen, het overige is tot Uw dienst; *to the purpose* voor ditmaal is, dat de man met al die gaven niet gelukkig was in zijne eeuw en zij, die hem in deze gelijken, even weinig kans hebben het te zijn, als zij bloot hun geest botvieren en - - - de stem van hun gemoed smoren. Onderzoek, twijfel, breek af, maar zie toe, dat Gij niet wegwerpt wat moed en lust geeft voort te gaan en verder brengt het geloof aan onze toekomst. Verijdelde verwachtingen, teleurstellingen, grieven van welken aard ook, het Christelijke geloof maakt er zich vleugelen van, - Goethes resignatie komt ze te boven en ons kleinen en zwakken, ons is immers de zaligheid weggelegd in het bewustzijn dat wij streefden naar iets edelers dan ons omringde, waarvoor wij geschikt waren dewijl we er behoefte aan hadden.

reine Zwecke,
Sieh, man traumt wohl eine Strecke!

Den 26sten vervolgd.

Oef! welk een preek. Maak Gij er zelf de toepassing bij, als *in the palmy days* der eerste Toespraken.

Ik weet niet hoe gister avond dit zijdje zoo beklad is geraakt - neem het voor lief, dewijl me de tijd tot overschrijven ontbreekt.

De Bosbooms zijn heden ochtend naar Utrecht vertrokken, wij hebben alleraangenaamste dagen zamen doorgebragt, alleen het Kramat wierp een schaâuw. Want terwijl Uwe vijanden en benijders *jettent les hauts cris*, vervult, opdat ik den wensch van Uw broeder Charles met een enkel woord nakome, vervult droefheid Uwe vrienden. Het spijt me! hoe kon hij zoo onvoorzigtig zijn! hoe zal 't afloopen! ziedaar wat de besten zeggen. En tot die vrees dragen natuurlijk de brieven door velerlei huizen van Java ontvangen, niet weinig bij - de verbittering in de handelswereld schijnt algemeen. Voeg daarbij dat de *disette* van nieuws U dag aan dag in de Couranten doet beschouwen - en veroordeelen, wegen en te ligt bevinden, - moge de verlegenheid, waarin H.M. Isabella de Dikke zich blijkbaar bevindt, ons in dat opzigt eene weldadige afleiding blijken!

Wij hebben Zondag prettig doorgebragt. Bosboom wilde den Overtoom weerzien, ik noodde Mevrouw uit, het graf van den poëet Jan Broekhuizen te bezoeken en dus reden wij naar Amstelveen. Het weder veroorloofde in de tweede helft van September nog een open rijtuigje, dus geen wagenziekte van Mevrouw, dus prettig praten. Wij keerden over Ouderkerk terug, expres voor ons gestoffeerd met doortrekkende dragonders, terugkeerende uit het kamp, flinke gebruinde gezigten, het geheel eene teekening van D. Langeveld. Die jongelui aanziende, behoorde een Hollandsch regiment, presentabel naast een onzer buren, niet meer tot de droomen uit de dagen van Daendels of Marmont - slechts dat klinken van Z.M. met al die officieren bleef een dissonnant *dans les jours de la République ou de l'Empire. Pauvre royauté!*

Uw broeder en zuster kwamen 's avonds een oestertje eten, *tout s' arrangeait à merveille*.

Dinsdag ochtend - Gode en menschen is het mogelijk? zult Gij zeggen - hebben wij met ons viertjes bij Mijnheer en

Mevrouw Hasebroek gedejeuneerd. Juffrouw Betsy was met de Bosbooms uit Den Haag gekomen.

'Wat ontmoeting zal dat wezen!' zong Heije-Thomas. Maar 'hoe was de ontmoeting tusschen Mevrouw B. en Mijnheer H.?' Stijfjes, Mevrouw, zoodat ik zeer twijfel, of hier sprake kan zijn van hartstogt onder de asch gloeiende, - *je ne vis pas même des volcans éteints*.

Wat mij het meest in de woning des Leeraars trof was niet de bonte verzameling van cadeaux, *nous connaissons des brics à bracs*, het was de onwillekeurige Goethedienst. In de studeerkamer eene kolossale buste van den ouden Heiden, in den salon *Gretchen in der Kirche!*

Onze gasten dineerden met ons in het Amstelhotel, dat voor ons als aandeelhouders niet moge rendeeren, maar toch in eene wezenlijke behoefte van Amsterdam voorziet. Het uitzigt op den bedrijvigen Amstel was er alleraardigst, giekjes en jagten, keulenaars en stoombooten, een trekschuit en de rook van den locomotief, alles bewoog zich, alles harmonieerde op die glanzige watervlakte. En toen later de lichten werden opgestoken, ik bedoel eerst langs de beide oevers van den Amstel en toen in onzen salon, zaten wij zoo comfortable een glas Mosel Ausbruch te drinken als men het hier in stad nergens elders kan zien, en genoten een schouwspel dat in bewegelijkheid van stroom voor het gezigt uit de 'Drei Könige' in Basel onderdoet, maar in levendigheid van oevers dat hooggeroemde plekje verre overtreft.

Van kermis houden is voor 'menschen van leeftijd' geen sprake meer, maar het Volkspaleis met zijn Languedocsche Zangers viel onderweg aan te doen en Bosboom was weldra in een gesprek gewikkeld met zijn onsterfelijken vriend De V. die zich als *maître de plaisir* eenige maanden voor het Paleis 'belangeloos' opoffert! 'Geen kleinigheid, Mijnheer! in vier dagen moest ik deze zaal in een tuin met kiosken en verge-

zigten en bloemenperken herscheppen en in die vier dagen is mijn broek geen vier uur van mijn k-t geweest!'

Welk een verfijning van den volkssmaak belooft zulk een woord!

Het congres is naauwelijks afgeloopen of 's Hage verlustigt zich in de feesten der Weerbaarheid - en in het vooruitzigt der spiegelgevechten van de Tweede Kamer. Zie zoo laag Gij wilt op de massa neer, wat zou er niet van haar te maken zijn als de meerderen inderdaad hooger stonden! *Mais le mal commence d'en haut!* en dan zou men nog dweepen met een eenhoofdig bestuur! 'Laat ons trachten de Constitutie te redden,' moet Groen hebben gezegd, 'aan het Koningshuis is toch geen releveeren meer!' De troonrede is onbeduidend - is minder nog; de nijverheid, de begraafplaatsen enz., in éénen adem. Fock's kracht, niet zijn tact misschien, spreekt uit het korte woord over het onderwijs. De paragraaf over Indie is jammerlijk - een peinzend Minister hadden wij reeds in Hasselman, wij behoeven geen uitstellend in De Waal.

Er wordt nog altijd moeite gedaan kapitalisten vlot te maken voor een Nederl. Dagblad, maar het succès is niet groot.

Multatuli heeft eene voorlezing in Rotterdam gehouden, Dramatische fragmenten, het werk waarop wij nu twee jaren hebben gewacht, waaruit alreeds eene voorlezing voor de studenten in Utrecht werd geput. O, gezeur, O, geklingel! Dramatische fragmenten, zonder intrigue, zonder verband. Jammerlijk verval van een talent, zou Bakhuizen zeggen, dat nooit begrepen heeft, dat studie ernst is.

Gij zult gezien hebben dat Uwe *Litterarische Fantasien Lidewyde* vooraf gingen, - door de jongste gebeurtenissen zullen beide boeken vooreerst hun doel niet bereiken. Mijn verzen, vroegt Gij - *mais il n'y avait rien qui pressait* en de drukkerij en de langzame oude heer hebben gewedijverd in kalmte, wat zetten en nazien der uitvoerige *Toe-*

lichtingen op *Florence* betreft. Het laatste ‘afdrukken’ is thans geschreven. Zal de uitgave spoedig plaats hebben? Ik wacht het af, met geen zweem van het ongeduld waarmee ik Uwen eerstvolgenden tegemoet zie. Ik ben te oud geworden om mij met eenigerlei populariteit te vleien, maar nog jong genoeg in U en de Uwen belang te stellen, als ware ik de gulden vijf en twintig nog niet voorbij.

Voor de gevraagde boeken drage ik zorg tegen het vertrek der volgende mail. Het bezoek Bosboom en deze lange epistel moge het verontschuldigen dat dit nog niet geschiedde.

De Bosbooms hebben mij aan Mevrouw, Gideon en U de hartelijkste groeten opgedragen. Sophie voegt er de hare bij. Geve God, dat ik U spoedig weder opgeruimder, weder als van ouds kunne schrijven.

Van harte de Uwe.

CXXXV
Een schema van gewenschte opstellen.
Amsterdam, 7 Oct. 1868.

Lieve Vriend!

Agon, *Sultan van Bantam* gewordt U, op Uwen wensch, met deze mail, niet door den heer Noordendorp, die me zegt, pakjes aan U slechts per schip te verzenden. De goede man was bereid, als ik het verlangde, het voor mij aan Van Dorp te frankeeren - maar dan is de kortere weg dat ik het zelf doe, de beste.

‘*Agon*, een treurspel, dat veel verdienste heeft, maar wel een weinig verbetering vereischt’ heugt U die kritiek van J^{o}. de

Vries nog? Delicieux! - ik heb bij het overlezen voortdurend aan wijlen den wethouder Deutz van Assendelft gedacht, die de goede Amsterdamsche Burgerlui de pligten van den huwelijken staat plagt voor te lezen, of hij, *tout juste* uit Parijs was geretourneerd en zich nu evertueerde *tant bien que mal* Hollandsch, neen Oll*an*dsch te sprek*en. Y toucheerde tour à tour* de bruid en den bruideg*om*!

Niet enkel toch heeft Onno Zwier in dit stuk met de klemtoonen *à la française* omgesprongen, de dictie wint op menige plaats bij eene woordelijke overzetting in het fransch. Ik heb er het tweede van Alberdingks opstellen in het Zondagsblad naar aanleiding Uwer Voorlezingen eens bij opengeslagen, ik zou willen wedden, dat hij het toen niet had overgelezen. Hij had anders bij zijn chronologisch bewijzen dat de prioriteit der hoofdgedachte Onno Zwier niet toekwam, wel een tikje over den stijl gevoegd.

4 Dec. 1860 dagteekende Thijm zijne kritiek - waar zijn die prettige dagen? *Où sont les neiges d'antan?* Vergeefsche vragen, liever verlustig ik mij in het vooruitzigt der opstellen over de eerste Gouverneurs, welke ik mij van Uwe studie op de plaats zelve beloof. Wat woelig leventje aan boord der acht schepen van den algemeenen bevelhebber der O.I. Compagnie, den deftigen Pieter Both in Louwmaand 1610 als eerste gouverneur-generaal naar zee gegaan, om in Louwmaand 1611 te Bantam aan te komen.

'Met zeer groote verwondering zagen de Hollanders, welke reeds in Indien waren, in deeze afgeleegene oorden Vrouwen van hunne eigene natie, welke men eenige Matrozen en Soldaten vergund hadt, derwaarts over te voeren. Men vondt ze in de Vloot ten getale van zes en twintig, twee derzelven waren op de reize gestorven; doch in vergoeding hadden sommige der anderen onder weg kinderen ter waereld gebragt!'

Er is sprake van fokkerij!

Bezorg dien braven Pieter Both, ‘wiens overleevenden het verdriet hadden dat zij hem’ die in zee omkwam ‘geen eerlijke begravenis konden bezorgen,’ den man, waardig, dat zijne nagedachtenis bij de nakomelingschap in ‘vollen luister werd bewaard, toch het door zijn levensbeschrijver zoo vurig verlangde

eerlijk Grafschrift.

Waar Gij het plaatsen zult, midden in zee voor Mauritius waar hij verdronk, dat blijve Uw vernuft overgelaten. Een pharus, die belet dat ooit weer een hollandsch schip op dat eiland strande, zal U door de assuradeurs, mits het baten kan, in dank worden vergoed.

Geen gekscheren meer, Gerard Reynst is aan de beurt - er leven nog nakomelingen van den man, een van deze schrijft in onze Couranten barbaarsch hollandsch. Maar bovendien, spotternij zou bij 's mans schim niet voegen. Hij was de gemoedelijkste onzer gouverneur-generaals - Mijer zonder e niet uitgezonderd - getuige de jongste mislukte togt tegen Bali. Arme Reynst! ‘In de maand May 1615 zondt de gouverneur eenige schepen om de Bandasche Vesting, Pulo-Ay te veroveren waarin zij ook gelukkig slaagden, doch door te groote kleinagting’ (hebt Ge ooit die woorden gelukkiger tegenover elkaar geplaatst gezien?) ‘van den vijand en door zorgeloosheid, hunne verovering weder verloren. Veel hadt nu de heer Reynst te doen met zich zelven, omdat hij tegen den raad van deskundigen, deezen togt niet in eigen persoon hadt bijgewoond.’ O eerbiedwaardig voorgeslacht, bij 't welk een Gouverneur Generaal nog gewetenswroeging nahield, *et se tint obligé de payer de sa personne*. De Gouverneur Generaal overleed nog voor het einde des jaars aan den Rooden Loop te Jacatra. De ziekte klinkt Oostersch genoeg, maar voor onze Westersche begrippen miste zij digniteit, wij sterven

in zulk een toestand aan een aneurisme, of heet de laatste hartkwaal anders?

Gij hebt immers van Lennep's *Vondel* medegenomen? Geen nood dan, wij zullen de schalke donkere oogen van den Dichter der *Kusjes* zien tintelen onder de inheemsche schoonheden van Java, - Laurens Reael, Mevrouw! is geen man voor wuivende blonde lokken en smachtende blaauwe kijkers. Als ik hem lang aanzie en knevel en baard wegwisch en de forschheid der lijnen verzacht, dan vinde ik zekere gelijkenis, zekere familietrekken die Israels had moeten zien, toen hij een ons beiden bekend portret vergeefs beproefde. - Maar Mijnheer! Dijon en Dantzig. - Och, Mevrouw! wij verbeelden ons de grenzen der natuur zoo naauwkeurig te kunnen aanwijzen, en wat weten we van dien oorsprong van ons geslacht met zekerheid! Maar waar dool ik heen *à propos* van Reael? Is het niet des Dichters schuld die zich om geen landstreek kreunt als hij kweelt:

> Vrouw Venus ging vergaeren
> Dees levendige blâen
> Die niet als kusjens waren,
> Als zij ze raeckten aen,
> En voer met dit gewemel
> Soo ten hemel.
> Dees schat had sy gekregen;
> Maer dees Godin was wild
> En heeft s' als in een regen
> Weer mildelijck gespilt
> En daer mee gaen bedauwen
> Schoone Vrouwen.

Mijnheer drage het vervolg voor.

In goeden ernst, eene figuur als Reael onder onze Gouverneurs Generaal is *une trouvaille*, en als er nog een greintje smaak in Uw publiek schuilt, dan zal men de opstellen daar-

over in Uwen *Bode* schatten en smaken. Ik spreek er niet van dat Gij Uwe concurrenten in dit opzigt zonder moeite in de schaduw stellen kunt, - ik verlang meer. Door eene serie van artikelen, de schare ten Uwent voor het feest in de ware stemming brengend, zult Gij zelf er bij winnen, trots al mijne scherts, hulde brengend aan de kracht toen ons volkskarakter eigen.

Aan J. Pietersz Koen hebben zich tot heden allerlei novellisten en poëten vergrepen, de laatsten vooral bij gebrek aan kennis der lokale kleur. De ongelukkige L. van den Broek is de leste lofzanger die mij heugt, *de Reis naar Java*, *een dichterlijk tafereel*, in 1839 verschenen. Is het ten Uwent bekend? De Nederlandsche Handel-Maatschappij nam er tot schande van W. de Clercq de opdragt van aan. Verbeeld U Hollands Improvisator het oor leenende aan tirades als de volgende:

> O heldental! dat ons den weg ontsloot
> En stout en groot het trotsche plan beraamde,
> Den sleutel van de goudtrezooren bood
> Waarmee ons erf Kastieljes magt beschaamde.

Eene hulde aan het batig slot, het voorspel van ter Haars vermaning, Java in ruil voor aardsche schatten het hooger licht des geestes aan te brengen.

V.d. Broek vaart voort:

> Wij brengen U het offer van den dank!
> Uw bijstand(?) deed den drakenkop verpletten.
> De faam blijft nog, met onverstoorbren klank,
> Uw grooten naam eerbiedig uittrompetten.
> Jan Pieterszoon! ja 't harte klopt ons snel;
> Uw trouw, Uw deugd zal Neerland immer prijzen,
> Haar naam deedt ge uit den Indische Archipel
> Met hellen glans en jeugdig leven rijzen.
> Dat elk Uw naam met dankbren eerbied noem,

> Een kroon U vlecht! dan is onze eeuw rechtvaardig;
> Heel Java is de ziel van Uwen roem,
> Batavia het dekstuk Uwer waardig!

Welk een slot!

Maar, zou de sukkel gezegd hebben, mijn vers is er niet mee uit, och, dat het dat ware, zucht ik, Batavia wordt voor de wie weet hoeveelste maal bij een jonge prinses vergeleken, die

> Slavinnen (heeft) in 't zuiver wit
> Met oogen als het blinkend git.

Koen is een der flinkste figuren uit onzen besten tijd, op twee en veertig jarigen leeftijd eene heerschappij te hebben gevest waaraan het Moederland twee en een halve eeuw bloei verpligt zou zijn, het is een onderwerp dat er mij in doet berusten dat Ge Uwe letterkundige studie hier opgaaft - Ge zult ze daar voortzetten - en een nieuw hoofdstuk in het boek onzer litteratuur beginnen en voltooijen. Want buiten de weinige schetsen van v. Hoëvell en een enkel dichtstuk van Meijer, zijn wij in dit opzigt nog zeer arm. Ge zijt thans in staat over de juistheid van het koloriet van den een als van den ander uitspraak te doen. Ik houd mij voor eene mededeeling van Uw gevoelen aanbevolen.

Een goede raad ten slotte. Grijp de gelegenheid die U het standbeeld van Koen geeft, U met de handelswereld te verzoenen, met beide handen aan. Als bij alle oprigtingen van statues zullen er gekheden worden bedreven, maar Gij, vier Uw vernuft bij dat onderwerp, ‘bij die belachelijke persoontjes’ niet bot. Dien de zaak met Uw talent en Gij zult er vrienden door winnen.

Het verslag der Commissie is lang, maar die lengte is ten goede te houden - *for it comes to the point and closes with a decision*. In dat opzigt is het niet Hollandsch.

Truly Yours.

CXXXVI
Amsterdam, 8 October 1867.

Ik trek het graag terug, al was 't ook bij de haren.
STARING.

Lieve Vriend!

Uwe waarde letteren van den 22sten Augustus en de *Java Bode*, zoo het extra nummer als de gewone van 65-68 ingesloten. gewerden mij in goede orde. De lezing van een en ander maakte me droef te moede - we gaan te opregt met elkander om, dan dat ik U dien indruk zou verheelen.

Gij naamt in een oogenblik, dat meer van humeur dan van helderheid des hoofds getuigde, een zoo overijld besluit, dat U zelfs geen tijd overschoot, Uwe vrienden raad te plegen of Gij er U ook in een te dubbelzinnig licht door plaatstet. Gij begingt verder eene zoo groote onvoorzigtigheid als slechts Uw bitterste vijand U toe kon wenschen en gaaft U der algemeene verdenking door prijs. Ge hebt van beide misgrepen reeds de wrange vruchten geplukt. 'Wees een man en draag Uw lot,' schreeft Gij in schooner tijd en ik zou het daarbij gelaten hebben, want 'ik heb den ouden vriend niet verdacht, wiens idealen ik eenmaal mededroomde' enz., want er zullen zes weken verloopen eer deze onder Uwe oogen komt en Uw toestand zal intusschen gewijzigd zijn, als die der oorden welke de brief doorkruisen zal. Maar wat misschien eer verergerd dan verbeterd zal wezen blijkt.....[1] geve de Hemel dat ik mij bedriege, Uwe stemming, met Uwe theorie zijt Ge op weg van U zelven een martelaar te maken. *lieber Freund! diese Anschauung scheint mir grundfalsch!*

Ik wil niets weten van Uwe paradox, dat er scheiding moet

1 Onleesbaar.

zijn tusschen hoofd en harte, zooals mijne brieven zich aan elkaar sluiten, bewijzen zij dat ik trots Uwe afwezigheid naar geest en gemoed met U innig verkeere. ‘Zich in het onvermijdelijke te schikken is wijsheid’, heeft zeker iemand gezegd, al betrachtte hij die spreuk niet, zich allerlei gevaren prijs gevende, als ik goed zie, om de geneugten van het huiselijke leven volkomen ongestoord te smaken. Maar gedane dingen hebben geen keer, en ik zou Uw vriend niet zijn, als iets anders dan mijn wensch U op Java zoo gelukkig, zoo gevierd mogelijk te zien, me deze regelen schrijven deed.

Ravengekras is een leelijk ding, wel heeft Poe er in zijne *Nevermore* eene melancholische melodie aan ontlokt, - maar de vraag moet Gij gedoogen:

Bij welk publiek wilt Gij Uwen *Java-Bode* wortel doen schieten, als, hoe heet dat zonderlinge karakter, zoo het er een is, als conservatief-radicaal?

Of ik ken Uw publiek volstrekt niet, of het bestaat in hoofdzaak uit

de handelswereld en uit die der beambten.

Voor welk van beide kan spijze passen uit eene keuken, wier kok gaarne de allernieuwste geregten geven zou, als hij opgewarmde schotels niet voor de lekkerste hield?

In ernst, ik kan kwalijk gelooven, dat eene gansche Vereeniging[1], zij het ook dat ze louter voor haar belang vecht, zich belagchelijk maakt, en ik wil wenschen dat de opzegging der abonnementen niet met het einde des jaars kome, - maar in elk geval vrees ik, dat al Uw talent niet zal volstaan, als Gij U gedoemd ziet, het aan onderwerpen als ‘*Voor*’ *of* ‘*Door*’ en *Keuring van levensmiddelen* te wijden. Een letterkundige waardeert de schikking, den stijl, den slag; maar het publiek!

Bovendien de conservatieve radikaal is door zijn standpunt

1 De Bataviasche Handelsvereeniging, die den *Java-Bode* geëxcommuniceerd had.

zelf tot matheid gedoemd, want, ja, hij wenscht, hij wacht een man, hij ziet naar hem uit, *mais Soeur Anne ne voit rien venir* en, *en attendant*, tracht hij niet het bestaande te hervormen; slechts het goede behoudende, tracht hij niet voor het minst te doen wat hij kan, als die man eens uit mogt blijven, - ach neen, *bon Dieu*, *non*, *tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles*, - *allons donc*.

Ik zie nergens ter wereld in onze eeuw plaats voor dat conservatieve radicalisme - en zou in Spanje de doorluchtige Isabella mee een duwtje hebben gegeven, al is het mij waarlijk nog niet helder of een prinsje of een presidentje haar beste remplaçant zou zijn.

Lofzanger van het geduld geworden, heb ik U door deze regelen overvloedig gelegenheid gegeven het in beoefening te brengen. ‘Veel schooner zaak dan de politiek,’ schrijft Gij, ‘is de patientie.’ Maar al vind ook ik de eerste een leelijk ding, als ik mij eens, zooals Gij wildet, met haar had ingelaten, zou ik beproeven het bewijs te leveren dat men ook met en door haar vooruit kan gaan.

Hebt Gij ooit Uw planeet doen lezen? Zoo ja, deel mij eens mede wat die U voorspelt. En zoo neen, zeg mij dan eens onder welk gesternte Gij zijt geboren, die bestemd schijnt alle ongeregtigheden, ooit door eenig Minister van Koloniën met 's lands penningen gepleegd, aan het licht te brengen! Noordendorp ontving ditmaal geen enkel exemplaar van het (oude) *Batav. Handelsblad* en leidt daaruit af ‘dat in zijn Augustusnummer geen verder artikel aan Huet werd gewijd.’ Ik ben zeer nieuwsgierig of van Bosse zich de insinuatie van het *Dagblad*, dat hij tot twee malen toe vrije passage genoot, zal aantrekken. Ik ben het vooral, om daaruit te besluiten of het *qui s'excuse*, *s'accuse* ook weer waarheid bleek in zijn uitval tegen de Ministers, erger dan de *Dagblad*-schrijver enz. ‘Rust er een fatum op Indië?’ Het artikel heeft hier sensatie

gemaakt, al zwegen de couranten er van, maar het muisje zal een staartje hebben, als De Waal de stukken in de Kamer overlegt. Z.M. zal over U beslissen!

Quien come la vaca del Rey
A cien anos paga los huesos.

of, zooals Huygens het vertaalt:

Die 's Konings Koe gegeten heeft
Sie vrij wel toe zoo langh hij leeft;
Men sal hem onderhalen
En over honderd jaer de beenen doen betalen.

Waarmede de oude heer Visscher voor heden afscheid neemt.

Martinus v.d. Hoeven beweerde dezer dagen wat op te leven, daar het najaar koeler lucht en nieuwe boeken bragt; wat onze inheemsche letterkunde betreft is er op het laatste niet te roemen. De *Tijdspiegel* en *Nederland* vergoeden door geene voortreffelijke opstellen de hatelijkheden waarmede zij U vervolgen. De *Gids* voor October is, als die voor September, zeer droog, niet wat de Redactie betreft, *elle brille*, met een paar uitzonderingen als naar gewoonte, *par son absence*. - Om zeer actueel te zijn, beschouwt Zimmerman ‘de kunst,’ zegge de schilderkunst, ‘in Frankrijk gedurende de Revolutie.’ - Om nog meer actualiteit te hebben, geeft Fruin in het nommer van October een stuk over een onuitgegeven boek van Hugo de Groot. Het is droogjes maar leesbaar en bevat over de Hollanders *vis à vis* de Portugeezen in Indie wetenswaardige bijzonderheden. Jonkheer Mr. H.P. van Karnebeek geeft ons *Nijldroppels;* troebel dacht ik dat water wel, maar taai niet. En toch belooft hij ons iets nog ergers in *Zandkorrels uit de woestijn van Suez*. Laat noch de eene noch de andere taaiheid U afschrikken, in het feuilleton Uwe reisindrukken te geven. De jongste nummers van de *Java-Bode ne brillent pas non plus dans ce genre. Apropos* van de

Dalila, ik ben voor de bladen van 't *Zondagsblad* van Pontius naar Pilatus gestuurd, en ten slotte slechts bij Kruseman teregt gekomen; tusschen twee haakjes, in welke wegdoensvlaag hebt Ge toch verkeerd, dat Ge zelfs Uw eigen arbeid niet hebt medegenomen? 'Hierbij', schrijft Kruseman mij, 'de stukken waarin Feuillet's keurige *Dalila* te vinden is. Ik sta het copijregt gaarne aan Huet af, van kosten is natuurlijk geen sprake'. Daar Noordendorp niet dan per schip verzendt, zal ik U de boekskens maar onder kruisband doen geworden.

Ik heb dezer dagen een dwazen brief van T.v. Westrheene gehad als secretaris der Commissie tot Uitvoering der Besluiten van het X^{de} Nederl. Taal- en Letterkundig Congres; *nous y sommes*. Er werd mij medegedeeld dat M. Nijhoff, A.W. Sijthoff, en D.A Thieme, uitgevers der werken van Mr. J.v. Lennep, 'aan het Congres een voorstel deden, ter benoeming eener Commissie, aan welke de vereerende taak werd opgedragen, een gedenkteeken te doen verrijzen op de groeve, waar (waarin) Jakob van Lennep rust. Dat voorstel werd door het Congres met den levendigsten bijval begroet en tot besluit verheven!' Goden en Menschen! welk een stijl!

In zijne derde zitting op Woensdag 2 Sept. werd verder op voorstel van het bureel, dat verklaarde niet in de gelegenheid te zijn geweest tot het opmaken van een wel overlegde Voordragt voor de zamenstelling der bedoelde Commissie (als Gij half zooveel plezier hebt in het lezen der abacadabra als ik in het overschrijven, is de brief het porto waard) door het Congres besloten die zamenstelling op te dragen aan de Commissie tot uitvoering der besluiten van het tiende Congres 'Dienovereenkomstig heeft de laatst genoemde Commissie in hare Vergadering van 29 Sept., als beginsel aannemende dat de poging tot verwezenlijking van het denkbeeld door de Heeren Nijhoff, Sijthoff en Thieme geopperd en door het Congres overgenomen en bekrachtigd, behoort uit te gaan

van Amsterdam, de stad waar v. Lennep heeft geleefd en gewerkt, de stad die hij zoo lief had en die hem zoo hoog vereerde, besloten U uit te noodigen om U met de Heeren J.A. Alberdingk Thijm, H. Binger, A.J. de Bull, Ch. Rochussen, Jhr. J.P. Six en W. Marten Westerman te willen vereenigen tot Hoofdcommissie voor de oprichting van een gedenkteeken op de groeve van Mr. J. van Lennep. De Commissie vertrouwt, dat Gij de vereerende taak, welke zij U namens het Tiende Nederl. Taal en Letterkundig Congres opdraagt, gereedelijk zult willen aanvaarden.'

Mais voyez comme (*mag de Commissie zingen*)
Je me trompais!
Ah! le raide homme!
Mais voyez comme
Je me trompais!

En dat spijt de mooije honderd gulden volgens den brief door Nijhoff, Sijthoff en Thieme, elk voor zijn hoofd, gestort en de vierde honderd gulden uit de kas van het Congres gegeven en wat er nog te wachten is, als het Congres zijn balans zal hebben opgemaakt en die bijdrage wellicht nog zal kunnen verhoogen.

La belle somme!
Ah! le raide homme!
Mais voyez comme
Je me trompais!

T. van Westrheene, S.J. van den Bergh en *tutti quanti*. Immers, terwijl *perfectly in keeping* met mijn onderwerp Saartje in de andere kamer op mijn verzoek de ouverture van *Don Juan* speelde, schreef ik het onderstaande, dat den volgenden morgen vroeg naar 's Hage ging:

Wel Edel Geb. Heeren!

Uwe geëerde letteren van den 2den dezer, mij uitnoodigende

lid te worden der hoofdcommissie voor een Gedenkteeken op het graf van Mr. J.v. Lennep te Oosterbeek, verpligten mij tot dankzegging voor de onderscheiding, al mag ik die taak niet aanvaarden. Het zou onbescheiden van mij wezen U te vermoeijen met een mededeeling der vele redenen, die het mij beletten; eene enkele bekentenis volsta. Mijne ervaring als lid der Vondel-Commissie heeft mij van mijne volkomen ongeschiktheid voor dergelijke bemoeijingen overtuigd. Leefde Mr. J. van Lennep nog, hij zou de eerste zijn dit toe te stemmen.
Ontvang Wel Edel Geboren Heeren de verzekering der hoogachting waarmede ik de eer heb mij te noemen.

Amst. 3 Oct.

Maandag interpelleerde Alberdingk mij ter beurze, ik deelde hem mijn brief mede. Ik geloof niet, dat deze hem verraste, - toen kwam Zimmerman ons langs. ‘Wees zijn plaatsvervanger,’ zei Alberdingk. Maar Zimmerman bedankte, - of hij gelijk had!

Sedert heb ik slechts door Hasebroek vernomen, dat Hofdijk plan heeft voor en met de famille een gedenkteeken te Oosterbeek op te rigten. Het zou verreweg het wijste zijn, van zoo'n middelding tusschen zerk en praalgraf komt toch niets teregt.

Voor het oogenblik zijn de *Litt. Fantasien* en *Lidewyde* dood, - de laatste heet in den jongsten *Spectator* een verraad aan Uw talent. Voor het oogenblik gaat alles onder, - het zij verre van mij te zeggen, heftige veroordeeling, ik druk mij meer juist uit, als ik van smartelijke meewarigheid spreke. Menigeen rigt er zich mede tot mij, die vroeger niet over U sprak; ook van Batavia heb ik brieven in dien geest gelezen.

O what a noble mind is here overthrown!

Ik weet dat dit niet het geval is, dat Gij ook, nu allerminst, op dit standpunt kunt blijven stilstaan. Gefken en

Koorders en de Ultramontaansche drijvers, hoe komt Saul onder de Profeten?

Om, ezelen zoekende, een koninkrijk te vinden?

Welk meester vond dit niet, vond iets beters, vond harmonie tusschen hoofd en harte en resignatie.

Vele groeten. Alles liefs aan Mevrouw en Gideon!

Als altijd de Uwe.

Zeker laatste bijvoegsel, den 8sten des avonds.

Op het oogenblik worden nog de brieven per fransche mail uitgedeeld, ik ontving:

het Extra Nr. van 24 Augustus en den *Bode* van 26 met bijvoegsel. Het *Algemeen Overzigt* verraadt eene vaardige pen, al is de particuliere Correspondentie een - bluf. Mij dunkt, uit Uw fonds van litteratuur kondt Ge dat ligt iets meer karakteristiek maken.

Uwe speciale Correspondent in de residentie echter is, zou Mr. J. van Lennep gezegd hebben, een man, die niet eens de familles van den tweeden rang in de hoofdstad zelfs bij naam kent. Welk een onjuistheden in zes regels!

Mevrouw Huet vond, dat nicht Saartje zulke ‘nare’ verhalen deed en Gij dischт ons eene Pleegzuster-Giftmengster op? O oostersch klimaat!

Hebt Ge veel zulke lastige correspondenten? Schrijf het ronduit.

De Uwe.

CXXXVII
Amsterdam, 16 October 1868.

Lieve Vriend!

> Et puis ma foi, le jour viendra
> Que tout s'imprimera.

Als ik uwe opheldering in het Extra Nummer van de *Java-Bode* vergelijk met de opheldering van den Ex-minister Hasselman in het *Dagblad* van heden, dan verzwindt al de belangstelling in den Nederl. letterkundige, waarvan Gij spreekt, in de verwachting van den man die een Missie heeft, - de journalistiek op Java gaat schuil in een wolk, vol zegenrijke verwachting.

Hoe kondt Gij U inlaten met dien peinzenden Minister en welke was die geheime missie? Censor te worden, beweren Uwe vijanden, der drukpers op Java. Ge begrijpt, dat zoo ik er een oogenblik geloof aan sloeg, deze regelen U niet zouden geworden. Maar maak om Gods wille aan alle die mysteriën, versterkt door Uw ongelukkig 'beginselloos schijnen om den wille van een hooger beginsel' een einde, - deze weg doet niet alleen ons leed - hij leidt U tot ellende.

En nu voor heden geen woord meer over een onderwerp, dat mij meer leed doet, dan Gij weet en waarvan ik niet reppen zou, als ik niet wilde, dat Ge in mijne brieven, als in een spiegel, zoudt zien wat er bij hen, die opregt belang in U stellen, omgaat!

Volgens Uw verlangen heb ik *Herders en Schapen*[1] bij Noordendorp doen afgeven, zij zullen U met zijn eerste kistje geworden.

Mart. v.d. Hoeven is dezer dagen, onverwachts nog, op het Leesmuseum gestorven. 'Ik krijg een bloedspuwing', het vloeide reeds uit neus en mond, een paar snikken en hij was geweest. Morgen zal men hem op het Oosterkerkhof met groote

1 B.H.'s vertaling van George Eliot's *Scenes of clerical Life*.

pracht begraven. De middelmatigheid zal hem verheerlijken, maar in welken zijner leerlingen zal zijn geest voortleven?

Ik weet niet of Quack, die heden acht dagen in Utrecht zijne inaugureele oratie denkt voor te dragen, er bij zal zijn.

Hier is sedert mijne jongste weinig belangrijks voorgevallen dan de omwenteling in Spanje - een harde noot voor onze Ultramontanen; hun Conservatisme, niet het Radicale? plagt er zegevierend op te wijzen.

De Bosbooms zijn naar Alkmaar geweest en hebben nog eens weer van harte Ontzet gevierd, die gelukkige zielen!

S. de Sacy, P. Féval, Th. Gautier en Ed. Thierry hebben veel talent verkwist om Napoleon III in hun *Rapport sur le Progrès des Lettres* te verzekeren, dat de figuur van de fransche letterkunde in de laatste 25 jaren *n'est pas du tout à dédaigner*, *tout est pour le mieux* etc. Het is jammer van zooveel fijne *distinctions*, *aperçus spirituels*, zoo menig waar woord over *le journal et le roman*. Soms komt de waarheid door al die mooije woorden ongezocht aan het licht, *la révolution de Février ne fut pas une révolution littéraire* - ach neen, *elle produisit plus de brochures que*.... En verder, na nog eenige even juiste ontkenningen, dit woordje over Pierre Dupont: '*Il réalise a peu près l'idéal qu'on se faisait d'un poète populaire et fut l'Auguste Barbier de cette révolution!*'

Délicieux, *presque de la Tarte à la crême*, *pour ce qui s'ensuit:*

'*Quoiqu'il n'y eût aucun rapport entre ses Chansons et les Iambes*.'

Waarlijk niet?

Aanstaanden Zondag kunnen wij berigten van U hebben, wij zien er verlangend naar uit. Neem voor heden met dit weinige voor lief - doe onze groeten aan Mevrouw en Gideon en geloof mij

de Uwe.

CXXXVIII
Amsterdam, 4 November 1868.

Lieve Vriend!

Getroost U een dagverhaal, saai en lang, als Ge weten wilt, wat er sedert mijn jongsten[1] bij ons omging.

Vrijdag 23 October zou Quack te Utrecht zijne inaugureele Oratie houden, ik maakte plan er met Muller heen te gaan. Ondanks de familiekwaal der overdrijving is er zooveel flinks in zijn karakter, dat de oude sympathie voor hem meest van allen is weergekeerd. We spoorden per trein van 9-20. Sophie en Saartje gingen mede tot Maarssen, om daar met Juffrouw T. te wandelen.

We waren vroeg genoeg in de oude Bisschopsstad om haar van binnen en buiten eens goed op te nemen. Schort het aan de Professoren, vroeg ik, of aan de jeugd, dat er in de laatste tien, vijftien jaren zoo weinig merkwaardigs uit haar is voortgekomen? Die groote markten, die lange breede straten, die grijze Dom, zij mogen onwillekeurig van processies doen droomen - de kluizen (in de grachten) zijn volmaakt middeleeuwsch - er is tot in het late najaar op die geslechte wallen frissche lucht te scheppen in eene schoone natuur; het Sticht heeft helderder dampkring dan Noord- of Zuid-Holland; noch in den Hout, noch in het Bosch ademt men zoo vrij als waar die singels heur verschieten telkens afwisselen, als in die ook op den bijwijlen benevelden morgen nog schilderachtige Maliebaan!

En toch is het de onverdraagzaamste stad van ons Vader-

1 Een briet van 22 October, die, zonder het schrijven van Cd. B.H. dat hem uitlokte, niet gegeven kon worden.

land, en toch woont er eene regtzinnigheid, zelfs die van Beets overtreffende.

We waren om één ure weder onder de bogen bij den Dom, die naar het kapelletje leiden, dat Academiezaal heet. Hoe goed was het dat Alberdingk Thijm ons niet vergezelde, de Utrechtenaars zijn op hun beetje restaureerens van den Dom al zoo trotsch, maar zijn hart zou gebroken zijn bij den jammerlijken staat dier pijlers en dier gewelven, bij den bouwval, die eens bewonderenswaardig moet zijn geweest.

Quacks vrienden waren trouw opgekomen; onder de jongeren onderscheidde ik Mr. C.A. Crommelin, Mr. W. van Heukelom, Mr. J.A. Sillem, Mr. N.J. den Tex, Sassenheim's burgemeester Mr. P. Lyndrayer, en *last not least* Mr. J.C. de Vries. Zij namen plaats in een bank tegenover den predikstoel. Ons ouderen, H.P. van Heukelom, Mr. J.T. Buys, P.N. Muller, Mr. S. Vissering, mijn persoontje, Joh. C. Zimmerman, Prof. R. Fruin, Prof. Veth, werd plaats aangewezen ter regter hand van den verbeidden spreker; een bank hooger dan wij zaten Prof. Jeronimo de Bosch Kemper - Quack's lieve leermeester Martinus van der Hoeven, was al begraven - en Prof. G.E.V. Schneevoogt. Weer een bank hooger, de hoogste van allen, was bestemd voor Staten, die ontbraken, en voor Curatoren, vertegenwoordigd door den heer van Rappard (niet onze levenslustige C.A.G., maar zijn oom, die eens Minister was), Uw oude charme, Utrechts burgemeester Mr. Kien, (naar het leven de oude heer Flink uit Klaasje Zevenster), de Gouverneur van Noord-Holland, Röell uit Haarlem, en een secretaris op wiens gelaat ik vruchteloos de ziel van dat drietal zocht!

Ik heb mij straks aan dit gebouw van buiten bezien geërgerd, ik had moeten wachten tot we binnen waren getreden. Vochtig, koud, naakt, waren de witte wanden in schrille tegenstelling met den donkeren preekstoel, voorzien van een

galmbord, wat ben je me, met onze bruin geschilderde benaauwde banken. Tegen de muren hingen aan de eene zijde groote zwart geschilderde borden, op welke zeker eenige fastes der Universiteit met kladverf waren vermeld, aan de andere waren tegen de vensters eenige omhuifde banieren opgehangen. Boven de banken, tegenover den redenaar, voor het auditorium amphiteatersgewijze oprijzende, had deze het vermakelijk verschiet van een balconnetje. Dat ding had eene estrade en die estrade een middenvak, bestaande uit eene trofee van vlaggen, zich verheffende op trommen en trompetten. Ge zult straks hooren waartoe dat altaartje binnenshuis dienen moest. Doch het curieuste der ornamenten dier kapel bekroone de schets! Boven den preekstoel was op den witten muur een bruin tempeltje geschilderd en daarin stond boven een latijnsche inscriptie, den lof van Willem I, Koning der Nederlanden vermeldende, een buste van dezen, geschilderd gips, Goden en Menschen, met de schaduw aan de verkeerde zijde.

O Zusterschap van het Ware, het Goede en het Schoone, door de studie der oude Letteren verkondigd!

Daar gaat de vedel - wat drommel spelen die muzikanten op het balconnetje? maar we zijn geen oor meer, we zijn oog; de pedellen, de staven met zilveren zoomen ter hand, verkondigen der hooggeleerden komst. Heeft zich een hippopotamus in een toga uitgedost? Hijgende gaat Oosterzee als Rector Magnificus voor! Daar volgt de redenaar, *a young Cavalier* met de wuivende lokken, met knevel en spitsbaard - en achter hem, of het trio het dolste ter wereld moest zijn, glad en glimmende, Ter Haar! Als Oosterzee of Ter Haar over mij gaan zitten, wip ik de bank uit, had ik tot Muller gezegd, toen wij plaats namen, - maar de moeite werd mij bespaard, zij doken weg in den hoek tegen den preekstoel - wie waren mijne *vis à vis?* Twee menschen, twee mooije mannekoppen, Opzoomer en Donders, ascetisch en sensualistisch

leven, beide in den goeden, schoonsten zin der woorden - maar de overigen - uilen, uilen van allerlei slag, kugchende, bibberende, dommelige uilen, volmaakt ziekelijke oude mannetjes, de stoven waard, die ook wij in de bank hadden gevonden, maar er dadelijk uit doen wegnemen, doch wier stank zij verdroegen, het deed hunne koude voetjes zoo goed! Koddigst van allen, karikatuur Cham waard, *nicht nur weil er Franzosen friszt*, was Uw vriend, Uw behoudende vriend Vreede, - ik zag eens naar den Inspecteur Schneevoogt om - hij zat achter ons, het was een waarborg bij eene mogelijke vlaag.

Intusschen vedelde de muziek maar al voort, men beweerde een gearrangeerde marsch van Händel - doch waarvan het tempo aan een deuntje uit de Variétés was ontleend, er ontbrak niets aan dan de cigaar en 't grogje. Quack wenkte dat geraas op te houden, hij begon en weldra waren wij in eene andere wereld. Geene sterke, doch eene zeer verstaanbare stem, weinig gebaar, doch dat weinige innemend door de flinke gestalte en het schoone gelaat, gedachte, gevoel, geest, het was meer dan genoeg om ons te boeijen, het was de borg der zege, al had het geheel eigenlijk iets onhollandsch. Lastig schepsel dat ik ben, - die aan dezelfde gebreken lijde, een te goed geheugen te hebben voor aardigheden elders gelezen, om die niet te pas te brengen en daardoor (zie Geel) ‘bont worde,’ die nooit iets in het publiek voordroeg en daardoor niet wete, wat eene stem vermag, hoe laag effect valt te weeg te brengen. ('t Slot van bl. 9). We kregen Grieken en Romeinen, maar zoo ingeleid, dat men ze gaarne welkom heet - de Feodaliteit werd krachtig geschetst, - de Moderne Tijd vond in den oud-gidsiaanschen stijl hare tolken in schilders van het Trippenhuis, ik dacht dat de uilen over mij zouden opvliegen toen in de twee fransche schetsen de zweep door de lucht gierde: Rousseau in Utrecht gehuldigd, Guizot in

Utrecht uitgekleed. Maar neen, zij bleven zitten, zoowel de Stichtsche Conservatieven over, als de Leydsche doctrinairen naast mij. Na het historische overzigt, de ideale Staat regt doende aan de ideale Maatschappij, men werd warm ondanks de koude van het kapelletje, de gedachten beurden op, het gemoed sleepte mee, er kwam leven onder de jeugd, die tot nog toe haar lof had verkondigd door te luisteren; zijn regenboog (bl. 25) was de liefelijkste dien ik ooit zag.

De woorden aan Curatoren en Professoren werden goed voorgedragen, de lof aan v. Rees en de eersten was hoog genoeg gestemd, maar hoe U het effect te beschrijven zijner opwekking aan de studenten? Zoo iets hadden zij in dat zaaltje nooit gehoord, zoo iets bezielends was nog nimmer over hen gegaan! Toen hij den katheder verliet, toen hij langs hen ging, brak de toejuiching los, - hij zal het trots de uilen kunnen uithouden, dacht ik, de vogelen des dags zijn op zijne hand!

Den volgenden dag kwam Quack op zijn terugtogt naar 's Hage - hij zal eerst heden zijne colleges openen - een bezoek afleggen, eigenlijk over U praten; de wijze op welke men U in het publiek de verleden maand verguisde, had hem diep getroffen. Hij wenschte te vernemen, wat ik van Uwe stemming wist. Ik deelde hem Uwe brieven, Uwe opstellen in de jongste *Java-Bodes* mede. Hij zag met mij de wolk die bij Uw jongste verblijf ten onzent op Uw voorhoofd rustte, daar nog hangen. De hoofdindruk Uwer brieven is somber, vele Uwer opstellen, *de belles phrases mais des phrases après tout*. Hem bragt Ge menigen jongen Hegeliaan te binnen *mit sich selbst zerfallen!* Maar hij was met mij van gevoelen, dat deze stemming slechts eene voorbijgaande zou zijn; tot elken prijs, dacht hem, moest Gij aan de *Javabode* blijven en U in Indië rehabiliteeren. Wie wenscht het vuriger dan ik? Quack beloofde te zullen overleggen of

er intusschen hier iets ter wijziging der publieke opinie te doen zou zijn. Volgens zijn gevoelen hadt Gij het minst van allen, de *portée* Uwer jongste onvoorzigtigheid begrepen. Het scheen mij zwaar toe uit dergelijke beschouwing aanleiding te nemen een opstel ten Uwen gunste te schrijven. Sedert is de *Gids* verschenen. maar zonder een woord van Buijs, als Quack mij verwachten liet. Doch dat is geen wonder, de traagheid, de onverschilligheid zit bij de Redactie erger voor dan ooit - de dwaze uitvallen van Gorter, October Nr., waren gedrukt zonder dat iemand die eigenlijk had gelezen!

O schutsgodin van Hollands Letterkunde!

Sedert hebben diegenen onder Uwe betrekkingen en vrienden, welke weinig op de hoogte zijn van de gelegenheden waarmede en den tijd waarop telegrammen van Java hier kunnen aankomen, in de pijnlijkste onzekerheid, in ware smart ettelijke dagen doorgebragt door het algemeen verspreide gerucht van Uwen dood! Ik had het drie weken vroeger reeds aan de beurs gehoord, maar daar ik niet vergeefs zoo lang met vrienden omging, die aan de inwendige kritiek deden, dadelijk de bron nagespoord, binnen drie minuten was de angst voorbij. Men had in Haarlem een brief hooren lezen, men had dood verklaard, niet dood vermoed enz., enz. Sedert liep het praatje te Leiden. Quack ontving er een telegram over van Buijs, Quack ging naar Koloniën en een adellijk referendaris gaf hem ten antwoord: ‘Wij hebben er geen berigt van, maar onmogelijk is het niet!’

Daar komt Dingsdag acht dagen het *Dagblad* en jaagt der goede Mevrouw Bosboom den schrik op het lijf, als Uwe famille te Dordt, als allen die niet goed ingelicht zijn. En de volmaakte Journalist - in zijn eigen oogen - A.C.G. van Duijl, neemt het over en de *Amsterdammer* doet desgelijks.... Ellendige troep! Als Gij niet zoo verkeerd hadt ge-

handeld, hoe zou men dat volk aan de kaak kunnen stellen! ‘Eerlijke lui!’ het mogt wat.

Den 5den voortgezet.

Wees gerust van de zeven daaropvolgende dagen geen verhaal te slikken - ik spring een week over, ik kom tot verleden Zondag, toen wij den aangenamen brief van Mevrouw Huet ontvingen.

Als Gij er Uwe positie zoo aangenaam vindt als HEd., welk een gelukkig leven zoudt Gij leiden! Waarom zou ik niet hopen, dat die dag eens aanlichten zal? Uit den storm, die nu om U raast, zult Ge verpligt zijn het roer met vaste hand naar eene haven te rigten, - dat ik er U vast zag aangeland!

Ik weet niet, Mijnheer de Redacteur! hoe veel moeite U de zamenstelling van het Javaansche gedeelte van Uw blad kost, - maar zou het onmogelijk zijn, dat uit de verschillende streken, door het bijvoegen van kleine bijzonderheden, niet slechts lokaler kleur te geven, maar ook voor den Europeeschen lezer wat in belang te doen winnen? Uwe mededeelingen van Europeesch nieuws zijn voor mij interessant om de keuze der stukken en de kleur, die Gij die geeft, Trappist, die van tijd tot tijd in Uw kist gaat liggen,[1] volg mijn raad en lees ze na twee of drie maanden eens over. Gij zult zien dat de constitutioneele landen, Italie en Engeland b.v., het beter maken dan Gij geloofdet, dat Spanje het zonder de koningin en haar man weet te stellen - dat *le gouvernement personnel* in Frankrijk zijne aanhangers verliest, zelfs Edmond About!

1 ‘Geen beter middel om ons zelven te leeren kennen, dan op de wijze der Trappisten nu en dan in onze eigen kist te gaan liggen’. - B.H. in de Voorrede der *Litter. Fant.* deel I.

Een Voorspoedig Minister[1] is eene belofte van volgende degelijke opstellen.

Foei, dat Gij Gladstone[2] zoo miskennen kondt tegenover dien draaial d'Israeli!

In de kwestie Smets zijn talent en fatsoen op de zijde Uwer medearbeiders, vergeleken met die van het *Nieuw Bat. Handelsblad*, het eenige dat wij tot nog toe hier hebben. Maar in de zaak zelve *there seems to be something rotten in your state as in so many else*.

De Haagsche Correspondent, - wie drommel mag het zijn? - heeft over *Lidewyde* handiger geschreven dan onze hollandsche journalisten plegen te doen. Wilt Ge weten wat de hoofdfeil van het boek is? Het werd mij dezer dagen duidelijk in de volgende woorden:

Ein dutzend und mehr hässliche und hassenswerthe (*Figuren*) *in einem* (*Romane*); *begreift der Mann nicht dasz er seine ganze Unternehmung zu ruiniren auf dem Wege ist? Welcher Liebhaber wird es seiner Schönen*, *welcher Gatte seiner Frau*, *ja welcher Vater seiner Tochter verehren u.s.w.*

Er doet zich een ander hooren.

Ich will einen Vorschlag zur Güte thun, *diese Darstellungen des Verabscheuungswerthen sind nicht die ersten die wir in* (*Romanen*) *finden; unser wackerer Chodowiecki* (de tijd komt aan 't licht waarin het boek geschreven werd) *hat schon manche Scenen der Unnatur*, *der Verderbniss*, *der Barbarei und des Abgeschmacks in Kupfern trefflich dargestellt; allein was that er? er stellte dem Hassenswerthen sogleich das Liebenswürdige entgegen - Scenen einer gesunden Natur*, *die sich ruhig entwickelt*, *einer zweck-*

1 Artikel in den *Java-Bode* over Lord Halifax, Onderkoning van Indie.

2 In de ‘Europeesche Kronijk’ van den *Java-Bode* van 19 September 1868 (mail-editie).

mäszigen Bildung, *eines treuen Ausdauerns*, *eines gefühlten Strebens nach Werth und Schönheit*.

'*Die guten Weiber*' von J.W.v. Goethe.

Gij ziet het - ik blijf de oude, het kritiseeren wil er niet uit. Als ik mij soms de reeks van brieven voorstel, U naar Java geschreven, dan vrage ik mij zelven af, hoe Gij geduld hebt gehad, die te lezen? Ik zou de afkeuring uit Uwe kortere antwoorden opmaken, - als Gij U van den aanvang af niet in Uwe houding belemmerd hadt gevoeld.

Uw brief van 26 Sept. is in dat opzigt een der minst gedwongene, - als U mijne *Liedertafel Poëzy* genoegen heeft gedaan, was het stukje van harte tot Uw dienst! Ik zal er gaarne bij gelegenheid mede voortgaan; maar Gij weet het, *je suis le solitaire* - die zoo zelden s'avonds de deur uit kom.

Eindelijk laatste zijdje.

En nu eens rondgezien in den kring onzer kennissen of er iets meldenswaardig in de laatste veertien dagen gebeurd is? *It is all barren!* of het moest U interesseeren dat Mevrouw X weder in eene interessante positie verkeert - of dat prof. Hertz, dien wij uit Greifswald haalden, eene vage inaugureele oratie hield over pathologische anatomie, beginnende met vijfhonderd jaren voor Christus! of dat eene uitgave van *f* 8000 door onzen Raad is geweigerd om de stad van electrische klokken te voorzien, 190 klokken, waardoor ieder burger zou hebben geweten, hoe laat het was, voor zoo weinig geld. Alle groote steden hebben er, Berlijn, Parijs, Brussel, *rat en a*, *chat en a*, *taupe aussi*, wij niet!? Of dat de Parkcommissie - de commissie van het Vondelspark, Mevrouw! - eene circulaire heeft rondgezonden, met eene teekening, waarop een laan *à la* Longchamps voorkomt, om het terrein tot den Amstelveenschen weg toe uit te breiden, als wij maar *f* 130 mille bijdragen? Spijt het spotziek glimlachje, dat ik van

verre zie, - ‘de glinsterende oogen van die Amsterdammers’ - wensche ik dat de commissie slagen moge.

Eene zaak die mij meer nog ter harte gaat, de schilderijen op het Trippenhuis, aan het gevaar van brand blootgesteld, vindt minder sympathie. Het Museum Willem I zal wel een vrome wensch blijven als het Paleis der Staten Generaal. Als het mij niet om het behoud onzer laatst overgebleven erfenis te doen was, zou ik er mij weinig om bekreunen, - misschien zouden de gebouwen maar een paar voorbeelden meer worden, hoe men *niet* bouwen moest. We zijn een leelijkheid van dien aard rijker geworden uit eene kas die ons een model had kunnen leveren: het kwam bij de Nederl. Bank op geen geld aan. En toch heeft zij maar een massa steen gebruikt om nog niet eens den indruk van een massief gebouw te maken. Waar men den moed vandaan haalde, in een stad die frontispices heeft als de bas-reliefs van 't Raadhuis, een paar wezens in den gevel te zetten als bij de Bank, weet de hemel. Twee dames kijken elkander in het middenvak aan. De gymnastie gaat ver in onzen tijd, maar voor halzendraaijen als die juffers doen, beware de hemel alle jeugd. Vooral de linksche is ver in *tours de force*, rakelings gaat haar regter arm naar beneden en daarover kijkt zij zus aan.[1] Tusschen haar beide is een anker geplaatst, wat klein voor de dames, maar reusachtig groot in evenredigheid van het speelgoed dat zij in de hand hebben. Verbeeld U, de rechtsche draagt een scheepje, - o zoo lief, Gideon! - en de linksche een locomotiefje, maar dat eischt door de plooijen haast een kijker als Ge 't zien zult. Men belooft ons nog een curiositeit, maar ik wacht het verdwijnen der schutting af om haar te gelooven. Het huis van den president Mees naast de Bank heeft zijn stoep en boven- en benedendeur verloren - voortaan zal hij door de groote poort binnenschrijden. Maar in de deuren der

1 Hiernevens in het origineel een schets ter verduidelijking.

groote poort zal een klinket worden aangebragt voor een gangetje waardoor de meid voor zal komen om melk te nemen!

Gij ontvangt met dezen:

Quacks *Oratie* en mijne *Poëzy*. Wees nogmaals gedankt voor de trouwe zorg aan de laatste gewijd. Vertel in Uw *Java-Bode* eens wat Gij van de eerste oordeelt, en zeg mij in Uw eerstvolgenden of ik genoeg heb toegelicht! Kruseman was heden hier om sprekers te werven voor Volksvoordragten en Haarlem lezingen van moderne Dominees te bezorgen. 'Wij gaan onder in een zondvloed van orthodoxie - alle arbeid van Huet dreigt vruchteloos te zijn geweest, dat mag niet!'

Vele groeten van ons beide aan U drietjes.

Als altijd de Uwe.

CXXXIX
Amst. 16 Nov. 1868.

Lieve Vriend!

Heden zijn me twee Nummers *Java-Bode* geworden, 79/80, *Gewraakt en Aanbevolen*, waarin Ge den ouden van Alphen *à faire* neemt. Zoudt Gij er U zoo lang meê hebben bezig gehouden als het U zelven helder was, waaraan Indie meer behoefte heeft, aan administratie of aan vrijheid? *Le doute est permis*, als men door de regelen lezen mag. Maar wat valle ik U hard, leven wij, van den peinzenden Minister verlost, niet onder een Minister, die 'Mijn tred is een bedaarde' tot zinspreuk koos. *Il marche du moins*, dat wil zeggen, hij weet zeer bepaald en zegt zeer duidelijk wat hij niet wil; wat hij wil, dat houdt hij voor zich. Onze geleerde Maatschappijen moesten er een prijsvraag over uitschrijven.

Gij hebt met geen enkelen regel van U doen hooren, maar daarentegen een langen brief aan Uwen broeder Charles ge-

schreven, die mij dezen vertrouwelijk heeft medegedeeld. Gij weet niet, welk een genoegen mij de opgeruimde toon waarin hij geschreven is, heeft gedaan. Moge Uwe hoop, dat Gij Uwen *Bode* zult doen slagen, zich bevestigen in spijt van al de zwarigheden door onze vriendschap voorzien en waaronder wij sinds weken gebukt hebben gegaan.

Waardeer Uw klimaat, het onze is tot zijne oude grilligheid teruggekeerd. Van de sneeuw en de vorst, waarover uit Engeland geklaagd wordt, hebben wij hier nog geen hinder; enkele hagelbuijen des daags, van de nachtvorsten merken menschen van onzen leeftijd niets. Slechts de banketbakker Reich aan de overzijde laat de dunne schijfjes ijs inzamelen. Gister, Zondag, was de wind Noord, en hebben wij bij prachtigen zonneschijn een togtje naar Utrecht, naar v.X. gemaakt. Er was drie malen tusschen ons sprake geweest van een togtje naar de brug van Culemborg; drie malen afgesprongen om het slechte weder of kleine ongesteldheden, is er ook gister niet van gekomen, en toch hebben wij ons heerlijk geamuseerd. De dames maakten een tochtje in de coupé, wij wandelden, ik zal de oude Bisschopsstad spoedig op mijn duimpje hebben.

Verbeeld U, hoe vreemd het in de wereld gaat. Tot de weinige intieme kennissen van Mevr. v.X. in de onverdraagzaamste stad van ons vaderland, niet enkel onverdraagzaam op het punt des geloofs, behoort Mevrouw H. Ik heb de beide dames niet zaam gezien, maar vind de sympathie allernatuurlijkst. Van H. gesproken, Gij zult uit de couranten zien, dat de Rotterdamsche doctor van dien naam (doctor in de chemie, in Duitschland gepromoveerd) de ijverige inzamelaar voor Mevrouw Douwes Dekker, alhier tot Directeur der Handelsschool is benoemd. Het doet mij voor den flinken mensch veel genoegen. Inkomsten zouden het voor Quack tot een beter baantje hebben gemaakt dan het Utrechtsche professoraat,

't geen uit financieel oogpunt gezien, bitter tegenvalt. De hemel geve dat hij nu wat gist in de duffe brouwerij van de *Gids* brenge, waarin Gij alleen thans nog merkwaardigheden ontdekt.

Als Gij er in slagen mogt, ondanks al de donkere bladzijden mijner laatste brieven, die bij Uw optimistischer epistel aan Mr. Charles een verbazend vreemden indruk maken, Uwe positie te Batavia te handhaven, dan zoudt Gij misschien in Quack den correspondent kunnen vinden, dien Gij in mij zoekt. Hij heeft tijd over en zijn talent apprecieert Gij zoozeer als ik. Wat zou het mij verheugen als Gij hem ondanks al onze prognostics, in antwoord engageeren kondt! Ik behoef wel niet te zeggen, dat hij geen woord van dezen voorslag weet.

Volgens de telegram van 21 October is *Bestevaer* - trager dan ooit de Ruyter was - toch eindelijk aangekomen! Dat zal een vreugde voor Gideon zijn geweest[1] dien ik gister bij de kinderen van X. zoo vaak heb herdacht. Ik behoefde die herinnering niet om naar het verlangde paard uit te zien, maar tot nog toe is al mijn snuffelen vergeefs geweest. Maar wij geven het daarom niet op, jongske.

Ik heb U over Uwen broeder P. niet geschreven vertrouwende dat de Leidsche Gracht dit uitvoeriger zoude doen. Mijne bezorgdheid over den opgewonden toestand waarin hij gedurende den laatsten tijd verkeerde, is gelukkig door de berigten uit America beschaamd, - hoe is het dat ik zoo zwaartillend worde? Overblijfsel mijner ziekte van verleden jaar? *Peut-être*, mijn goede vriend E. van Kempen lijdt op dit oogenblik aan dezelfde kwaal en is even morose als ik. ‘Verband van lijf en ziel,’ zegt Schneevoogt, die heden ochtend hier was om over Bakhuizens studietijd te spreken. Dat boek gaat vooruit als de pelgrims naar het heilige land, snuffelen zonder einde.

1 Schip waarin meubels, boeken, speelgoed enz. waren geëmbarkeerd.

Neem voor heden met deze zamenspraken zonder zin voor lief. Hartelijke groeten van ons beiden *à Vous Trois*.

T.à.t.

CXL
Amsterdam, 2 December 1868.

Lieve Vriend!

Mevrouw Huet's prettige brief aan Sophie, van 20 October is ons Zondagmiddag geworden. Van de fransche Mail, die den 23sten dier maand Batavia verlaten zou, is nog geen sprake. Vertraging zal de post tusschen Marseille en hier niet vinden, want al vriest het sinds weken in Engeland en al blijkt de scheepvaart bij Regensburg op den Donau gestremd, wij weten nog van geen winterkou.

Integendeel is het weder des voor den middags zelfs zeer fraai, slechts tegen drie ure doemen de nevelen op, die U van Sorghvliet heugen. De lieve schrijfster noemt mij bezorgd, en troost me met eene wending ten Uwen gunste in de openbare meening - moge dat blijde vooruitzigt verwezenlijkt worden. Ik wensch het, *au risque* dat de brieven, welke ik U sedert heb geschreven, U onverklaarbaar voorkomen. Maar er mij mede vleijen doe ik niet, allerminst sedert ik heden morgen in het *Nieuw Batav. Handelsblad* den strijd hernieuwd zag. Gij vermoedt, dat ik in dezen (voor zoo weinig ik bevoegd ben, partij te kiezen) niet aan Uwe zijde ga staan, evenmin als ik met Uwe beschouwingen over Thorbecke, Stevens,[1] enz. instem. Maar ik heb mij voorgenomen, eerst Uwe antwoorden op mijne jongste jeremiade af te wachten, eer ik iets over de politiek neerschrijve.

1 Thaddeus Stevens, de Amerikaansche staatsman, in Augustus 1868 overleden.

Ons leven gaat zijn rustigen gang, wij wisselen onze stille avondjes nog al eens af door een bezoek bij van Lier. Julie Herrlinger, eene allerliefste actrice uit Wiesbaden, gaf hier in de laatste maand eenige gastrollen, zij speelde zoo natuurlijk, zoo ongedwongen, met zooveel gevoel en talent, dat men den overigen acteurs hunne middelmatigheid ten goede hield, dat ik, wat meer zegt, de Charlotte Birch-Pfeiffertjes bij wijle genoot. *Dorf und Stadt*, eene navolging van Auerbachs *die Frau Professorin* was echter zwaar te verduwen. De geleidelijke overgangen in het boekske werden op het tooneel gemist, en het blijde einde was inderdaad ondragelijk. Maar *die Grille* daarentegen viel te zien, viel zelfs toe te juichen, als men in vervlogen tijd *La petite Fadette* niet had ingezien. Het zal wel daaraan liggen, dat het sujet van George Sand geheel poetisch is, terwijl Auerbach altijd een greintje philosophie in zijn onderwerp mengt. En aan de laatste deed die veelschrijvende Mad. Charlotte Birch Pfeiffer haar leven niet.

De rondzending der present-exemplaren mijner *Poëzy* heeft me menig aardig en hartelijk briefje bezorgd, de meeste ontvangers zullen zoo goed zijn eens een beetje aan de historie van Florence te gaan doen. Raad eens wie er het meest van weet, die de situaties dadelijk begrepen heeft, die mij hoop doet voeden dat het niet geheel onopgemerkt zal voorbijgaan? Gij meent Alberdingk Thijm en Ge bedriegt U, hij heeft de gansche verleden maand doorgebracht met het stellen van een franschen catalogus der nalatenschap van Royer's pleisterwerken, afgietsels, statuetten, ontwerpen der standbeelden, unicums, als hij die noemde. De uitslag heeft niet aan zijne verwachtingen beantwoord. Verbeeld U, hemel en aarde worden in beweging gebragt om Amsterdam zijn Kunst-Academie te doen behouden. En in datzelfde stadje bedingt in één publieke auctie een zorgvuldig afgietsel van den Laocoon de ongeloofelijke som van dertig centen en een dito van een zeldzaam

schoonen Amor twintig dito. Kooper was Strackee, die met minder middelen dan Royer een armzaliger leven leiden en er niet minder Nederlands beeldhouwer om wezen zal.

Alb. Thijm dus niet, maar wien dan? Jan Heemskerk Bz.? Ook niet, al is hij mij dankbaar dat ik Ozanam en Fauriel in zijn geheugen heb herroepen. Gij raadt het niet? Welnu, het is niemand anders dan J.P. Hasebroek! De arme Vriend, verleden Zondag zit hij om der wille zijner keel te huis, gaat naar boven eenige boeken krijgen, komt er den trap mee af, valt en breekt zijn linkerarm. Erger dan dit, verscheurt hij zich het beenvlies op verscheidene plaatsen en zal dus langer pijn moeten lijden en langer rust moeten houden dan zoo het enkel eene armbreuk gold.

3 December.

Het oude Amsterdam legt het tegenover hare mededingster aan de Rotte droevig af!

Dr. Carl Vogt, de beroemde of beruchte *Natur-Historiker* al naar mate Uwe waarheidsliefde er zich in voegt, of Uw aesthetische zin er zich aan ergert dat hij beweert dat wij van apen afstammen, Carl Vogt is op dit oogenblik in Holland en houdt in Rotterdam zes *Vorlesungen* (*Einen Cyclus von*) *über:*

Urgeschichte des Menschen. Aanlokkend zijn de onderwerpen juist niet.

1. *Kurze Darstellung der bisherigen Entdeckungen und des jetzigen Standes der Kenntnisse*.
2. *Charakteristik der groszen Epochen der Urgeschichte. Aelteste Steinzeit*.
3. *Mittlere Steinzeit*.
4. *Jüngere Steinzeit*.
5. *Bronzezeit*.
6. *Folgerungen aus dem Vorhergehenden*.

Drooger, harder Menu valt moeijelijk zamen te stellen, en

toch werd er à *f* 7,50 *par tête* binnen twee uren te Rotterdam ingeschreven tot een bedrag van *f* 1200. De eerste lezing bevestigde den roep, die in Duitschland van 's mans voordragt uitgaat. De zaal was te klein - eene grootere moest worden gehuurd. Welnu, onder den indruk van dien triomf beproefde de Duitsche Club alhier ook inteekenaren te verwerven op eenige voorlezingen en maakte fiasco. Een gedeelte was te vroom om zulke ketterijen te gaan aanhooren, - een grooter, het grootste gedeelte, zou liever *f* 7.50 voor een fijne flesch geven en driemalen die som voor een fijnen schotel. Ik had mij gevleid dat het Hollandsche element het Duitsche beschamen zou.... *fut*! In de societeit van welke Uw broeder Charles president was, lag eene lijst, op welke Joh. C. Zimmerman had geteekend, die mij ten genoegen aanbiedend.

Wij waren de eenigen, toen hij werd nedergelegd, wij waren de eenigen gebleven, toen hij werd weggenomen. Dweep nu nog met zulk een publiek, of doe er Uw best voor!

Gij schijnt voor het Uwe al reeds even weinig opgewektheid te gevoelen, om te werken. Neen, ik ga mijne belofte in het begin van dezen afgelegd, niet breken, *trève de politique*, ik bedoel alleen de teleurstelling mij door Uw feuilleton bereid. Eene gansche bladzijde is in den regel - *papier blanc* en de bedrukte:

> ô Hou (vergeef mijn rondheid dit)
> Uw hart en blaadjes even wit

zeg ik soms met Bilderdijk's albumversje, als ik onder adders en slangen en de hemel weet niet wat al meer gebroedsel eene plaats uit Allard Piersons *Schoonheidszin* aantreffe.

Als de Oosthoek ten Uwent het blad inderdaad met belangstelling leest, zijn die menschen dan niet wat op te heffen door degelijker voedsel?

Sedert ik U het laatste schreef, is Millies, die lang aan

eene gevaarlijke kwaal leed, beweert men, onverwacht gestorven. Zoo iemand, hij was het bewijs hoe veel ook een begaafd man mist, als hem, bij de vele gaven van geest, de sterkte des lichaams ontbreekt. Bij wijlen was hij de *risée* zijner studenten, hij de schrijver van *Een Wapenschild*, hij die de Franschen op het Internationaal Congres respect inboezemde '*par son petit bagage de science!*' Waar is de dag, toen hij ons in geestdrift ontgloeide voor zijne Javaansche kennis - en Gij, *Störenfried*, Uw *Vanity Fair* schreeft?

Het gerucht wil, dat P.F. Hubrecht, de voormalige secretaris der Rotterdamsche Bank, die veel geld verloren heeft - de Bank althans *ou plutôt les actionnaires*, *vous savez*, *c'est leur état* - dat P.F. Hubrecht de hoofdredacteur zal worden der nieuwe liberale Courant. Maar ik houd het voor niet meer dan een praatje, want de aandeelen à f 100 en à f 10 zijn verre van te zijn geplaatst.

Het tweede deel van Erckmann-Chatrians *Histoire d'un paysan* is uitgekomen: *La patrie en danger* - het heeft groote aanschouwelijkheid van voorstelling, maar weinig gang. Van het derde deeltje, dat nog niet verschenen is, beloof ik mij meer!

Daar hebt Ge nu zamenspraken zonder zin, meer dan Ge verlangt misschien, - hoe zeer zal ik het uur zegenen, waarin ik weer lust zal gevoelen U meer dan deze te schrijven, waarin ik weten zal wat wij voortaan voor elkander zullen - kunnen - zijn. Ik kan mij U niet voorstellen *à votre aise* in den kring van Gefken, Koorders, Insinger, en goede Hemel! Wassenaer v. Catwijck en Saaimans Vader!

Weest met U drietjes hartelijk van ons beiden gegroet.

De Uwe.

CXLI
Amsterdam. 13 December 1868. Zondagavond.

Lieve Vriend!

Uwe brieven zijn sedert eenigen tijd Zondagsbezoeken. Uwe letteren van het laatst van October gewerden mij heden acht dagen, die van den 4den November heden aan tafel.

Gij kunt U ligt voorstellen dat de jongste, kon ik vergeten, met welke zwarigheden Gij misschien op dit oogenblik te worstelen hebt, mij veel aangenamer zijn dan de vroegere. Gij komt uit de wolk van geheimzinnigheid, waarin Gij U in de eerste verscholen hieldt, waar - zooals Ge pleegt te zijn - te voorschijn, de kunstmatige kalmte wijkt voor een, zij het somber besef van den toestand! Ik laat het dan ook aan den tijd over Uw oordeel over het gebeurde te wijzigen. Als Ge vrij man naar de Oost waart gegaan, en daar hadt ingezien, dat de liberale politiek op Java niet valt toe te passen, wat kon iemand, wat kon ik er tegen hebben gehad? Als Ge Uwe pogingen, de Indische pers te verbeteren, hadt bepaald tot het leveren der beste Courant, zou ik U niet hebben toegepreekt! Het is de laatste maal dat ik iets schrijve, wat Gij berispingen noemt, Gij weet uit welk hart zij voortkwamen! Zoo zult Gij ook mijne volgende brieven, hoop ik, beoordeelen. Dat ik van harte wensch, dat de *Java-Bode* in staat zal blijken den schok door te staan, behoef ik er niet bij te voegen. Komt Gij dezen storm te boven, dan ben ik voor de mededinging van Keuchenius niet bang.

Als Uw feuilleton op de hoogte van onzen tijd zal blijven, moet Gij U noodzakelijk een correspondent voor de muzijk

aanschaffen. Het moet ‘een overvliegend’ vernuft zijn, zou Hooft zeggen, want zal de man bij het buitenland niet achter staan, dan dient hij doordrongen te zijn *vom culturischen Werth der Musik*. Riehl mag aanspraak maken, er het eerst de aandacht op te hebben gevestigd, voor een vijftiental jaren in zijne *Musikalische Characterköpfe;* hij voer voort het onderwerp in zijne *Culturgeschichtliche Novellen* te behandelen. Sedert waait die lucht U uit allerlei voortbrengselen der Hoogduitsche Litteratuur te gemoet. Er wordt werk gemaakt van de historie der muzijk, en zelfs Uw onmuzijkale dienaar begint in de stof belang te stellen. Daartoe heeft een nieuw boek van Gervinus niet weinig bijgedragen: *Händel und Shakespere*. Hij droeg het op aan Fr. Chrysander, die een *Leven van Händel* schreef, dat ik hoop te lezen. Maar wat vooral aan het werk van Gervinus waarde geeft is eene proeve der aesthetika der toonkunst, die de vergelijkende beschouwing van Händel en Shakespeare voorafgaat. Het is een verrassend bewijs, dat de geschiedschrijver der 19de eeuw de gave boeijend, en zelfs sierlijk te schrijven, nog in groote mate bezit. Ik zou het U zenden, was het niet in zoo zwaren, schier perkamentachtigen papieren band uitgegeven, dat de port over de post meer zou bedragen dan het werk kost. - Per schip? die wijze van verzenden lacht mij weinig toe: laat me zien welke vlugt Uw feuilleton neemt en ik zal Joh. Muller een exemplaar in losse vellen doen komen.

Was het onder dien indruk, dat wij ons gister volmaakt geamuseerd hebben onder eene uitvoering van *Judas de Macchabëer*, een Oratorium van Händel? Ik geloof ja, want ik ben anders niet muzijkaal genoeg, om de ariaas te waardeeren, vol trillers en roulades - de prototypen der latere overdreven kunstjes van dien aard. Wat alleen den avond waard was, wat ik niet zal vergeten, is het choor van jongelingen en jonge dochters:

See, the conquering hero comes!

Geen leven van Nelson, geen leven van Wellington, waarin deze er niet *à satiété* mede worden begroet. Het is Engelsch traditioneel, Engelsch karakteristiek geworden, als de lijkmarsch uit *Saul*. En toch heb ik nooit zoo het vermogen der muzijk gevoeld als bij den indruk door de weinig beduidende woorden:

Chor der Jünglinge.
Seht den Sieger ruhmgekrönt!
Schallt Trompeten, Cymblen tönt,
Festlich streut den Lorbeer hin,
Preist im Sieglied feiernd ihn.

Chor der Jungfrauen.
Seht er kommt in Siegesglanz!
Singt zur Flöt und schlingt den Tanz,
Ros' und Myrthe, zart belaubt,
Umkränz' des Helden göttlich Haupt.

Voller Chor.

Het was verrukkend en vervoerend tevens. Ik verbeeldde mij de overwinnaars van Sadowa te hooren, koning Wilhelm begroetend en ik vergat voor een oogenblik al het geraaskal van dat gekroonde Hoofd: *Ich habe den Frieden gewollt*, *aber Gott hat den Frieden nicht gewollt*, *darum griff ich zum Schwert*.

'Wij appelen zwemmen ook', plagt van Hasselt te zeggen. Gij bemerkt, mijne opgewondenheid is voorbij. Heije, Moll en tutti quanti doen hun best de bescheiden op te sporen waaruit eene geschiedenis der oude Nederlandsche Musici zal te schrijven zijn. Ik wensch hen van harte gelukkig te slagen, maar het boek over die oude heeren, welke zoo ver waren in de leer van het Contrapunt, belooft geen prettige lectuur!

Het was bij twaalven toen wij te huis kwamen, *les plaisirs prolongés* zijn om den wille der koffiekamers nog altijd aan

de orde en toch is Sophie heden ochtend te negen ure naar de Nieuwe Kerk getogen. En om wien, denkt Ge? Heugt het U nog, hoe wij op een prettigen dag van Soestdijk terugkeerend, in schaduw van den Dom een breeden dikken rug zagen, den rug van een eerwaarde die over den Catechismus had gepreekt. Om niemand anders dan om dien welgedanen, om Nic. Beets - die hier bij Hasebroek zou hebben gelogeerd, maar bij Oyens, G.H. de Marez Oyens, een Conservatief, een Orthodox, zijn intrek nam. De arm van Hasebroek wordt langzaam beter. Beets heeft Donderdag in de Jongelings-Vereeniging en Vrijdagavond te Zaandam gelezen, morgen woont hij de zitting der Akademie bij, *ce que c'est que d'utiliser son temps*. Bloost Gij niet bij de vergelijking, of is het klimaat een schild tegen *tout retour salutaire sur nous-mêmes?*

15 December voortgezet.

Het laatste blaadje even inziende, want het geheel is te flaauw, om het nogmaals door te loopen, bemerk ik, dat ik Nicolaas Beets het onregt aandeed, zijn tekst niet te vermelden, den ouden Dominé het verdriet er hem naar te laten gissen. Het was een oud maar waar woord, een woord Hiob's: ‘Heeft niet de mensch een strijd op aarde?’

Och ja hij, al is men de gevierde humorist, poëet, academist en wat niet al? dien ik gister morgen ontmoette en braaf heb geplaagd over zijne verklaring in zijn lofrede op van Lennep, dat *Eduard van Gelre* zijn mooiste vers was.

‘Het is niet waar en Gij zelf meent het niet.’

Hij schold mij onverbeterlijk. Ik voeg bij deze letteren het oordeel van E. Mohr over Mr. Jakob in het *Magasin für die Litteratur des Auslandes* in Berlijn verschenen. *Die klassische Vollendung* der verzen daargelaten, is er menig betrachtenswaardig woord in.

Uwe laatste nommers *Java-Bode* zijn mij eerst Maandag

geworden. Kost het materieele U veel tijd of gevoeldet Gij onder den storm weinig lust? *Het Inlandsch onderwijs* is een goed artikel, maar het getuigt niet van inspiratie. En het feuilleton? Een opstel uit het *Dagblad* van den Conciliant!! Bali neemt eene eervolle plaats in, maar zoolang als Ida Madeh Rahi ons ontsnappen blijft, gelooft men hier aan geen duurzame rust.

Hoe wenschte ik, dat wij drie maanden verder waren en wij goede berigten van U hadden. Ik zou U dan gaarne van tijd tot tijd eenige losse vellen uit pas verschenen boeken zenden, om Uw feuilletons meer actualiteit te geven. Of wanhoopt Gij in dit opzigt aan Uw publiek en is het *tout comme chez nous?*

Sedert Uw broeder Pieter ons verlaten heeft, is door het *Handelsblad*, naar ik hoor, de vermelding der publieke vermakelijkheden (van beoordeeling is geen sprake) opgedragen aan zekeren heer H., vroeger predikant, alzoo modern! De man heeft in stijl nog veel te leeren want Zondagavond vertelde hij ons *tout rudement*, dat de heer Loiset een volbloed hengst met het gelukkigst gevolg voorstelt en kent dien man eenige eigenschappen toe, waarop slechts het dier aanspraak zal maken. Welk een taak heeft H. in onzen tijd op zich genomen - het publiek aarzelt aan wien den krans toe te kennen, aan den wezenlijken aap Cocumbo uit het Cirque of den aap Domi (de heer Stein) waarop Judels de menigte onthaalt, als de *Negerwraak* wordt vertoond! O vooruitgang der beschaving - Wiselius wendde zich van het tooneel, toen *Tekeli of het beleg van Mongatz* beurt ging houden met *Hondentrouw of de moord in het Bosch van Bondy* - en Goethe gaf de theaterdirectie op, toen een viervoetig dier de hoofdrol op den schouwburg van Weimar vervulde. Thans zijn de apen bij ons aan de orde, *ou reste le progrès?* - Er schijnt een beter tijd voor *de Gids*

te zullen aanbreken - al is het in de aflevering voor December nog nacht. *Oostersch Atheïsme*, van Van Limburg Brouwer, is te genieten, schoon de liefhebbers weinige zullen zijn. - *Dubbelzinnige Politiek*, van Buijs, wordt door den *Nieuwen Rotterdammer* geëxploiteerd, maar schijnt mij taai. Huysmans, de vriend van Veth en 't rechtlijnig teekenen, is nog altijd aan 't zeuren. Wie dat lezen kan verslindt zeker Westrheene's *In Engeland*. Mijn nommers voor 1868 bleven grootendeels onopgesneden, en toch is er verwachting.

Toen wij uit de Redactie traden, wenschte ik de homogeenblijvers veel genoegen en veel geluk. Het schijnt dat zij niet zoo homogeen zijn gebleven. Het leed maar korten tijd, toen was het stoppelvuur des ijvers, van *de Gids* een geleerd tijdschrift te maken, uitgedoofd, - men werkte weinig, men werkte niet, men vulde. En J.C. Zimmerman droeg zorg, dat er aan vulsel nooit gebrek was - hij legde de ontvangen stukken terzijde - als er behoefte was had hij maar van den stapel te nemen - gecirculeerd hadden de bijdragen niet, maar verjaard waren ze - *aînesse* geeft zoo goed regt op plaatsing als *mérite*. Het debiet bleef toenemen, maar ik was niet de eenige die met de Redactie den draak stak. Eindelijk schijnt dit te hebben gewerkt! Zondag is op de ochtendvergadering besloten:

Quack tot Secretaris te benoemen, de verantwoordelijkheid op zich nemende, het tijdschrift actualiteit te geven.

Muller, die mij deze bijzonderheden mededeelde, zegt, dat, ware dit voorstel niet aangenomen, Buijs en hij zouden zijn afgetreden - voor den tijd heeft men zijn schamelheid niet ingezien.

Als mij tijd overblijft, sluit ik bij deze een vertaling in der jongste Staatkundige Beschouwingen uit de *Rivista Contemporanea*. Het woord over den Paus trof mij door zijn waarheid. De redeneering over het *Volmaakte Parlement* frappeerde

mij door hare naïveteit. Hoe weinig juist beoordeelen wij in den regel toestanden in welke zulke droomen (*pia vota*) nog den lezers belang inboezemen, nog het publiek worden opgedischt in het eerste tijdschrift van Turijn.

Don't you wish you may get it? zou een Engelschman met zijn practischen zin er van zeggen. Intusschen leer ik er uit de naïveteiten van Buijs zachter te beoordeelen!

Als nu de geheele passage eens achter moest blijven, zoudt Gij de volmaaktste zamenspraak zonder zin ter wereld ontvangen. Maar daarvoor ben ik minder bang, dan dat Gij een gedwongen vertaling in moeijelijk schrift zult ontvangen. Schrijf het mij ronduit als ik Uwe oogen te veel verg - mij is het gezellig verkeer naar den geest een genoegen, maar het moet U geen last worden.

Na de beurs den 16den gesloten.

Aan de beurs liep het gerucht, dat Fock zoude aftreden en door Thorbecke of Geertsema worden vervangen, dat Van Lilaar de plaats zou ruimen voor Van Meerbeke, die kort geleden voor den Hoogen Raad is gepromoveerd. Fock zou dan Gouverneur van Overijssel worden en Lilaar lid van den Hoogen Raad.

Booze tongen zeggen, dat Koorders voor 14 dagen in Dullert zijn meester in brutaliteit heeft gevonden, en daardoor gesuperdiaboliseerd, uit ergernis bloed opgaf. Eergister sprak hij in de Kamer eenige weinige woorden over het Pavilloen te Haarlem en boette het met eene herhaling van dat treurige verschijnsel.

Onwillekeurig heeft de lieve Gideon onder de laatste voorvallen geleden, maar dat valt te herstellen, zoodra wij berigten ontvangen, dat Gij den storm daar te boven komt! Wij wenschen het zoo hartelijk!

Uw laatste brief laat niets bij den mijnen te wenschen over.

Gij spiegelt ons Uwen toestand af, zooals die is. Dat Gij U niet opgewekt gevoelt, uitvoeriger te schrijven, valt te begrijpen. Als Gij eerst weêr met den waren lust werkt, zal dit van zelf wel komen.

Op het bange jaar volge een blijder! Van harte alles goeds! Vele groeten van Sophie.

Als altijd
De Uwe.

CXLII
Amst., 29 Dec. 1868.

Lieve Vriend!

Laatstleden Vrijdag, Zaterdag, Zondag, waren *trois jours fériés* - op een van deze wilden wij naar 's Hage gaan - ik verlangde Nijhoff over de letterkundige nalatenschap van Bakhuizen te spreken. - Het woei den eersten, het regende den tweeden, het stormde den derden dag - hebt Gij er onder Uwen Hemel iets van gemerkt? *Tout bien considèré* waren wij in onze keuze van den middelsten niet ongelukkig. Burdet, die tot Haarlem medeging, om zijn nichtje te bezoeken en eens te wandelen, trof het slechter dan wij, die onze bezoeken te 's Hage per vigilante konden afleggen.

Bij Nijhoff vernam ik, dat S.J. van den Bergh den avond te voren was overleden - de Haarlemmer van dien ochtend had ons aan het ontbijt verteld, dat hij den 29sten aldaar in het Nut zou lezen. Zoo veel over een courantje, dat 's nachts heet te worden gedrukt en toch de doodmare uit het *Dagblad* niet overnam. Het is *fully in keeping* met de begrippen die A.G.C. van Duijl over journalistiek heeft, op de Kerstdagen

sta de wereld stil. ‘Neen’, verzekert hij ons in het *Handelsblad*, ‘als er iets bijzonders ware voorgevallen, zou ik een apart blaadje hebben gegeven.’ Het is nog erger dan *le beau billet qu'avait La Châtre*, dat werd ten minste gemeend, toen Vinoy het schreef. Waren Nijhoff of Campbell, dien ik er aantrof, over S.J. bedroefd? Geen zier, als de man vrienden had, moeten die in eene andere dan de *Spectators*-wereld wonen. Nijhoff beloofde mij spoedig zijn gevoelen te zeggen over eene proef, die ik medebragt. Bakhuizens tweede deel zal waarschijnlijk in afleveringen het licht zien. Ik wenschte, altijd voor hetzelfde doel, Jonckbloet te spreken, maar wij vingen bot - hij was voor die mooije drie dagen van huis.

De Bosbooms waren aan de beurt, dufjes, amice! dufjes! Mevrouw was den vorigen avond voor het eerst, na lang om de netelroos te huis te hebben gezeten, ter kerk geweest, en boette die stoutigheid met hoofdpijn. Gunning had mooi gepreekt, maar de weeskinderen hadden zoo lang nagezongen.

‘Engelenzang, Mevrouw! niets natuurlijker!’

‘Doch waarom wilde men er mij dan niet uitlaten?’

Och, dat onze genieën wat minder pretenties hadden, bij een volk, dat zoo weinig pretentie op genieën maakt. Ik beproefde het met Bosboom, ik drong bij hem aan eens te Londen, te Berlijn, te Weenen te exposeeren. ‘Waarom zou hij zoo dwaas zijn?’ - ‘Dewijl ik in fransche, duitsche en engelsche kunstjournalen tot verzadigens toe lees, dat er geen hollandsche kunst meer is, en ik toch, pessimist als ik ben, door de weinigen die het kunnen, dat vonnis zag logenstraffen!’

‘Wat geven wij om dat oordeel?’

Dufjes, amice! dufjes - ik stond op.

‘Koetsier! rijd ons het Monument eens om!’

Bosboom geloofde mij *toqué*, maar ik had waarlijk behoefte

eens te zien, of men gevorderd was met die kolossale dwaasheid en ergernis, terwijl er niets komt van het paleis der Staten Generaal, restauratie der Trèveskamer enz. Wij reden er om in een plasregen - de houten stellaadje was al hooger dan de hoogste huizen uit de buurt.

Niet alles is bar van Dan tot Berseba - van Limburg Brouwer met zijne Oostersche opstellen was interessant, was frisch - en Heemskerk, met wien we bij Paulez aten, geestig als vroeger.

Hij gelooft zoo min aan het aftreden van Fock als aan de vervanging van Lilaar. Volgens hem waardeer ik De Waal te weinig. De man moet het voor en tegen van alle Javakwestiën bestudeerd hebben. Moge de bedaarde den steen der wijzen hebben gevonden.

Maandag kwam Uw brief: - waarom zou ik niet veel in dien ten goede houden; anders ziende dan Gij, moeten U mijn jongsten weer leed hebben gedaan. 'Ik keur alles af, ik gevoel sympathie voor niets, ik doe aan niets mede!' En het is Huet, die mij dat schrijft. Maar het is Huet die zich zelven een orde, een Militaire Willemsorde toekent!!!!

Hoe verlangend zie ik met de volgende mail het berigt tegemoet, dat de storm is overgedreven, dat Gij rustig aan Uwe Courant voortwerkt. Eenige maanden kalmte en Gij zult Keuchenius meer regt doen en zelfs jegens v.d. Hoeven billijk leeren zijn. Uw stijl zal dan ook het gepeperde verliezen, dat de *Europesche Kronijk* van 7 Nov. onderscheidt, of is dit onwillekeurig het gevolg van het klimaat? Dan vreeze ik er voor, de Indische pers ooit de bezadigde, ooit de bedaarde te zullen zien. 'Van de roemzucht, van die van Charlotte Birch Pfeiffer b.v., tot de dronkenschap maar een stap!'[1]

Intusschen heeft Uwe gedachte, dat de democratie over den

1 'Van de roemzucht naar de dronkenschap is slechts eene schrede.' - B.H. in het door P. bedoelde artikel.

demi-monde den staf breekt[1], al mijne sympathie, al is ze bijwijlen in hare gezondheid ook op hare beurt zeer onbeschaamd.

'*Stof tot Zelfverwijt!*'[2] *Mais ne soyez donc pas comme Fontenelle!* Doe open de hand, als Gij in haar het middel hebt om Java 'meer productief' te maken, om nieuwe bronnen van welvaart te doen vloeijen.

Onverdeelde toejuiching voor Uw artikel over het Inlandsch onderwijs enz. Pedagogie en poreusheid - *voilà pourquoi votre fille est muette*.[3] Zie, Batavia moge naar Delft en naar Amersfoort zweemen, te Petten als te Putten zou men naar de Courant grijpen, waarin zulke dwaasheid ten toon wordt gesteld.

Gij hebt in Uw Algemeen Overzicht 18 Nov. met Keuchenius een loopje genomen, maar mij dunkt, ik zie hem weigeren om mee te gaan, ik hoor hem: dankje! zeggen. *Tirer la couverture à soi*[4] lieve Vriend! doen wij dat niet allen? Uw eigen oordeel, niet alleen over Lion, de Bye, Keuchenius, maar over het stelsel dat zij voorstaan, wat is het anders dan *tirer la couverture à soi?*

1 B.H. zeide dit naar aanleiding van de revolutie in Spanje en de verdrijving van Koningin Isabella met haar zonderlinge omgeving.
2 Artikel van B.H. in den *Java-Bode* van 18 November 1868 (Maileditie).
3 B.H. in de *Java-Bode* van 18 November 1868, een verslag over het inlandsch onderwijs op Sumatra's Westkust kritiseerend: 'Zich te vertoornen dat te Fort de Kock geen les gegeven wordt in de "pedagogie", verraadt even weinig doorzicht als er zich over te verheugen dat de leerlingen te Tanah Batoe weten te verhalen wat "poreusheid" is.'
4 'De Heer Keuchenius schijnt ons toe eene sterke neiging te hebben, om datgene te doen, wat de Franschen noemen *tirer la couverture à soi*. Aan zijne zijde, en aan de zijne alleen, zou men zeggen, bevinden zich de gezonde en rechtvaardige begrippen van koloniaal beheer....' (B.H. in bedoeld artikel).

C'est que la bedaardheid van den bedaarden Minister *a bien son prix*.

Voortgezet den 30sten.

De vierde aflevering van *Los en Vast* is verschenen. Van Gorkom neemt in dezen Jorissen *à faire* over zijne *Afscheidsrede*. Men zou het naauwelijks gelooven, als men bedenkt, dat zijn tegenwoordige mederedacteur H. de Veer toch ook den kansel vaarwel toeriep. Het is waar, die is stilletjes heen gegaan, zonder de modernen te moeijen. Een mooi woord, vindt Ge niet? Jorissen geeft vrij wat prijs, maar daarin schuilt van Gorkoms eigenlijke ergernis niet.

‘Ware hij met stille trom vertrokken, 't zou geloof ik voor hem zelven en voor onze zaak beter zijn geweest.’

Maar te durven zeggen:

‘Bij al de liefde voor mijne moderne beginselen won geenszins de liefde voor het ambt eens predikants, als zoodanig. Ik mag wel zeggen dat er zeer eigenaardige gaven, een zeer bijzondere roeping voor dat ambt behoort.’

Arme van Gorkom! die zich op eersten Kerstdag in de Westerkerk schor gepreekt heeft, ten bewijze dat hij moderne, al geloofde hij niets van het wonderdadige der geboorte, zeer wel feest konde vieren.

Waarom Haan en Scheffer hunne medewerking hebben gestaakt, weet ik niet - misschien dewijl De Veer deels door zijn *Bogerman*, deels door zijn Hollandsche *Mijnheer en Mevrouw en Bébé* meer in den smaak des publieks is gevallen.

Au risque van al weer moeijelijk te zijn, kan ik met die mannen toch niet sympathiseeren.

Het boekske van Pierson, *De liberale partij op staatkundig gebied*, wordt vervolgens gewogen - en te ligt bevonden. ‘Ja,’ heet het, ‘het is geheel onjuist wat Gij zegt, dat “de staatsscholen moderne sectescholen zijn.”’ En nu het bewijs door die schrijvers geleverd:

‘Als de moderne opvatting in den zin der Wet van 1857 eene sekte vormt, dan houdt zij op de uitdrukking te zijn van “een kristendom verheven boven geloofsverdeeldheid”. Als sekte moet de moderne richting een dogmatisch beginsel hebben of ik weet niet welke de kenmerken van een sekte zijn’.

Ne nous payons pas de mots, *Messieurs!* waarom komen wij er niet rond voor uit, dat Art. 194 naar onze meening het Ministerie den pligt oplegt, te zorgen, dat de school in Nederland op de wetenschappelijke hoogte blijve van die onzer naburen, als ze deze niet vooruitstreven kan. Geloof en gemoedsbezwaar zijn op dat punt volkomen onbruikbaar.

Voor dat beginsel, toegepast op het gebied van beide, kennis en kunst, zou ik het meer eer vinden te vallen, dan plooijende en draaijende en huichelende aan de groene tafel te blijven zitten.

Een derde artikel *Iets over Natuurstudiën*, naar aanleiding van het bekende boekske van Dr. H. Masius, is wel geen nieuw maar een waar en in menig opzigt behartigenswaardig woord.

Voor het vierde stukje, *Oudejaarsavond*, *Beelden en Schaduwen*, een soort van Lublink Weddik redivivus, ontbreekt mij de zin. Aan den eersten regel heb ik genoeg:

‘De heilige Sylvester klotst door de straten.’

Zou de man, die dat schreef, drinken? Zoo ja, de jenever, *no generous wine*, is er schuld aan.

Morgen eerst is de eigenlijke verzendingsdag der mail, doch in dit stormachtig weder valt op geen geregelden loop der posten te rekenen. Ook geloof ik niet, dat ik morgen meer nieuws zal hebben te berigten dan heden. En evengoed nu als dan kan ik U heden in gedachten de hand drukken, en hartelijk ons beiden aangenamer jaar en opgeruimder briefwissel dan in het vervlogen toewenschen.

Zoo zij het!

De Uwe.

CXLIII
Aan Mevrouw Busken Huet.
Amsterdam, 30 December 1868.

> Est-ce que donc déjà
> J'ai perdu la mémoire?

is een aardig liedje, lieve Mevrouw Huet. dat Mad. Albert in het karakter van een oud bestje bevende en trillende heel lief zong. Ik zal nooit een innemend grootmoedertje met eenig succes kunnen vertoonen, - ik heb geen stem zelfs voor het minste air en toch verpligt U mij te beginnen:

> Est-ce que donc déjà...

Twee souvenirtjes - waarbij ik een bar gezigt zou hebben gezet! Schneevoogt beweert dat het afnemen des geheugenis het eerste blijk van verval is.... voeg daarbij het knorreporren, dat mij zoo heuschelijk wordt vergund! Er is geen twijfel aan, ik heb slechts toe te knikken bij

> Est-ce que donc déjà, etc.

Intusschen, er was geen zweem van malice in mijne vraag. U hebt ons in vroeger brieven Uw leven zoo aanschouwelijk geschilderd, die Maleiers en die Chineezen achter den kleinen Prins aankomende, dat ik naar eene bladzijde uit het boek dier natuur verlangde, dat ik die van Uwe hand wenschen dorst. Bedroog ik mij in de meening, dat het U een genoegen zou zijn, die te schrijven, zoolang die voorwerpen voor U nog al het frissche der nieuwheid hebben? Neen, het proefje, dat Gij er ons van geeft, bewijst tegelijk, èn hoe het frissche U trof èn hoe Gij het fraai te schilderen wist.

Au risque van bij al de verwijten, waarmee de mail van 18 November mij verraste, ook nog: ‘al weer zoo magtig!’ te zien voegen, wil ik bekennen, dat Ge maar half gaaft,

wat Gij zeidet niet te willen beproeven. Een bloemen- en een vruchtenstukje - zou het zoo moeijelijk zijn geweest tusschen al die kleuren en geuren een paar beeldjes aan te brengen, op Java voor het kiezen, hier zoo verrassend..... wat dunkt U?

Houde ik die te goed?

Ik geloof ja, want, *n'en déplaise à Monsieur*. Uwe fantasie schijnt minder onder de lucht van het Oosten te lijden dan de zijne. Als ik Uw beider brieven naast elkaar leg, zijn de Uwe uit Java - de zijne uit dat leelijke ding, zegt Alberdingk, uit de journalistiek. Wij willen hem beterschap wenschen, ik doe het van heeler harte, het is het eenige wat ik op zijn Verjaardag voor hem doen kan. Helderheid, volkomen helderheid *hoe* hij dat publiek, waarover hij zoo zeer klaagt en waarvoor hij toch niet minder werkt, zal kunnen opbeuren, niet enkel staatkundig, maar ook letterkundig, niet enkel in maatschappelijken, ook in kunstzin. Ik zou maar half mijn wensch uiten, als ik er niet bijvoegde, dat ik hem dan gaarne bij al zijn tegenwoordigen ijver voor de werkelijkheid, weer een beetje liefde voor zijn vroegere idealen voegen zag.

Op dat punt zijt Gij het met den knorrepot volkomen eens, en zelfs Gideon zou het zijn, als hij dit onderwerp bogreep. Hij is er niet te ongelukkiger om, dat het nog buiten zijn sfeer ligt.

Alles goeds in het Nieuwe jaar, Sophie schrijft met de volgende mail. Intusschen onze groeten *à vous trois*.

Met opregte achting

Uw dw.